

Marguerite Yourcenar

ZENON

Çeviren: Müntekim Ökmen

ADAM

Marguerite Yourcenar

•

Zenon

Roman

Fransızca'dan çeviren : Müntekim Ökmen

**“L'Oeuvre au Noir”
ADAM YAYINLARI**

©

Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş.

© Editions Gallimard, 1968

Kitabın Türkçe yayın hakları ONK Ajans Ltd. Şti.'nden alınmıştır.

Birinci Basım : Ekim 1985

İkinci Basım : Ekim 1998

Kapak Düzeni : Erkal Yavi

98.34.Y.0016.272

ISBN 975-418-531-X

BİRİNCİ BÖLÜM

GEZGİN YAŞAM

Sana, özgül olarak, ne bir surat, ne bir yer, ne de herhangi bir yetenek verdim, ey Adam, ta ki suratını da, yerini de, yeteneklerini de sen kendin dileyesin, kendin kazanasın ve kendin edinesin. Doğada benim yasalarımın kapsamında olan başka türler de vardır, ama sen ki, çevrende hiçbir sınır yoktur, seni arasına koyduğum ellerin içinde kendini, kendi öz iradenle, kendin tanımlayacaksın. Seni evrenin ortasına koydum, evreni daha iyi görebilesin diye. Seni ne göksel olarak yarattım ne de yersel, ta ki iyi bir ressam, usta bir heykeltıraş gibi, kendi formunu, kendi özgür iradenle kendin bütünleyesin.

Pico della Mirandola
Oratio de hominis dignitate

BÜYÜK YOL

Henri-Maximilien Ligre küçük konaklamalarla, Paris'e doğru yol alıyordu.

Kralla imparatoru karşı karşıya getiren çatışmadan haberi yoktu. Bildiği tek şey birkaç aylık barışın, uzun zamandan beri kullanılan bir hırka gibi, şimdiden tarazlanmağa başlamış olması idi. François de Valois'nın Milanoluya, sevdiğinden yüz bulmamış bir aşık gibi baktığı kimse için bir giz değildi; inanılır kaynaklardan edinilen bilgilere göre, Pavina'da düşürdüğü mahmuzlarını toplamak üzere, Savoie dükasının sınırlarında yeni bir ordu donatmakta idi. Virgile kırıntılarına bankacı babasının kuru anlatılarını da katan Henri-Maximilien, buzlarla zırhlanmış dağların ötesinde, atlıların indikleri büyük, bereketli ve bir rüya kadar güzel ülkeler düşünüyordu: kızıl-sarı ovalar, ak sürülerin su içtikleri gür kaynaklar, altın, baharat ve işlenmiş deri ile dolup taşan, antrepolar gibi zengin, kiliseler kadar gösterişli kentler; heykellerle dolu bahçeler, az bulunur değerli el yazmaları ile yüklü kitaplıklar; ipekler içerisinde gezen güler yüzlü kadınlar; som gümüş tepsiler üzerinde, Venedik işi sürahilerde sunulan tatlı şarabın yumuşak pırıltıları, her türlü gırtlak işinin ve her tür sefahatin ulaşmış olduğu incelik.

Daha birkaç gün önce, Bruges'deki baba ocağını ve bir tüccar oğlu olarak sahip olabileceği olanakları, kılı kıpırdamadan bırakıp yürümüştü. Bir akşam, Charles VIII zamanında İtalya'da savaşmış olmakla övünen topal bir çavuş, ballandıra ballandıra bir sürü kahramanlık öyküsü anlatmıştı; kentleri nasıl yağma ettikleri, altın torbaları, kızlar filan... Henri-Maximilien adamın palavralarını şarap ısmarlayarak ödedi. Eve döndüğünde dünyanın yuvarlaklığını yoklamak sırasının artık kendisine de gelmiş olduğunu düşünüyordu. Geleceğin başkomutanı acaba hangi yana katılsam, imparatorun ordusuna mı yoksa kralinkine mi diye duraksadı, sonunda yazı tura atmaya karar verdi, imparator kaybetti. Yol hazırlıkları bir hizmetçi kızın ağzından duyuldu. Henri-Juste önce bu baba ocağının değerinden gafil oğlanın suratına bir iki şamar oturttu, sonra elinden tutup gezdirdikleri küçük oğlunu görüp yumuşadı ve büyük oğluna o kuş beyinli Fransızlar arasında hayırlı işler diledi. Biraz evlat sevgisinden, daha çok gösteriş merakından, elinin nerelere kadar uzandığını görsünler diye, zamanı gelince Lyon'daki acentası Maître Mouzot'ya yazıp bu hayırsız oğlanı, Ligre bankasına hayli borcu bulunan amiral Chabot de Brion'a yamatmak için birkaç satır yazmak üzere kendi kendine söz verdi, Henri-Maximilien baba tezgâhının tozlarını atmak için istediği kadar ayaklarını silkelesindi, yiyecek maddeleri fiyatlarını artırıp indirebilen, hükümdarlara borç para veren bir adamın oğlu olmak o kadar kolay değildi. Anası çiçeği burnunda kahramanlık adayının heybesini yiyeceklerle doldurdu, gizliden yol harçlığı da verdi.

Babasına ait bir kır evinin bulunduğu Dranoutre'dan geçerken, şimdiden topallamaya başlamış olan atını, kâhyanın ağzından girip burnundan çıkarak, bankacının ahırında beslenen atların en güzeli ile değiştirmeyi başardı ve daha Saint-Quentin'de sattı, çünkü biraz bu görkemli binek hancıların taş tahtaya yazdıkları hesabı cömertçe yükseltiyordu, çünkü biraz da çok gösterişli idi, büyük yolculuğun kana kana tadını çıkarmasına engel oluyordu. Par-

maklarının arasından, sandığından çok daha hızlı akıp giden parayı idare etmek için arabacılarla birlikte acımış domuz yağı ve nohut yiyor, gece saman üstünde yatıyor, dışından tırnağından artırdığı parayı güle oynaya kumara veriyordu. Ara sıra kıyı kenar bir çiftlikte yufka yürekli bir dul yiyecek veriyor, yatağına alıyordu. Edebiyatı da boşlamış değildi, cepleri kuzu derisi ile ciltlenmiş küçük kitaplarla doluydu, bunları daha önce, kitap toplama meraklısı olan dayısı Bartholommé Campanus'un kitaplığından yürütmüştü. Öğleyin çimenlerin üzerine uzanıp ağız dolusu Martial'in bir latin nüktesine gülüyor ya da daha hulyalı, daha dalgın ve kapanık, bir su birikintisine tükürüyor, Pétrarque gibi, tüm ömrünü ve canını adayacağı hanımları düşünüyordu. Bir gözü açık uyuyordu; kunduraları, kilise kuleleri gibi gökyüzüne dikilmişti; başağa kalkmış yulaf tarlası uzun yeşil üstüklü bir lansquenet taburu idi; şu gelincik, eteği büzgülü bir güzel kızdı. Kimi zaman genç dev, toprakla gerdeğe giriyordu. Bir sinek ya da köy kilisesinin çanı uyandırıyor; kulaklarına kadar geçen başlığı, çerçöp karışmış sarı saçları, iri burnu, güneşle ve soğuk suyla kararan uzun ve köşeli suratı ile, Henri-Maximilien, şen şakrak zaferlere doğru ilerliyordu.

Yolcularla şakalaşıyor, olup bitenler üzerine bilgi alıyordu. La Fère'den beri, yüz toise kadar önünde bir adam yürüyordu. Hızlı yürüyordu, gevezelik edecek kimse bulamadığı için canı sıkılmakta olan Henri-Maximilien adımlarını açtı.

— Compostelle'de benim için de dua ediniz, dedi.

— İyi bildiniz, diye yanıt verdi öbürü, gerçekten de oraya gidiyorum.

Kahverengi bir kukuletanın içindeki başını çevirip baktı, Henri-Maximilien, Zenon'u tanıdı.

Bu uzun boyunlu sıska oğlan son güz panayırı serüveninden bu yana bir dirsek daha büyümüş gibiydi. Her zaman solgun olan yüzü kemirilmiş benziyordu, yürüyüşünde yaban bir çabukluk vardı.

— Merhaba, yeğen! dedi Henri-Maximilien, neşe içinde.

Chanoine Campanus bütün kış sizi Bruges'de bekledi; Louvain'de Büyük Rektör peşinizden sakalını yoluyor ve siz yollara düşmüş, bir köşe başında ortaya çıkıveriyorsunuz.

— Abbé Mitré de Saint-Bovan bana Gand'da bir iş buldu, dedi Zenon, sakınarak. Orada adını açıkça söyleyebileceğim bir koruyucum yok mu? Ne ise, asıl siz söyleyiniz bakalım, sizin ne işiniz var Fransa yollarında?

— Siz bu işi belki özel bir şeyler düşünerek yapıyorsunuz, diye yanıt verdi iki yolcudan daha genç olanı. Siz nasıl teoloji okulunu bıraktınızsa ben de babamın tezgâhını ektim. Ama sizin Büyük Rektör'den Abbé Mitré'ye düşüğünüz şu anda...

— Şaka ediyorsunuz, dedi papaz çömezi. Hep birisinin famulus'u olarak başlanır.

— Daha çok da arquebuse taşımakla, dedi Henri Maximilien.

Zenon kötü kötü baktı.

— Babanız zengin, istese size César Charles'ın en iyi lansquenet bölüğünü satın alır, elbette eğer ikiniz de askerlik mesleğini bir insan için uygun bir meslek sayıyorsanız.

— Sizi papaz aylığı ne kadar ilgilendiriyorsa babamın bana alabileceği lansquenet'ler de beni o kadar ilgilendiriyor. Bir de unutmayınız ki hanımlara en iyi Fransa'da hizmet edilir.

Şakası havaya gitti. Geleceğin şanlı komutanı durup bir köylüden bir avuç kiraz satın aldı. Tümsekçe bir yere oturup yediler.

Henri-Maximilien haç yolcusunun kılığını merakla süzdü :

— Tuhaf, dedi, soytarı kılığına girmişsiniz.

— Evet, dedi Zenon. Ne yapayım kitap tozu yutmaktan usandım. Hareketli bir metni hecelemeyi yeğ tutarım; bin tane Romen ve Arap rakamı; kâh bizim yazıcılarımızın gibi soldan sağa, kâh doğulularınki gibi sağdan sola doğru koşan harfler. Karalamalar, veba, savaş. Kızıl kanla yazılmış başlıklar. Ve bir sürü işaret, orada burada, işaret-

lerden daha da güç anlaşılır lekeler... Göze çarpmadan yürüyebilmek için hangi kılık daha uygun olur acaba?.. Ayaklarım, yeryüzünde, dua kitabının içindeki kurtlar gibi dolaşıyor.

— Çok iyi, dedi dalgınca Henri-Maximilien. Yalnız niye Compostelle'e gidiliyor? Sizi şişko keşişlerin arasında oturmuş genizden ilahi okurken düşünüyorum da...

— Ohoo, dedi haç yolcusu. Ne işim var benim o miskin ineklerle? Benim işim başka, Léon Jacobite'lerinin prieur'ü simyacıdır. Bizim ara sıra dalgınlığa vurup yasak sınırlarını aşan iyi yürekli dayımız Chanoine Bartholommé Campanus ile yazışmışlar. Ama ayağımı çabuk tutmalıyım, zira adam yaşlı. Bakarsın bildiklerini unutuverir, ya da düpedüz ölüp gider.

— Çiğ sovanla karnınızı doyurmak ve kükürt serpilmiş bakır çorbasına kaşık sallamak! Bana bakma, karnımı daha iyi şeylerle doyurmayı yeğ tutarım.

Zenon karşılık vermeden kalktı. Henri-Maximilien ağzındaki son çekirdekleri de yola tükürerek,

— Barış ha kalktı ha kalkacak, Zenon kardeş. Hükümdarlar, tavernada sarhoşların yemek kapışmaları gibi şurası senin burası benim diye birbirlerine giriyorlar. Burada Provence ballı çörek, orada Milanolu balıklı börek. Elbet benim payıma da bir zafer kırıntısı düşer.

Genç papaz adayı kuru bir,

— İneptissima vanitas, salladı. Siz hâlâ ağızlardan çıkan esintiyi önemsiyor musunuz?

— On altı yaşındayım, dedi Henri-Maximilien. On beş yıla kalmaz benim de bir İskender olup olmadığım meydana çıkar. Otuz yıla kadar bir rahmetli César olup olmadığım anlaşılır. Ömrümü Laines sokağındaki tezgâhta bez arşınlamakla mı geçireyim. Sorun insan olmakta.

— Ben yirmisindeyim, dedi Zenon. İşlerin yolunda gittiğini varsayarsak, şu kafam bir kuru kafaya dönüşünceye kadar önümde daha elli yıllık bir çalışma sürem var demektir. Siz yine Plutarque yiğitliğinde kalm, Henri kardeş. Sorun benim için insandan da öte bir şey olmak.

— Ben Alplerden yana gidiyorum, dedi Henri-Maximilien.

— Ben, dedi Zenon, Pirenelerden yana.

Sustular. İki yanı kavak ağaçları ile çevrili yol dümdüz uzanıyor, önlerinde özgür bir evren gibi açılıyordu. Şan şeref peşinde koşan serüvenci ile bilim peşinde koşan serüvenci yan yana yürüyorlardı.

— Bakınız, dedi Zenon. Şu köyün arkasında başka köyler, şu manastırın arkasında başka manastırlar, şu kalenin arkasında başka kaleler var. Taş kalelerin ve konak yıkıntılarının üzerine kurulmuş olan bu fikir şatolarının, düşünce yıkıntılarının her birine, yaşam, delileri kapatır, akıllılara da açık bir delik bırakır. Alplerin ardında İtalya, Pirenelerin ötesinde İspanya. Birisi Mirandola'nın, öbürü İbn Sina'nın yurdu. Ve daha ötede deniz ve denizden sonra, enginin öbür yakasında Arabistan, Mora, Hindistan, iki Amerika. Ve her yerde sıradan insanların çift sürdükleri vadiler, her biri Le Grand Oeuvre'ün bir başka evresini simgeleyen madenlerle yüklü kayalıklar, ölümlerin dişleri arasına kıştırılan muskalar, her biri bir başka şey vadeden tanrılar, her biri kendini evrenin merkezi sayan insanlardan oluşan yığınlar. Hangi deli içine kapatıldığı hapishaneyi, hiç olmazsa üstün körü bir dolaşp görmeden ölmek ister? Görüyorsunuz, Henri kardeş, ben sahiden bir haç yolcusuyum. Yol uzun ama ben de gencim.

— Yeryüzü büyüktür, dedi Henri-Maximilien.

— Yeryüzü büyüktür, dedi Zenon, çatık kaşla. İnsan yüreğine bütün ömrünce ferahlık verebilecek olan varlığa şükürler olsun.

Ve bir kez daha sustular. Biraz sonra Henri-Maximilien elini başına vurarak gülmeye başladı:

— Zenon, dedi, arkadaşınız Colas Gheel'i anımsıyor musunuz, Saint Jean'ın kardeşiniz dediği bira bardaklı adamı? Babamın fabrikasından ayrıldı, Bruges'e döndü; elinde tesbih sokak sokak dolaşıyor, sizin yüzünüzden kafası bozulan Thomas'ın ruhu için dualar okuyor, sizi de şeytanın, Deccal'ın ve Yahuda'nın kapı yoldaşı olmakla suçluyor.

Perrotin'ine gelince, nerede olduğunu bilen yok; şeytan almış götürmüş olmalı.

Genç rahip adayı suratını buruşturdu. Çirkinleşti. İhtiyarladı.

— Saçma sapan lakırdılar, dedi. Bırakın bu kara cahilleri. Bunlar neyseler yine odurlar: babanızın altına dönüştürdüğü ve günü gelince size kalacak olan işlenmemiş et yığını. Bana böyle şeylerden söz etmeyiniz, ben de size Dranoutre'daki at cambazına veresiye satılan özürlü kıskarlardan, başlarına olmadık kötülükler gelen kızlardan ve geçen yaz diplerini delmiş olduğunuz şarap fiçilerinden söz etmeyeyim.

Henri-Maximilien karşılık vermedi, ıslıkla ne olduğu belirsiz bir hava çalıyordu. Bundan sonra yolların durumu ile han fiyatlarından başka bir şey konuşmadılar.

İlk kavşakta ayrıldılar. Henri-Maximilien büyük yolu seçti, Zenon bir arayola saptı. Bir an sonra ikisinden daha genç olanı dönüp arkadaşının yanına geldi, elini haç yolcusunun omuzuna koydu :

— Kardeş, dedi, Wiwine'i bildiniz mi, hani okul çıkışı biz haylazlar gerisine çimdik atardık da siz de onu korurdunuz. Size sevdalı; size bir adakla bağlı olduğunu söylüyor; geçenlerde savcı yardımcısını geri çevirdi. Teyzesi tokatı yapıştırdı, ekmek ve suya yatırdı, ama kız dayanıyor. Sizin yolunuzu gözlüyormuş, öyle diyor, gerekirse bütün ömrünce bekleyecekmiş.

Zenon durdu. Gözlerinden belirsiz bir kararsızlık geçti, ama ateş üstüne düşen damla gibi uçup gitti.

— Ne yapalım, dedi. Ortak ne var bu tokat yiyen kızla benim aramda? Beni bir başka yerde bekleyen bir başkası daha var. Ona gidiyorum.

Ve yola koyuldu.

— Kim? diye sordu şaşkınlıkla Henri-Maximilien. Léon'daki dişleri dökülmüş papaz mı?

Zenon döndü :

— Hic Zeno, dedi. Ben kendim.

ZENON'UN ÇOCUKLUĞU

Zenon yirmi yıl önce Bruges'de Henri-Juste'ün evinde dünyaya gelmişti. Anasının adı Hilzonde idi, babası Alberico de'Numi, eski bir Floransa soyundan gelme, yüksek rütbeli genç bir rahipti.

Messer Alberico de'Numi yeniyetmelik çağının ateşi ve uzun saçları ile, Borgia'ların sarayında parlamıştı. Saint-Pierre alanında, iki boğa güreşi arasında, o zamanlar César'ın yanında mühendis olarak bulunan Leonardo Da Vinci ile görüşmüştü; daha sonra yirmi iki yaşının donuk ışığında Michel-Ange'in hırslı dostluğunun bir san gibi onurlandırdığı genç beyzadeler arasına katıldı. Ucu hançere kadar dayanan serüvenleri oldu; bir antika koleksiyonuna başladı; Julia Farnèse ile gizli bir bağıntısı oldu ama bu, talihini karartmadı. Sinigaglia'da papalık düşmanlarının tuzağa düşüp yok olmalarına yardımcı olan dümenleri sayesinde papanın ve oğlunun gözüne girdi, Nerpi piskoposluğunu alacaktı, ne yazık ki kutsal babanın vakitsiz ölümü yüzünden bu iş ertelendi. Bu yüzden uğradığı düş kırıklığı ya da gizlisi hiçbir zaman açığa çıkmamış olan bir sevda yüzünden bir süre nefisini köreltmeye yöneldi, okuyup yazmaya vurdu.

Önce hırslı birtakım düzenlere girişeceği sanıldı. Ne

var ki bu dizgin tanımaz adam delice bir çile tutkusuna kapılmıştı. Grotta-Ferrata'ya çekildiği, Saint-Nil'deki yunan keşişleri manastırına kapanıp, Latium'un çetin yalnızlığı içerisinde Çöl Babalarının Yaşamı'nı latinceye çevirdiği söylentileri yayıldı; oradan koparmak için, kuru zekasını beğenen Jules II'den özel bir buyruk çıkartmak gereği duyuldu, böylece, papalık sekreteri olarak, Ligue de Cambrai çalışmalarına katılması sağlandı. Daha gelir gelmez, tartışmalarda, bizzat papalık elçisini aşan bir yetke kazandı. Papalığın, Venedik'in parçalanmasındaki kazançları konusunu, ömründe belki on kez bile düşünmüş olmadığı halde şimdi yalnız bununla uğraşıyordu. Ligue çalıştığı süre içinde verilen şöenlerde, bir kardinal gibi kırmızılara bürünmüş olan Messer Alberico de'Numi'nin kimselerin öykünemeyeceği pek oturaklı bir duruşu vardı ki ona Roma'nın kibar orospularının tek adam lakabını takmalarına neden olmuştu. Azgın bir tartışma sırasında Ciceron'a rahmet okutan bir çenebazlıkla ve zincirlerinden boşanmış bir coşku ile söylev atıp Maximilien'in elçilerini mat eden de o olmuştu. Sonra paragöz bir Floransalı olan anasının bir mektubu ona Bruges'de Aldorno'lar üzerine çekilmiş polişeleri hatırlatınca kilise prensliği yolunda kendisi için pek gerekli olan bu paraları toplamaya karar verdi.

Bruges'de kendisinin flaman acentası olan ve konuk-severlik gösteren Juste Ligre'in evine indi. Bu iri adam, tüccar karıların zaman zaman acısını çektikleri o geçici dulluk dönemlerinden birinde, kendi büyük anasının da Cenovalı kaçakçıların sözlerine kanmış olabileceğini düşünecek kertede bir İtalyan tutkunu idi, Messer Alberico de'Numi, köpeklerinin, şahinlerinin ve çömezlerinin masraflarını ev sahibinin sırtına yıktı ve alacaklarına karşılık Augsburg'da Herwart'lar üzerine çekilmiş yeni polişeler aldı. Ligre'in antrepolarının yanındaki evi hükümdar konaklarına özgü bir bolluk içerisinde yüzüyordu; yemekler iyiydi; içkiler daha da iyi; ve her ne kadar Henri-Juste hesap pusulalarından başka bir şey okumaz idi ise de iyi bir kitaplığı da vardı.

İşadami olarak sık sık yolculuklara çıkıyordu; Tournai ve Malines'de kral naibi olan hanıma para veriyordu, Anvers'de serüvenci Lambrecht von Rachterghem ile baharat ve öbür deniz aşırı mallar üzerine iş yapıyordu, Lyon'da Toussaint panayırı ile ilgili banka hesaplarını görüyor ve bu yolculuklar sırasında evi genç kız kardeşi Hilzonde'a emanet ediyordu.

Messer Alberico de'Numi ayacağının tozu ile bu ufarak memeli, ince uzun yüzlü, işlemeli sert kadifeler giyinmesini seven, bayramlarda imparatoriçeleri bile hasedinden çatlatacak kadar çok mücevherat takınan kızcağıza abayı yaktı. Sedefli, pembemsi gözkapaklarının altında açık mavi gözleri birer pırlanta gibi duruyordu; ağzı biraz dolgunca idi, her an iç çekecekmiş, bir duanın ya da ilahının ilk sözcüğünü söyleyecekmiş gibiydi. Ve bu kızı çıplak düşünmek o kadar zordu ki sırf bunun için insanın içinden soymak hevesi kabarılabildi.

Korunaklı bir odada sıcak bir yatak düşündüren karlı buzlu bir gece, yezit bir hizmetçi kız Messer Alberico'yu, Hilzonde'un kıvrırcık saçlarını taradığı hamam halvetine götürdü. Çocuk, elleri ile yüzünü kapattı ama, iç kabuğu soyulmuş bir badem tanesi gibi ak ve temiz vücudunu, pek nazlanmadan, aşığının gözlerine, dudaklarına ve ellerine bırakıverdi. O gece genç Floransalı, mühürlü çeşmeden içti, ikiz oğlakları evcilleştirdi ve güvercin ağzına aşk cilvelerini meşk ettirdi. Tanyeri ağarırken, sonunda yenik düşen bir Hilzonde, kendini bütünüyle verdi ve, sabahleyin, tırnaklarının ucu ile, buz tutmuş camı kazıdı ve pırlanta yüzüğü ile, kendi adının baş harfleri ile sevgilisinininkilerini iç içe, sarmaşdolaş yazdı; böylece mutluluğunu bu ince, saydam, kırılğan, evet, ama etten ve yürekten birazcık daha dayanıklı maddeye işlemiş oldu.

Mutlulukları zamanın ve zeminin sağladığı zevklerle arttı: Hilzonde, ağabeyisinin kendisine almış olduğu hidroluk orgta, üstün düzeyde müzik parçaları çalıyordu, bol

baharatlı şaraplar, sıcacık odalar, buzların erimesiyle daha da mavileşen kanallar, bu kanallarda kayık gezintileri, mayıs ayında, kır çiçekleri arasında at koşturmalar. Messer Alberico, Hollanda'nın sakin ve rahat manastırlarında, hatta belki de Hilzonde'un ona bağışladığı saatlerden daha tatlı saatler geçiriyor, eski, unutulmuş el yazması kitaplar arıyordu; bulduklarını aktarmakta olduğu İtalyan bilginler onda büyük Marsile'deki dehanın yeniden çiçek açtığını söylüyorlardı. Akşamları iki sevgili ateşin karşısına geçip İtalya'dan gelme bir büyük ametist taşında satirlerin perikızları ile halleşmelerini seyrediyorlar ve Floransalı, Hilzonde'a, kendi ülkesinin gönül işleri ile ilgili sözlerini belletiyordu. Onun için Toscana dilinde bir de ballad yazdı; bir esnaf kızı için yazılan bu dizeler kantiklerin Sülemi-tâ'ine yaraşır düzeyde idi.

İlkbahar geçti, yaz geldi. Günün birinde yeğeni Jean de Medicis'den yer yer üstü kapalı yer yer açık ve şaklaban bir dille politikadan, bilimden tutun da gönül işlerine kadar her telden çalan bir mektup geldi, Vatikan'da, Roma'da döndürülen dolaplar Messer Alberico'nun Hollanda'da daha fazla oyalanmasına izin vermiyordu. Jules II ölümsüz değildi. Daha şimdiden Riario denilen o zengin salağa bağlanan bütün o budala sürüsüne karşın, papayı seçecek olan kardinaller kurulu toplantısı için tedarik görüyordu. Messer Alberico imparatorun işadamlarıyla yaptığı görüşmelerin, beklenmedik kertede uzayan yokluğunu bağışlatmaya yetmeyeceğini biliyordu; geleceği bu papa adayına bağlı idi. Careggi sarayının bahçelerinde birlikte çelik çomak oynamışlardı; sonradan Jean onu eğlenceli arkadaşları ile kurmuş olduğu küçük ve kibar okumuşlar çevresine katmıştı; Messer Alberico bu ince ve bir kadın kadar gevşek adamı çekip çevirmekle övünürdü; onu Saint-Pierre'in koltuğuna oturtmak için yardım etmeliydi; daha iyisini bekleyerek ve biraz alargada kalarak, saltanatının düzenleyicisi olacaktı. Bir saat içinde yol hazırlığını bitirdi.

Belki bir yüreği yoktu. Belki gönül tutkusu aşırı bir bedensel gücün taşmasından başka bir şey değildi; belki

de usta bir aktör olarak, hep yeni duygulara oynuyordu; ya da daha çok Buonarrotti'nin Sixtine kubbelerindeki figürlerinde görüldüğü üzere, şiddet ile üstünlüğün sürekli olarak birbirini izlemesi. Lucque, Urbin, Ferrare, aile satrancının paytakları, onu, bir süre için kendini bırakmış olduğu bu inşisiz çıkışsız yeşillikler ve akarsular ülkesinden bir anda koparmışlardı. Eski el yazmalarını ve sevda üzerine karaladığı şiirleri sandıklara doldururdu. Ayağına deri çizmelerini, eline deri eldivenlerini geçirdi, mahmuzlarını taktı, kafasına fötr şapkasını geçirdi ve bir kilise adamı gibi değil de bir süvari olarak, Hilzonde'un yanına çıkıp, gidiyorum, dedi.

Kız gebeydi. Gebe olduğunu biliyordu. Ona söylemedi. Onun ileriye dönük tutkulu amaçlarına engel olmak istemeyecek kadar sevecendi, ayrıca dar belinin, düz karnının şimdilik belli etmediği bir şeyi kendi yararına kullanmak istemeyecek kadar da gururluydu. Yalancılıkla suçlanmaktan, bir o kadar da can sıkıcı olmaktan çekindi. Ama birkaç ay sonra bir erkek çocuk dünyaya getirince Messer Alberico de'Numi'ye bir oğulları olduğunu bildirmemeye hakkı olmadığını düşündü. Yazı yazmayı şöyle böyle beceriyordu; bir mektup yazıncaya kadar yazdı bozdu, saatlerce uğraştı; mektubu Roma'ya gitmekte olan Cenovalı bir tüccara emanet etti. Messer Alberico'dan ses seda çıkmadı. Sonradan Cenovalı mektubu kendi eliyle teslim ettiğini söylediyse de Hilzonde, mektubun bir zamanlar sevmiş olduğu adamın eline geçmemiş olduğuna inanmak istedi.

Birdenbire sona eren kısa aşkları genç kadını zevke de nefrete de doyurmuştu; etinden ve onun yemişinden usanç duyuyor, kendine karşı duyduğu kınamayı çocuğuna da yöneltiyordu. Lohusa yatağında kimıldamadan yattarken hizmetçi kadınların, ocaktan yansıyan ışıklar içerisinde bu küçük, esmer et parçasını kundaklayışlarına ilgisiz gözlerle baktı. Piç doğurmak herkesin başına gelen bir şeydi ve Henri-Juste kızkardeşi için uygun ve kârlı bir evlilik tezgâhlayabilirdi, ama artık sevmediği bu adamın anısı, Hilzonde'u, kilise nikâhı ile kendi yanında yastığa

baş koyarak ve yorganın altına girecek olan oturaklı burjuvalardan soğutmaya yetiyordu. Ağabeyinin onun için en pahalı kumaşlardan diktirttiği gösterişli giysileri hiç zevk duymadan sürüklüyor, çektiği vicdan azabı yüzünden kendini doğru dürüst yemek yemekten, hatta doğru dürüst ısınmaktan yoksun bırakıyor ve elinden geldiği kadar ak çamaşırlar giymekten sakınıyordu. Bir ayağı kilisedeydi; bununla beraber, gece Henri-Juste'ün bir konuğu olur da söz Roma'daki düzensiz ve çirkin yaşamdan açılırsa, kulak vermek için elindeki dantel işini bırakır, hatta kimi zaman, sonra yeniden düğümlemek üzere, el alışkanlığı ile, ipliği koparırdı. Arkadan erkekler lafı limandaki kum birikmesine, gemilerin artık başka limanlara gitmelerine, bu yüzden Bruges'ün boşaltmakta oluşuna getirirler, bu kum hastalığını kanallar ve çukurlar açarak geçirtebileceğini söyleyen mühendis Lancelot Blondeel ile alay ederlerdi. Ya da yakası açılmadık alaylı, şakalı konulara geçerler, belki yirmi sefer anlatılmış üstün iştahlı aşık, boynuzlu koca, fıçıya saklanan zampara ya da yolculuktan bir gün önce dönen tüccar fıkraları anlatırlardı. Hilzonde, yemeklere bakmak bahanesiyle mutfığa gider, o ara şapır şupur bir hizmetçi memesi emmekte olan oğluna göz ucu ile şöyle bir bakar geçerdi.

Bir sabah, bir yolculuk dönüşü Henri-Juste yeni bir konuk getirdi. Sakalına kır düşmüş bir adam, öylesine gösterişsiz, öylesine ağır başlı ki, insanın aklına güneşsiz bir deniz üzerinde esen diri bir rüzgârı getiriyordu. Simon Adriansen'de tanrı korkusu vardı. Eriştiği yaş ve namusu ile kazandığı söylenen mal varlığı, bu Zeeland'lı tüccara bir ermiş saygınlığı veriyordu. İki kez dul kalmıştı; birbiri peşine iki kadın yatağını paylaşmıştı, ikisi de şimdi Middebourg kiliselerinden birinin duvarı dibindeki aile çukurunda yan yana yatıyordu; ikisinden de çocukları olmuştu, oğulları da iyi para kazanmışlardı, mal mülk sahibi kişilerdi. Simon, arzunun kadınlara karşı babaca isteğe dö-

nüştüğü erkekleruendi. Hilzonde'un mutsuzluğunu sezince, gidip yanında oturmaya başladı.

Henri-Juste bu adama sağlam minnet duyguları ile bağlıydı. Güç zamanlarında imdadına yetişmişti; beraber oldukları zaman çok içmeyecek kadar sayıyordu. Ama şarap insanı ayartmaktan yana birebirdir. İçince de çenesi düşüyordu. Hilzonde'un başına gelenleri de kısa zamanda anlatıverdi.

Kışın bir sabah salondaki pencerenin yanında yün örüyordu, Simon Adriansen çıkageldi ve törensi bir havada,

— Bir gün gelecek tanrı insan yüreğinden aşktan başka bütün yasaları silecektir, dedi.

Anlamadı. Adam bir daha söyledi:

— Tanrı bir gün, ruhunkinden başka hiçbir vaftizi ve vücudun isteyerek kabul edeceği nikâhtan başka hiçbir nikâh kutsamasını kabul etmeyecektir.

Hilzonde titremeye başladı. Ama bu ağırbaşlılığı içinde sevecen adam, ona yeryüzünde esen yeni içtenlik ve doğruluk yelinden, tanrının eserini anlaşılır halden çıkaran tüm yasaların yalanından, yalın sevmenin yalın inanma ile eş tutulacağı bir zamanın gelmekte olduğundan söz etmeye girişti. İncil sayfaları gibi renkli bir konuşması vardı, ona göre Roma'nın zulmüne son veren ermişlerle ilgili anılar, dinsel meselelerle iç içe geçiyordu; ancak duyulabilecek kadar yavaş konuşuyordu, kapılar kapalı mı diye bakıyordu, şimdilik anabatist olduğunu açığa vuramıyordu, ama artık zamanı geçmiş olan törenleri, boş ayinleri ve yanıltıcı kutsamaları bırakmıştı. Dediklerine bakılırsa doğrular, kurbanlar ve ayrıcalıklı olanlar, kuşaktan kuşağa yeryüzünün kirinden pasından uzak kalmış bir küçük topluluk oluşturunyorlardı; günah yalnızca yanılgıda idi; temiz ve lekesiz yürekler için et temizdi.

Sonra oğlundan söz açtı. Hilzonde'un kilise yasaları dışında ve onlara karşı olarak dünyaya getirilmiş olan oğlu, ona öyle geliyordu ki, sade insanların ve ermişlerin müjdelerini almak ve yaymak için biçilmiş kaftandı. Melek yüzlü İtalyan iblisi için çabuk ayartılan bakirenin aşkı,

Simon'a göre esrarlı bir allegori oluyordu: Roma, uğruna günahsız olanın alçakça kurban edilmiş olduğu Babil Kahpesi'ydi. Arada bir sert ve kararlı yüzünden tuhaf bir gülümseme geçiyor ve sakin sesinde sık sık, kendi kendini inandırmak, kandırmak istiyormuş gibi vurgulamalar oluyordu. Ama Hilzonde bu yabancınn yalnızca sakin iyiliğine karşı duyarlı idi. Genç kadının çevresinde bulunan herkes onunla alay ederken, acırken ya da aptal ve kaba bir hoşgörü gösterirken Simon, onu bırakıp giden adamdan söz ederken,

— Kocanız, diyordu.

Ve tanrı katında bütün birleşmelerin bozulamaz olduğunu anımsatıyordu. Onu dinlerken Hilzonde'un gönlü ferahlıyordu. Yine eskisi kadar mahzundu ama şimdi artık gururluydu da. Ligre'lerin, kendini beğenmiş denizci tüccarın bir gemi arması ile donatmış olduğu evi, Simon için kendi evi gibiydi. Hilzonde'un arkadaşı her yıl geliyordu; onu bekliyor, el ele tutuşarak, kilisenin yerini alacak tinsel kiliseden konuşuyorlardı.

Bir güz akşamı İtalyan tüccarlar yeni haberler getirdiler. Otuz yaşında kardinal olan Messer Alberico de'Numi, Roma'da Farnèse'lerin bağlarından birinde, bir sefahat aleminin ortasında öldürülmüştü. Kimi gözde maskaralar bu cinayetten, kutsal baba üzerindeki etkisinden gocunan kardinal Jules Médicis'yi sorumlu tutuyorlardı.

Roma'nın çürük kokan çevresinden yayılan bu söylentileri Simon tiksinti ile karşılıyordu. Ama bir hafta sonra Henri-Juste'e gelen bir rapor bu söylentileri doğruluyordu. Hilzonde görünüşte sakindi ama yalnız kaldığı zaman gülüyor muydu yoksa ağlıyor muydu, belli değildi.

— İşte artık dulsunuz, dedi Simon Adriansen, her zamanki açık ve sevecen tavrı ile.

Henri-Juste hemen gideceğini sanmıyordu ama Simon ertesi gün gitti.

Altı ay sonra her zamanki gibi belli günde geldi ve kızı kardeşinden istedi.

Henri-Juste onu Hilzonde'un çalıştığı odaya götürdü. Yanına oturdu, şöyle dedi:

— Tanrı kullarına acı çektirmemize izin vermez.

Hilzonde elindeki danteli bıraktı. Elleri işlemekte olduğu işin üzerinde kaldı, dantel bükümleri üzerinde duran bu titrek ve uzun parmaklar, geleceğin karmaşık durumunu düşündürüyordu.

— Tanrı bize kendimizi üzme hakkı verebilir mi?

Güzel kız, hasta çocuk yüzünü kaldırıp baktı.

— Bu kahkahalarla çınlayan evde siz mutlu değilsiniz. Benim evim sessizdir. Geliniz.

Kız olur dedi.

Henri-Juste ellerini oğuşturuyordu.

Jacqueline, Hilzonde'un uğradığı düş kırıklığından kısa bir süre sonra evlenmiş olduğu sevgili karısı, ailede bir orospu ve bir papazdan peydahlanmış olan bir piçten sonra gelmekten tedirgindi, kocasının başının etini yiyor ve kayın peder, Tournai'li para babası Jean Bell, kızının feryatlarını kendi çıkarına kullanarak drahomayı ödemekte ayak sürüyordu. Gerçekten de Hilzonde kendi oğluna karşı pek o kadar ilgi göstermiyordu ama yasal yatakta doğmuş olan çocuğa karşı gösterilen ufak bir ilgi iki kadın arasında tepişmelere yol açıyordu. Sarı Jacqueline, bundan böyle varını yoğunu istediği, gibi harcayabilir, istediği kadar bebek takkesi ve önlüğü satın alabilir ve bayram günlerinde sevgili Henri-Maximilien'ini evde istediğini yapmaya bırakabilirdi.

Simon kilise törenlerine karşı olmakla beraber nikâhın, ölçülü bir törenle kilisede kılınmasına razı oldu, çünkü, beklenmedik bir durumdu ama, Hilzonde öyle istemişti. Ama akşam olup da gerdeğe girdikleri zaman, gizliden ekmeği koparıp şarap içerek, kutsamayı kendi yordamınca yeniledi. Hilzonde, bu adamın dokunuşlarını, yükselen denizin karaya attığı batık bir kayık gibi yaşıyordu. Bu resmen izinli hazların gizlisini ve üstüne eğilen bu ihtiyar

adamin, memelerini okşayış yordamını, şimdi artık utanç duymadan doyumsuyordu, adam karısını adeta ibadet eder-miş gibi sevgiliyordu.

Simon Adriansen, Zenon'u sevmek istedi, ama Hilzon-de, üst dudığında bir et beni ürperen bu buruşuk ve kıllı yüze doğru uzattığı zaman çocuk korktu, bağırdı, çırpın-dı, anasının, yüzükleri canını yakan ellerinden kurtuldu, kaçtı. Akşamüstü arka bahçenin dibindeki ekmek fırını-nın bir köşesinde buldular, odunların arkasından çekip çı-karmak isteyen uşağın elini ısıırıyordu az daha. Simon bu kurt yavrusunu evcilleştiremeyeceğini anladı, en iyisi bu-nu Flandre'da bırakmaktı. Zaten açıkça belli oluyordu, ço-cuk Hilzonde'un yüreğini karartıyordu.

Zenon kilise için büyüdü. Bir piç için rahat yaşama-nın, onurlanmanın en güvenli yolu din adamı olmaktı. Za-ten Zenon'un erkenden edinmiş olduğu bu öğrenme hırsı, mürekkep masrafı, sabahlara kadar yanan mumlar filan, dayısı için ancak bir papaz çömezine karşı hoş karşıla-na-bilir şeylerdi. Henri-Juste, öğrenciyi, Bruges'de Saint-Dona-tien chanoine'ı olan kayını Bartholommé Campanus'a ema-net etti. Bilgin adam, ama dua ile okuyup yazmakla aşın-mış, o kadar yumuşak ki ihtiyaç sanırsınız. Öğrencisine La-tince, kendisinin de az buçuk bildiği Yunanca ve bir de simya öğretti, Pline'in Histoire Naturelle'inin yardımı ile çalıştığı bilimsel konulara karşı öğrencisinin gösterdiği merak hoşuna gidiyordu. Chanoine'in soğuk odası bir sığı-naktı, çocuk tellalların, simsarların İngiliz kumaşı üzerine yaptıkları tartışmaları dinlemekten, Henri-Juste'ün yavan bilgeliğinden, turfanda meraklısı, ağzının tadını bilen hiz-metçi kızların ellerinden kurtulmak için oraya sığınyordu. Orada çocuk olmanın tutsaklığından ve yoksulluğundan silkiniyordu; bu kitaplar ve bu hoca onu adam yerine ko-yuyordu. Bu kitaplarla dolu odayı, kaz tüyü yazı kalemını, boynuz mürekkep hokkasını seviyordu, bunlar yeni bilgi-lerin araçlarıydılar ve yakutun Hindistan'dan geldiğini, kükürdün cıva ile birleştiğini, Latince de liliun denilen çiçeğe Yunanca'da krinon, İbranice'de susannah denildiği-

ni öğreniyordu. Sonradan kitapların da insanlar gibi kimi zaman saçmaladığını, yalan söylediğini, chanoine'in açıklamalarını çok uzattığını, çoğu zaman sözü açıklanmasına hiç de gerek olmayan olaylara kadar getirdiğini de farkedecekti.

Görüştüğü kimseler de kaygı uyandırıyorlardı: o sıralarda en iyi arkadaşları, diyelim Jean Myers adındaki berber, usta bir adam, hacamat yapmakta ve elmas yontmakta kimse eline su dökemez ama ölülere kesip biçtiği söyleniyor, sonra Colas Gheel adındaki dokuma ustası, uygunsuz bir adam, palavracı, okuyup yazacak ya da dua edecek yerde bu adamla buluşup saatlerce manivela, makara gibi şeylerle uğraşıyordu. Bu aynı zamanda hem ağır hem de canlı olan, hesapsız para harcayan, ki aslında meteliğe kurşun atıyordu, iri adam kermes günlerinde masraflarını çektiği çıraklarının gözünde bir prens gibiydi. Bu kızıl yeleli, sarı derili adale kütlesi içinde, işi gücü sürekli olarak bir şeyleri incelemek, bilmek, düzeltmek, basitleştirmek ya da büsbütün karıştırmak olan uyanık, araştırmacı, kuşkucu bir kafa barındırıyordu. Her yıl kente atelyeler kapanıyordu; iyi yürekli bir hristiyan olarak kendininkilerini açık tutmakla övünen Henri-Juste, işsizliğin artmasını kendi çıkarına kullanıyor, boyuna ücretleri kırıpıyordu. Toplumda hâlâ bir yerleri olmaktan ve kendilerini her gün işe çağıran bir çanın sesini duymaktan pek bir mutluluk duyan ama yine de yüreklerine korku düşmüş olan işçileri, pek belirgin olmayan çit söylentilerinin etkisi altına düşmüşlerdi. Her şeyin ateş pahasına çıktığı şu dönemde yollara dökülen, burjuvaları ürküten dilenci sürülerinin yakında daha çok artacağından, yürekleri yanarak söz ediyorlardı. Colas, Fransa'nın Lyon, Gand ve Ypres kentlerinde, büyük bir gizlilik içerisinde denenmeye başlanan mekanik dokuma tezgâhlarını kullanarak, işçilerin işlerini ve sıkıntılarını hafifletmeyi kuruyordu. Birtakım resimler görmüş, Zenon'a da göstermişti; Zenon rakamları sınıdı, resimler karşısında coştı, Colas'ın bu yeni makineler karşısındaki coşkusu ortak bir tutkuya dönüştürdü. Öne-

rinde bir yığın demir, ikisi de diz çökmüş, ikisi birden bir uca bir ağırlık asıyor, manivelayı düzeltiyor, vidaları sıkıyor, dişlileri birbirine uyduruyor, yüksüntü duymadan çalışıyorlardı; şu vidayı şuraya mı koysak, şu parçayı başa mı alsak diye sonu gelmez tartışmalara giriyorlardı. Zenon'un zekâsı Colas Gheel'in tembel kafasından çok daha hızlı çalışıyordu ama öbürünün de elleri, ömründe ilk olarak kitaptan başka bir şeyle ilgilenen bu papaz çömezini hayran bırakacak kadar becerikli idi.

Ağır kolunu öğrencinin boynuna dolayıp,

— *Prachtig werk, mijin Zoon, prachtig werk*, diyordu.

Akşamları dersten sonra, gizlice iş arkadaşını aramaya çıkıyor, ustasının vakit öldürdüğü tavernanın penceresine bir avuç çakıl taşı atıyordu. Ya da kimseye görünmeden, Colas'ın makineleri ile beraber barındığı تنها antrepoya gidiyordu. Ortalık loştu; yangın korkusundan, şamdan masanın üzerindeki leğenin ortasında yanıyordu, minik bir denizin ortasında minik bir fener gibi. Ustasının her işine karışan kel kâhyası çırak Thomas de Dixmude, elinde bir bira bardağı ya da bir fenerle, oynak şasiler üzerinde bir kedi çevikliği ile zıplayarak oradan oraya seğirtiyor, karanlıkta fink atıyordu. Colas Gheel iri kahkahalarla gülüyordu. Zenon, bir lakırdı seli içinde Epikür atomlarından, küpün iki katına çıkarılmasına, altının niteliklerinden, tanrının varlığı ile ilgili kanıtların saçmalığına kadar her konu üzerinde dört nala koşarken, bir tahtanın üzerine çökmüş olan ustası da gözlerini devirerek dinliyor, ağzından hayranlık ışıkları çıkıyordu. Öğrenci, senyör çocuklarının at ve av uşaklarının yanında buldukları şeyi, bu deri önlüklü adamlar arasında buluyordu: kendisininkinden daha zor ve daha özgür bir evren, çünkü daha aşağılarda, dinsel konu ve tasımların uzağında, insan teri ve kokusu içinde, çıraklar ve ustalar arasında geçerli olan atasözleri ile sövgülerle dolu konuşmalar ortasında çalışıyordu, bu elde kalem bir kitabın üzerine kaparak çalışmaktan çok başka bir şeydi.

Öğrenci, işyerinde, okulda öğrendiği şeyleri doğrula-

yan ya da çürüten şeyler bulduğunu ileri sürüyordu: bir yanda Platon, öbür yanda Aristo, ağırlıkları sınıanan iki basit tüccar işlemi görmüşlerdi okulda. Tite-Live gevezenin birisiydi; Sezar, ne kadar büyük olursa olsun, ölmüştü. Chanoine Bartholommé Campanus'u İncil sütü ile beslemiş olan Plutarque'in kahramanlarından bir tek şey kalmıştı Zenon'un aklmda, o da tinsel ve etsel atılımın bunları, inanç sahibi hristiyanları gökyüzüne çıkardığı söylenen cinsel ve midesel orucun çok daha ötesine ve yukarısına götürdüğü idi. Chanoine için kutsal bilgelik ile dinsel kurallara saygısı olmayan kızkardeşi birbirlerini dengeliyorlardı: Zenon'un, Songe de Scipion'un dindar düşlelerini alaya aldığını işittiği gün, öğrencisinin Mesih avuntusuna da, gizliden, boş verdiğini anladı.

Bununla beraber Zenon, Louvain teoloji okuluna yazıldı. Coşkusu şaşkınlık yaratıyordu; bir konuyu çabucak kavramaktaki yeteneği ile ders arkadaşları arasında büyük bir saygınlık kazandı. Bakaloryalarını vermiş olan öğrencilerin hareketli ve neşeli bir yaşamları vardı; onu şölenlere çağırıyorlardı ve o oralarda yalnız su içiyordu; ağzının tadını bilen bir kişi kokmuş etten yapılan bir yemeği ne kadar severse o da genelev kızlarını o kadar seviyordu. Herkes yakışıklı olduğunda birlikti ama keskin bir sesi vardı ki herkesi ürkütüyordu; kara gözlerindeki ateş hem çekici hem de tedirginlik vericiydi. Doğumu üzerine ileri geri lakırdılar edildi, aldırmadı. Nicolas Flamel'in çıkarları, hep bir ocağın karşısına geçip kitap okuyan bu üşürük gençte, bir simya merakının belirtilerini sezmekte gecikmediler; öbürlerinden daha meraklı ve daha ikircikli bir küçük çevre onu da kendi safları arasına aldı. Öğrenimini henüz bitirmemişti ki yemekhanede dolu tabaklara yumulan, kürkler içindeki, kalm ve ağır bilgilerinden gırtlaklarına kadar doygun doktorlara ve zihinsel çabaları gençlikle beraber geçip giden, parası çok işi az bir arpalık kapmak için yetecek kadarından fazlasını öğrenmeye kararlı zavallı, kaba saba ve ağzı fazlasını öğrenmelere yukarıdan bakıyordu. Bu küçümseme yavaş yavaş iç-

leri tıkabasa sözcüklerle doldurulmuş, hava cıva ile şişirilmiş, formüllerle geviş getiren kendi boş kafalı arkadaşlarına da uzandı. Bu insanlardan hiçbirisi, ilkten güvenmiş oldukları bile, kafaca, eylemce bir adım ileri gidebilecek güçte değildi, bunu içi yanarak görüyordu.

Zenon, bir rahibin yönetimindeki bir evin üst katında oturuyordu; merdivene asılmış olan bir duyuru pansiyonerlere akşam duasında hazır bulunmalarını bildiriyor, odalara orospu getirmeyi, ayak yolundan başka yere işemeyi yasak ediyordu. Ama ne helalardan taşan kokular, ne ocaktan tüten kurumlar, ne hizmetçi kadının keskin çığlıkları, ne kendinden önceki kiracıların latince rezillikler ve hayasız resimlerle doldurdukları duvarlar, ne de parşömenlerin üzerine konan sinekler tedirgin ediyordu bu yeryüzündeki her nesneyi görüngü (fenomen) ya da bir işaret sayan kafanın yaptığı matematik işlemlerini. Öğrenci, bu tavan arasında bütün bu kuşukları, bu ayartıları, bu zaferleri, bu bozgunları, olgunluk çağının bilmediği ya da küçümsediği ve kendisinin bile ancak unutma ile karışık bir anı saklayabildiği bütün bu gençlik sevinçlerini ve göz yaşlarını yaşadı. Çoğu insanın denediği, itiraf ettiği şeylerden uzak, gizlilik, çoğu zaman yalan, kimi zaman karşı koyma gerektiren tutkulara doğru eğilim gösteren bu skolastik Goliath'ı ile çarpışan Davut, Jonathan'ını miskin, sarışın bir ders arkadaşında bulduğunu sandı ama o da kısa sürede bu zorba arkadaştan yüz çevirip sarhoş ve kumarbaz öbür arkadaşlarına katıldı. Bu yeraltı ilişkisinin dışında hiçbir şey görülmemişti; ve bu arkadaşlığın son bulması Zenon'u öğrenimini daha da uzatmaya götürdü.

İşlemeci Jeannette Fauconnier de sarışındı, günü gününe uymaz, şımarık, peşinde bir sürü öğrenci gezdirmeye alışkın bir kız. Bu kızı, papaz adayı, bütün bir gece alaya almış, sövüp saymıştı. Zenon, isterse, hallerden Saint-Pierre kilisesine gidene kadar kızı elde edebileceğini söyleyince çingar çıkmış, sonra savaşa dönüşmüş ve güzel Jeannette büyüklük göstererek, kendisine sövmüş olan yaralıyı, o zamanlar ruhun cümle kapısı dedikleri bir öpüşle ağ-

zından öpmüştü. Sonunda, Noel'e doğru, Zenon'un bu çılgınlıktan suratında kalan yara izinden başka bir şey anımsadığı bir dönemde, Jeannette aylı bir gece, gıcırtilı merdivenlerden hiç ses çıkarmadan çıkıp yatağına süzül-
dü. Bu yılan gibi akıcı ve kaygan vücudu kolları arasında buluverince pek şaşı, güvercin gibi göğüslerinden kopan
pes sesli gıdıklamalar, öbür odadan duyulmaması için tam zamanında kesilen örtülü gülüşlerle, kız oyunun ustası idi.
Zenon'un sevincine, serin ama pek güvenli olmayan bir su-
ya dalan yüzücünün korkusu karışıyordu. Birkaç gün, Rek-
tör'ün azarlamalarına göğüs gererek kızın peşinde dolaştı;
bu kurnaz ve kaygan siren iştahını açmışa benziyordu. Bu-
nunla beraber daha haftasına kalmadan yeniden bütünüy-
le kitaplarına döndü. Onu kınadılar, uğrunda gözünü kırp-
madan, cum laude onurunu tehlikeye attığı bir kızı bu ka-
dar çabuk bıraktı diye; ve kızları horgördüğüne göre yok-
sa dışı ecinnilerle mi düşüp kalkıyor diye şüpheye düştü-
ler.

YAZ GÜNLERİ

Her yıl olduğu gibi o yaz da, Zenon, ağustostan az önce biraz yeşillik özlemi ile bankacının kır evine gitti, ama bu Henri-Juste'ün öteden beri sahip olduğu Bruges dolaylarında bulunan Kuypen'deki ev değildi : Audenarde ile Tournai arasındaki Dranoutre topraklarını ve Fransızlar çekildikten sonra yeniden onarılan bey konağını satın almıştı. Konak günün modasına uygun olarak sütunlar ve taş karyetidlerle yenilenmişti. Koca Ligre gitgide daha çok kır evi alırmıştı, mal mülk sahibi bir adam olma övüngeçliği yanında, tehlike halinde onu kentten daha iyi koruması da vardı. Tourhaisis'de ufaktan ufağa, karısı Jacqueline'in topraklarını büyültüyordu; Anvers yakınlarında, Saint-Jacques alanındaki mağazasına görkemli bir ek olarak Gallifort arazisini almıştı, bundan böyle orada Lazarus Tucher ile birlikte çalışacaktı. Flandre büyük haznedarı, Maestricht'de bir şeker fabrikası sahibi, bir tane de Kanarya adalarında, Baltık bölgesi şap tekelinin eldecisi, Fugger'lerle birlikte Calatrava tarikatı gelirlerinin üçte bir oranında sigortacısı olarak Henri-Juste, yeryüzünde hükmeden güçlerle, gitgide artan bir ölçüde işbirliği içinde idi: bunlardan Malines kral naibi ona kendi eliyle kutsal ekmek vermişti; Croy senyörü, ki kendisine on üç bin florin borcu vardı, son

olarak dünyaya gelen oğlunun vaftiz babalığını kabul etmişti ve yerini ve tarihini birlikte kararlaştırmışlardı, tören ekselansın Roeulx'deki şatosunda yapılacaktı. Büyük işadamlarının henüz küçük olan iki kızı, Aldegonde ve Constance ileride birer soyluluk sanına sahip olacaklardı.

Henri-Juste'ün Bruges'deki dokuma fabrikası vaktini doldurmuştu, ayrıca yine kendisinin getirttiği Lyon brokardı ve Alman kadifesi ile yarışmak zorunda idi, onun için Dranoutre'da, kırık bölgede atelyeler kurmuştu, burada Bruges belediyesinin dırdırından kurtulmuş oluyordu. Burada, Colas Gheel'in geçen yaz Zenon'un çizmiş olduğu resimlere göre yapmış olduğu yirmi tane mekanik dokuma tezgâhı vardı. İşadamları, bu yemez içmez, zam diye başının etini yemez, odun ve demirden yapılmış işçilerden pek memnundu, kırk kişinin işini on kişi ile yapıyor ve ücretlerini artırmak için hayat pahalı filan diye tutturuyorlardı.

Sonbahara doğru bir gün Zenon yaya olarak yola çıkıp bu Oudenove dokuma atelyelerine gitti. Ortalık iş peşinde koşan işsizlerle dolup taşıyordu; Oudenove ile Dranoutre'ün gösterişli ve görkemli yapıları arasında bilemedin on fersahlık bir ara vardı ama bu iki yer birbirinden cennetle cehennem kadar uzaktı. Henri-Juste, köyün giriş yerinde eski bir yapıyı şöyle böyle onartıp içine, Bruges'den getirttiği küçük bir artizan ve usta grubunu yerleştirmişti; bir çeşit yatakhane ama daha çok bir yıkıntı. Zenon, Colas Gheel'i gördü, sabah sabah bulut gibi sarhoştı, Perrotin adında, yüzünün kanı çekilmiş, suratsız bir Fransız çırak çanakları yıkıyor, sönmesin diye ateşi besliyordu. Kısa bir süre önce yerli bir kızla evlenmiş olan Thomas, sırtında, ilk olarak düğün günü giymiş olduğu al ipek mintanı ile ortalıkta dolanıp afi kesiyordu. Thierry Loon adında, daha yeni işbaşı olarak atanmış olan kuru ve hareketli bir adam, Zenon'a sonunda yerlerine yerleştirilebilmiş olan makineleri gösterdi, işçilerin kulaklarına kar suyu kaçmıştı, oysa bu makineler sayesinde daha az çalışıp daha çok kazana-

cakları gibi bir ümide kapılmışlar, olmayacak duaya amin demişlerdi. Ama işte papaz çömezinin karşısına yeni sorunlar çıkıyordu, bu makineler kendisini ilgilendirmez olmuştu. Thierry Loon, Henri-Juste'nün adını anarken yerlere kadar eğiliyor, aşırı saygı gösteriyordu ama, bu arada Zenon'a göz ucu ile bakıp yemeklerin azlığından, patronun adamları tarafından aceleye getirilip üstünkörü yaptırılmış olan barakaların yetersizliğinden, çalışma saatlerinin, Bruges' dekinden daha fazla olduğundan ve artık Bruges belediyesinin koruması altında olmamaktan yakınıyordu. Ufak tefek ustabaşı, ayrıcalıkları içerisinde sağlam olarak yerleşmiş olan artizanların serbest işçileri ezdikleri ve prenslere kafa tuttukları zamanların özlemine çekiyordu. Yenilikler gözünü korkutuyor değildi; bu kafes gibi şeylerin değerini anlıyordu, her işçi iki eli ve iki ayağı ile karşılıklı olarak iki manivela ve iki pedala kumanda ediyordu, yalnız ne var ki bu hız işçiyi tüketiyordu, bu karmaşık kumandalar daha çok dikkat ve titizlik istiyordu, işçinin eli ve ayağı henüz bu kadarına yatkın değildi. Zenon bazı ayarlamalar yapılabileceğinden söz etti ise de ustabaşı hiç oralı olmadı. Bu Thierry'nin besbelli Colas Gheel'den kurtulmaktan başka bir derdi yoktu: bu herif, bir takım makine işleri beceren ama bu işler sonunda insanların işlerini kaybetmelerine, işsizliğin büsbütün artmasına yol açan bir yassı börek, bir adam müsveddesi idi, Bruges'deki rahatı ve desteği elinden kaçırdıktan sonra birdenbire, uyuz olur gibi sofu olan bir ayı idi, iki tek attıktan sonra meydanlarda vaz veren papazlar gibi tövbekâr bir dille konuşmaya başlayan bir sarhoştı ve ondan söz ederken açıkça küçümsüyordu. Bu kavgacı ve cahil adamlar papaz adayına tiksinti veriyordu; bunlara bakınca, hermin kürklere bürünmüş, mantıkla cilalanmış doktorlar daha bir ağırlık kazanıyorlardı.

Makine işlerindeki yetenekleri ona aile içinde pek bir yer sağlamış değildi, bir yandan yoksul bir piç olarak hor görülürken, öte yandan geleceğin bir rahibi olarak azbuçuk bir saygı da görüyordu. Akşam yemeğinde Henri-

Juste'ün, gidişat üzerine salladığı atasözleri, özdeyişlerle dolu tımturaklı lakırdıları dinliyordu: konular hep bakire kızlardan kaçınmak, gebe bırakma korkusu, evli kadınlar, hançer korkusu, insanı çatır çatır yiyen dullar, gelirlerini işletmek ve tanrıya dua etmek gibi şeylerdi. İnsanlardan, vermeye razı olduklarından daha fazlasını istemeye alışmış olan chanoine Bartholommé Campanus bu iri hikmetlerden gocunmuyordu. Bugünlerde orakçılar zaten vakitsiz yağmurlar yüzünden yarı yarıya çürümüş olan buğday tarlalarına yeniden yağmur yağdırmak için tarlaya siymekte olan bir büyücü karı yakalamışlardı; mahkeme filan demeden kadını ateşe atıp yakmışlardı; suya kumanda eden ama ateşe karşı elinden bir şey gelmeyen kadına gülüyorlardı. Chanoine kötülerin ateşe atılmalarının ancak bir an süren bir işkence olduğunu, bunu yapan adamın yalnızca, kendilerine aynı işkenceyi, ama ebedi olarak uygulayan tanrıya öykünmüş olacağını söyledi. Bu konuşmalar önlerindeki bol ve lezzetli yemekleri atıştırmalarına engel olmuyordu; yaz sıcakları ile kızışan Jacqueline, Zenon'a, namuslu kadın dümenlerinde cilveleniyordu. Son olarak doğurduğu çocuklardan sonra yeniden güzelleşmiş olan bu etli canlı flaman karısı teninin rengi ve elleri bakımından talihli idi ve bir şakaik kösnüllüğüne sahipti. Rahip, kadının göğsü biraz açık duran gömleğine, lambalar getirilmeden önce, bir kitabın üzerine eğilmiş olan genç papaz adayının ensesine şöyle bir dokunuveren sarı buklelere, kadınlara pek iyi bir gözle bakmayan öğrencinin öfke ile irkilmesine dikkat etmez gibi görünüyordu. Bartholommé Campanus'ün gözünde her kız bir Meryem Ana ve aynı zamanda bir Havva Ana idi, ikisi birden, biri evrenin kurtuluşu için süt ve gözyaşı döküyor, öbürü kendini yılanı teslim ediyordu. Kimseyi yargılamadan gözlerini önüne indiriyordu.

Zenon geniş adımlarla dışarı çıkıyordu. Yeni ağaçları, gösterişli çakılları ile taraça, yerini az ötede otlaklara ve tarlalara bırakıyordu; değirmenden köpüren suların ötesinde alçak damları ile bir küçük köy gizleniyordu. Ama

zaman artık Zenon'un, yazı, eskiden Kuypen'de yaptığı gibi, çiftlikte çalışan yavaşmalarla birlikte Saint-Jean ateşi yanında yatarak açtığı zaman değildi. Soğuk gecelerde kaba saba köylülerin, hep aynı birkaç kişinin mayıştıkları, mevsimin son sineklerinin vızıltıları arasında birbirlerine eksik gedik havadis aktardıkları demirci ocağının karşısındaki sırada ona artık yer açmayacaklardı. Şimdi her şey onu onlardan ayırıyordu : Yavaş, tembel köylü ağızları, azıcık daha yavaş kafaları, bunlara ek olarak bir de Latince konuşan ve yıldızları okuyan bir delikanlının karşısında duydukları tedirginlik. Kimi zaman yeğenini gece serüvenlerine sürüklüyordu. Avluya inip hafiften ılık çalıyordu, arkadaşını uyandırmak için. Henri-Maximilien, derin delikanlı uykusu ile ağırlaşmış olarak balkondan atlıyor, bir gün önceki uzun at koşturmalarından ötürü at ve ter kokuyordu. Ama yoldan bir kız kaldırıp bir kenarda yere yatırmak ya da bir handa arabacılarla şarap içmek düşüncesi ile çabucak canlanıyordu. İki yoldaş ekili topraklara vuruyor, çukurlardan atlayarak ya bir çingene çergisinin ya da daha uzakta görünen bir tavernanın ışıklarına doğru keşuyorlardı. Dönüşte Henri-Maximilien başarısı ile övünüyor, Zenon bir şey söylemiyordu. Bu kaçamakların en hıyarcası bir gece, Ligre'lerin varisinin Dranoutre'da bir at cambazının tavlasına sızıp iki kısrağı pembeye boyaması olmuştu ki, ertesi sabah adamcağız bunu bir büyücü işi sanmıştı. Bir seferinde de Henri'nin, iri Juste'ün kesesinden çalınma birkaç düka altınını harcaması yüzünden baba oğul yarı şaka yarı ciddi birbirlerine girmişlerdi; bir çiftliğin çitleri içerisinde kapışan bir boğa ile kendi tosununu ayırır gibi ayırmışlardı.

Ama çoğu zaman Zenon yalnız çıkıyordu, seher vakti tabletlerini alıp, doğrudan doğruya nesnelerden gelen, kim bilir hangi bilginin peşinde kırlara açılıyordu. Kenarları düz ya da pürtüklü taşları tartmaktan, uzun uzun incelemekten yorulmuyordu, üzerlerindeki pasın açıklığı koyuluğu ya da küfler bir öykü anlatır gibi, bunların içindeki madenleri, oluşumlarında etkili olan ateşi ve suyu açığa

vururlardı. Altlarından bir cehennem yaratığı gibi böcekler kaçıyorlardı. Yere oturup, kül rengi gökyüzünün altında yer yer uzun kum tepcikleri ile pürtüklenen ovaların dalgalanışına bakar, bugün ekin ekilen bu uçsuz bucaksız toprakların bir zamanlar deniz olduğunu ve denizin çekilirken buralara dalgaların imzasını bırakmış olduğunu düşünürdü. Zira her şey değişik ve yerkürenin biçimi, ve devinen bu yaratılışın ürünleri ve her anı yüzyılları içerir. Ya da dikkati birdenbire, bir kaçak avcının gözleri gibi işkillenir, bir tek şeyin üzerine takılı kalır, ormanların derinliklerinde koşan, uçan, tırmanan hayvanlara bakar, arkalarında bıraktıkları izlerle, dalap olma halleri ile, çiftleşmeleri, beslenmeleri, işaretleri, verdikleri şaşırtmaları, sopa ile vuruldukları zaman nasıl öldükleri ile ilgilenirdi. İnsanların boş inançlar yüzünden kötiledikleri, soğuk, ihtiyatlı, yarı yarıya yer altında gizlenen, her halkasında bir çeşit madensi bir bilgelik saklayan sürüngenlere karşı bir yakınlık duyuyordu.

O akşamlardan birinde, ki kızıl ısının en sıcak günlerine rastlıyordu, Zenon, Jean Myers'ten edindiği bilgiye dayanarak, kan tutmasına uğramış olan bir çiftçiye, herhangi bir berber çağırmak yerine kendisi hacamat yaptı. Bu bir patavatsızlıktı, chanoine Campanus hiç hoşlanmadı; Henri-Juste de ona katıldı, sonunda bir neşter ile bir leğene dayanacak olduktan sonra ne diye bu kadar masraf girdim, bu çocuk için, şu kadar düka altını harcadım diye dövündü. Papaz adayı, bu azarlara kindar bir sessizlikle katlandı. O günden sonra sık sık ve uzunca gözden kaybolmaya başladı. Jacqueline çiftlikteki kızlardan birisi ile oynuyor olmalı, diye düşünüyordu.

Bir seferinde yanına birkaç günlük yiyecek alıp Houthuist ormanına kadar uzandı. Bu koruluklar hristiyanlıktan önceki zamanlardan kalma ulu ağaçlardan oluşuyordu: acaip düşünceler dökülüyordu yapraklarından. Zenon, kafasını kaldırmış, bu kalın ve yoğun yeşillığe bakarken okulda iken ve okula karşın yavaşmış olduğu simya kurularına kaptırıyordu; bu bitki piramitlerinin her birinde

yükselerek giden güçlerin akıl sır ermez hiyeroglifini, bu güzel orman varlığının özünü kaplayan ve besleyen havanın, kendi varlığının özünde bilkuvve varolmayı taşıyan ve belki bir gün onu yok da edecek olan ateşin imgelerini buluyordu. Ama bu yükseliş bir alçalışla dengeleniyordu: ayaklarının altında köklerden oluşan kör bir topluluk, karanlıkların içerisinde, gökyüzünün sonsuz dal budak bölünmelerini taklit ediyor, büyük bir sıklıkla, bilinmez hangi burca doğru yöneliyordu. Şurada burada, erkenden sararmaya başlamış olan bir yaprak, özünü oluşturan ve dönüşüm işlemini gerçekleştiren madenlerin varlığını belirtiyordu. Rüzgâr ulu ağaçları, kaderine doğru eğilen bir insan gibi eğiyordu. Zenon, kendisini bir hayvan gibi özgür ve bir hayvan gibi tehdit altında hissediyordu, kendisi de tıpkı ağaçlar gibi, aşağıdaki evrenle yukarıdaki evren ortasında dengelenmiş olarak duruyordu, o da üzerindeki baskılarla eğiliyordu ve bu baskılar ölünceye kadar sürüp gidecekti. Ama ölüm sözü, bu yirmi yaşındaki adam için yalnızca bir sözden ibaretti.

Alaca karanlıkta, sürüklenerek götürülmüş olan bir tomruktan kalan izi gördü; bir duman kokusunun peşine düşerek, erkenden inen karanlıkta kömürcülerin kulübesine kadar gitti. Üç adam, bir baba ve iki oğul, ağaç cellatları, ateşin hakimi ve köleleri, onu, ateşi, kurbanlarını yavaş yavaş yiyip bitirmeye zorluyorlardı, ısıklar çalan ve ürperen ıslak odun kömüre çevriliyor ve bir kez kömür olunca içinde ateş olma özelliğini sonuna kadar saklıyordu. Yırtık pırtık giysileri, kurumla, külle kararmış, habeslere dönmüş derileri ile denk düşüyordu. Babanın ak kolları ile oğulların sarı yelelerini bu kara suratların ve çıplak kara göğüslerin çevresinde görmek insanı şaşırtıyordu. Yalnızlığa çekilmiş keşişler kadar yalnız olan bu üç adam, içinde yaşadıkları çağın herşeyini unutmuşlardı, ya da zaten birşey öğrenmiş değillerdi. Flandre'da saltanat süren kimmiş, ya da İsa'nın doğumunun 1529 uncu yılında imişiz, hiç önemi yoktu. Zenon'u, bir hayvanı karşılayan bir başka orman hayvanı gibi, konuşmaktan çok hırlamaya benze-

yen seslerle karşıladılar; Zenon, bu adamların, kendisinden biraz ekmek almak ya da kendisine bir çanak zerzevat çorbası vermek yerine, sırtındaki giysilere tamah edip onu pekâlâ öldürebileceklerini bilmez değildi. Gece geç vakit, kulübedeki dumandan boğulacak gibi oldu ve her zamanki gibi yıldızları gözlemek üzere kalktı ve geceleyin beyaz gibi görünen sıcak havaya çıktı. Kömürcülerin odun yığını içten içe yanıyordu, kunduz yuvası, arı kovanı gibi kusursuz, geometrik bir yapı. Kırmızı alanda bir gölge kımlıydı; iki kardeşten küçüğü akkor halindeki yığına bakıyordu. Zenon yardım etti. Bir yaba ile alev alan kütükleri ayırdı. Vega ve Deneb ağaçların tepesinde parıldıyorlardı. Ağaç gövdeleri ve dalları daha alçaktaki yıldızları gözden saklıyorlardı. Zenon, Pythagoras'ı, Nicola de Cusa'yı ve kısa bir süre önce, ortaya atmış olduğu kuramlar okulda coşkuyla karşılanan ya da şiddetle reddedilen Kopernik adındaki adamı düşündü ve bir gurur duygusu ile birlikte, kendisinin de, ateşi evcilleştiren, nesnelerin tözünü dönüştüren ve yıldızların yollarını izleyen bu hünerli ve uyanık insanlar arasında olduğu düşüncesine kapırdı.

Kömürcülerden, törensi gösterilere düşmeden, ormandaki keçilerden ayrılıyormuş gibi ayrıldı, aklına düşen şey hemen şuracıkta imiş ama yetişmek için acele etmek gerekiyormuş gibi sabırsız adımlarla yola koyuldu. Özgürlük sofrasının son lokmalarını çiğnemekte olduğunu, ileride lezzetli Latince tümceler döktüren bir piskopos yazıcılığı, ya da dinleyicilerine yalnızca söylenmesine izin verilen şeyleri söyleyebileceği bir teoloji kürsüsü elde edebilmek için birkaç gün içinde bir kolejın öğrenci sıralarına dönmesi gerektiğini biliyordu. Gençliğinden gelme bir saflıkla, o güne kadar hiç kimsenin papazlığa karşı böylesine büyük bir kin beslememiş olduğunu, isyanı ve ikiye bölünmüşlüğü bu kadar ileri götürmemiş olduğunu düşünüyordu. Şu an için sabah duası yalnızca bir karganın uyarı gırtlaması, bir ağaçkakanın burgu gibi, döne döne uçuşu idi. Çimenler üzerinde tatlı tatlı bir yaş gübre tütüyordu, gece buradan geçmiş olan bir hayvanın bıraktığı izdi.

Az sonra büyük yolda çağının seslerini ve gürültülerini yeniden buluyordu. Telaşlı bir köylü takımı ellerinde kovalar ve yabalarla koşuyordu: geniş mesafeler ortasında tek başına duran bir çiftlik yanıyordu, ortalık anabatistlerle kaynıyordu, bunlar zenginler ve toplumun güçlülerine karşı kin besliyor, bunu tanrı aşkının özel bir formu sayıyorlardı, bu çiftliği yakan da elbette onlardan biriydi. Bu yaptıklarına akıl ermez insanların çürük bir kayıktan inip su yapan bir kayığa atlamalarına, yüzyıllık bir yanılgıdan kaçayım derken yepyeni bir tutkuya geçmelerine acıyarak, küçümseyerek bakıyordu, ne var ki koyu ve kalın zenginliğe karşı duyduğu tikslenme onu, istemediği halde yoksullardan yana olmak zorunda bırakıyordu. Biraz ötede işten atılmış bir dokumacıya rastlayacak ve dilenci heybesini sırtlayıp geçimini bir başka yerde aramaya çıkmış olan bu adamı kıskanacaktı, çünkü bu dilencideki tedirginlik kendisinde olandan daha azdı.

DRANOUTRE'DA ŞENLİK

Bir akşam, uzunca bir ayrılıktan sonra, sıska bir köpek gibi, eve dönerken, ev ona uzaktan o kadar çok aydınlatılmış gibi göründü ki, yangın mı var dedi, kendi kendine. Yol arabalarla doluydu. O zaman aklına geldi, Henri-Juste haftalardan beri evinde kral naibi madamı ağırlayabilmeyi umuyor, bu işi tezgâhlıyordu.

Cambrai Barışı yeni imzalanmıştı. Hanımlar Barışı deniyordu, zira, chanoine Bartholommé Campanus'un vaizlerinde kutsal kitabın ermiş kadınlarına benzettiği iki prenses, yüzyılın bir türlü kapanmak bilmeyen yarasını, iyi kötü sarmak görevini üstlenmişlerdi. Fransız ana kraliçesi, uğur vadetmeyen yıldızlar yüzünden epeyce hık mık ettikten sonra, nihayet Louvre Sarayı'na dönmek üzere Cambrai'den ayrılmıştı. Felemenk kral naibi olan prenses de Malines yolunda, Fladre büyük haznedarının çiftliğinde bir gece kalmak üzere durmuş ve Henri-Juste, bölgenin ileri gelenlerini çağırmış, çevrede ne kadar mum ve kraların ağızlarına layık ne kadar yiyecek varsa toplamış. Tournai'den çalgıcılar getirtmişti; brokarlar sarınmış kır tanrıları ve yeşil ipek gömlekli su perileri Madame Marguerite'e bademli pastalar ve çörekler sunacaklardı.

Zenon salona girmeden önce biraz duraksadı, giysileri eskiydi, toz toprak içerisinde kalmıştı, çoktan beri yıkanmadığı için kokuyordu, bu durumda kodamanların yanındaki şansını yitirebilirdi; ömründe ilk olarak dalkavukluğu ve düzenbazlığı bir sanat gibi görüyordu, bir prens öze yazıcı ya da öğretmen olarak kapılanmak, bir kolejde bilgilik ya da bir köyde berberlik yapmaktan iyi idi. Ama yirmi yaşın büyüklenmesi, bir insana zenginliğin kendi yapısından geldiği güvencesi ve yıldızların uğuru üstün geldi. İçeriye girip çalı çırpı ile beslenmiş ocağın karşısına geçti, çevresini alan bu insanlar Olimpos'una bakmaya başladı.

Kır tanrıları ve su perileri cepleri biraz para görmüş olan çiftlik sahiplerinin ve maliye bakanının, kendi kasalarından çöplenmelerine aldırış etmediği kırsal bölge beylerinin çocuklarıydılar; Zenon kafalarındaki perukaların ve suratlarındaki düzgünlerin altında, sarı saçlarını ve mavi gözlerini ve gömleklerin yırtmaçlarının arkasında kızların biraz ağırca bacaklarını tanıyordu, zaten birçoğunu değirmenin arkasındaki gölgelikten biliyordu. Her zamankinden daha gösterişli olan Henri-Juste, tüccar lüksünü sergilemenin kıvancı ile büsbütün kızarmıştı. Karalar giyinmiş, yuvarlacık, ufak tefek bir kadın olan naibin yüzünde dullara özgü üzüntülü solgunluk vardı, yalnız çamaşır ve bulalık ile değil devlet işleriyle uğraşan iyi bir ev kadını olarak da dudakları sımsıkı kapalıydı. Hakkında övgüler yazanlar dindarlığını, bilgisini, ona ikinci bir nikâh olarak dulluğun içli çetinliğini seçtiren iffetini övüyorlar; yericileri ise alttan alta onu kadınlardan hoşlanmakla suçluyorlardı ama bir erkeğin kendini kadın yerine koymasındansa bir kadının erkek gibi olmasının daha az çirkin olduğunu ve bu halin soylu bir kadın için pek o kadar bayağıca sayılamayacağını da kabul ediyorlardı. Naibin sırtındakiler hükümdarlık sıfatının dış belirtilerini taşıyacak ölçüde görkemli ve aynı zamanda göz kamaştırmaya ya da hoşla gitmeye aldırış etmeyen bir prensese yakışacak biçimde sade ve ağırbaşlı idi. Bir yandan yemek yiyor bir yandan da

Henri-Juste'ün saraylı ağız ile yaptığı övgülere karıştırdığı azıcık üstü açık şakalara kulak veriyor, bunları, dinine bağlı ama aşırı erdem düşkünlüğü taslamayan, erkeklerin hafif konularını renk vermeden dinlemesini bilen bir kadın olarak hoş karşılıyordu.

Rhin, Macar ve Fransız şarapları daha yeni içilmişti ki Jacqueline gümüş işlemeli gömleğinin düğmelerini çözdü, henüz memeden kesilmemiş ve herhalde acıkmış olan en küçük oğlunu getirmelerini söyledi. Henri-Juste ve karısı, kendilerini gençleştiren bu çocuğu ele güne göstermeyi pek seviyorlardı.

İnce çamaşırın kıvrımları arasından görünen göğüs herkesin ağzının suyunu akıttı.

— Bu çocuğun kendi anasının sütü ile beslendiği belli, dedi Madame Marguerite.

Çocuğun adını sordu.

— Henüz vaftiz olmadı, diye yanıt verdi anası.

— Öyle ise, dedi Madame Marguerite, benim tanrıya giden beyimin adını verelim, Philibert diyelim.

Henri-Maximilien, ki içkiyi biraz fazlaca kaçırmıştı, hükümdarın bileliğindeki kızlara, büyüdüğü zaman savaş alanlarında kazanacağı zaferleri anlatıyordu.

— İsteddiği savaş olsun, dedi Madame Marguerite, bu talıhsiz dönemde ondan bol ne var!

Kendi kendine maliye bakanının, imparatora Fugger'lerin reddettikleri yüzde on iki faizli borcu verip vermayacağını soruyordu, bu para geçen savaşın giderlerini karşılamakta kullanılacaktı, ya da belki gelecek savaşın, zira barış anlaşmalarının kaç paralık değeri olduğunu bilmeyen yoktu. Bunun ince bir dilimi Bresse'de yaptırmakta olduğu Brou kilisesinin tamamlanmasına yetecekti, bir gün kendisi de dünyanın sonuna kadar prensinin yanında uyumak üzere oraya gidecekti. Altın kaşığı ağzına kadar götüreceği süre içinde, Madame Marguerite yirmi yıl önce toprağa vermiş olduğu genç adamı yeniden yaşadı: çıplaktı, ateşler içinde yanıyordu, saçları terden yapış yapış olmuştu, göğsü su toplamış, şişmişti, ama yine de masallardaki Apollon ka-

dâr güzeldi. Hiçbir şey, ne papağanı Amant Vert'in sevimliliği, ne kitap, ne sevgili dostu Madame Laodamie'nin tatlı yüzü, ne devlet işleri ne de hükümdarların yardımcısı ve sırdaşı olan tanrı avutabiliyordu. Ölünün yüzü bellek hazinesine geri döndü; kaşğın içindeki yiyecek naibin dili üzerine buzlu bir tat yaydı; kendini yeniden zaten hiç kalkmamış olduğu masadaki yerinde buldu, koyu kırmızı sofrâ örtüsünün üzerinde Henri-Juste'ün kırmızı elleri, dame d'honneur'ü madame d'Hallin'in takıları, çocuğunu emziren Flaman kadının çıplak göğsü ve ötede, ocağın karşısında oturup, öbür davetlilere aldırış etmeden yemeğini yiyen, güzel yüzlü, kibirli bir genç adam.

— O kim, orada ateşin yanında oturan?

— Benim oğullarım işte bunlar, dedi bankacı, Henri-Maximilien ile işlemeli çarşafın üzerindeki bebeği gösterdi.

Bartholommé Campanus, naibe alçak sesle Hilzonde'un başından geçenleri anlattı, bu arada nasıl olup da mezhep değiştirdiğinden yakındı. Madame Marguerite, chanoine ile din üzerine, dindar ve bilgili kişilerce konuşulan eserler üzerine, konuya ne çözüm getiren ne de boşluğunu tanıttıran ve yararsız tartışmalardan birisine girdi. O ara, kapı yönünden doğru bir sesler geldi; çekingen ama kararlı adımlarla birileri içeri girdiler.

Dranoutre'dan gelen dokuma işçileriydiler, Madame Marguerite'e pahalı bir armağan getiriyorlardı. Aslında programın bir parçası idi. Ama iki gün önce bir atelyede çıkan bir kavga işçilerin gelişini bir çeşit ayaklanmaya dönüştürmüştü. Colas Gheel'in yatakhane arkadaşları bütününüyle oradaydılar, kısa bir süre önce kurulup montajı bitmiş ve çalışmaya başlamış olan mekanik tezgâhları çekikle kırdığı için darağacına çıkma korkusu altına düşmüş olan Thomas ve Dixmude'un bağışlanmasını istiyorlardı. Yolda rastladıkları işten atılmış panayır işçileri ve boşta gezerlerin de katılması ile kabarmış olan kalabalık, fabrika ile kır evi arasındaki birkaç fersahlık yolu iki günde alabilmişti. Makinelerini korumaya çalışırken elleri parçalanmış olan Colas Gheel de aralarında idi. Zenon bu dudakları

titreyen yüzde on altı yaşının sağlam yapılı Colas'ını zor tanıyabilmişti. Papaz adayı, kendisine şekerleme vermekte olan uşağı kolundan tutarak, Henri-Juste'ün yakınmaları dinlemeyip geri çevirdiğini ama bir çayırıltıda yatmalarına ve aşçıların attıkları artıkları yemelerine ses çıkarmadığını öğrendi. Uşaklar bütün gece kileri, gümüş takımlarını, şarap mahzenini ve ekinleri korumak için nöbet tutmuşlardı. Oysa zavallılar, kırılmaya götürülen koyunlar kadar uysal görünüyorlardı; başlıklarını çıkardılar; daha utangaç olanları diz çöktüler.

— Thomas bağışlansın, arkadaşım. Benim makineler zavallının kafasını bozdu, diye söyleniyordu, tekdüze bir sesle, Colas Gheel. Darağacına göndermeyin, daha çok genç.

— Ne? dedi Zenon, yaptıklarımızı ayaklar altında çiğneyen alçağı nasıl savunursun? Senin yakışıklı Thomas dans etmesini severdi, bırak şimdi boşlukta doya doya dans etsin.

Flaman dilinde yapılan bu çıkışma naibin bileliğindeki kızların pek hoşuna gitti, kıkır kıkır güldüler. Colas şaşır-mıştı, soluk gözlerini çevresinde gezdirdi ve kardeşim dediği Zenon'u görünce istavroz çıkardı:

— Tanrı sınadı beni, diye ağlıyordu elleri bağlı olan adam, ben ki makaralarla, makinelerle çocuk oynucağı gibi oynardım. Şeytan girdi zihnime, bana ölçüleri ve rakamları gösterdi, ben de gözü kapalı bir darağacı yaptım, ipiyle beraber.

Ve sıska çırak Perrotin'in omuzuna dayanarak bir adım geri çekildi.

Ufak tefek, cıva gibi canlı bir adam, ki Zenon'un tanıdığı Thierry Loon idi, kendine bir yol açıp prensese kadar sokuldu ve bir dilekçe sundu, o da bunu belli bir önem-semezlikle bileliğindeki jantiyomlardan birisine verdi. Baş haznedar aşırı saygı gösterileri arasında kendisini yandaki salona geçmesi için sıkıştırıyordu, orada çalgıcılar hanımlar için sesli çalgılı bir konser vereceklerdi.

— Kiliseye ihanet edenler er geç hükümdarlarına da isyan ederler, diye bağladı sözü, Madame Marguerite, otur-

duđu yerden kalkarak, chanoine ile yaptıkları konuşma da Réforme'u mahkûm eden bu sözlerle kapanmış oldu. Henri-Juste'ün gözleri ile harekete geçen dokumacılar yüce dula, abartmalı bir tören havası içinde, kendi markası işlenmiş inci dizisini sundular. Yüzüklerle dolu parmaklarının ucu ile aldı artizanların sungusunu.

— İşte Madame, dedi Henri-Juste, yarı şaka bir tonla, sırf acıdığımız için açık tuttuğumuz, ziyanına çalışan bir fabrikadan kazancımız bu. Karşınızda duran bu görgüsüz adamlar bir köy yargıcının tek sözle kesip atacağı bir olayı sizin kulaklarınıza kadar getiriyorlar. Eğer kadifelerimizin ve desenli kumaşlarımızın onur yükü olmasa omuzlarımızda...

Üzerine kamu işlerinin yükü bindiğı her zaman yaptığı gibi omuzlarını eğip kamburunu çıkaran naib halk tabakalarında belirmeye başlayan kıpırdamaların dizgin altında tutulması gereğı üzerinde durdu, zaten ortalık karışık, prensler birbirleriyle uğraşıyorlardı, öbür yanda Türkler her gün biraz daha ilerliyorlardı, mezhep ayrılıkları kiliseyi parçalıyordu. Dokumacı ustalarının davasına, içeriki odadan gelen akort sesleri ile kımıldatılan sandalyelerden çıkan gürültüler karışmaya başlamıştı.

Arkasından öbür salonun kapısını kapatan ve adamların karşısına, sürü karşısındaki bir buldog köpeğı gibi dikilen tüccar,

— Hayır, dedi. Thomás için acımak yok. O nasıl benim tezgâhlarımı kırdı ise kendi boynu da öyle kırılacak. Birisi evinize gelip karyolalarınızı kırsa hoşunuza gider mi?

Colas Gheel boğazına bıçak dayanan bir öküz gibi böğürdü.

— Kes sesini, diye bağırdı irikıyım tüccar küçümseyerek. Senin şarkın içerdeki hanımlara sunulan müziğı bozuyor.

Adamların geri kalanını bir kilise korosunu yöneten mezamir okuyucusu gibi yöneten Thierry Loon,

— Sen bilginisin, Zenon, dedi. Senin Latincen ve Fransızcan bizim Flamancamızdan daha geçerlidir. Sayımızı

artırıyor, ücretlerimizi indiriyorlar, anlat onlara, bu makinelerden çıkan toz bize kan kusturuyor.

— Bu makineleri bu düz ülkeye ektiler mi yandık demektir, dedi bir dokumacı. Biz kafesteki sincaplar gibi iki çark arasında debelenecek gibi yapılmadık.

— Benim, bir Fransız gibi böyle yeniliklere bayıldığı mı mı sanıyorsunuz? dedi bankacı, koruk suyuna şeker koyar gibi sertliğe saflık karıştırarak. Bütün o çarklar, manivelal rafılan, hiçbir namuslu insanların kolları, bilekleri kadar değerli değildir. Ben canavar mıyım? Korkutmaca yok, kusurlu çıkan parçalar için konulmuş olan cezaya karşı mırıldanmak yok, tamam mı? Yok ücretler az, yok zam isteriz diye aptal aptal söylenmek yok, siz parayı ahırda toplanan gübre sanıyorsanız yanıyorsunuz. Siz bunlara son verin, ben de o makineleri kaldırayım. Geçen yılki ücretler gelecek yıl için de yenilensin olsun bitsin.

— Geçen yılki ücretler, diye söze başladı, şimdiden hafif çıkmaya başlayan bir ses. Bugün bir yumurta geçen yılın bir tavuğundan daha pahalı. Eline bir değnek alıp yollara düşmek daha iyi.

— Beni yeniden işe alsınlar da Thomas isterse geber sin, diye uludu hisırtılı Fransızcası ile daha da yaban bir hal alan yaşlı bir yabancı. Çiftliklerde üzerime köpekleri saldılar. Kentlerde burjuvalar sopa ile kovalıyorlar. Bir çukurun dibinde yatmaktansa koğuştaki saman yığını daha çok işime gelir.

— Horgördüğünüz bu tezgâhlar dayımı bir kral sizi de birer prens yapabilirdi, dedi Zenon, gücenik bir sesle. Ama burada kafasız bir zenginle budala yoksullardan başka kimse yok.

Avludan doğru bir homurtu yükseldi, adamların arta kalanı oradaydı ve aşağıdan yukarı alev alev yanan meşalelere bakıyorlardı. Bir taş armalı mavi bir vitrayı deldi; tüccar, dolu taneleri gibi yağın mavi cam kırıklarından korunmak için çabucak kenara çekildi.

— Taşlarımızı, bu olmayacak şeyler düşünen adama saklayın. Sizi kandırdı, tek başına sekiz elin göreceği işi

gören bir bobinin yanında durup seyrine bakacağınızı sandınız, dedi şişman Ligre; alay ediyor ve eli ile ocağın yanında duran yeğenini gösteriyordu. Ben meteliklerimi kaybediyorum, Thomas da kellesini. Hey gidi! Kitaplarından başka bir şeye akli ermeyen bir enayinin uydurmaları bunlar.

Ateşin yanında duran adam karşılık vermedi, yalnızca tükürdü.

— Thomas, tezgâhın gece gündüz çalıştığını ve tek başına dört kişinin yaptığı işi yaptığını gördüğü zaman bir şey demedi, diye yeniden söze başladı Colas Gheel, ama bir şeyden ürkmüş gibi titriyor, ter döküyordu. Benim çıkarlara yol verdikleri zaman ilk olarak kovulanların arasında o da vardı. Ve çarklar hep dönüyordu ve demir çubuklar tek başlarına kumaş dokumayı sürdürüyorlardı. Ve Thomas, ilkbaharda evlenmiş olduğu kadınla koğuşun dibinde oturuyordu, üşümüş gibi tir tir titriyorlardı. O zaman kafama dank etti, bu bizim makineler de, savaş gibi, pahalılık gibi, ithal malı dokumalar gibi bir felaketti... ve ellerim, işte böyle parça parça edilmeye layıktı... ve dedim ki, insan, kendisi çalışmalı; kendinden önce babalarının yaptıkları gibi ve yalnız iki koluna ve on parmağına güvenmelidir.

— Ya sen nesin, diye bağırdı öfkeden kudurmuş gibi Zenon, iyi yağlanmamış, yıpranmış, çöplüğe atılacak bir makine, hem de ne yazık ki kendin gibi başka makineleri de dünyaya getirebilen bir makine. Seni adam sanırdım, Colas, kör bir köstebek imişsin meğer. Eğer sizin hesabınıza düşünecek birileri çıkmasa, ne ateşiniz olurdu, ne şamdanınız hatta ne de kaşığınız ve tencereniz, odundan farkınız yok, ilk olarak bir masura gördüğünüz zaman ödünüz kopuyor. Gidin koğuşunuza, orada çürüyün, beşiniz altınız aynı yorganın altına büzülerek ve babalarınız gibi, yün kadifeleriniz üzerinde geberin.

Çırak Perrotin bir testi kapıp Zenon'un üzerine yürüdü. Thierry Loon bileğinden yakaladı; taşralı Picard ağzı ile illenmeler savuruyor, gövdesi yılan gibi kıvrılıp bükü-

lüyordu. Birden Henri-Juste'ün gök gürültüsü gibi sesi duyuldu, avluda fiçılar açılmıştı, barış için içiliyordu. Kilerci başıyı önceden koşturmuş, aşağıda gereken önlemi aldirmıştı. İnsan seli, elleri sarılı Colas Gheel'i de kaptı götürdü; bir silkinişte Thierry Loon'un elinden kurtulan Perrotin de onlarla beraber gitti. Ortada yalnız, gelecek yılın ücretleri için hâlâ birkaç metelik zam uman birkaç dikbaşı dokumacı kalmıştı. Thomas ve çektiği acı unutulmuştu. Şimdi öbür odada müzik dinlemekte olan naibe yeniden yalvarmayı düşünmüyorlardı. Bu dokumacı ustalarının bildikleri ve korktukları tek güç bu karşılarındaki işadamı idi; Madame Marguerite'i, uzaktan, bu gümüş takımlarını, mücevherleri, duvarlardaki ve karşılarındaki insanların üzerindeki şu, kendi elleriyle dokumuş oldukları kumaşları, tül-leri gördükleri gibi, tümü bir arada, bulanık bir halde görüyorlardı.

Henri-Juste söylevinin ve cömertliğinin başarısı ile büyük altından gülüyordu. Kargaşa bir motet'lik bir zaman kadar sürmüştü. Bu mekanik tezgâhlar, ki onun için pek o kadar önemli değildi, fazla bir masrafa mal olmadan, ücret pazarlığında bir dayanak noktası olmuştu; gelecekte de işe yarayabilirlerdi, ama yalnız, tanrı göstermesin, ücretler birdenbire arttığı, ya da işçi bulmakta güçlük çekildiği zamanlarda. Zenon, ki Dranoutre'daki varlığı dayısını, samanlıkta yanan bir meşale gibi tedirgin ediyordu, kafasını dolduran tasarıları ve taslakları ve kadınları allak bullak eden gözleri ile başka yere gitsindi ve Henri-Juste, en yüksek makam huzurunda, plebi böyle karışık bir dönemde zaptu rapt altında tutmayı ve hiçbir noktada boyun eğmediği halde boyun eğmiş gibi görünmeyi başarmakla övünebilirdi.

Zenon, pencerenin kenarında durmuş aşağıda uşakların ve askerlerin arasına karışmış olan paçavralar içindeki gölgelere bakıyordu. Duvarlara takılmış meşaleler şenliği aydınlatıyordu. Kalabalığın arasında, kızıl saçları, ak gömleği ile Colas Gheel, ellerindeki sargı bezleri kadar

solgun, elinde iri bir bardak, bir fıçıya yaslanmış, lıkır lıkır içiyordu.

Zenon'un yüreği sızladı,

— O kadar sevdiği Thomas'ı, hapishanede ölüm terleri dökerken bu burada kafa çekiyor. Ve ben ki bu adamı se-verdim.. Hey gidi Simon-Pierre soyu.

Yanında kalmış olan Thierry Loon,

— Dokunma adamlara, dedi. Sen bilmezsin korkunun ve açlığın ne olduğunu.

Ve dirseğini dürttü,

— Thomas'ı ve Colas'ı bırak, bizi düşün bundan sonra. İplik nasıl mekiğin peşinden giderse, adamlarımız da öyle, senin peşinden giderler, diye fısıldadı. Yoksuldurlar, cahil ve budaladırlar, ama kalabalıktırlar, karıncalar gibi kay-naşırlar, peynir kokusu almış fareler kadar açtırlar... Senin tezgâhlar, işlerine gelir, o tezgâhlar kendilerinin olduğu za-man. Bu konağı yakmakla başlar bu iş, kentleri ele geçir-mekle biter.

— Git sen de iç onlarla beraber, sarhoş herif, dedi Zenon.

Salondan çıkıp boş merdivenlere daldı. Karanlık sofa-da Jacqueline'e çarptı, elindeki anahtarlarla soluk soluğa yukarı çıkıyordu.

— Şarap mahzeninin kapısını kilitledim, dedi, ne olur ne olmaz.

Ve Zenon'un elini yakalayıp, yüreğinin ne kadar hızlı attığını göstermek bahanesiyle memelerinin arasına bas-tırdı.

— Beni bırakmayınız, Zenon. Korkuyorum.

— Askerler sizi korurlar, dedi sertçe genç adam.

Ertesi sabah chanoine Campanus öğrencisini aradı. Zenon'un Yunanca ve İbranice de bildiğini öğrenen Ma-dame Marguerite arabaya binerken, onun da bileliğindeki adamları arasına katılmasını buyurmuştu, onu haber ve-recekti. Ama Zenon'un odası boştu. Uşaklar seher vakti gittiğini söylediler. Saatlerden beri durmadan yağan yağ-mur yüzünden naibin hareketi gecikmişti. Dokumacılar

Oudenove'a doğru yola çıkmışlardı, azıcık hoşnuttular, çünkü başhaznedardan lira başına yarım metelik zam koparmışlardı. Colas Gheel bir tentenin altında sızmıştı. Perrotin'e gelince, o da günün ilk ışıkları ile beraber ortadan kaybolmuştu. Sonraları, o gece Zenon'un üstüne yürümüş olmakla övündüğü söylenir olmuştu. Ayrıca çakıcılıktan yana da usta birisi olarak geçiniyordu.

BRUGES'DEN AYRILIŞ

Wiwine Cauwersyn, Bruges'deki Kudüs kilisesinin rahibi olan dayısının evinde, duvarları parlak meşe kaplı küçücük bir odada oturuyordu. Dar, beyaz bir yatak; pencerede bir romarin saksısı; rafta bir dua kitabı: Hepsi de temiz, pırıl pırıl, rahat. Her gün, sabahın köründe, en erkenci sofı kadınlardan ve dilencilerden daha önce davranıp, ilk sabah duasına koşuyor, kapının yanındaki yerini alıyordu; ayaklarında keçelerle kilisenin içinde oradan oraya seğırtiyor, kaplardaki suları tazeliyor, şamdanları ve ciltleri gümüşlü dua kitaplarının kaplarını ovup parlatıyordu. Sivri burunlu, buğday benizli, tutuk bir kızdı, bir güzel kız için akla gelebilecek şeylerin hiçbirini hiç kimsenin aklına getirmezdı ama teyzesi Godeliève kadın, altın sarısı saçlarını tam kıvamında pişirilmiş bir flaman tatlısı olan couque'a ve kutsanmış ekmeğe benzetiyordu, zaten her haliyle dini bütün bir ev kıızı idi. Duvarın dibinde yatmakta olan ana babası, onu böyle uslu akıllı görmekten seviniyor olsalar gerekti.

Zira iyi bir ailedendi. Babası Thibaut Couwersyn eskiden Madame Marie de Bourgogne'un bileliğinde bulunmuş ve genç düşes ölümcül yarayı aldığı zaman sedyesini, dualar ve göz yaşları arasında Bruges'e kadar o taşımıştı. Bu

uğursuz av partisini hiçbir zaman unutamamıştı; bütün ömrünce, hayatından hızla geçip gitmiş olan bir kadına karşı sevdaya benzeyen derin bir saygı besledi. Yolculuklar yaptı; Ratisbonne'da imparator Maximilien'e çalıştı; sonra Flandre'a döndü ve orada öldü. Wiwine, kendisini deri kaplı dizlerine oturtup tıkanık bir sesle Almanca, yanık halk türküleri söyleyen iri bir adam hatırlar. Yetim kızı teyzesi Cleenwerck büyüttü. Etli butlu, iyi bir kadıncağızdı, Kudüs kilisesi rahibinin kızkardeşi ve kâhyasıydı; kuvvet şurupları ve nefis reçeller yapardı. Chanoine Bartholommé Campanus, dindarlıkla ve mutfaktan gelen güzel kokularla dolu olan bu eve girip çıkmaktan hoşlanırdı. Öğrencisini de götürdü. Teyze ve yeğen, çocuğu fırından yeni çıkmış dumanı üstünde çöreklerle besliyor, düşmekten ya da akranları ile dalaşmaktan yaralanıp berelenen dizlerini ve ellerini yıkıyorlar, Latince'deki başarısı karşısında hayran kalıyorlardı. Sonradan Lovaine'li öğrencinin Bruges'e yaptığı seyrek ziyaretler sırasında rahip kapısını kendisine kapatmıştı, tanrı tanımazlık ve dinsel sapıklık gibi bir şeylerin kokusunu almış gibiydi. Ama Wiwine, o sabah bir işportacı kadından Zenon'un ıslak ve çamurlara belenmiş bir halde Jean Myers'in dükkânına gittiğini öğrenmişti. Şimdi de kilisede gelip kendisini aramasını bekliyordu.

Alçak kapıdan sessizce girdi. Wiwine eli kolu mihrabın öteberisiyle dolu olduğu halde, bir küçük hizmetçi kız saflığı ve dikkati ile ona doğru koştu.

— Gidiyorum, Wiwine, dedi. Sizin dolaba saklamış olduğum defterleri bir paket ediniz; gece geç vakit gelir alırım.

Üstü başı berbattı, pabuçları, etekleri çamurluydu. Ya birileri kovalamış, taş atmış ya da düşmüştü, yüzü gözü yara bere içindeydi, dirseğinde yol yol kan izleri vardı.

— Bir şey değil, dedi. Kavga ettik. Unuttum bile.

Kız bez ıslatıp çamurları temizledi. Wiwine perişandı, Zenon, hemen yanı başlarındaki kemerin altında yatan boyalı tahtadan yontulmuş İsa kadar güzeldi, kendisi de onun çevresinde dolanan masum Madeleine'di.

Üstünü başını yıkamak, sıcak börek yedirmek için teyzesi Godeliève'in mutfağına götürmek istedi.

— Gidiyorum, Wiwine, dedi yeniden. Burada olduğu gibi belki başka yerlerde de cahillik, korku, aptallık ve boş inançlar hüküm sürmektedir, gidip bir bakalım.

Bu aşırı sözler kızı korkuttu: Alışmadığı her şeyden korkardı. Bununla beraber bu erkek öfkesi onda, öğreniykenki öfke fırtınalarının anısı ile karışıyordu, tıpkı çamurun ve pıhtılaşmış kanın ona sokak kavgalarından sonra kan revan içinde dönen ve bir zamanlar arkadaşı ve yirmi yaşlarına doğru sevecen bir erkek kardeş olmuş olan Zenon'u anımsattığı gibi.

Sevecen bir tonla ve bir uyarı gibi konuştu,

— Kilisede ne kadar yüksek sesle konuşuyorsunuz.

— Tanrı işitmiyor artık, dedi acı acı.

Ne nereden geldiğini söyledi ne de nereye gittiğini, ne nasıl bir dalaştan ya da bir pusudan kurtulmuş olduğundan, ne kendisini hermin kürklere bürünmüş, şana şerefe doymuş bir bilgin olmaktan uzaklaştıran tiksintiden, ne de bu, savaştan dönenlerin, odsuz ocaksız, yersiz yurtsuz kimselerin doldurdukları, papaz ile Godeliève teyzenin bile birkaç hizmetkâr ile kırsal bölgelerden geçerken korkuya kapıldıkları yollarda, üzerinde kendisini savunmak için hiçbir şey olmadan süründüren gizli nedenlerden söz etti.

— Zamanlar çok kötü, dedi genç kız, herkesin her yerde söylemekte olduğu bir şeyi tekrar ederek. Ya karşınıza kötü birisi çıkarsa...

— Nereden biliyorsunuz benim onu alt etmeyeceğimi, diye yanıt verdi Zenon, acı acı. Birisine engel olmak o kadar zor değil...

— Chrétien Merghelynck ve yeğenim Jean de Béhaghel de okula gitmek için hazırlanıyorlar, okulları Louvain'de, birlikte gitseydiniz, Kuğu hanındalar...

— Chrétien ve Jean ne halleri varsa görsünler, isterlerse din adamı olmanın sağladığı ayrıcalıklar ortasında sönüp gitsinler, dedi Zenon, küçümseyen bir tavırla, ve eğer benim tanrıtanımaz olduğumdan kuşkulanan rahip dayı-

nız hâlâ benim düşüncelerimden tedirginse, ona deyiniz ki ben bir bakireden doğmamış olan ve üçüncü günü canlanmayan, ve yeryüzünde, bu dünyada hüküm süren bir tanrıya tapıyorum. Beni anlıyor musunuz?

— Anlamasına anlamıyorum ama, öylece söylerim, dedi kız usulca ve bu anlamadığı konuyu daha fazla üstelemedi. Teyzem ışıkları söndürdükten sonra kapıyı kilitleyip anahtarı yastığının altına koyduğundan sizin defterleri ve yolluk olarak hazırlayacağım yiyecekleri kapının dışına, saçağın altına bırakırım.

— Hayır, yiyecek istemez, bu günler benim için oruç günleri.

— Niçin? dedi genç kız, kafasından takvimi zorlayarak, acaba hangi ermişin günü diye.

Zenon şakaya vurdu,

— Ben kendim yazdım bu günü takvime. Hiç yola çıkmaya hazırlanan hacı gördünüz mü şimdiye kadar?

— Siz bilirsiniz, dedi, sesine bu garip yolculuktan ötürü göz yaşları yürüyordu. Her gidişinizde yaptığım gibi ben yine saatleri, günleri ve ayları sayacağım.

Zenon'un yüzünden ince bir gülümseme geçti,

— Siz ne diyorsunuz? Tuttuğum yol hiçbir zaman buradan geçmeyecek. Ben, öyle bir kız yüzünden, yolunu değiştirecek adamlardan değilim.

— O halde, dedi küçük, inatçı başını kaldırarak, madem ki siz bana gelmeyeceksiniz, günün birinde ben size gelirim.

— Boşuna zahmet, o zamana kadar ben sizi çoktan unutmuş olurum.

— Sayın senyör, bütün ailem bu taşların altında yatıyor, şiarları da başuçlarında yazılı ***Fazlası Sizdedir.** Fazlası bende olduğuna göre unutmayı unutma ile karşılamam.

Kız önünde duruyordu, temiz bir pınar, temiz ve yavan. Kızı sevdiği filan yoktu; bu biraz basitçe çocuk, şüphesiz onu kısa geçmişine bağlayan bağların en dayanıksızı idi. Ama biraz acıma biraz da aranmaktan, istenmekten ileri gelen gururla birdenbire, bir yola çıkma anında

bilinmez hangi bir güçle bağdaşmak ya da tersine ondan kurtulmak için, taşkın bir hareketle bir şeyler veren, atan ya da adayan bir adam gibi Jeannette Fauconnier ile oynadıkları bir yüzük oyununda kazanmış olduğu ince gülmüş halkayı çıkarıp, uzanan avucun içerisine bir metelik gibi bıraktı. Dönmeyi aklından geçirdiği yoktu. Bu kızcağız ondan, bir küçük düş sadakasından başka bir şey elde edemeyecekti.

Gece gidip defterleri aldı, bunları Jean Myers'ten getirmişti. Çoğu, Bruges'de, chanoine'in gözetimi altında öğrenim yaparken, titiz bir gizlilikle kopya edilmiş pagan felsefe özetleriydi. Ve ruhun yapısı ve tanrının yokluğu üzerine insanı günaha sokan bir hayli düşünce ile doluydular; bir de Babalar'dan alınma sözler ki bunlar da putataparlığa saldırıyor ve Hristiyanlığın dinsel törenlerinin boşluğunu kanıtlamak için anlamlarını saptırıyordu. Zenon henüz bu ilk öğrenci lisanslarına fazlaca değer verecek kadar toy kalmıştı. Geleceğe ilişkin tasarıları üzerine Jean Myers ile konuştu: o Paris tıp fakültesi üzerinde duruyordu, kendisi de, sonuna kadar götürmemiş olmakla beraber, orada okumuştı. Zenon aklına daha uzaklara gitmeyi koymuştu. Berber-cerrah, Zenon'un defterlerini, büyük bir dikkatle eski şişelerle çamaşırlarını koyduğu sandığa yerleştirdi. Zenon, sayfaların arasına Wiwine'in koymuş olduğu gül yaprağını farketmedi.

HALKIN SESİ

Sonradan öğrenildiğine göre önce bir süre Gand'da, simya ile de uğraşan bir devlet memuru olan Saint-Bavon'un evinde kalmış. Sonra galiba Paris'te görülmüş, öğrencilerin ölüleri kesip biçtikleri, biraz Pirronculuk biraz da dinsizlik kokan la Bûcherie sokağından geçiyormuş. Sözüne daha çok güvenilir bir başkaları Montpellier Üniversitesi'nden diploma aldığını söylüyorlar, buna karşılık o ünlü fakülteye adımını bile atmadığını, Galien'i de Celsus'ü de beğenmediğini, parşömen üzerine yazılı unvanlardan çok, pratige ve deneye ağırlık verdiğini ileri sürenler çıkıyordu. Languedoc'da bir büyücü türemiş, kadınları ayartıyormuş, bu da güya o imiş ve yine o sıralarda Katalonya'da Montserrat'dan gelme bir hacı olarak ortaya çıkmış, şüpheli kişilerin, denizci, at hırsız, yahudi tefeci, arap dönmesi gibi kimselerin girip çıktıkları bir otelde genç bir oğlanı öldürmekten sanık olarak izleniyormuş. Uzaktan uzağa fizyoloji ve anatomi konuları ile ilgilenmekte olduğu duyuluyordu; öldürülen çocuk hikâyesine gelince, sıradan kişilerin bir büyücülük ya da ahlaksızlık davası saydıkları bu olay bilgiç takımının ağzından zengin bir Yahudi hastaya kan nakli işlemi olarak yorumlanıyordu. Daha sonraları daha uzun yolculuklardan dönen ve yalandan yana dilleri daha uzun olan kimi kimseler onu Agathyrses'lerin ülkesinde, Berberistan'da, hatta Mısır sarayında gördüklerini söyle-

diler. Barbaros Hayreddin Paşa tarafından Cezayir'de kulanılan ve yeni bir reçeteye göre hazırlanmış olan Bizans Ateşi, 1541'lere doğru bir İspanyol filosunu ağır surette hırpalamıştı; bunu da onun hesabına yazdılar. Güya bu ateşi daha da etkili bir hale getiren o idi. Görevle Macaristan'a gönderilen bir Fransisken rahibi Buda'da, adını vermek istemeyen bir Flaman hekime rastlamıştı, şüphesiz bu da o idi. Yine inanılır kaynaklardan öğrenildiğine göre Doç'un özel hekimi Joseph Ha-Cohen tarafından, danışmak için, Cenova'ya çağırılmış, bu yahudi hekim sürgüne gönderildikten sonra kendisine önerilen bu görevi saygısızca geri çevirmişti. Aşırı bedensel hazlar, çoğu zaman haklı olarak, zekâ hazları gibi tutulduklarından, ona, yaptığı çalışmalardan daha az aşırı olmayan zevkler yakıştırdılar ve anlatanın kendi özel eğilimlerine göre değişik biçimler verdiği ya da düpedüz uydurduğu çeşitli öyküler, serüvenler anlatılır oldu. Ama bütün bu aşırılıkların içinde en şaşırtıcı olanı, belki de, diyorlardı, hekimlik gibi güzel bir mesleği bırakıp cerrahlık gibi kaba bir işi seçmesi ve böylece elini kana ve irine buluşturmuş olmasaydı. Tedirgin bir ruh bir kez toplum düzenine ve geleneklere meydan okumaya başladı mıydı artık hiçbir şey sürgit gidemezdi. Uzunca bir süre hiçbir yerde göze çarpmadı, sonunda, anlaşıldığına göre, veba salgınına uğramış olan Bâle'de görülmüş: Bir dizi kurtulmaz sanılan hastayı iyi etmesi ona keramet sahibi adam ünü sağlamış. Sonra bu söylentiler de kesildi. Bu adam ucuz zaferlerden korkuyor gibiydi.

1539'da Bruges'e küçük bir kitap geldi, Lyon'da Dolet basımevinde basılmıştı ve onun adını taşıyordu. Büyük bir titizlikle ve inceden inceye, yüreğin kiris dokusu tellerini ve kapakçık halkalarını anlatıyor ve akciğerle mide arasındaki sinirlerin solda kalan dalının yürek atışlarındaki etkisini inceliyordu; Zenon, bu incelemesinde, nabzın, kürsüde öğretilenin tersine, kasıntı anında durduğunu ileri sürüyordu. Ayrıca ileri yaşlarda görülen bazı hastalıklar.

da atardamarların daralması ve katılaşması ile ilgili konuları inceliyordu. Bu konularda pek bir şey bilmeyen chanoine, bu kısa incelemeyi bir, bir daha okudu ve eski öğrencisinin dinsizliğini belirten birşey bulamadığı için, neredeyse düş kırıklığına uğradı. Her hangi bir hekim böyle bir kitap yazabilirdi, içinde bir güzel Latince deyiş bile yoktu. Bartholommé Campanus kentte sık sık Jean Myers'e rastlıyordu, altında güzel bir katırla geçen berber-cerrah yıllar boyu yavaş yavaş kazanmış olduğu bir saygınlıkla, daha çok cerrah, daha az berber olarak tutuluyordu. Bu Myers, Bruges'de eski öğrenci, yeni üstaddan zaman zaman haberler aldığından, haklı olarak şüphe edilen tek kişi idi. Chanoine ara sıra bu önemsiz adama yanaşmayı istemiyor değildi ama, ilk adımın kendisinden gelmesi yakışık almazdı, ayrıca herifin adı kurnaza ve alaycıya çıkmıştı.

Ne zaman kulağına eski öğrencisi ile ilgili bir şeyler çalınsa, chanoine hemen eski ahbabı rahip Cleenwerck'e koşardı. Akşamları kilisede oturur, karşılıklı söylevler çekerlerdi, ara sıra Gordeliève teyze ya da yeğeni ellerinde bir lamba ya da bir tabakla geçerler ama bu konulara alışıktı. Wiwine çocukça sevdalar çağını geride bırakmıştı; çiçek işlemeli dar halkayı, içinde cam inciler ve iğneler duran bir kutuda saklıyordu, ama teyzesinin kendisi için ciddi tasarıları olduğunu bilmiyor değildi. Onlar sofrayı kaldırıp masa örtüsünü ve kapkacağı yerli yerine koyarlarken Bartholommé Campanus, yaşlı rahiple birlikte, kullarına kadar gelen ve aslında Zenon'un yaşamına vurunca tüm gövdeye göre tırnak mesabesinde kalan haber kırıntılarını enine boyuna gözden geçiriyordu. Rahip başını sallıyordu, ona göre sersem, sabırsız, boş bilgi ve gururla dolu bu insandan daha kötüsü de beklenebilirdi. Chanoine kendi yetiştirmesi olan eski öğrencisini üstünkörü savunuyordu. Zaten gitgide Zenon, kendileri için bir kişi, bir yüz, bir varlık, yeryüzünün herhangi bir noktasında yaşamakta olan bir insan olmaktan çıkıyordu; bir ad haline dönüşüyordu, bir ad bile değil, içinde kendi özgeçmişlerinden yarım yamalak, ölü birkaç anının yavaş yavaş çürümekte olduğu bir kavanozun üzerindeki yazıları silinmiş bir etiket.

MÜNSTER'DE ÖLÜM

Simon Adriansen ihtiyarlıyordu. Yorgunluk değil de her gün biraz daha artmakta olan bir tür dinginlik. Kulakları ağırlaşan bir kaptan, fırtınanın sesini pek iyi duyamayan ama denizden, akıntıdan, rüzgârdan iyi anlayan usta bir denizci gibiydi. Bütün ömrünce mal varlığı her gün biraz daha artmıştı; altın içinde yüzüyordu; Middelbourg'daki aile ocağını bırakmış, Amsterdam'da yeni açılmış olan rıhtımdaki yeni evine geçmişti; bu evi, Asterdam limanında baharat imtiyazını aldığı sırada kendi gözetimi altında yaptırmıştı. Schreijerstoren'e dayanan bu evde, sağlam bir kasa gibi, denizaşırı hazineler toplanmıştı. Ne var ki Simon ve karısı, bu gösterişli eşyaların uzağında, en üst katta, bir gemi kamarası kadar çıplak ve küçük bir odada yaşıyorlar ve bütün bu lüks yalnızca yoksulları avutmaya yarıyordu.

Yoksullar için kapılar her zaman açık, ekmek her zaman pişkin, lambalar her zaman yanıktı. Bu hırpaniler yalnızca borcunu ödeyemeyen borçlular ya da düşkünlerevinde yer bulamayan hastalardan ibaret değildiler, aç oyuncular, içki sersemi denizciler, ipten kazıktan kurtulmuş, omuzlarında kırbaç izleriyle hapislane kaçkınları da vardı. Herkesin Kendi dünyasında yürümesini ve Kendi güneşin-

den yararlanmasını isteyen tanrı gibi, Simon Adriansen de bunlar arasında bir ayırım yapmıyor, daha doğrusu insanların koymuş oldukları yasalara karşı duyduğu tiksinti nedeniyle en kötülerini seçiyordu. Sırtlarında ev sahibinin kendi elleriyle giydirdiği sıcak giysilerle, bu baldırı çıplak takımı utana sıkıla sofraya oturuyordu. İçeriki salonda bulunan çalgıcılar, kulaklarına cennetten sesler getiriyorlardı; Hilzonde, ziyaretçilerini kabul etmek için en ağır giysilerini giyiyor, gümüş kepçe ile yemek dağıtıyor, böylece verdiği sadakanın miktarını artırmış oluyordu.

Simon ve karısı, Abraham ve Sara gibi, Jacob ve Rachel gibi, on iki yıl huzur içinde yaşadılar. Bununla beraber üzüntüleri de yok değildi, kendilerine sevinçler getiren çocukları olmuş ama hiçbiri yaşamamıştı. Her seferinde Simon başını eğiyor ve,

— Tanrı babadır, diyordu. Çocuklar için neyin daha iyi olduğunu bilir.

Ve gerçek bir dindar olan bu adam Hilzonde'a kadere boyun eğmenin getirdiği huzuru öğretiyordu. Ama üzüntülüydüler. Sonunda bir kızları oldu ve yaşadı. Ve bundan sonra Simon Adriansen, Hilzonde'un yanında bir erkek kardeş gibi yaşadı.

Dünyanın dört bucağından gemileri Amsterdam limanına doğru koşuyorlardı, ama Simon zengin fakir hepimiz için kaçınılmaz olan, ve geminin bilinmedik bir kıyıda batması ile son bulacak olan büyük yolculuğu düşünüyordu. Kendisi ile birlikte portulan haritalarının üzerine eğilen, kendisi için haritalar düzenleyen kaptanlar, coğrafyacılar o kadar önemli değildiler. Asıl önemli olanlar bir başka dünyaya doğru yola çıkmış olan serüvencilerdi: Üstbaş paramparça balıkçılar, sokak ortasında alaya alınan, hırpalanan yalvaçlar, bir Jan Mathyjs, hayaller gören ekmekçi, bir Hans Bockhold, Simon'un bir gece bir tavernanın eşliğinde yarı donmuş bir halde bulduğu gezgin soytarı. Bunların arasında en alçakgönüllüsü, eski, kürklü giysilerine sarınmış olarak dolaşan Bernard Rottman'dı, tanrısal esin kendisine serbestçe insin diye aklını bile bile körelt-

mişti, bir zamanlar Luther'in en sevgili öğrencisiyken şimdi bir eli ile zenginin lahanasını öbür eli ile fakirin keçisini okşayan, doğru ile yanlış arasında yan gelip yatan bu Wittenberg'li adam, bu yalancı doğru için demediğini bırakmıyordu.

Ermişlerin büyükleme, burjuvaların mallarını, soy-luların unvanlarını alıp kendi keyiflerine göre şuna buna dağıtma sırasındaki hayasız tutumları, üzerlerine büyük hoşnutsuzluk çekmişti; ölüm ya da apar topar sürülmek korkusuna düşen İyiler, Simon'un evinde gizliden, bir batık üzerinde görüşmeler yapıyorlardı. Ama ümit, bir yelken gibi uzaklara açılıyordu: Münster, Jan Matthyjs piskoposu kovup kendi yerleştikten sonra, tanrı sitesi olmuş ve ilk kez kuzular yeryüzünde bir sığınak bulmuşlardı. İmparatorluk askerleri bu nasipsizler Kudüs'ünü, boş yere, yerle bir etmeyi kuruyorlardı; yeryüzünün bütün yoksulları kardeşlerinin yanında yer alacaklardı; yığınlar halinde kentten kente gidecek, kiliselerde hayasızca biriktirilmiş olan zenginlikleri yağma edecek, putları kıracaklardı; şişko Martin'i Thuringe'deki ayı ininde, papayı Roma'sında bıçaklayacaklardı. Simon, ak sakalını sıvazlayarak dinliyordu bu sözleri: her türlü tehlikeyi göğüslemeye yatkın yaratılıştaki bir adam olduğundan bu dinsel serüvenin büyük tehlikesini de, gözünü kırpmadan yüklenebilirdi; Rottman'ın dincinliği, Hans'ın şakaları son kuşkularını da dağıttı; bir fırtınalar mevsiminde, gemilerinden birisi ile yola çıkarken kaptanın güven veren ağır başlı hali, gabya yelkeninin neşesi nasıl içini rahatlatmış idiyse bu sefer de öyle oldu. Böyle güvenli bir yürekle baktı bir akşam, başlıklarını gözlerine kadar çekmiş ya da yün atkının uçlarını boyunlarına dolamış zavallı konuklarının, kar ve çamur içerisinde yanyana, rüyalarının Münster'ine doğru yola çıkışlarına.

Nihayet bir gün, daha doğrusu bir şubat gecesinde, seher vakti, Hilzonde'un kımıldamadan dümdüz yatmakta olduğu odaya çıktı. Önce usuldan seslendi, uyumadığını anlattı, yatağın ayakucuna çöktü ve karısı ile günün he-

saplarını inceleyen bir tüccar gibi, aşağıdaki küçük salon-
da yapılan konuşmaları anlattı. O da usanmamış mıydı,
paranın, insan etinin ve kendini beğenmişliğin, övünge-
liğin sokağa dökülmüş olduğu ve insanların çektikleri acı-
ların taş gibi, tuğla gibi katılaşmış olduğu, üzerinde ar-
tık tanrısal esinin dolaşmadığı bir kentte yaşamaktan? Ken-
disi Amsterdam'daki evini ve tüm varını yoğunu bırakmayı,
ya da satmayı (zira tanrıya ait olan bir şeyi ne diye ye-
mişini devşirmeden ziyan etmeli?) düşünüyordu, şimdiden
ağızına kadar dolmuş olan Münster gemisine sığınmanın
tam zamanıydı, dostları Rottman nasıl olsa kendilerine baş-
larını sokabilecekleri bir dam bulur, iyi kötü karınlarını
doyurabilirdi. İşin sonunda yoksulluğa düşmek, sürgünler-
de sürünmek, hatta belki ölmek vardı ama tanrısal salta-
natı ilk olarak selamlayacaklar arasında bulunma şansı da
vardı. Hilzonde'a düşünmek için on beş gün veriyordu.

— On beş gün, kadın. Ama bir saat fazla değil. Çünkü
vaktimiz yok.

Hilzonde dirseğine dayanıp doğruldu, iri iri açılan göz-
lerini kocasının gözlerine dikti :

— On beş gün doldu, dedi, arkasında bıraktıklarını
küçümseyen dingin bir sesle.

Simon, tanrıya götüren yolda, bir adımda ileriye sıç-
rayan karısını kutladı. Karısına karşı beslediği derin saygı
günlük yaşamın aşındırıcı etkilerine karşı koyabilmisti. Bu
yaşlı adam, bir insanın görünüşteki kusurlarını, gölgeli nok-
taları bile bile atlıyordu, seçtiği kimseleri yalnızca onlarda
bulduğu saf ve temiz yanları ile tutuyor, aslında ne olmak
istediklerine bakıyordu. Barındırdığı yalvaçların sefil gö-
rünüşlerinin arkasında ermişler görüyordu. Daha ilk kar-
şılaşmalarında Hilzonde'un aydınlık gözlerine vurulmuş,
kederli ağızının kenarındaki sinsî kıvrımı hiç önemseme-
mişti. Bu çelimsiz ve bıkkın kadın onun için hep bir me-
laike olarak kalmıştı.

Evin ve eşyanın satış işleri Simon'un iş hayatının son başarısı oldu. Her zaman olduğu gibi paraya karşı gösterdiği ilgisizlik bu kez de işine yarıyor, ziyan etmek korkusu ya da daha çok kazanmak hırsı ile birtakım yanlışlara düşmekten korunmuş oluyordu. Gönüllü sürgünler, zengin insanların her şeye rağmen, hatta hiç sıkılmadan yoksullardan yana çıktıkları zaman bile gördükleri büyük saygı ile çevrili olarak Amsterdam'dan ayrıldılar. Kıyıda bir atın yedekte çektiği bir kayıkla Deventer'e gittiler, oradan bir yük arabası ile, taze yapraklar giyinmiş Gueldre tepelelerine doğru yola çıktılar. Westphalia hanlarında mola verip dumanlı domuz sucuğu yediler; bu kentli insanlar için Münster yolu bir kır gezintisi haline gelmişti. Johanna adında bir hizmetçi kız da onlarla beraber gidiyordu. Simon bu kıza büyük saygı gösteriyordu, çünkü anabatist olduğu suçlaması ile işkence görmüştü.

Bernard Rottmann bunları Münster'in kapısında büyük bir araba, çuval ve fıçı kalabalığı arasında karşıladı. Kuşatma hazırlıkları, akla bir bayram arifesinin telaşlı düzensizliğini getiriyordu. İki kadın arabadan bir beşik ile öteberiyi indirirlerken Simon, Büyük Düzeltici'nin açıklamalarını dinliyordu: Rottmann telaşsızdı; kafaları kendisi tarafından doldurulmuş olan, sokaklarda civar köylerden getirilmiş zerzevat ve odunlarla dolaşan bütün bu kalabalık gibi, kendisi de tanrının yardımına bel bağlamıştı. Bununla beraber Münster'e para gerekiyordu. Boyunlarındaki putperestlik boyunduruğunu kırmak için Yeni İsa'nın ilk zaferini bekleyen, küçüklerin, hoşnutsuzların, küçümsevenlerin desteğine gerek vardı. Simon hâlâ zengindi; elinde Lübeck, Elbing, ta uzaktaki Jutland, Norveç üzerine çekilmiş, her zaman için paraya çevrilmesi mümkün poliçeler vardı; tanrıdan başka kimsenin malı olmayan bu paraları çekmeliydi. Yol boyunca dindar gönüllere isyankâr ermişlerin mesajını iletecekti. Bir duygu adamı ve paralı adam olarak yapmış olduğu ün, iyi kumaştan ve yumuşak deriden biçilip dikilmiş giysileri, üstübaşı liyme liyme bir vaızın adımını bile atamayacağı yerlerde, onun sözlerine kulak

verilmesine yeterdi. Bu varlıklı adam Yoksullar Kurulu'nun en iyi elçisi olacaktı.

Simon'un aklı yattı. Prenslerin ve rahiplerin çıkaracakları engellerden kurtulmak, tuzaklarından sıyrılmak için elini çabuk tutması gerekiyordu. Karısını ve kızını acele öptü, Nuh'un Gemisi'nin kapısına kadar getirmiş olduğu genç bir dişi katırın sırtında yeniden yollara düştü. Birkaç gün geçmeden ufukta lansquenetslerin mızrakları görüldü; piskopos-prensın askerleri kenti kuşattılar. Saldırıya geçmediler, kenti açlığa bırakacak, teslim oluncaya kadar bekleyeceklerdi.

Bernard Rottmann, Hilzonde'u, çocuğu ile beraber bo-urgmestre Knipperdolling'in evine yerleştirdi. Bu iri adam Münster'de Saflar'm en iyi koruyucusu idi, içtenlikli ve ağırbaşlı bir adamdı, Hilzonde'u kızkardeşi gibi tutuyordu. Bir zamanlar Haarlem'deki mahzeninde ekmek hamuru yoğurduğu gibi şimdi de yeni bir evren yoğurmakta olan Jan Matthyjs'in etkisi ile hayat değişik, kolay, basit bir hale geliyordu. Yeryüzünün yemişleri, tanrının havası ve ışığı gibi herkesindi; elinde çamaşırı, kabı kacağı, eşyası olanlar paylaşılmak üzere bunları sokağa taşıyorlardı. Herkes birbirini büyük bir aşkla seviyor, birbirine yardım ediyor, günahlarını itiraf etmek için birbirine koşuyordu; yasalar, dinsel törenler kaldırılmıştı; dine karşı gelmenin, cinsel kusurların cezası darağacı idi; rahatı kaçmış meleklerle benzeyen çarşafli kadınlar, kıyı kenar yerlerden kayboluyorlardı, ve meydanda halkın huzurunda yapılan günah çıkarma hıçkırıkları duyuluyordu.

Çevresi katolik askerler ile kuşatılmış İyiler Kalesi, tanrı humması içinde yaşıyordu. Açık hava vaızları her akşam cesaretleri kamçılıyordu; en çok tutulan ermiş Bockhold idi, çünkü tiyatro oyuncusu şaklabanlıklarına Apokalips'in kanlı imgeleri ile çeşni katıyordu. Alandaki kemmerlerin altında yatan hastaların ve ilk kuşatma yaralılarının iniltileri, tanrıya yakaran kadınların keskin çığlıklarına karışıyordu. En ateşlilerden biri de Hilzonde'du. Ayakta, uzun, gergin, bir alev gibi, Zenon'un annesi, Ro-

ma'nın alçaklığını haykırıyor, lanetler savuruyordu. Gözyaşları ile gölgelenen gözlerini korkunç görüntüler dolduruyordu; bükülen incecik bir mum gibi birden iki büküm oluveren Hilzonde, pişmanlık, sevecenlik ve ölüm ümidi ile gözyaşları döküyordu.

İlk ölen Jan Matthijs oldu, otuz adam ve meleklerden kurulu bir ordunun başında piskoposun ordusuna karşı bir çıkış yapmak istemişti. Çabucak Hans Bockhold'un başına bir kral tacı, sırtına bir piskopos harmaniyesi geçirip ata bindirdiler ve kilise alanında Kral Yalvaç ilan ettiler; derme çatma bir kerevet uydurdular, yeni David, bunun üzerinde her sabah tahta çıkıyor, yeryüzünün ve gökyüzünün davalarına bakıyor, temyizsiz, itirazsız kesin kararlar veriyordu. Piskoposun mutfaklarına karşı yapılan birkaç başarılı akımda ganimet olarak domuz yavruları ve tavuklar ele geçirilmiş, taht-kerevet üzerinde çalgı sesleri arasında gövdeye indirilmişti; yemekler düşman mutfağının tutsak edilmiş olan aşçı yamaklarına pişirtilmiş, sonra da kalabalık bunları tekme tokat çiğneyip öldürmüş, herkes gibi Hilzonde de bu olayı kahkahalarla gülerек seyretmişti.

Yavaş yavaş ruhların derinliklerinde bir değişiklik oluyordu, tıpkı geceleyin, bir rüyanın farkına varılmadan karabasana dönüşmesi gibi. Vecid hali ermişlere bir sarhoş sendelemesi getirmişti. Yeni Kral-İsa, kentin mahzenlerine ve tavanaralarına yığılmış olan yiyecekleri idareli kullanmak için oruç üstüne oruç tutturuyordu; ama eğer tuzlu balık fiçilerinden biri pek fena kokmaya başlamışsa, ya da jambonlarda lekeler belirmişse hemen oturup göçürüyorlardı. Odasından çıkamayacak kadar hastalanan ve bitkin düşen Bernard Rottmann, yeni kralın bütün kararlarının sorumluluğunu tek söz etmeden üstleniyor, penceresinin altında biriken halka, yeryüzünün tüm kötülüklerini yakıp ortadan kaldıran Sevgi'yi vaaz ediyor, Tanrısal Saltanatı beklemelerini söylüyordu. Knipperdolling, kaldırılmış olan bourgmestre'lik görevinden, görkemli bir törenle cellatlık görevine geçmişti; bu kırmızı enseli, iri ve şişman

adam, sanki bütün ömrünce gizliden kasaplık etmeği özlermiş gibi, yeni işini canla başla yürütüyordu. Çok adam öldürülüyordu; kral, korkakları ve yumuşakları, başkalarını da bulaştırmasınlar diye acele ortadan kaldırıyor; zaten her ölüm yiyecek tüketimini biraz azaltıyordu. Eskiden Bruges'deki evde nasıl yün fiyatlarından konuşulurdu ise şimdi de Hilzonde'un kaldığı evde işkenceden konuşuluyordu.

Hans Bockhald, alçakgönüllülük gösteriyor, yeryüzü meclislerinde doğduğu ilk adı ile, Jean de Leyde (Leyde'li Jean) adı ile anılmaya razı oluyordu ama, kendine inanmış olan müminlerinin karşısında, kendinde insanları aşan bir güç ve bir ateş hissederek, sözle anlatılamayacak bir başka ad alıyordu. Tanrının tükenmez gücüne on yedi karı tanıklık ediyordu. Burjuvalar biraz korku yüzünden biraz da başkalarından geri kalmış olmamak için, altınlarını olduğu gibi, karılarını da bu yaşayan İsa'ya getiriyorlardı; aşağı katlardan gelme şıllıklar kralın yatak yorgan işlerini yönetiyorlardı. Bir gün Knipperdolling'in evine gelip Hilzonde ile görüştü. Gözleri velfecri okuyan bu ufak tefek adamın meraklı elleri, terzi eli gibi, gömleğinin önünü açtı. Hilzonde sapsarı kesildi. Aklına getirmek istemediği şey aklına geldi, Amsterdam'da bir gün, henüz aç bir panayır soytarısı iken, sofrada eğilip çaktırmadan bacağına ellemişti. Midesi bulanarak bıraktı kendini bu ıslak ağzın öpüşlerine, ama tiksintili esrimeye dönüşüyordu; ömrünün son ar ve haya duyguları da paçavralar gibi döküldü, ya da hamamda keselenirken dökülen ölü deriler gibi; bu iğrenç ve sıcak soluğun içerisinde yüzen Hilzonde yaşar olmaktan çıkmıştı, kendisiyle birlikte korkusu da, çekingenliği de, düş kırıklığı da yok olmuştu. Kral bu dal gibi incecik gövdenin tadını çıkarıyordu; zayıflık, diyordu, kadının kutsal biçimlerini, göğüslerini, karnının yuvarlaklığını daha iyi belirtir. Çirkin orospulara ve mama karılara alışkın olan bu adamın, Hilzonde'un kibarlığı karşısında başı dönmüştü: Venüs tepesinin yumuşacık tüyleri üzerine kapanan küçük, ince elleri ona bir hanımın kürkü ya da kıvırcık tüylü fi-

nosu üzerinde duran ellerini anımsatıyordu. Düşünüyordu: On altı yaşından beri kendini tanrı bilmmişti. Çıraklık yaptığı ve kovulduğu terzi dükkânında bir gün düşmüş, bağırta çağırta arasında cennete girmişti. Dayak yemiş soyтары rolüne çıktığı gezgin tiyatro kulisinde de tanrı olduğunu bir kez daha anlamıştı; bir samanlıkta bir kız ile ilk olarak buluştuğu zaman anlamıştı ki, tanrı işte bu kendi kendine kımıldayan, büyüyen et parçasıdır, zenginlik, yoksullukla ilgisi olmayan bu çıplak bedendir, ölümü de sürükleyip götüren ve meleklerin kanı gibi çağıldayan yaşama dalgasıdır. Bir köylü çocuğunun gramer yanlışları ile bezenmiş bir övünge aktör ağzı ile anlattıkları işte böyle şeylerdi.

Akşamları onu da götürüp şölen sofrasında İsa'nın Karınları arasına oturttular. Masalar kalabalıktan çatırdıyordu; aç insanlar, kralın beğenmeyip attığı tavuk ayaklarını ve boyunlarını kapıyorlar ve kutsanmak için ayaklarının altında sürünüyorlardı. Kralın korumacıları olan genç yalvaçlar, tekme tokat bunları uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. Amsterdam'ın adı kötüye çıkmış yerlerinden gelme bir kadın olan kraliçe Divara, sessiz ve telaşsız yemeğini yiyor, her lokmada dili ve dişleri meydana çıkıyordu; ağır, miskin ve besili bir ineğe benziyordu. Birdenbire kral elini kaldırıyor duaya başlıyor, yanakları düzgünlü suratı bir tiyatro solgunluğu ile güzelleşiyordu. Ya da bir konuğun burnuna üflüyor, ona kutsal ruhu bağışlamış oluyordu. Bir gece Hilzonde'u arka odaya çekip eteğini kaldırdı, genç yalvaçlara kilisenin ak çıplaklığını gösterdi. Yeni kraliçe ile Divara arasında kavga çıktı. Divara yirmi yaşında güçlü kuvvetli bir kızdı ve Hilzonde'a kocakarı demişti. İki kadın saçsaça başbaşa yerlerde yuvarlandılar; kral, o gece ikisini de yüreğinin üzerinde ısıtıp barıştırdı.

Bu şaşkın ve kudurgan insanları arada bir, bir coşku kaplıyordu. Hans, kulelerin, çan kulelerinin ve kentte, öbür evlere tepeden bakan ve böylece tanrı katında hüküm sürmesi gereken eşitliğe uymayan ne kadar sivri çatı varsa

hepsinin hemen yıkılmalarını emretti. Kadın, erkek bir sürü insan, peşlerinde yaygaracı çocukları da sürükleyerek, kulelerin merdivenlerine saldırdılar; arduvaz çatı kaplamaları, tuğlalar, kafa göz yararak, sokaklara ve daha alçak evlerin damlarına yağmaya başladı; Saint-Maurice'in damındaki bakır ermişleri yarı söktüler, zavallılar yerle gök arasında asılı kaldılar; direkler, kirişler söküldü, eski zengin konaklarının damları, duvarları delik deşik edildi, içlerine kar, yağmur yağmaya başladı. Duvarları yıkılan odasında soğuktan donduğunu söyleyen ihtiyar bir kadın kenten sürüldü; piskopos da kabul etmedi kadını kendi kam-pına; kaç gece hendeklerden doğru iniltileri duyuldu.

Akşama doğru işçiler işi durduruyor, bacıklarını boşluğa sallandırarak oturup boyunlarını kaldırıyor, sabırsızlıkla, gökyüzünde zamanın sonunu belirtecek olan işaretleri araştırıyorlardı. Ama batının kırmızısı soluyordu; bir akşam karanlığı daha çöküyor, renkler önce kurşuniye, sonra karaya dönüşüyor ve yorgun yıkıcılar yatıp uyumak üzere izbelerine iniyorlardı.

Neşeye benzer bir tedirginlik, insanları yollara döküyordu. Siperlerin tepesinden merakla önlerinde uzanıp giden kırlara bakıyorlardı, oralara adım atamıyorlardı, korkulu bir denizin ortasındaki kayıkta kalan yolcular gibiydiler; açlık bulantısı da açık deniz bulantısına benziyordu. Hilzonde bazen yalnız, bazen de çocuğunu elinden tutarak daracık sokaklarda dolaşıyor, aynı kemerli geçitlerden geçiyor, aynı merdivenlerden küçük kulelere tırmanıyordu. Boşalan kafasının içinde kilise çanları çalıyordu; kendisini kiliselerin tepesindeki sivri okların arasında uçuşan kuşlar kadar hafif, bitkin ama beli gelmekte olan bir kadın gibi hissediyordu. Kimi zaman, bir saçaktan sarkmakta olan uzun bir buzu kırıyor, ağzını açıyor, bu serinliği emiyordu. Çevresindeki insanlar da aynı tehlikeli esenliği duyuyor gibiydiler; bir dilim ekmek için, bir çürük lahana için çıkan kavgalara karşı bir çeşit sevecenlik bu sefiller ve açlar

sürüsünün yüreklerini bir tek kütle halinde birleştiriyordu. Bununla beraber arada bir hoşnutsuzlar da seslerini yükseltmeye cesaret ediyorlardı; yumuşakları öldürmüyorlardı artık: o kadar çoktular ki.

Johanna, hanımına, halka dağıtılan etler için çıkartılan söylentileri yetiştirmişti. Hilzonde duymamış gibi yemeye devam ediyordu. İnsanlar kirpi, fare ya da daha kötü şeyler yemekle sonra da bu sıskası çıkmış, hayali fenere dönmüş, artık hiçbir şey yapamayacakları sanılan adamlar, ağırbaşlı burjuvalar gibi gece gündüz zina yapmakla övünüyorlardı. Hasta gövdenin doğal gereksemelerini gidermek için artık gözden uzak yerler aramıyorlardı; yorulmuşlardı, artık ölümler de gömülmüyordu, havalar dona çekmişti, avlulara yığılan leşler temizdiler, kokmuyorlardı. Nisan gelecek, hava yumuşayacak, arkadan salgın başlayacaktı, ama bunu düşünmek isteyen yoktu; o zamana kadar kim öle kim kala. Ne su hendeklerini doldurarak yavaş yavaş yaklaşmakta olan düşmana bakıyorlardı ne de yakın olduğunu bildikleri saldırıya karşı hazırlık yapıyorlardı. Müminlerin suratları, kulaklarının arkasında şaklayan kırbacı duymazdan gelen kurnaz köpeklerin suratına benziyordu.

Sonunda bir gün siperin üzerinde ayaküstü dururken, yanında kolunu uzatıp birşey gösteren bir adam gördü. Ovanın enine kıvrımları arasında uzun bir dizi kımıldıyordu; buz tutmuş toprak üzerinde nal sesleri duyuluyordu. Bir sevinç çılgılığı koptu; çökük göğüslerden ilahiler yükselmeye başladı; bunlar Hollanda'da ve Gueldre'de toplanmış olan ve Bernard Rottmann ile Hans Bockhold'un geleceklerini müjdelemiş oldukları anabatist ordusundan başkası olamazdı. Kardeşler, kardeşlerini kurtarmaya geliyorlardı. Ama bu alaylar kaşla göz arasında, Münster'i kuşatma altında tutan piskopos ordusu ile kardeşleştiler; mart rüzgârında dalgalanan sancaklar arasında, birisi Hesse prensinin flamasını tanıdı; bu Luther'ci de ermişler halkını yok etmek için putataparlarla birlik oluyordu. Duvarın üzerinden koca bir taş parçasını yerinden kımıldatabildiler ve

aşağı düşürdüler, burcun altında çalışan birkaç işçi ezilip öldü. Bir nöbetçi ateş etti, Hesse'in habercilerinden biri düştü. Kuşatmacılar bir arquebuse yayılımı ile karşılık verdiler, birçok kişi öldü. Ondan sonra artık kimse parmağını kımıldatmadı. Ama beklenen saldırı ne o gece oldu ne de ertesi geceler. Durgunluk ve uyuşukluk içerisinde beş hafta daha geçti.

Bernard Rottermann son lokmalarını ve son ilaçlarını da çoktan dağıtmış ve bitirmişti; kral, her zaman yaptığı gibi, halka pencereden avuç avuç tahıl atıyor ama taban tahtaları altına saklamış olduğu yiyeceklerden vermiyordu. Çok uyuyordu. Son bir kez daha, hemen hemen bomboş kalan alanda vaaz vermeye gitmeden önce otuz altı saat derin bir uyuşukluk içinde uyuya kalmıştı. Bir süreden beri artık Hilzonde'un odasına yaptığı gece ziyaretlerini kesmişti; hakaretlerle kovulan on yedi karısının yerine erinlik çağma yeni girmiş, azıcık kekeme, yalvaçlık ruhuna yatkın bir kızcağız bulmuştu, büyük bir sevecenlikle ak kanatlı kuşum diye çağırıyor, Nuh'un Gemisi'ndeki güvercinin yerine koyuyordu. Hilzonde, kral beni bıraktı diye ne seviniyor ne yeriniyor ne de şaşıyordu; onun için ufuk, şimdiye kadar ne olduğu ile ne olmadığı arasında kayboluyordu; Hans'ın bir zamanlar kendisini bir sevgili olarak kullanmış olduğunu unutmuşa benziyordu. Ama her şey yasal olarak kalmıştı: Geceleri Knipperdolling'in dönüşünü beklediği oluyordu, acaba bu et yığını uyandırabilir miyim diye merak ediyordu; ama o başını çevirip bakmadan homurdana homurdana geçip gidiyordu; başka işleri vardı, kadınla kızla uğraşacak hali yoktu.

Piskoposun askerlerinin kente girdikleri gece Hilzonde gece yarısına doğru, boğazlanan bir nöbetçinin feryadı ile uyandı. Bir hain önlerine düşüp yol göstermiş, iki yüz lansquenet'yi gizli bir kapıdan içeriye sokmuştu. Bernard Rottmann ilk haber alanlardan birisiydi, hasta yatağından atlamış ince bacaklarına dolaşan gecelik entarisi ile don paça sokağa uğramıştı; tanrının bir lütfu olarak, piskoposun emirlerini iyi anlayamamış olan bir Macar tarafından öldü-

rüldü; piskopos, elebaşlarının canlı getirilmesini emretmişti. Uykuda bastırılan kral, köpekler tarafından kıştırılmış bir kedi çevikliği ile bir odadan öbürüne, bir koridordan ötekine adım adım kendini savunmuştu; gün doğarken Hilzonde, yarı beline kadar çıplak, kırbaçların altında iki büküm, alandan geçirilirken gördü onu. Hoşnutsuzları ve yumuşakları yargılamadan önce içine kapattığı bir kafes vardı, şimdi sıra kendisine gelmişti, tekme tokat içeri teptiler. Knipperdolling'i yarı boğulmuş bir halde bir sıranın üzerinde ölüme bıraktılar. Kent, bütün gün, askerlerin ağır kunduraları altında inledi; bu uyumlu ayak sesleri delilerin kalesi olan alanda sağduyunun, bu adamlar eliyle, yeniden hükümranlığını kurduğunun belirtisi idi; bu adamlar da belli ve dolgun bir fiyat karşılığında canlarını satıyorlardı, belli saatte yemek yiyor, ellerine fırsat geçtiği zaman çapul yapıyor, kadınların ırzına geçiyorlardı ve onların da bir yerlerde bir ihtiyar anaları, idareli bir karıları, bir küçük tarlaları vardı, bir gün oraya dönecek, kör topal orada yaşayacak, orada ihtiyarlayacaklardı, zaten pek zor da kalmadıkça kiliseye gitmezlerdi, tanrıya da işte, şöyle böyle inanırlardı. İşkenceler yeniden başladı, bu kez yasal yönetimin, hem papa hem Luther tarafından onaylanmış olan kararları ile. Bu, açlıktan sıksakı çıkmış, diş etleri kangren olmuş, beti benzi sararmış, paçavralar içindeki insanlar, besili Alman askerleri için bit gibi, tahta kurusu gibi iğrenç böceklerdi, bunları gebertmek hem kolay hem haklı bir şeydi.

Bir kez ilk kargaşalıklar geçtikten sonra kamu adına yapılacak kovuşturmanın yürütüleceği yer olarak, kralın bir zamanlar duruşma yeri olarak kullandığı katedral alanındaki kerevet seçildi. Ölmekte olanlar, yalvacın kendilerine vadettiği şeylerin, yalvaç sözlerinde hep olduğu gibi, sandıklarından daha başka biçimde yerine getirildiklerini belli belirsiz seziyorlardı: bu acılı dünya sona eriyordu; buradan doğruca bir büyük, kırmızı gökyüzüne gidiyorlardı. Kendilerini bu kurtuluş oyununa sürükleyen adama pek az lanet ediyorlardı. Bir çoğu yüreklerinin derinlikle

rinden doğru bu ölümü çoktan beri istediklerini bilmiyor değildi, tıpkı çok gerilen bir ipin de kopmak istemesi gibi.

Hilzonde akşama kadar sırasını bekledi. Elinde kalan entarilerinin en güzelini giyinmişti; saçlarını gümüş iğnelerle tutturmuştu. Dört asker geldi sonunda; mesleklerini yapan dürüst hayvanlardı. Ağlamaya başlayan küçük Martha'yı elinden tuttu :

— Gel yavrum, dedi. Tanrıya gidiyoruz.

Askerlerden birisi çocuğu çekip aldı, Johanna'ya doğru fırlatıp attı, Johanna çocuğu tutup kara önlüklü bağrına bastı. Hilzonde daha fazla konuşmadan yürüdü. O kadar hızlı gidiyordu ki cellatlar adımlarını açmak zorunda kaldılar. Sendelememek için iki eli ile yeşil ipek robunun uzun eteklerini tutuyordu, bu da ona dalgalar üzerinde yürüyormuş gibi bir görünüm veriyordu. Kerevetin üzerine çıktıklarında yerde yatan ölüler arasında bildik yüzler, bu arada eski kraliçelerden birini gördü. Henüz sıcak olan yağının üzerine düşüp boynunu uzattı.

Simon'un yolculuğu hac yoluna dönüyordu. Kendisine borcu olanların çoğu bir anabatistin cebini ya da heybesini doldurmaktan çekiniyor, eli boş döndürüyorlardı. Dolandırıcıların ve cimrilerin ağzından uyarılar akıyordu. Kayın Henri-Juste'ün Anvers'deki mağazasına muazzam paralar yatırmıştı, lakin Juste Ligre bu kadar parayı hemen ödeyemeyeceğini söylüyor, mehil istiyordu; ayrıca Hilzonde'un ve çocuğunun çıkarlarını devlet düşmanları ile işbirliği yapan bir budaladan elbette ki daha iyi gözetmekle övünüyordu. Simon, kuruluşunda kendisinin de katkısı bulunan bu tecimevinin oymalı ve yaldızlı kapısından, kovulan bir dilenci gibi başı eğik olarak geçti. Sadaka toplama işinde de aynı başarısızlığa uğradı. Kardeşleri için üç beş kuruş vermeye razı olan yalnız üç beş yoksul kişi çıktı. İki kez kilisenin kuşkusunu uyandırdı ve hapse düşmemek için para yedirmek zorunda kaldı. Sonuna kadar florinlerinin korumasında zengin bir adam olarak kaldı. Toplayabildi-

ği az bir paranın bir bölümünü de Lübeck'de bir kan tutması ile yatağa serilmiş olduğu anda hancı çaldı.

Sağlık durumu yüzünden ancak sık duraklamalarla yol alabildiğinden Münster dolaylarına, saldırıdan ancak iki gün önce varabildi. Kuşatma altındaki kente girebilme ümidi boşa çıktı. Bir zamanlar kendisinden iyilik görmüş olan piskopos-prensin kampında kötü karşılanmakla beraber, hendeklere ve Hilzonde ile çocuğunu saklayan gri duvarlara çok yakın bir çiftlikte gecellemeyi başardı. Çiftlik sahibi kadının ak tahtadan masasında, yakında başlayacak olan kilise davaları için getirtilmiş olan bir yargıcı, piskoposun subaylarından birisi ve durdurak bilmeden kralın cinayetlerini ve müminlerin çılgınlıklarını anlatan birkaç kaçakla birlikte yemek yedi ama bu hainlerin anlattıklarına kulak asmadı. Ken alındıktan ancak üç gün sonradır ki Münster'e girme iznini alabildi.

Askerlerin tutmuş oldukları uzun sokaklardan binbir güçlkle haziran sabahının güneşine ve kuru rüzgârına karşı savaşarak geçiyor ve ancak kulaktan dolma tanıdığı kentte yolunu bulmaya çalışıyordu. Büyük pazardaki kemerlerden birinin altında Johanna'yı gördü, bir kapı eşigine oturmuştu, çocuk dizlerindeydi. Yabancı kendisini öpmek isteyince çocuk çılgığı bastı; Johanna tek kelime söylemeden, bir hizmetçi olarak yerlere kadar eğildi. Simon kilidi kırık kapıyı itti, zemin katındaki boş odaları sonra üst kattakileri dolaştı.

Yeniden sokağa çıkınca idamların yapıldığı yere doğruldu. Kerevetin üzerinden işlemeli yeşil bir kumaş parçası sarkıyordu; uzaktan tanıdı, bu kumaş parçasının altında, daha başka ölümlerle birlikte Hilzonde yatıyordu. Ruhu uçup gitmiş olan bu cesedin yanında ne gariptir ki oyalanmadı ve çocukla hizmetçinin yanına gitti.

Bir inekçi, önüne ineğini katmış, elinde bir kova bir de küçük iskemle, süt var diye bağırarak geçti; karşıda bir taverna kapılarını açıyordu. Johanna Simon'un verdiği birkaç metelikle kalaylı kapları doldurttu. Ocakta ateş çıtırdayıyordu; az sonra küçüğün elindeki kaşığın tıngırtısı du-

yuldu. Çevrelerinde ufaktan ufağa ev yaşantısı oluşuyordu, boşalmış olan ev, yükselen denizin, gemi kalıntıları, batık hazineler ve yengeçlerle dolu bir kumsalı kaplaması gibi dolmaya başlıyordu. Hizmetçi, efendisi merdivenleri çıkıp yorulması diye Knipperdolling'in yatağını hazırladı. Yavaş yavaş sıcak birasını içmekte olan ihtiyarın sorunlarına önce ekşi bir sessizlikle karşılık verdi. Konuşmaya başlayınca da ağzından çıkanlar aynı zamanda hem delikli taş hem de İncil kokan bir çirkef'seli oldu. Kral, bu ihtiyar Husit'in gözünde, mutfakta önüne yiyecek konulan ve efendisinin karısı ile yatmaya kalkışan bir edepsizden başka birşey değildi. Söyleyeceklerinin hepsini söyledikten sonra fırçayı, kovayı ve bezi alıp tahta silmeye başladı.

O gece az uyudu, ama onu pençesi altında tutan duygu, hizmetçi kadının düşündüğünün tersine, ne öfke idi ne de utanç; duyduğu daha çok adına acıma denilen daha sevecen bir duygu idi. Simon ılık gecede soluğu kesilerek Hilzonde'u kaybettiği bir kız gibi düşünüyordu. Böyle kötü bir dönemden geçerken onu tek başına bıraktığı için kendisine kızıyor, sonra da kendi kendine herkesin belli bir yaşam ve ölüm payı olduğunu ve Hilzonde'un da kendi payına düşen ekmeği kendince ve belli saatte yemesinin doğru olacağını düşünüyordu. Bu kez de o kendisinden önce davranmıştı; son acılardan da ondan önce geçmişti. Kilsese ve devlete karşı çıkan ve onlar tarafından ezilen müminlere hak vermeye devam ediyordu; Hans ve Knipperdolling kan dökmüşlerdi; kanlı bir dünyada bundan başka birşey beklenebilir miydi? On beş yüzyılı aşkın bir zamandan beri alçaklar, neme lazımcılar ve düzenbazlar, Johanna, Petrus ve Thomas'ın kendi canlı insan gözleri ile görmüş oldukları cenneti, büyük bir tembellikle zamanın sonuna sürmüşlerdi. Yalvaç, göklerde olan cenneti işte burada ilan etmeye cesaret etmişti. Bir rastlantı sonucu olarak yanlış yolu tutmuş olsa bile yolu gösteren o idi. Hans, Simon için bir İsa olarak kalıyordu, her varlığın bir İsa olabileceği anlamına. Çılgınlıkları, Farizi'lerin ve bilgelerin sakınlı günahlarından daha az iğrençti. Kendisinin çoktan

beri veremediği sevinçleri, Hilzonde'un, kralın kolları arasında aramış olmasından da gocunmuyordu: Kendi kendilerine kavuşmuş olan bu ermiş kişiler vücutların birleşmesinden doğan mutluluğu belki aşırı ölçülerde tatmışlardı ama bugün hepsi ölmüş, dünya bağlantılarından kurtulmuş olan bu insanlar, birleşmenin coşkusu içinde, hiç şüphesiz ruhlar arasındaki birleşmenin en sıcak biçimini bulmuşlardı. İhtiyarın yüreğini yumuşatan bira, kösnül ve dokunaklı bir iyilikle beraber yorgunluğun da içeri girdiği hoşgörü kapısını açık tutmaya yardımcı oluyordu. En azından Hilzonde huzura kavuşmuştu. Baş ucunda yanan kandilin ışığında, şu aralık Münster'i doldurmuş olan sinekler uçuşuyordu; belki o beyaz yüze de konmuşlardı; kendini bu çürümüşlükte uyum halinde buluyordu. Birdenbire, Yeni İsa'nın her sabah kışkaçlar ve kızgın demirlerle sorguya çekildiğini düşündü, bağırsakları koparılmış gibi oldu; zincire vurulmuş görülen bir adam, Acılar Adamı, pek az sevinç ve pek çok kötülüğe adanmış olan vücutların cehennemine düşüyordu; Hilzonde nasıl onunla birlikte sevinci paylaştı ise o da onunla, Hans ile acıyı paylaşıyordu. Bütün gece, bu çarşafın altında, bu, içinde gülünç bir konforun hüküm sürdüğü odada, ayağı kangren olmuş bir adamın, elinde olmadan sürekli o hasta ayakla didişmesi gibi o da alanda bir kafese kapatılmış olan kralın hayali ile didiştii. Duaları artık yavaş yavaş yüreğini sıkıştıran, omuzuna vuran, oradan sol eline kadar inen ağrı ile Hans'ın etini koparan kerpetenleri birbirinden ayıramıyordu.

Birkaç adım atacak gücü bulduğu zaman kralın kapatılmış olduğu kafese kadar sürüklendi. Münster'liler bu seyirden usanmışlardı ama çocuklar, parmaklıklara abanıp içeriye iğne, demir parçası, bok ve sivri kemik gibi şeyler atıyorlardı; tutsak bunların üzerinde çıplak ayakla yürümek zorundaydı. Askerler, eskiden şenlik salonunda yaptıkları gibi, gevşek gevşek dürtüyorlardı: Monseigneur von Waldeck, en erken yaz ortalarında, idam edilinceye kadar kralın ölmesini istemiyordu.

Yeni bir işkence seansından sonra daha yeni getirip

kapatmışlardı kafese; bir köşeye büzülmüş titriyordu. Yaralarından iğrenç bir koku yayılıyordu. Ama ufak tefek adamın gözleri hâlâ eskisi gibi fıldır fıldır, sesi aynı çekici aktör sesiydi.

— Dikiyorum, kesiyorum, teyelliyorum, diye söyleniyordu, türkü söyler gibi. Ben zavallı bir terzi çırağıyım... deri giysiler... kenarı işlemeli dikişsiz bir urba... Sakın makası vururken...

Birden durdu. Çevresine kaçak bakışlar atıyordu, hem gizlisini saklamak hem de bir parçasını göstermek isteyen bir adama benziyordu. Simon Adriansen askerlerin arasından sıyrılıp parmaklıkların arasından kolunu geçirebilmeyi başardı ve elini uzatarak,

— Tanrı yardımcın olsun Hans, dedi.

Simon uzun bir yolculuktan dönüyormuş gibi yorgundu. Son çıkışından beri büyük değişiklikler olmuş, Münster her zamanki yavan ve tatsız görünümüne yeniden bürünmüştü. Katedralde ayinler yapılıyordu. Piskopos, metresi güzel Julia Alt'ı yeniden piskoposluk sarayının iki adım ötesine getirip yerleştirmişti, ama ağırbaşlı, kibar bir kadındı, dile düşmüyordu. Simon olup bitenlere bir kentten ayrılmak üzere olan bir kimsenin ilgisiz gözleri ile bakıyordu, ama eski sınırsız iyiliği, suyu çekilen bir kaynak gibi kurumuştü. Eve gelip de daha önce alınmasını tembih etmiş olduğu kâğıt, kalem ve mürekkebin alınmamış olduğunu görünce Johanna'ya yapmadığını bırakmadı. İstedikleri önüne getirilince de oturup kız kardeşine mektup yazmaya başladı.

On beş yıla yakın bir süredir kızkardeşi ile yazışmamışlardı. İyi yürekli bir kız olan Salomé, en güçlü banka kuruluşlarından birinin sahibi olan ailenin küçük oğullarından biri ile evlenmişti. Martin, ailesinden hiçbir yardım görmeden kendi başına bir servet yapmıştı; yüzyılın başından beri Cologne'da yaşıyordu. Simon çocuğu onlara emanet ediyordu.

Salomé mektubu Lulsdorf'daki kır evinde, çamaşırların iplere asılmasına göz kulak olurken aldı. İnce dokumadan çarşaflarla iç çamaşırlarını hizmetçilere emanet ederek, zaten evde hükmü geçmeyen bankacıya danışma gereğini bile duymadan arabayı koşturdu, içini yiyecekler ve örtülerle doldurdu, kargaşalığın hüküm sürdüğü güvensiz yollardan geçerek Münster'e doğru koşmaya başladı.

Simon'u yatakta buldu, başının altında dörde katlanmış eski bir pardösü vardı, onu alıp yerine bir yastık koydu. Hastalığı ve ölümü bir sıra önemsiz ve küçük ağrılara indirgemeye çalışan dar görüşlü ve kadınca iyi niyetle, iki kadın hastanın yiyeceği, içeceği konularını konuşup delikli iskemleye kadar gerekli bütün önlemleri aldılar. Ölüm halindeki hastanın soğuk bakışları kızkardeşini tanımıştı ama Simon hoşgeldin sözlerinin vereceği yorgunluğu geciktirmek için hastalığından yararlanıyordu. Niha yet doğrulup Salomé ile âdet yerini bulsun öpücüğünü alıp verdi. Sonra kafası hemen işadamı berraklığına kavuştu, Martha'ya kalacak olan para ve mal varlığı fonlarını, en önce kurtarılması gereken alacakları sırlamaya başladı. Tahsil edilecek poliçeler şurada, elinin altındaki muşambaya sarılıydı. Lizbon'da, Londra'da yerleşmiş olan, Amsterdam'da bir basımevinin başında bulunan oğulları, onun ne mal mülk kırıntıları gibi maddi varlığına ne de kutsamasına muhtaçtılar; Simon varını yoğunu Hilzonde'un çocuğuna bırakıyordu. İhtiyar terk etmekte olduğu dünyanın âdetlerine yeniden dönmek üzere Büyük Onarıcı'ya vermiş olduğu sözü unutmuşa benziyordu. Yahut belki de hayatından daha değerli ilkeleri yadsıyarak, sonuna kadar her şeyden kurtulmuş olmanın acı hazzını tatmak istiyordu.

Salomé dal gibi ince bacaklarına acıyarak çocuğu sevip okşadı. Meryem Ananın ve tüm Cologne ermişlerinin adlarını anmadan üç tümce söyleyemiyordu: Martha putperestlerin elinde büyüyecekti. Zor bir şeydi, ama birilerinin öfkesinden, öbürlerinin gevşekliğinden daha zor değil, insanın karısını doyurmasına engel olan ihtiyarlardan daha zor değil, canlı bıraktıklarını ölü bulmaktan daha zor de-

ğil. Simon, kafeste can çekmekte olan kralı düşünmek istedi; ama Hans'ın çektiği acının bu günkü anlamı artık dünkü anlam değildi; bugün daha katlanılabilir gibi olmuştu. Tıpkı Simon'un göğsünde, kendisi ile birlikte sönmekte olan ağrının bugün daha kolay katlanılabilir bir hale gelmesi gibi. Dua ediyordu ama bir şeyler Ölümsüz'ün ondan artık dua beklemediğini söylüyordu. Hilzonde'u gözlerinin önüne getirmek istedi, ama ölü kadının yüzünü artık seçemiyordu. Daha uzaklara, Bruges'deki mistik nikâhlar, el altından paylaşılan ekmek ve şarap ve önü açık gömleklerden taşan ak göğüsler dönemine kadar tırmanmak zorunda kaldı. Bu da gözden silindi; ilk karısını gördü, Flesingue'deki evin bahçesinde serinlenirlerdi, ne kadar iyi bir kadındı. Derin soluma ile korkan Salomé ile Johanna koştular. Ayinler okunan bir törenle Saint-Lamprecht kilisesine gömdüler.

COLOGNE FUGGER'LERİ

Fugger'ler Cologne'da, Saint-Géréon alanında, kullanışlı ve rahat olmasına özen gösterilmiş, görkemli sayılamayacak küçük bir evde oturuyorlardı. Havasında sürekli olarak çörek ve kiraz rakısı kokuları duyulurdu.

Salomé dikkatle hazırlanmış yemeklerden sonra, ağzını damalı bir peçete ile silerek sofrada biraz daha oyalanmaktan; kalın beline ve geniş, pembe boynuna birer altın zincir dolamaktan; canlı koyunun tatlı sıcakından bir şeyler saklayan, taranmış yünden, saygılı bir titizlikle dokunmuş güzel kumaşlarla giyinmekten hoşlanırdı. Rahibelerine benzeyen baş örtüleri onurlu bir hanımın alçakgönüllü giyimini belirtirdi. Kuvvetli parmakları konuk odasındaki portatif organ tuşları üzerinde gezinirdi; gençliğinde güzel sesi, madrigallerde olduğu kadar kilise Motet'lerinde de hayranlık uyandırmıştı; ama en önemlisi yemektir: Sofuca kutlanan dinsel yıl, bir mutfak ve aşçılık yılı, hıyar ya da reçel mevsimi, beyaz peynir ya da taze ringa mevsimi oluyordu. Martin, karısının yemekleriyle bile et tutamayan sıska bir adamdı. İş alanında herkesin çekindiği bu adam, bu bulldog köpeği, evde zararsız bir İspanyol köpeğinden farksızdı. Pek pek yapabildiği, sofrada, sadece hizmetçileri güldürebilen hafiften açık fıkralar anlatmaktı.

Bir oğulları vardı, Sigismond, daha on altı yaşında iken Gonzalo Pizarre ile Peru'ya gitmişti, Martin'in orada önemli yatırımları vardı. Oğlanı bir daha görmekten ümidi kesmişlerdi, son zamanlarda Lima'da işlerin sarpa sardığı söyleniyordu. Genç bir kız bu kaybın acısını hafifletiyordu; Salomé, biraz dokuz gün dualarına, biraz da kapralı salçanın etkisine bağladığı bu gecikmiş gebeliği gülerek anlatırdı. Bu kızcağız ile Martha hemen hemen aynı yaşıydılar; iki kardeş çocuğu aynı yatakta yattı, aynı oyuncaklarla oynadı, kıçlarına aynı şifalı dayığı yedi ve sonraları aynı şan derslerini alıp aynı takıları takındı.

Şişman Juste Ligre ile sıksa Martin, Flandre'ların yaban domuzu ile Rhenane'in yırtıcı tilkisi otuz yıldan beri uzaktan uzağa, kâh birbirlerine rakip, kâh birbirleriyle ortak olarak, birbirlerine danışır, birbirlerini gözetir, birbirlerini tutarlardı. Birbirlerini gerçek değerleri ile tartarlardı, bunu ne bunların talihine şaşan sokaktaki adam yapabilirdi, ne de hizmet ettikleri ya da kendilerine hizmet ettirdikleri prensler. Martin, Henri-Juste'ün nerede ne kadar parası olduğunu, fabrikaların, atelyelerin, şantiyelerin, hemen hemen bir senyörlük kadar büyük olan bu iş alanının sağ akçe kaç para ettiğini kuruşuna kadar bilirdi; bu Felemenkli'nin kaba lüksü, zor durumlarda paçasını kurtarmaktaki ustalığı, dillere destan olmuştu. Öte yanda, iyi bir uşak olarak Hollanda kral naibi madama İtalyan tabloları satın almak için ya da dinsel görevlerini yerine getirmek için gerekli olan parayı, büyük bir saygı ile takdim eden Henri-Juste de İmparator Seçici Kurulu'nun bir üyesinin ya da Bavyera dükasının Martin'e, Yahudi tefecilere layık bir faizle ödünç para kaldırmak için nasıl mücehherlerini rehin ettiklerini anında haber alırdı; iri lokmalar koparıp yutmak yerine dünyanın özünü alttan alta, ufaktan ufağa kemiren, ama bir kâğıdın altındaki imzası Charles Quint'in imzası kadar değerli ve güçlü olan bu fareye, bu sıskaya alayla karışık bir acıma ile bakıyordu. Bu kerte, saygıdeğer olan bu kişiler, iktidardakilerce Türkler ya da asi köylüler kadar tehlikeli olarak ilan edildikleri zaman

sahiden şaşırdılar; türlerini belirleyen bu doğrudan ve ayrıntılı söğurma ile, kendileri de altın torbalarının ve hesap defterlerinin ne kadar tehlikeli olduğunu bilmiyor değillerdi. Bununla beraber, dükkânlarında oturup, arkadan vuran gün ışığı içinde, istediği parayı alamadan çıkmak korkusunu büyükleme numaraları altında gizlemeye çalışan bir şövalyenin taş gibi katı silüetini, ya da katedralin kulelerini pek fazla bir masrafa girmeden tamamına erdirmek derdine düşen bir piskoposun yüzünde açılan tatlı gülücüğe bakıp gülecekleri gelirdi. Çan sesleri, borbardıman sesleri, yerinde duramayan oynak atlar, çıplak ya da brokerlar bürünmüş hanımlar... hepsi onların olsun; onların burun kıvırdıkları, ayıp saydıkları yüce, soylu maden, yüksek sesle kötülünen, alçak sesle tapılan, kıyı bucak saklanan, tıpkı insan vücudunun pek ağıza alınmayan ama hiçbir zaman da akıldan çıkmayan bölgeleri gibi, o sarı madde, o olmadan Madame İmperia'nın, prensin yatağında bacaklarını açmadığı, Monseigneur'ün kafasındaki hükümdarlık tacının elmaslarını ödeyemeyeceği, haçın ay-yıldıza savaş açıp açmaması onun azlığına ya da çokluğuna bağlı olan Altın da bizim olsun. Bu sermaye sahipleri kendilerini gerçekliğin efendisi olarak görüyorlardı.

Martin ve Sigismonda olduğu gibi, şişman Ligre de büyük oğlundan ümidi kesmişti. On yıl Henri-Maximilien'den pek ses seda çıkmadı, yalnız birkaç kez para istedi, bir de, her halde İtalya'da iki savaş arasında yumurtlanmış bir Fransızca şiir kitabı gönderdi. Bu yandan başa gelebileceklerin en kötüsü buydu. İşadamları, küçük oğlu da böyle densizlikler yapmasın diye yakından izliyordu. Philibert rakamdan anlamaya başlar başlamaz banka işlerini öğrensin diye yanılmaz bir bankacı olan Martin'in yanına gönderdi. Philibert daha yirmi yaşında göbek bağlamıştı; büyük bir özenle öğretilmiş olan davranışlarında yaratılıştan gelme bir köylülük vardı; her zaman yarı kapalı duran göz kapakları arasındaki yarıktan boz renkli gözleri

pırıldıyordu. Bu, Malines sarayı maliye bakanının oğlu kendini prens yaptırabilirdi; oysa o tersine muhasebe yardımcılarının yanlışlarını bulmak için didiniyordu; sabah akşam yazıcıların gözlerini bozan ışıksız arka salonda D'leri, M'leri, X'leri ve C'leri, L'ler ve I'lar ile birleştirip sayılar oluşturunuyordu. Martin uzun hesap pusulalarında daha kullanışlı olduğunu inkar etmemekle beraber Arap rakamlarını beğenmezdi. Bankacı bu sessiz çocuğa alıştıyordu. Nefes tıkanıklığı ya da damla nöbetlerine tutulup sonunun yaklaştığını duyduğu zamanlar karısına,

— Bu koca çocuk benim yerimi alacak, diyordu.

Philibert hesap pusulalarına dalmış gibiydi. Ama gözkapaklarının altında sivri bir alaycılık vardı; kimi zaman patronun işlerini gözden geçirirken kendi kendine Henri-Juste ve Martin'den sonra birinden daha tilki öbüründen daha kurt olarak, sıranın kendisine geleceğini düşünürdü. Evet, Philibert onlar gibi yüzde on altı faizle çalışacak adam değildi.

Pazar günleri, yazın çardağın altında, kışın misafir odasında yapılan toplantılara katılıyordu. Bir prélat Latince okuyordu; Salomé komşularından birisiyle tavla oynuyor, zarı rastgeldiği zaman rhéna ağzıyla bir özsöz sallıyordu; iki kıza, kadının ağzına pek yakışan Fransızca'yı öğretmiş olan Martin, dükkânların açık olduğu günlerdeki konuşmalardan ötede, daha ince, daha yüksek şeylerden söz etmek gerektiği zaman kendisi de Fransızca konuşuyordu. Saxe savaşından ve bu savaşın borsaya etkisinden, hérésie'nin ilerleyişinden, mevsimine göre bağbozumundan ya da karnavaldan söz ediyorlardı. Bankacının sağ kolu, Zébédée Crét adında kasıtlı bir Cenevreli, tütün ve şaraptan tiksinti konusunda patronun yanında yer alıyordu. Bu Zébédée, ki Cenevre'den bir batakhane işletme işi ile yasadışı yollardan oyun kâğıdı basma işine karışmaktan ötürü kaçmak zorunda kaldığını büsbütün saklamıyordu, kendi marifetlerini de bugün haklı olarak cezalarını bulmuş olan çapkın arkadaşlarının hesabına geçiriyor ve bir gün reform yoluna girme hevesini de saklamıyordu. Prélat mor

yüzüklü parmağını sallayarak protesto ediyordu; birisi şaka olsun diye kusursuz Calvin'in göklere çıkardığı güzel çocuk Théodore Béz'in dizelere dökmüş olduğu bazı üstü açık şeyler okuyordu. Consistoire işadamlarının yararına mı değil mi konusu üzerinde bir tartışma açılıyor, ama aslında hiçbirisi bir burjuvanın kendi kentinin yöneticileri tarafından yayılan dogmaları benimsemesine şaşmıyordu. Akşam yemeğinden sonra Martin, bir yüksek mahkeme üyesini ya da Fransız kralının gizli ajanını alıp bir kenara çekiliyordu. Az sonra çapkın Fransız kadınların yanına gidiyordu.

Philibert eline bir luth alıp tıngırdatmaya başlıyordu; Bénédicte ve Martha elele kalkıyorlardı. Aşıklar Kitabı'ndan alınma madrigaller kuzulardan, çiçeklerden ve Dame Vénus'den söz ediyordu, ama bu moda havalar anabatist ve Luther'ci ayaktakımı arasında mezamirdeki sözlerle söyleniyor ve buna karşı kilise adamı küplere biniyordu. Bénédicte farkında olmadan, bir mezmurun yerine bir sevdâ türküsünün sözlerini koyuyordu. Martha telaşlanıyor, Bénédicte'e susması için işaretler yapıyordu; iki kız yan yana yerlerine oturuyor ve artık Saint-Géréon'un akşam duası için çalan çanlarından başka bir şarkı işitilmez oluyordu. Danstan yana özel bir yeteneği olan koca Philibert, arada bir Bénédicte'e yeni figürler gösteriyordu; o da önce mırın kırın ediyor sonra bir çocuk sevinci ile oynamaya başlıyordu.

İki yeğen birbirlerine duru bir melaïke sevgisi ile bağlıydı. Salomé'nin yüreği kaldırmamıştı, Martha'yı sûtanası Johanna'dan ayırmayı ve ihtiyar Hussit, Simon'un çocuğuna kendi huzursuzluğuna ve ağırbaşlılığını aşılamıştı. Johanna korkmuştu, korku onu dıştan kilisede kutsal suya parmaklarını değdiren, Agnus-Dei'yi öpen herhangi bir ihtiyar kadın haline sokmuştu. Ama yüreğinin derinliklerinde işlemeli rahip giysilerine bürünmüş şeytanlara, altın danalara ve çıplak putlara karşı kin besliyordu. Bankacı-

nın aşığında tabak çanak yıkayan öbür dişleri dökük koca-karılardan ayırt etmek zahmetine katlanmadığı bu sıska ihtiyar herşeye karşı ebedi bir hayır ile karşılık veriyordu. Ona göre bu rahat ve huzur içinde yaşayan evde kötülük, yumuşak örtüler arasında yuvalanan sıçan yavruları gibi kuluçkaya yatmıştı. Dame Salomé'nin sandığında, Martin'in kasasında, mahzendeki fıçılarda, tencerelerin dibindeki yemek artıklarında, pazar konserlerinin hoppa seslerinde, eczacının haplarında, Sainte Apolline'in diş ağrılarını iyi gelen armağanında saklanıyordu. İhtiyar kadın merdiven başındaki rafta duran Tanrı Anası'na açıkça birşey demeyi göze alamamakla beraber taş bebekler önünde yanıp boş yere ziyan olan yağlar için homurdandığı duyuluyordu.

Salomé on altısındaki Martha'nın Paris'ten, Floransa'dan getirtilmiş pahalı ufak tefek şeylerle dolu çerçici kutularını küçümsemesi, Noel'i ve onun karma müziğini hor görmesi, kaz tüyleri ile bezeli yeni giysileri beğenmemesi ve bunları Bénédicte'e de aşılması karşısında telaşlanıyordu. Bu saf yürekli kadın için yeryüzünde gökyüzünde hiçbir sorun yoktu. Dinsel törenler bir aydınlanma fırsatı, seyirlik bir olay, kışın kürk, yazın ipekli üstlük giyme bahanesiydi. Meryem Ana ve çocuk, çarmıha gerilmiş İsa, bulutlar arasındaki tanrı, cennetteki ya da kiliselerin duvarlarındaki tahtlarında oturuyorlardı; dileğin cinsine göre ne zaman, hangi Meryem Anaya başvurulacağı deneyle öğreniliyordu. Diyelim hizmetçi sıkıntısı çekildiği zamanlar, her ne kadar Martin rahibeleri alaya alıyor idiye de, en iyisi, yine Ursulines manastırına başvurmaktı. Günah bağışlama satışlarında kutsal baba, beleşten küpünü dolduruyordu, doğru, ama günahkârın açığını Notre-Dame'in ve ermişlerin kredisi ile kapatmaktan ibaret olan bu işlem, bankada bir hesaptan ötekine para aktarmak kadar mantıklı bir işti. Martha'daki tuhafliklar sağlıksız yapısının sonucu sayılıyordu; bu kadar iyi yetiştirilmiş bir genç kızın sevgili arkadaşını yoldan çıkarabilmesi, onunla birlikte hak yolundan ayrılmış olanların, darağaçlarında kafası kesilenlerin, ateşte yakılanların saflarına katılması,

kızlara o kadar yakışan sessizliği bozup kilise çekişmelerine karışması aklın almayacağı korkunç bir şeydi.

Johanna'nın elinden genç hanımlarına biraz deliye çalan sesi ile yanlış yollarını göstermekten başka bir şey gelmezdi; kutsal kitabı bile okuyamayan, çok çok kendi Hollanda dili ile birkaç parçayı ancak tekrarlayabilen, ermiş ama cahil bir kişi olarak doğru yolun hangisi olduğunu gösteremezdi. Martin'in sağladığı liberal eğitim sayesinde kafaları biraz gelişince Martha gizlice tanrıdan söz eden kitaplara kapanmıştı.

Simon'un gizler ormanında kaybolan, kılavuzsuz kalmaktan dehşete kapılan kızı eski yanlışlardan kurtulayım derken yeni bir yanlışya düşmekten çekiniyordu. Johanna ondan ne anasının yüz karasını, ne de aldatılan, ihanete uğrayan babasının acıklı sonunu gizlemişti. Yetim kız biliyordu ki anası ve babası Roma'nın sapkınlıklarına sırt çevirirken daha önceden cennete çıkmayan bir yol tutmuşlardı. Kentten kente sürünen, sonunda ya jandarmanın ya da darağacının samanları üzerinde can veren bu ağlamış suratlı, baldırı çıplak meczuplar ve sürgünler alayının saflarına katılmak düşüncesi hiçbir zaman peşinde bir hizmetçi olmadan sokağa çıkmamış olan, böylesine korunan bakireyi tir tir titretiyordu. Putperestlik Kharybdis idi ama isyan sefaletti, Skylla tehlikesi ve rezilliği idi. Dinibütün Zébédée, büyük bir ihtiyatla onu bu çıkmazdan kurtardı: Bu dikkatli İsviçreli tarafından gizlilik mührü altında emanet olarak verilen ve mum ışığında, başka kızların ancak bir aşk mektubu okumak için katlanabilecekleri binbir sakınlımla okunan bu satırlar, Jean Calvin'in bir yazısı idi ve Simon'un çocuğuna bütün yanlışlardan arınmış, güçsüz yanlarından temizlenmiş hatta serbestliği içinde sıkı ve titiz bir iman, Yasa'ya dönüşmüş bir isyan imgesi getiriyordu. Buna göre Ceşevre'de İncil saflığı burjuva ihtiyatı ve bilgeliği ile atbaşı gidiyordu: Kapalı kapılar arkasında dinsizler gibi bacak sallayan dansörler, vaaz verilirken arsız arsız şeker emen, elma şekeri yalayan açgözlü yumurcaklar, sırtlarından kan sızıncaya kadar kırbaçlanmış-

lardı; başkaldıranlar sürülmüşleridi; kumarbazlar ve ser-seriler öldürülmüşlerdi; allahsızlar doğruca darağacına yollanmışlardı. Laik Calvin, manastırdan bir rahibenin kolları arasında çıkan şişman Luther gibi kaynayan kanın cinsel dürtülerine kapılmamış, uzun süre bekledikten sonra namusu ile bir dulu nikâhlamıştı; prenslerin sofrasında tıka basa işkembesini dolduracak yerde Chanoine sokağında, konuklarını şaşırtacak kadar az bir şeyle nefis körletiyordu; yedikleri, ekmekten, İsviçre göllerinde çok çıkan fêra balığı ile alabalıktan ibaretti.

Martha tinsel konularda kendisinden sonra gelen, ama gönül işlerinde ondan daha ileride olduğunu sana arkadaşına kendi düşüncesini aşıladı. Bénédict'e ışığa kesti; bir yüzyıl önce manastırda tanrıdan başka birşey olmamak mutluluğunu tatmıştı; zamanlar yine eski zamanlar olduğundan bu kuzucuk protestan imanında, yeşil ot, tuz ve temiz su buldu. Geceleri ateş yanmayan odalarında, yatağın yorganın çağırısına kulak vermeden yanyana oturup alçak sesle İncil okuyorlardı. Yanak yanağa duruşları bir su yüzünde birbirine dokunan iki ruha benziyordu. Sayfanın sonunda Martha sayfayı çevirsin diye Bénédict'e bekliyordu, eğer olur ya çocuğun bu kutsal okuma sırasında içi geçmişse hafiften saçını çekiyordu. Martin'in huzur içindeki evi derin uykularda yüzüyordu, bir tek üst kattaki odada iki sessiz kızın yüreğinde yanıyordu reformun soğuk ateşi, Bilge Bakireler'in lambası gibi.

Martha'nın kendisi de henüz papadan yana olanları açıktan açığa kötölemeyi göze alamıyordu. Pazarları kiliseye gitmemek için bahaneler uyduruyor ve korkaklığı günahların en kötüsü gibi yüreğini eziyordu. Zébédée bu sakınımı doğru buluyordu: Üstat Jean daha baştan çömezlerini her çeşit yararsız harekete karşı uyarmıştı, merdiven başındaki Meryem Ana'nın önünde yanan kandili üflediği için Johanna'yı kınamıştı. Yufka yürekli Bénédict'e ana babasını üzme ya da tedirgin etmek istemiyordu ama, Martha bir Toussaint gecesi babasının ruhu için dua etmeyi reddetti, bulunduğu yerde kendisinin okuyacağı Ave

ye gereksemesi yoktu. Katılığın bu kadarı Salomé'yi perişan etti, zavallı bir ölüye bir tek duanın çok görülmesini bir türlü anlayamıyordu.

Martin ile karısı bir zamandan beri kızlarını Ligre'lerin mirasçısı ile birleştirmeyi kuruyorlardı. Çarşafların ve örtülerin kenarları güzelce altına sıkıştırılmış yataklarında rahat rahat yatarken bunu konuşuyorlardı. Salomé parmakları ile çeyizi oluşturan parçaları, samur kürkleri, işlemeli yorganları sayıyordu. Ya da Bénédicte'in utangaçlığı tutup da huysuzluk etmesin diye ailede hep olduğu üzere gerdek gecesi acaba hangi yağ ile ovsak da iştahı açılssa diye düşünüyordu. Martha için de pekâlâ Cologne meydanından gözde bir tüccar ya da gırtlığına kadar borçlu bir şövalye bulunabilirdi; Martin, adamın toprakları üzerindeki ipoteği kaldırırverir, iş olur biterdi. Philibert bankacının mirasçısına sıradan övgüler düzüyordu. Ama iki yeğen eş başlıklar ve eş giysiler giiyorlardı; yanıldığı oluyordu ve Bénédicte de, görünüşe göre şaşırtma vermekten hoşlanıyordu. Philibert için kız, ağırlığınca altın demekti, yeğen ise bilemedin bir avuç florin.

Evlenme sözleşmesi hazır olunca Martin nikâh gününü belirlemek üzere kızın odasına çağırttı. Ahasının sevgi gösterilerini, göz yaşlarını, boynuna sarılmalarını filan kısa kesip yukarıya, Martha ile dikiş dikmeye çıktı. Ne sendi ne de üzüntülü. Öksüz kız kaçalım diyordu; bir gemici belki onları Bâle'e kadar götürürdü, ondan sonra da elbette kendilerine yardımcı olacak iyi yürekli hristiyanlar bulurlardı. Bénédicte yazı takımının kumunu masanın üzerine dökmüş, düşünceli bir tavırla kumun üzerinde bir ırmak çiziyordu. Tanyerleri ağarıyordu; çizdiği haritanın üzerinden elini geçirdi; kum masanın üzerine yayıldığı zaman Philibert'in yavuklusu kalktı; içini çekerek,

— Ben çok zavıfım, dedi.

O zaman artık Martha ona kaçmaktan filan söz etmez

oldu, yalnız parmağı ile tanrı yoluna gitmek için evini terk etmekle ilgili ayeti göstermekle yetindi.

Sabah serinliği kızları yatağa doğru çekiyordu. Akıllarından hiçbir kötülük geçmeden kucak kucağa yatıyorlar, gözyaşları birbirine karışıyor, bununla avunuyorlardı. Sonra gençlik üste çıktı, damat adayının ufacık gözleri ve kocaman yanakları ile alay etmeye başladılar. Martha'ya önerilen adaylar da daha iyi değildi: Bénédicte azıcık kel tüccarı, cirit oynandığı gün şangır şungur demirlere bürünen küçük taşra soylusunu ya da bourgmestre'in Fransa'dan gelme terzi mankenleri gibi giyinen, başına tüylü şapka, ayağına çizgili pantolon giyen oğlunu alaya alıyordu. Martha o gece rüyasında Philibert'in, bu Sadducéen'in, bu yüreği sünnetsiz Amalécite'in, Bénédicte'i tek başına Rhin üzerinde akıp giden bir kutu içerisinde götürdüğünü gördü.

1549 yılı yağmurlarla geldi, sular sebze bahçelerini silip süpürdü; Rhin taşı, mahzenlere sular doldu, elmalar ve yarı dolu fıçılar boz renkli sular üzerinde yüzmeye başladılar. Mayısta kirazlar ve çilekler daha kızarmaya vakit bulamadan çürüyorlardı. Martin Saint-Géréon kilisesinin kapısında yoksullara çorba dağıttırıyordu, hristiyan yaramseverliği, bir o kadar da ayaklanma korkusu burjuvaları azıcık kesenin ağzını açmaya zorluyordu. Ama bütün bunlar daha büyük bir belanın öncüleriydiler, veba geliyordu, doğudan ve Bohemya üzerinden Almanya'ya girmişti. Acelesi yoktu, bir imparatoriçe gibi çan sesleri arasında yavaş yavaş ilerliyordu. Sarhoşun kadehine eğiliyor; kitaplarının arasında oturan bilginin kandilini üflüyor, rahibin ayinine katılıyor, pire gibi sokak kızlarının gömleğine gizleniyor, böylece yaşama küstah bir eşitlik ögesi getiriyor, acı ve tehlikeli bir serüven mayası katıyordu. Yas çanları havaya inen bir kara bayram gürültüsü yayıyordu: Çan kulelerinin dibine biriken işsiz güçsüz takımı yukarıda kâh çömelip bütün ağırlığını vererek, kâh havada sallanarak büyük çanı çalan adama bakmaktan yorulmuyorlardı. Kiliseler hiç boş kalmıyorlardı, meyhaneler de.

Martin odasına kapanmış içeriye kuş uçurtmuyordu. En iyi korunma ona göre aşırıya kaçmadan jhannisberg içmek, kerhane ve meyhane arkadaşlarından kaçınmak, sokak havasını solumamak ve en önemlisi ölü sayısını bilmektir. Johanna her zamanki gibi alışverişe çıkmaya ve çöpleri boşaltmak için inmeye devam ediyordu; yara bere izleri ile dolu suratı yabancıya çalan dili ile hep komşuları tedirgin ederdi; bu belalı günlerde güvensizlik nefrete dönüştürüyor, sokaktan geçerken arkasından vebacı, büyücü gibi laflar ediliyordu. İtiraf etsin etmesin, ihtiyar hizmetçi tanrının gazabı geldi diye içten içe seviniyordu; bu korkunç sevinç, yüzünden okunuyordu; ağır hasta yatan Salome'nin, öbür hizmetçilerin el sürmek istemedikleri bütün tehlikeli işlerine koşmak istiyor ama hanımı sanki ona su değil de bir tırpan ve kum saati uzatıyormuş gibi inilti içinde onu kendinden uzak tutuyordu.

Üçüncü gün Johanna hastanın başucunda görünmedi, bu kez Bénédict'e yüklendi ilaçlarını içirmeyi ve boyuna düşen tesbihi parmaklarının arasına tutuşturmayı. Bénédict annesini severdi, ya da daha çok onu sevmeyeceğini aklına getirmemişti. Ama bön ve kaba sofuluğundan, loğusa odası gevezeliklerinden artık büyümüş olan koskoca kızlara kundak ve oturak dönemlerini, yeni konuşmaya başladıkları zamanki hecelemelerini anımsatmaktan hoşlanan emzikli kadın şakalarından tedirginlik duyardı. Bu açığa vurulamayan tedirginlikten duyduğu utanç hastabakıcılık çabasını büsbütün artırıyordu. Martha tepsileri, çamaşırları getiriyor ama işi içeri girmeden idare ediyordu. Hastaya bakacak bir hekim bulunamamıştı.

Salomé'nin ölümünü izleyen gece, yeğeninin yanında yatmakta olan Bénédict'e, bu kez kendisinde hastalığın ilk belirtilerini duymaya başladı. Susuzluktan yanıyor ve İncil'in diri su kaynağından su içen geyiğini düşünerek susuzluğunu geçiştirmek istiyordu. Boğazına bir gıcık yapışmıştı; Martha'yı uyandırmamak için öksürüğünü tutuyor-

du. Daha şimdiden ellerini bitişirmiş, tanrının bulunduğu aydınlık cennete uçmak üzere yatağından atlamaya hazırlanıyordu. İncil mezmurları unutulmuştu; yatağın perdeleri arasından dost ermiş yüzleri beliriyordu; Meryem Ana gökyüzünün mavi kıvrımları arasından kollarını uzatıyordu. Sessizlik içinde, Bénédicte günahlarını düşünüyordu: Yırtık bir başlık yüzünden Johanna ile çatışması, sokaktan geçen bir delikanlının kaçamak bakışına gülümseyerek karşılık vermiş olması, bir an önce cennete uçmak için ölmek istemesi, Martha ile ana babası arasında, tanrıdan söz etmenin iki ayrı tarzı arasında bir seçim yapmak istememesi. Martha sabahın ilk ışıkları ile birlikte yeğeninın bozuk suratını görünce bir çığlık attı.

Bénédicte, âdeti olduğu üzere çıplak yatıyordu. Yeni dikilmiş ince gömleğinin hazır bulundurulmasını rica etti ve saçlarını taramak için boş yere çaba harcadı. Martha bu hastalıklı vücuttan korkuyor, ona burnunu mendille kapatarak yardım ediyordu. Sinsi bir rutubet sızıyordu oda-ya, hasta üşüdüğünden Martha mevsime karşın sobayı yak-tı. Anacığının dünkü boğuk sesi ile tesbih istedi, Martha tesbihi parmaklarının ucu ile tutarak uzattı. Birden arkadaşının sirkeli bezin üzerinden dehşet içinde bakan göz-lerini gördü ve bir çocuk kurnazlığı ile,

— Korkma yeğen, dedi kibarca, passe-pied oynayan koca oğlan sana kalacak.

Uyumak istediği zamanlar yaptığı gibi duvardan yana döndü.

Bankacı odasına kapanmıştı, sesi soluğu çıkmıyordu. Philibert ağustosuna babasının yanında geçirmek üzere Flan-dre'e dönmüştü; Martha yukarıya çıkmayı göze alama-yıp onu yalnız başına bırakan hizmetçilere seslenip hiç olmazsa Zébédée'yi çağurmalarını söyledi; Zebedee, doğdu-ğu kente gidecek iken işlerin sıkışıklığı yüzünden hareke-tini birkaç gün için ertelemişti. Sofaya kadar çıkıp terbi-yeli bir dikkat göstermeye razı oldu. Kentteki hekimlerden bir bölümünün başlarını kaşıyacak halleri yoktu; ya ken-dileri de hastalanmışlardı ya da her zamanki hastalarını

da bulaştırmamak için öbürlerinin yanına bile yaklaşmak istemiyorlardı ama, kulaktan kulağa yeni bir hekimden söz ediliyordu, hastalığı incelemek üzere Cologne'a özel olarak geldiği söyleniyordu. Bénédict'e'in yardımına koşması için elden gelen yapılacaktı.

Yardımanın gelişi uzadı. Bu arada çocuk gittikçe kötülüyordu. Martha kapıya dayanmış uzaktan bakıyordu. Yine de birkaç kez yanına kadar gidip titrek ellerle su içirdi. Hasta artık çok güç su içebiliyordu; bardağın içindeki su yatağa dökülüyordu. Arada bir, bir küçük köpek pavkırması gibi kısa, kuru bir öksürük duyuluyordu; her seferinde Martha elinde olmadan gözlerini indirip eteklerinin yanında evin köpeğini arıyordu, bu hayvan sesinin bir insan ağzından çıkabileceğini bir türlü, kabul edemiyordu. Sonunda duymamak için sofaya çıkıp oturdu. Birkaç saat boyunca gözlerinin önünde hazırlanmakta olan bu ölüm korkusuna ve daha da fazla kendisinin de hastalık kapma korkusuna karşı savaştı. Bénédict artık Bénédict değildi. Düşmandı, bir hayvan, el değdirilmesi sakıncalı tehlikeli bir madde. Akşama doğru artık dayanamadı. Hekimin gelişini gözlemek üzere kapıya indi.

Fuger'lerin evi mi diye sordu ve beklemeden hemen içeri girdi. İnce uzun, gözleri çukura kaçmış bir adamdı, sırtında vebaya yakalanmış olan hastalara bakmayı ve böylece salgın dışında kalan öbür hastalara bakmamayı kabul eden hekimlerin giydikleri kırmızı kaftan vardı. Koyu esmer teni yabancı havası veriyordu. Merdivenleri çabuk çabuk çıktı; Martha tersine elinde olmadan ağırdan alıyordu. Adam iki karyola arasındaki aralıkta durup çarşafı kaldırdı, kirli şiltenin üzerinde ürpertiler içinde çırpınan incecik vücut ortaya çıktı.

Çarşafların halinden utanan Martha,

— Hizmetçiler bizi bırakıp gittiler, diye durumu açıklamaya çalıştı.

Öbürü ne anlama geldiği belli olmayan bir tarzda ba-

şını salladı, hastanın canını yakmamaya çalışarak kasıklardaki ve koltuk altlarındaki sinir düğümlerine dokundu. Küçük hasta ince sesler çıkarıyor, boğuk boğuk öksürüyordu. Martha'ya inilti ile karışık hoppa bir hava mırıldanıyormuş gibi geldi,

— Sayıklıyor, dedi sıkılmış bir tavırla.

— Eh, herhalde, diye yanıt verdi öbürü, dalgın dalgın.

Kırmızı kaftanlı adam çarşafı yeniden örttü, bilekten ve boğazının üzerinden nabız aldı. Sonra bir kaşığa bir ölçü sıvı koyup hastanın dudakları arasından döktü.

— Kendinizi zorlamayınız, diye azarladı hastanın başını iğrenerek tutmakta olan Martha'yı; şu anda başını ya da ellerini tutmanız gerekli değil.

Bir bez parçası alıp hastanın ağzından sızmakta olan kırmızımsı salyayı sildi, sonra bezi sobaya attı. Kullandığı kaşığı ve eldivenleri de sobaya attı.

— Çıbanları deşmeyecek misiniz? diye sordu. Hekimin elini çabuk tutmak için gerekli bir işlemi yapmadan gideceğinden korkuyor, daha çok da onu biraz yatağın yanında tutmak istiyordu.

— Hayır, dedi hekim alçak sesle. Lenf bezleri pek az şişmiş. Herhalde dolmadan önce geçer. *Non est medicamentum...* Kardeşinizin yaşama gücü çok az. Ağrılarını biraz hafifletebilirsek ne âlâ.

Martha hemen atıldı,

— Kardeşim değil, dedi, bunu söylemekle korkusunu, özellikle kendisine bağışlatmak istiyor gibiydi. Benim adım Martha Adriansen, Martha Fugger değil. Yeğen oluruz.

Hekim şöyle bir baktı, o kadar. İlacın etkisini gözlüyordu. Çırpınması azalmıştı, gülümsüyor gibiydi. Gece için biraz daha ilaç ölçtü. Bu adamın burada bulunuşu, hiçbir şey için söz vermemekle beraber, seher vaktinden beri korkunç bir yer haline gelmiş olan odayı şimdi herhangi bir odaya dönüştürüyordu. Merdiven başına gelince âdet olduğu üzere, hastanın yanına girerken yüzüne geçirmiş olduğu maskeyi çıkardı. Martha onunla beraber aşağıya indi.

Adam birden durdu,

— Adınız Martha Adriansen demiştiniz. Gençliğimde bu adda birisini tanımıştım. Daha o zamandan oldukça yaşlı idi. Karısının adı Hilzonde idi.

Martha istemiyormuş gibi,

— Onlar benim annemle babam, dedi.

— Yaşıyorlar mı?

— Hayır, dedi sesini alçaltarak. Piskopos kenti aldığında Münster'de idiler.

Adam bir kasa kapısı gibi karmaşık kilitlerle kapalı olan sokak kapısını açtı. İçeriye biraz hava girdi. Dışarıslı alaca karanlıktı, yağmur yağıyordu.

— Siz yine yukarı çıkınız, dedi soğuk bir iyilikseverlikle. Sağlam görünüyorsunuz, salgın da artık o kadar fazla kurban aramıyor. Burnunuzun altına şarap ispiertosuna batırılmış bez koyun (sizin sirkeye pek o kadar güvenim yok) ve sonuna kadar yanından ayrılmayın. Korkmakta haklısınız ama utanç ve pişmanlık da bir çeşit hastalıktır.

Kız arkasını döndü, yanakları alev alevdi, kemerine bağlı keseyi karıştırdı. Bir altın para çıkardı. Ücretini verecek, oradan oraya koşup yemini vebalı hastaların sırtından çıkaran bu adama haddini bildirecekti. Adam, paraya bakmadan aldı, kaftanın cebine attı ve çıktı.

Yalnız kalan Martha şarap ispiertosu almak üzere mutfağa geçti. Mutfak boştu; hizmetçiler akşam duası için kiliseye gitmiş olmalıydılar. Masanın üzerinde bir dilim ezme buldu, ağır ağır çiğneyip yuttu. Zorla bir de sarmısak dişledi. Yukarı çıktığında Bénédicte uyuklar gibiydi ama parmaklarının arasındaki şimsir taneleri ara sıra kımlıyordu. İkinci kez de ilacı içtikten sonra daha iyi gibiydi. Seher vakti gelen bir fenalık aldı götürdü.

Martha onun da Salomé ile aynı gün Ursulines manastırına gömüldüğünü gördü ve bir yalanın altı mühürlenir gibi artık kimse bilmeyecekti Bénédicte'in de az daha kendisini sokmak istediği dar yola gireceğini ve onunla birlikte cennete doğru ilerleyeceğini. Martha kendisini varı

yoğu elinden alınmış, ihanete uğramış gibi görüyordu. Vebaya tutulanlar azalmıştı, ama hemen hemen kimselerin kalmadığı sokaklar boyunca yürürken ne olur ne olmaz mantosuna sıkıca sarınıyordu. Küçüğün ölümü içindeki hırslı yaşama tutkusunu büsbütün artırmıştı, artık hiçbir zaman ne olduğunu, kilisenin kapak taşları altına konulan o soğuk paketlerden birisi olmak için ne yaptığını açığa vurmuyacaktı. Bénédicte ölmüştü, ruhunun selameti patenötre'lar ve Avé'lerle sağlanmıştı; Martha kendisi için aynı güveni besleyemezdi; bazen tanrı kendisini daha doğmazdan önce mahkûm etmiş sanısına kapılıyordu ve erdem bile tanrının hoşuna gitmeyen bir direktmeydi sanki. Hem hangi erdemden söz ediyordunuz? Felaket karşısında korkak olduğu meydana çıkmıştı; ya cellat karşısında ne olacaktı, tanrıya candan sevdiğini sandığı o masum çocuğun hastalığı sırasında olduğundan daha fazla bağlı olduğunu gösterebileceği nereden belliydi? Temyizi olmayan kararı mümkün olabildiği kadar geciktirebilmek için bir neden daha.

Hemen o akşam yeni hizmetçiler buldu, kaçan hizmetçiler dönmemişlerdi, dönenleri de kendisi almamıştı. Bol su ile temizlik yapıldı, döşeme tahtaları üzerinde çam iğneleri karıştırılmış kokulu otlar serpildi. Bu temizlik sırasında Johanna'nın ölüsünü buldular, kimse ilgilenmemiş, tavanarasındaki hizmetçi odasında ölmüştü; Martha'nın göz yaşı dökecek zamanı olmadı. Bankacı yeniden ortaya çıktı, belli bir ölçüde kederli, usulüne uygun olarak yaşlı idi, ama şimdi artık karısı ölmüş bir adam olarak kendi seçeceği, çalçene ve patırtıcı, çok genç olmayan çok da suratına bakılamayacak gibi olmayan birkaç hizmetçinin çekip çevireceği bir evde hayatını yeniden ve rahatça düzenlemek istiyordu. En başta kendisi olmak üzere kimse şüphe edemezdi ki olağanüstü bir kadın olan karısı bütün ömrünce ona hayatı zehir etmişti. Bundan sonra sabahları kaçta kalkacağına, yemeği kaçta yiyeceğine, ne zaman ilaç alacağına bir tek kendisi karar verecekti ve bir hizmetçi kıza, kız ve bülbül öyküsünü anlatırken lafı biraz uzattı diye kimse lafını kesmeyecekti.

Vebanın kendisine tek mirasçı haline getirmiş olduğu ama sofrada karşısında oturtmaya hiç niyetli olmadığı bu yeğenden bir an önce kurtulmak istiyordu. Kardeş çocukları arasında nikâhı mümkün kılan özel bir izin belgesi çıkarttırdı, sözleşmede Bénédict'e adının yerine Martha yazıldı.

Eniştesinin tasarılarını haber alan Martha, Zébédée'nin çalıştığı mağazaya indi. İsviçreli'nin talihi rast gidiyordu; Fransa ile savaş yakındı, kendisi Cenevre'ye gidip orada yerleşecek ve Martin'in Fransız sarayından alacaklı olduğu paralarla ilgili işlemleri yürütecekti. Zébédée salgın sırasında kendi hesabına da bazı kazançlar sağlamıştı, artık gençlik günahlarının unutulmuş olduğunu sandığı kendi ülkesine hatırı sayılan bir burjuva olarak dönebilirdi. Martha geldiği sırada kısa vadeli borç vererek tefecilik yapan bir Yahudi ile görüşüyordu, adam Martin hesabına el altından taşınır taşınmaz mallar satın alır, ölenlerin mirasından, darda kalanların sırtından kârlı işler çevirirdi. Zébédée, Martha'yı görünce yahudiyi savdı.

— Beni karı olarak alınız, dedi Martha damdan düşer gibi.

— Durun hele, biraz yavaş olun, dedi Zébédée, kafasından bir yalan uydurmaya çalışarak.

Evliydi, gençliğinde bir ekmekçi kızla başgöz olmuştu, günün birinde ömrünün tek hovardalığı meydana çıkmış, karısı ve ailesi ona dünyayı dar etmişler, gözünü korkutmuşlardı. Bir de çocukları vardı ki bu yüzden sıkıntıdaydı; karısına az bir para veriyor ve ondan uzak kalmaya bakıyordu. Ama iki evlilik kolay göze alınır bir hikâye değildi.

— Bana kalırsa, hizmetkârlarınıza dokunmayınız, dedi, ve iki paralık bir vicdan azabını bu kadar pahalı ödemeniniz... Martin'in parası kilise onarımlarına mı gitsin istiyorsunuz?

— Ben hep böyle sıkıntı içinde mi yaşayacağım? diye yanıt verdi büyük bir acı içinde öksüz kız.

Kutsal kitap ağzını Martha kadar iyi kullanmasını bilen Zébédée,

— Dinsizler ülkesine düşen kuvvetli kadın orada adaleti hakim kılar, dedi.

Fugger'ler büyük güç sahibiydiler. Zébédée elbette bunlarla başını belaya sokmak istemezdi. Martha boyun eğdi; Zébédée'nin ihtiyatlı tutumu ona farkında olmadan aramakta olduğu boyun eğme nedenlerini sağlamıştı. Bu sert kız bir kocakarı tutkusuna sahipti: Parayı seviyordu, sağladığı güvenlik ve saygınlık için. Tanrı bile bu dünyanın güçlülere arasında yaşayabilmek için parmağı ile onu gösteriyordu; kendisinininki gibi bir çeyizin eş buyurganlığını on katına çıkaracağını bilmez değildi ve böylesine büyük iki mal varlığını bir araya getirmek akıllı bir kız için kaçırılacak şey değildi.

Yine de yalandan uzak kalmak istiyordu. Flaman ile ilk karşılaşığında ona şöyle dedi:

— Benim protestan inancına katılmış olduğumu belki de bilmiyorsunuzdur.

Azar işiteceğini sanıyordu herhalde. Şişman sözlüsü başını salladı,

— Kusura bakmayın, o kadar çok işim var ki. Bu toloji konuları benim için çok çetin.

Bundan sonra bir daha bu itirafı ağzına almadı. Philibert çok mu inceydi yoksa sadece çok mu ağır, kestirmek zordu.

İNNSBRUCK'DA BİR KONUŞMA

Henri-Maximilien, İnnbruck'de yağmurun yağışını seyrediyordu.

İmparator Otuzlar Meclisi'nin toplantısını gözetim altında tutmak için burada bulunuyordu ve bir şeye karar vermekle yükümlü bütün toplantılar gibi bunun da bir sonuca varamayacağından korkuluyordu. Sarayda tanrıbilim ve kilise hukuku konularından başka bir şey konuşulmuyordu; Lombardiya çayırlarında geyik kovalamaya alışmış bir adam için çamurlu dağ eteklerinde oyalanmak pek hoş bir şey değildi; ve pencere camlarını döven bu bitmez tükenmez aptal yağmura bakarak yüreğinin gizli derinliklerinde İtalyanca sövgüler savurmakla oyalanıyordu.

Günde yirmi dört saat esniyordu. Şanlı şerefli César Charles kendisine bir tür mahzun deli gibi görünüyordu ve İspanyol görkemi insanın içinde tıknefes olduğu ağır ve pırıl pırıl bir zırlı etkisi yapıyordu ki gerçek bir asker, törenlerde insanı zırlı zırlı terleten bu demir yığınının ise bir manda derisini yeğ tutardı. Henri-Maximilien askerlik mesleğine girerken bu ölü mevsimlerin sıkıntısını düşünmemişti ve homurdana homurdana bu kurt yeniği barışın yerini bir an önce savaşa bırakmasını bekliyordu. Bereket versin imparatorun mutfağı zengindi, bol kümes hayvanı, oğlak

pirzolası ve tuzlu balık yeniyordu; vakit geçsin diye boyuna tıkınıyordu.

Bir akşam tavernada oturmuş şiir döktürüyordu, aklı Napolili sevgilisi Vanina Cami'ye takılmıştı, ak memelerini dizelere dökmek için uğraşıyordu ki bacağına bir Macar'ın kılıcı çarptı, kendisi de hemen kılıca davrandı. Bu sonu kılıca dayanan dövüşler kişiliğinin bir parçası idi; yaratılıştan kavgacıydı, bir zanaatkâr ya da kaba saba bir köylü için tekme tokat dövüşmek ne kadar çekici ise bunun da her fırsatta elini kılıca atması o kadar gerekliydi. Bu kez makarna Latincesi sövgülerle başlayan kayga kısa sürdü, Macar ödleğin biri çıkmıştı, kaçıp etli butlu bir kadın olan hancının arkasına sığındı, her şey kadın ağlamaları ve kırılan çanakların gürültüsü içinde bitti ve durumdan tiksinen komutan, dörtlü ve üçlü koşuklarına uyak düşürmek için yeniden yerine geçip oturdu.

Ama uyak hırsı geçmişti. Belli etmek istemiyordu ama yüzündeki yara canını yakıyordu; sardığı mendil çabucak kanlanıyor, suratı gülünç bir hale geliyordu. Önünde duran karabiberli yahni tabağına elini sürmek istemiyordu.

— Bir cerraha görünseniz, dedi hancı.

Henri-Maximilien bütün cerrahların sırtlarına semer vurulmuş olarak gezmeleri gerektiğini söyledi.

— Ben bir iyisini biliyorum, dedi hancı, becerikli bir adam ama biraz garip, kimseye bakmak istemiyor.

— Eh öyleyse talihim varmış, dedi komutan.

Yağmur durdurak bilmiyordu. Hancı eşikte durmuş olukların tükürdüğü sulara bakıyordu ki birden,

— İyi adam sözünün üstüne gelirmiş, dedi.

Sırtında bir pelerin, başı omuzları arasına çekik, üşürük görünümlü bir adam suların içinde hızlı hızlı gidiyordu. Henri-Maximilien seslendi,

— Zenon.

Adam durup döndü, pastalar ve yolunmuş tavuklarla dolu camekânın üzerinden bakıştılar. Henri-Maximilien, Zenon'un yüzünde korkuya benzer bir tedirginlik sezer gibi oldu. Komutanı tanıyınca yüzünün çizgileri gevşedi. Alçak tavanlı salona girdi.

— Yaralanmışsınız, dedi.

— Evet. Henüz simyacılar katına yükselmediğinize göre bana gençlik suyu veremezseniz de sadaka olarak biraz kırıktık biraz da merhem verirsiniz herhalde.

«Şaka acıydı. Zenon'un ne kadar yaşlanmış olduğunu gördü, yüreği burkuldu.

— Ben artık kimseye bakmıyorum, dedi hekim.

Ama güvensizliği geçmişti. Pelerinin rüzgârda çarpan eteğini tutarak içeriye girdi.

— Bağışlayın Henri kardeş. Güzel yüzünüzü görmek bana iyi geldi ama, densiz kimselerden kendimi korumak zorundayım.

Aklına alacaklıları gelen komutan,

— Herkesin başında var öyleleri, dedi.

Bir an duraksayan simyager,

— Hadi bize gidelim, dedi. Orada daha rahat konuşuruz.

Birlikte çıktılar. Yağmur bardaklardan boşanırcasına iniyordu. Hava ile suyun başkaldırıp yeryüzünü büyük bir kaos içine attıkları zamanlardan biriydi. Komutan simyageri biraz tedirgin ve yorgun buluyordu. Zenon kapıyı omuzladı, basık tavanlı, kötü bir sundurmaya girdiler. .

— Sizin hancı, bu nalbant dükkânı için benden dünyanın parasını alıyor, asıl altın yapan o. Ben burada meraklıların gözlerinden oldukça uzak kalıyorum.

İçerisi demirci ocağında yanan ateşin yalazı ile şöyle böyle aydınlanıyordu, ateşin üzerinde sıcağa dayanıklı bir pota, içinde kim bilir nasıl bir karışım kaynıyordu. Daha önce burayı tutmakta olan nalbanttan kalma olduğu anlaşılan örs, çekiç ve kıskaç gibi şeyler bu karanlık yere bir işkence yeri havası veriyordu. Yukarıya bir merdiven çıkıyordu, Zenon orada yatıyor olmalıydı. Küt burunlu, kızıl saçlı genç bir uşak, bir köşede bir şeylerle uğraşır gibiydi. Zenon içki getirmesini söyledi sonra da bugün iznilisin deyip savdı. Henri-Maximilien'in pansumanı bittikten sonra, simyager sordu,

— Ne yapıyorsunuz burada?

— Casusluk, diye karşılık verdi hiç duraksamadan. Bay d'Estrosse burada bana Toscana işleriyle ilgili olarak gizli bir görev verdi; aslında Sienne'e göz dikti, Floransa'dan sürülmüş olmayı bir türlü sindiremiyor, günün birinde yine oraya dönmeyi kuruyor. Görünüşte Almanya'da kaplıcalara gidiyorum, boynuz çektiriyorum, hardal yakısı yaptırıyorum ve papalık elçisinin gözüne girmeye çalışıyorum. O da Médicis'lerden çok Farnèse'leri sevmesine karşın César'ın gözüne girmeye çalışıyor.

— Papanın elçisini tanırım, dedi Zenon; biraz hekimi biraz da simyageri sayılırım; gümüşünü eritmek için bir tek bana güvenir. Hiç dikkat ettiniz mi bu keçi kafalı adamlar, biraz tekeye biraz da eski kimerlere benzerler. Monseigneur küçük küçük şakacı dizeler uydurur ve page'larına karşı aşırı düşkünlük gösterir. Eğer o alanda yeteneğim olsaydı ona aracılık yapar, dünyanın parasını kırardım.

Komutan,

— Burada aracılık yapmayacaksın da ne yapacaksın? Herkesin yaptığı bu. Kimi kadın getirir ya da başka bir şey, kimi adalet kimi de tanrı. En namuslusu yine de du-man değil, et satan. Ama ben kendi küçük işimin konularını bu şimdiye kadar on kez satılmış kentleri, bu firengili dürüstlükleri, bu çürük fırsatları yeteri kadar ciddiye almıyorum. Bir dalaverecinin cebini doldurabileceği bir yerde ben atımın boğazını, han ve posta parasını zor çıkarıyorum. Öbür dünyaya meteliksiz gideceğiz.

— Amin, dedi Zenon. Oturunuz.

Henri-Maximilien ateşin yanında ayakta kaldı; üzerinden hafif bir buğu yükseliyordu. Zenon örsün üzerine oturdu, ellerini dizleri arasından sarkıtıp yanan odunlara bakmaya başladı.

— İşin hep ateşle Zenon, dedi Henri-Maximilien.

Kızıl saçlı genç uşak şarap getirdi, ılık çalarak çıktı. Yüzbaşı bardağına şarap doldurdu :

— Saint-Donatien chanoine'nin kaygılarını anımsıyormusunuz? Gelecekte olacak şeyler üzerine tanımlamalar'ınız en karanlık tasalarını doğrulamış olsa gerektir; kan

yapısı üzerine yazmış olduğunuz küçük kitap, ki ben okuyamadım, ona bir filozoftan çok bir berbere layık gibi görünmüştür; ve Fizik dünya üzerine araştırma'nız ise düpedüz ağlatmıştır. Bir gün, kötü bir rastlantı ile yolunuz Bruges'e düşerse sizi oradan kovdurur.

Zenon yüzünü buruşturdu.

— Daha kötüsünü de yapar. Ben düşündüğümü elden geldiği kadar dolambaçlı yollardan söylemeye çalıştım. Şuraya bir büyük harf, öteye bir Ad koydum; hatta tümcelerimi gereksiz yere bir sürü yüklemlele doldurdum. Bir sürü kof söz ama gömlek ve pabuç yerini tutuyor, altındaki çıplak gerçeğe engel olmuyor.

— Oluyor. Ben papanın bahçesindeki Apollon heykeline hiçbir zaman anası Leto'dan doğduğu haliyle görme hevesine kapılmadan bakamadım. Hem özgür olmak hem de düşüncelerini saklamak, derisini örtmekten daha da tatsız bir şeydir.

— Savaş aldatmacası, yüzbaşı. Biz de içeride sizin si-perlerde yaşadığınız gibi yaşıyoruz. Sonunda her şeyi değiştiren dolaylı bir anlatımdan bir övünme payı çıkarmaya varır bu iş, bir toplamın önüne gizliden konulan bir olumsuzluk işareti gibi; araya daha atak bir sözcük sokuşturmak istersin, bir göz kırpması gibi, bir asma yaprağının uçuşu, düşen ama hiçbir şey olmamış gibi hemen yeniden bağlanan bir maske gibi bir sözcük. Okuyucularımız arasında böyle bir seçme olur; budalalar bize inanırlar; öbür budalalar, bizi kendilerinden daha budala sananlar, bizi bırakırlar; geriye kalanlar bu labirentin içinde dolanmaya başlarlar, yalan engelini sıçrayıp üzerinden aşmayı ya da uzağından dolanmayı öğrenirler. En kutsal metinlerde bile bugüne kadar böyle kaçamaklar, böyle kurnazlıklar bulamamışlarsa pek şaşarım. Böyle okunan her kitap bir büyük-cü kitabı haline gelir.

Yüzbaşı omuzlarını kaldırdı,

— İnsanoglunun ikiyüzlülüğünü abartıyorsunuz. İnsanların çoğu ikili düşünmeyecek kadar az düşünür.

Dalgın, düşünceli gözlerle bardağım doldururken ekledi :

— Pek garip bir şey ama zaferler kazanan şanlı César Charles şu anda barış istediğini sanıyor ve Pek Hristiyan Majesteleri de öyle.

— Yanlış nedir ve onun anlamdaşı yalan, eğer bir tür Caput Mortuum, o olmadan pek uçucu bir şey olan doğrunun insan havanında dövülüp ufalanamayacağı devinimsiz bir madde değilse?.. Bu kakavan bilgiciler kendileri gibi olanları el üstünde tutarlar, karşıtlarına da bela okurlar; ama bizim düşüncelerimiz ayrı türdedir ve onlar bu düşünceleri anlamazlar; ve göremezler de, kudurmuş bir hayvan düşünün, kafesinde birdenbire bir şey görüyor, ne paralayabildiği ne de yiyebildiği bir şey. Böylece göze görünmez olunabilir.

— Agri somnia, dedi yüzbaşı. Sizi anlamıyorum.

Zenon öfkeleni,

— Ben bir Srvet'miyim ki tam yüreğin kasılma ve açılma devinimleri gibi benim için çok önemli bir konu üzerinde çalışırken o eşek gibi bilmem hangi dogmanın bilmem ne gibi bir yorumu uğruna kendimi hafif ateşte kızarttırıyım? Eğer üç bir yapar ya da evren Filistin'de kurtulmuştur gibisinden bir laf etsem bu sözlere dış anlamının altında gizli bir anlam yükleyemez miyim ve kendimi böylece yalana sapmış olmaktan kurtaramaz mıyım? Kardinaller (ki onları bilirim) aynı şeyi yapıyorlar, şimdi gökyüzünde başlarında bir ermiş aylini taşır gibi geçinen bilgelerin yaptıkları da bu. Ben de herhangi bir ad gibi ulu Ad'ın harflerini yazıyorum ama kimdir bunun içine koyduğum? Bütün hepsi mi yoksâ onun Düzenleyicisi mi? Olanın mı olmayanın mı ya da olmayarak olanın mı, gecenin boşluğu ve karanlığı gibi? Evet ile Hayır, Kabul ile Red arasında öylesine geniş bir yeraltı uzay var ki orada insanların en çok korku çekenleri bile huzur içinde yaşayabilirler.

— Yazılarınızı sansür edenler o kadar aptal değildirler, dedi Henri-Maximilien. Bâle'deki baylar ve Roma'da Papa'nın memurları sizi mahkûm etmeye yetecek kadar dinlediler. Onlara göre siz bir tanrıtanımazsınız.

Zenon'un yüzü acıyla buruştu,

— Kendilerinden olmayanı kendilerine karşı sayıyorlar.

Ve Almanya'nın ekşi şarabından doldurdu bir kupa ve hırsıyla içti.

— Tanrıya şükür, dedi yüzbaşı, bu kabasofuların hiç-biri benim dizelerime burnunu sokamaz. Ben kendimi yalnız ufak tehlikelere atarım, savaşta vurulmak, İtalya'da hummaya tutulmak, kızlardan firengi kapmak, handa bitlenmek ve her yerde alacaklılarla köşe kapmaca oynamak gibi. Başımı memur takımı ile papaz takımı ile belaya sokmuyorum artık. Benim Anakreon çevirisinde yanlışlar bulunduğunu sanan Robertello d'Udine budalasının savlarını bile çürütmeye kalkmadım ki herif zaten ne Yunanca'dan çıkar doğru dürüst ne de başka dillerden. Ben de herkes gibi bilimden hoşlanırım, ama beni damarlarda inip çıkan kan kadar ısıtmaz; öldüğüm zaman soğuyacak olduğumu bilirim ve bu bana yeter. Ve eğer dünya dönüyorsa...

— Dönüyor, dedi Zenon.

— Ve eğer dünya dönüyorsa, onun üzerinde yürümekte olduğum şu anda bu beni pek o kadar ilgilendirmez; hatta üzerinde yatacağım zaman bile. İnanc konusunda konsil ne karar verirse ona inanırım, eğer bir karar verecekse, bu akşam hancı ne pişirirse onu yiyecek olduğum gibi. Tanrıyı da zamanı da geldikleri gibi alırım, Venüs'e tapıldığı zamanlarda dünyaya gelmiş olmayı istesem bile, gelseydim daha iyiydi ya, o da başka. Hatta ölüm döşeginde bile kendimi eğer içimden öyle geliyorsa yüzümü Tanrımız İsa'ya doğru çevirmekten yoksun bırakmak istemezdim.

— Komşu evde bir masa ile iki iskemle var der gibi bir umursamazlıkla konuşuyorsunuz.

— Zenon kardeş, zayıflamışsınız, yorgun, bitkin, ters bir adam olmuştunuz, sırtınızdakileri uşağıma versem giyemez. Düşünen her kafanın vardığı şüpheyeye gelip dayanmak için yirmi yıl uğraşmış gibisiniz, değer mi?

— Değmez. Sizin şüpheleriniz ve inancınız suyun yüzündeki hava kabarcıklarıdır, ama bizde damıtma sırasındakendiliğinden dibe çöken tuz gibi, biriken gerçek her

türlü açıklamanın ve formun ötesindedir, insan ağzı için ya çok sıcak ya çok soğuk, yazılı harf için uçucu ve ondan daha değerli.

— Yüce Hece'den de mi?

— Evet.

İstemeden sesini alçaltmıştı. O aralık bir dilenci keşiş kapıyı vurdu, Henri-Maximilien'in cömertliğine borçlu olduğu birkaç meteliği alıp çıktı. Henri-Maximilien ateşin yanına gelip oturdu. O da yavaş sesle konuşuyordu.

— Biraz da yaptığınız yolculukları anlatsanız, dedi.

— Niye? diye sordu filozof. Size Doğu'nun seyirlerinden söz edecek değilim; zaten böyle bir şey yok, siz de padişahın sarayı nasıldı diye merak edecek kimselerden değilsiniz. Şunu çabucak fark ettim: İnsanın her yerde iki eli, iki ayağı, bir erlik değneği, bir göbeği, bir ağzı ve iki gözü var ve bu olgunun yanında iklim başkalığı gibi şeylerin pek o kadar önemi yok. Benim için adımları bile atmadığım yerlere gitti diyorlar; ben de bilerek bu oyuna katılıyorum, beni bulduğum yerde rahat bıraksınlar da varsın öyle sansınlar. Ben Languedoc'da, Pont-Saint-Esprit'de rahat rahat deneyler yaparken Tataristan'da olduğumu söylüyorlardı. Daha da eskisine çıkalım: Léon'a geldikten az sonra bizim manastırın keşişleri, manastır başkanını yahudilikle suçlayıp kapı dışarı ettiler. Aslında kocamış kafasının madenler arasındaki benzerlikler, gökyüzü katları ve yıldızlara dair Zohar'dan edinilmiş bilgilerle dolu olduğu doğrudur. Louvain'de öğretilme (allegori) yi küçümsemeyi öğrenmişim, olayları simgeleştirme deneyleri içinde yüzüyor, arkadan bu simgeleri olayın kendisi gibi almak bahasına da olsa, bundan vazgeçmiyordum. Bizim manastır başkanı boynuzlu imbiclerini kaynata kaynata bazı pratik sırlar edinmişti ki bunları ben de ondan öğrenmişim. Sonradan Montpellier Okulu hemen hemen hiçbir şey öğretmedi: Galien'i putlaştırmışlardı, doğayı ona feda ediyorlardı. Ben Galien'den kalan kimi bilgilere karşı çıktığım zaman, ki berber Jean Myers daha o zamanlar bu bilgilerin insan anatomisine değil maymun anatomisine dayan-

dığını biliyordu, bizim ukalalar ustalarını hafiflikle ya da yanlış olmakla eleştirecek yerde İsa zamanından bu yana bel kemiğinin değişmiş olacağını söylemekten çekinmediler.

Ama yine de orada bazı atak kimseler yok değildi... Genel önyargıların böyle olduğu bir zamanda bir gün kadavra dersindeydik, Rondelet adında kendi de adı gibi yuvanlacık, kısa boylu ve tıknaz bir hekim vardı, oğlu ki yirmi iki yaşında bir öğrenciydi, Grau-du-Roi'da birlikte ot toplardık, kara hummaya yakalanıp öldü. Artık bir oğul ya da arkadaş değil yalnızca insan makinesinin güzel bir örneği olan bu ölüyü kesip biçtiğimiz sirke kokulu odada ilk olarak şu duyguya kapıldım ki bir yandan mekanik öbür yandan Grand Art vücudumuzun bize öğretmiş olduğu doğruları evrenin incelenmesine uygulamaktan başka bir şey yapmıyorlar, çünkü herşeyin yapısı vücutta tekrar edilmektedir. Bu ikisini, içinde bulunduğumuz dünya ile bizlerden oluşan dünyayı, karşılaştırmak için bütün bir ömrü harcamak fazla sayılmazdı. Cığerler ateşi canlandıran körük-tü, erlik değneği mızrak gibi bir atmık silahı, kan vücudun mendereslerinde bir şark bahçesinin sevinçle akan suyu idi, yürek bir bakıma tulumba bir bakıma ocak, beyin ruhu damıtan imbik...

— Yine öğretilmeye düştük, dedi yüzbaşı. Bununla vücudun gerçeklerin en dayanıklısı olduğunu söylemek istiyorsanız bunu açıkça söyleyiniz.

— Öyle değil. Bu vücut bizim hükümranlılık alanımız, bana kimi zaman seyrek dokunmuş bir kumaş ile kaçak bir gölgeden yapılmış gibi geliyor, bir yol ağzında, ağzı hâlâ adımı bilen ama şu yirmi yıllık süre içerisinde birden çok onarım görmüş, zamanla rengi solmuş, biçimi değişmiş suratınız yerine ölmüş anamı görseydim bu kadar şaşmazdım. Kim bilir ne kadar ekin başak verdi ve ne kadar hayvan yaşadı ve öldü şu benim yirmi yaşında iken tamış olduğum Henri olan ve olmayan kişiyi besleyip yaşatmak için. Neyse, biz yine o yolculuklara gelelim... Ahhalisinin yeni gelen hekim acaba neler yapıyor diye perdeler arkasından gözledikleri Pont-Saint-Esprit; her zaman gül yap-

raklarıyla döşeli bir yatak değildi ve o kadar güvendiğim kardinal Avignon'u bırakıp Roma'ya gitti... Talihim Fransız kralının Cezayir'deki tavlalarına aygır sağlayan bir dönme biçimine girdi : Bu namuslu eşkiya bizim evin iki adım ötesinde bacağını kırdı ve kendisine bakmam karşılığında beni yelkenlisi ile karşıya geçirmeyi önerdi. Bu iyiliğini hâlâ unutmam. Balistik konusundaki çalışmalarım bana hem Büyük Adamın dostluğunu kazandırdı hem de bu sayede petrolün özellikleri ve donanmasında kullanmak istediği füzelerin yapımı açısından, petrolün sönmemiş kireçle bileşimleri üzerine inceleme yapmak fırsatını bulmuş oldum. *Ubi cumque idem* Hükümdarlar silah isterler, güçlerini ve altınlarını artırmak ya da kurtarmak için ve bir süre için fırınlarımızın masraflarını üzerlerine alırlar; korkaklar ve açgözlüler gelecekte neler olacağını bilmek isterler. Ben kendimi bunların hepsine yanıt verecek biçimde ayarladım. En iyisi yine de sıksa bir doğ ya da hastalıklı bir sultandı : Para su gibi akıyordu; Cenevre'de Saint-Laurent yakınında ya da Beyoğlu'nda, yabancılar mahallesinde bir de ev. İstedğim her türlü araç gereç sağlanıyordu ve hepsinden önemlisi istediğim gibi düşünmek ve istediğim gibi çalışmak özgürlüğü. Arkada kıskançlıklar, çekememezlikler, dolaplar; ciğeri beş para etmez kim-seler sizi İncil'e ya da Kuran'a küfretmekle suçlarlar, saray entrikaları olur, sizi de buluşturmak isterler, sonunda cebinizdeki son kuruşu da ya bir ata ya bir kayığa verip kurtuluşu kaçmakta bulursunuz. Kitapların serüven dedikleri bu ufak tefek olayların içerisinde yirmi yıl haşır neşir oldum. Uyguladığım yöntemler kimi hastalarımı kurtarıırken kimilerini de öldürüyordu. Ama kurtulana da kurtulmamanı da hastalığı tanıma, anlama ve uygulanacak tedaviyi saptama bakımından çok şey öğretiyordu. Bilgi ve gözlem hiçbir zaman yetmez Henri kardeş, eğer güç haline dönüşmezse : Halk bizi ak ya da kara bir büyüünün uygulayıcıları saymakta yerden göğe kadar haklıdır. Geçen şeyi uzatmak, belli bir saati ileri ya da geri almak, ölüme karşı savaşmak için ölümün sırrını öğrenmek, doğaya yardım et-

mek ya da bozmak için doğal reçeteler kullanmak, dünya-ya ve insana hükmetmek, onarmak belki yaratmak...

— Plutarque'ı okuyorum, yeniden, birkaç gün önce kendi kendime, çok geç dedim, insan ve dünya arkada kalmışlar.

— Serap, dedi Zenon. Altın çağınızda size öyle gelir, İstanbul gibi, Şam gibi; onlar da uzaktan güzel sanılır; bir de o kentlerin sokaklarında dolaşın bakalım, cüzzamlılarını, aç itlerini görün. Sizin Plutarque'ınızdan öğrendim ben de, Hephestion perhiz günlerinde, ben hastalıklı adamın birisiyim, diye yemek yemekte inat edermiş, İskender Alman askeri gibi içermiş. Adem peygamberden beri pek az iki ayaklı, insan sözüne layık olmuştur.

— Siz hekimsiniz, dedi yüzbaşı.

— Evet, başkaları arasında o da var.

— Siz hekimsiniz, diye bir kez daha vurguladı öbürü. İnsanları yeniden dikmek kadar sökmek de yorucu bir iş-tir diye düşünüyorum. Bıkmadınız mı geç vakit uyandırılmaktan, bu hayvanlara bakmak için?

— Sutor, ne ultra... Nabzına bakıyorum, diline bakıyorum, sidliğini inceliyorum, ama ruhunu değil... Şu cimri herife meheldir deyip çektiği sancıyı uzatmak ya da zalimin biri deyip ölüme bırakmak bana göre değil. Hastalarımız ister kötü ister budala olsunlar, hepsi de bize bir şeyler öğretirler, onların kanı bir ustanın ya da adil bir insanın kanından daha bozuk değildir. Herhangi bir hastanın başucunda geçirilen her gece ağrılar ve sonuçları, doğanın ilgisizliği ya da tersi, beden gittikten sonra ruhun yaşar kalıp kalmaması gibi cevapsız kalmış sorular karşısındaki yerimi değiştirir. Önceleri evrenin gizlerine ışık tuttuğunu sandığım örneksemeli açıklamalar bana bu kez bu karanlık Doğa'ya yüklemek istediği ve öbürlerinin de tanrıya yükledikleri önceden saptanmış tasıma yeni bir sürü yanlış olanağı getirir gibi gelmeye başladı. Şüphe ediyordum demiyorum, şüphe etmek ayrı şey; incelemelerimi, her kavram, avuçlarımda boşalan bir yay gibi yumuşayınca kadar götürüyordum; bir varsayımın merdivenlerini

tırmadıkça ağırlığının altında o zorunlu ACABA'nın çatıradığını duyuyordum... Paracelse'in sistemi bizim sanatta başarılı bir yol açıyor gibi görünmüştü; aslında köyün boş inançlarına uygulama alanı açıyordu. Bu ilaç hastaya iyi mi gelir ya da şu hasta ölür mü ölmez mi diye yıldız falına bakmak bana eskisi kadar yararlı görünmüyordu. İsterdim ki biz de yıldızlarla aynı maddeden olalım; bundan bizi yıldızların belirlemesi sonucuna çıkmaz. Bunu düşündüğüm ölçüde fikirlerimiz, putlarımız, kutsal saydığımız âdetlerimiz, sözle anlatılamaz sandığımız görünüler bana o ölçüde insan denilen makinenin çalışması sonucu meydana çıkan şeyler gibi görünmeye başlıyordu: Burun deliklerimizden giren hava ve alt taraftan çıkan yel gibi, terin ve gözyaşının tuzlu suyu, sevişmenin ak kanı, gövdenin çamuru ve dışkısı gibi. Kızıyordum, insan, içindeki temiz özü böyle pis şeylere harcıyor diye, hem cinsellik makinesini koruyor hem de öte yandan ifetten söz ediyor diye, gözlerinize doğru bir sopa sallasam gözlerinizi kırptırırınız, bunun karanlıkta kalmış binbir nedenini araştırarak yerde özgür istençten ya da ölüme daha yakından bakmadan cehennemden laf açılıyor diye.

Yüzbaşı esnedi,

— Ölümlü bilirim, dedi. Cérissolle'da beni yere yıkan arquebuse ateşi ile beni diriltten rakı arasında kara bir delik var. Çavuşun matarası olmasaydı ben hâlâ o delikte olacaktım.

— Haklısınız, her ne kadar ölümsüzlük kavramı üzerine eksi artı söylenecek çok şey varsa da bu böyledir. Ölüde çekilen şey önce devinim sonra ısı, sonra, etkenlere göre az ya da çok hızlı olarak, biçim: ruhun da devinimi ve biçimi, özü değil, yok olmuyor mu? Veba döneminde Bâle'deydim...

Henri-Maximilien sözünü kesip o sırada Roma'da olduğunu vebanın kendisini bir fahişenin evinde yakaladığını söyledi.

— Bâle'deydim, diye yeniden aldı sözü Zenon. İstanbul'da iken Monseigneur Laurent de Médicis'yi pek özledim

sayılmaz, şu halkın Lorenzace diye alaya aldığı Katil. Bu yoksun prens de aracılık yapıyordu Henri kardeş, sizin gibi, Fransa tarafından Bâbıâli nezdinde gizli bir görev verilmişti kendisine. Dört yıl sonra benim kitabımı zavallı Dolet'ye, Fizik Dünya Üzerine Araştırma kitabını götürmek üzere Lyon'a gitmiştim, bir gün baktım bir hanın arka odasında oturmuş kara kara düşünüyor. Rastlantı bu ya o günlerde Floransalı bir kiralık katilin saldırısına uğramış; elimden geldiği kadar tedavi ettim; Türklerin ve bizimkilerin çılgınlıklarından söz ettik. Başına gelenlerden sonra hâlâ özlüyordu, İtalya'ya dönmeyi kuruyordu. Ayrılmadan önce bana Kafkasyalı bir uşak verdi, karşılığında ben de ona, düşmanlarının eline düştüğu takdirde kullanılmak üzere bir zehir verecektim. Verdiğim hapı kullanma fırsatını bulamadı, Fransa'da elinden kurtulmuş olduğu katil bu kez Venediğın karanlık bir köşesinde kısıtıp öldürdü. Ama hizmetçisi bana kaldı... Siz şairler aşktan kocaman bir yalan çıkarmışsınızdır ki bundan bizim payımıza düşen şey her zaman birbiri üzerindeki iki ağız gibi tıpatıp düşen uyaklar kadar güzel olmaz. Ama hangi adı vermeli bu anka kuşunun ateşine benzeyen ateşe, bu sabah bırakılan yüzü ve vücudu akşama yeniden bulma isteğine? Zira bazı vücutlar Henri kardeş, serinlik verir, su gibi ve insan kendi kendine niye en yakıcı olanlar daha çok serinletici olanlardır diye sorsa yeridir. Evet, Ali benim merhemlerim ve macunlarım gibi Doğu'dan geliyordu; Almanya'nın çamurlu yollarında ve dumanlı hanlarında, sultanın havuzlu bahçelerine duyduğu özlemi hiçbir zaman açığa vurmadı. En iyi tarafı da aramızdaki sessizlikti, ben onun dilini bilmiyordum o da benimkini. Arapça'yı kitaptan öğrenmiştim, Türkçe'nin de yalnız sokakta yolumu soracak kadarını biliyordum. Ali Türkçe biliyordu biraz da İtalyanca; kendi ülkesinin dilinden ancak birkaç söz kalmıştı aklında... Talihsizlik yüzünden başıma sarmış olduğum onca zırlak ve alnının damarı çatlamış puştan sonra bize halkın yardımcısı olarak böyle bir su perisi bağışlamış olması...

Ve kötü bir akşam, Bâle'de, vebanın hüküm sürdüğu

yıl, uşağımı odamda hasta buldum. Kavırıyor musunuz güzelliği, Henri kardeş?

— Dişi olanını, evet. Anakreon iyi şair, Sokrat da büyük adam ama bizimkinden çok daha hoş biçimde başka olan ve içine bir fatihin çiçeklerle süslenmiş bir kente girişi gibi girilen bu yumuşak, pembe et yuvarlaklarından nasıl vazgeçilir, hiç anlamıyorum. Bu sevinç yalancıkta, bu süs bu püs bizi kandırmak içinmiş, ne çıkar? Bu kremler, bu kıvrımlar, bu kokular ki bir erkekte olduğu zaman o erkeğin onurunu zedeler, bir kadında oldu mu hoşsa gider. Önümde, üzerinde alnım açık yürüyebileceğim günlük güneşlik bir yol varken ne diye kıyı bucak daracık gizli yollarda dolaşayım? Yumuşaklığını çabucak yitirip kirpileşen ve aşıklardan çok berberlere layık olan bu sakallı yanaklar bana göre değil.

— Ben, dedi Zenon, öbüründen biraz daha gizli olan bu hazı tattım, benimkine benzeyen ve benim büyük zevkimi yansıtan bu beden, zevkin geldiği ana karıştırılan orospu cilveleri, Petrarque ağızları gibi şeylerin, Signora Livia'nın işlemeli gömlekleri, Madame Laure'un rahibe başlıklarının olmayışı, insan soyunun sürekliliği gibi ikiye bölünmüş bir aldatmaca arkasına sığınmayan, yalnızca bir arzudan doğan ve onunla birlikte geçen ve eğer içine bir kırımda aşk karışmış ise bu hiç de günün modasına uymak için olmayan bir ilişki... Mevsim ilkbahardı, Rhin kıyısında bir han odasında kahyordum, yükselen suların gürültüsü ile dolu bir oda ki lafını duyurabilmek için avaz avaz bağır-mak gerekiyordu; yorgun olduğum zamanlar uşağıma keman çalmasını emrederdim, zira müzik bana hep özgül bir ilaç ve aynı zamanda bir şenlik gibi gelir. Ama o akşam Ali, elinde fenerle, katırımı bıraktığım ahırın kapısında, beni karşılamadı. Henri kardeş, sanırım siz de kazma ile kırılmış, toprakta kemirilmiş heykellere rastladığınız zaman üzüldürsünüz, güzelliği zedeleyen zamana karşısınız. Ama yine de ben bu kadar zaman insan görünüşünde kalmaktan yorulmuş olan mermerin yalnızca bir taşla dönüşmüş olmaktan hoşnut kalacağımı düşünürüm... insan

ise tersine şekilsiz cevhere dönmekten ödü kopar... daha kapının eşiginde iken gördüm o iğrenç durumu : Soluk alamayan ağız, suyu yutamayan, kusan gırtlak, hasta ciğerlerden sızan kan. Ama ruh denilen şey yerinde idi, bir de sahibinin imdada koşacağından kuşkuşu olmayan güvenli köpek bakışları... ilk değildi elbette içirdiğim ilaçların işe yaramaması, ama o güne kadar her ölü benim hekimlik oyununda yitirdiğim bir piyondan ibaretti. Ayrıca Kara Kral ile giriştiğimiz bu savaş sayesinde onunla aramızda karanlık bir suç ortaklığı oluşmuştu; bir komutan da sonunda düşmanın taktikini anlar, ona hayran kalır. Her zaman için bir an gelir ki hasta, O'nu, kaçınılmaz sona boyun eğmekten başka yapacak bir şey olmadığını bilecek kadar iyi tanıdığımızı anlar. Bir yandan hâlâ çırpınır ve yalvarırken gözlerimizde görmek istemediği yargıyı okur. İnsan ölümünün bir kepezelik olduğunu fark etmek için bir insanı sevmek gerekir... Kolum kanadım kırıldı, en azından bizim için zorunluluk derecesinde gerekli olan soğukkanlılığı yitirdim. Mesleğim bana yararsız göründü, ya da yüceliği oranında saçma. Acı çektiğimden değil: Tersine gözlerimin önünde çırpınan bu gövdenin çektiği acıyı bile anlayamayacak bir haldeydim; uşağım bir başka evrenin derinliklerinde ölüyor gibiydi. Seslendim ama hancı yardıma gelmekten çekindi. Ölüyü kaldırıp döşemenin üzerine koydum, ertesi sabah gidip mezarlıları getirinceye kadar orada kalacaktı. Saman yatağı avuç avuç alıp odadaki sobaya atıyor, yakıyordum. İçerideki evren ve dışarıdaki evren, makrokozmos ile mikrokozmos hâlâ Montpellier'deki araştırma, inceleme yıllarındaki gibiydi, ama birbiri içine geçen bu büyük çarklar boşlukta dönüyorlardı; bu kırılğan, dayanıksız mekanizmalara eski hayranlığım kalmamıştı... Bir uşağın ölmesi ile içimin böylesine kararlı olmasını itiraf etmekten utanıyorum, ama insan yoruluyor, Henri kardeş, ve ben de artık genç değilim; kırkını geçtim. Üstünkörü insan vücutlarını onarmaktan bıkmıştım; sabahleyin git M. l'Echevin'in nabzını say, Mme. la Baillive aman nazar değmesin bu gün pek iyisiniz, de, bay papazın sidi-

ğini ışığa tutup incele. Yeter dedim kendi kendime, artık kimseye bakmayacağım.

— Ama Altın Kuzu'nun sahibi söyledi, papanın elçisine bakıyorsunuz, işte benim suratımı da sardınız.

Bir tahta parçası ile külde resimler çizen Zenon,

— Üzerinden altı ay geçti, diye yeniden sözü aldı. İçimde merak yeniden uyanıyordu, insan yeteneğini göstermek isteğine kapılıyor, bir de bizimle beraber bu garip yola dökülmüş olan öbür arkadaşlara elden geldiğince yardım etmek arzusu. Karanlık gece arkamdadır. Böyle şeyler, konuşmaya konuşmaya, unutuluyor.

Henri-Maximilien kalktı, pencerenin yanına gitti:

— Hâlâ yağıyor.

Hâlâ yağıyordu. Yüzbaşı parmakları ile camda trampet çaldı. Sonra ev sahibine döndü:

— Sigismond Fugger, Cologne'lu akrabam, İnka'ların ülkesindeki bir savaşta ağır yaralanmış, duydunuz muydu? Dediklerine göre yüz kadın tutsağı varmış, yüz tane bakır kırmızısı, mercan dövmeli, saçları yağlı, baharat kokulu yerli kadın. Sigismond bakmış ki yolcu, yüzünün de saçlarını kestirmiş, yatağa serdirtmiş, kendisi de saçların üzerine serilmiş can vermek için, bu tarçın ve kadın teri kokulu saçların üzerinde.

Filozof ekşi bir sesle,

— Pek sanmam ki bu güzel örgülerin bitleri iyice ayıklanmış olsun, dedi.

Ve yüzbaşının sinirlendiğini anlayıp,

— Ne düşündüğünüzü biliyorum, dedi. Evet, ben de çok ayıkladım, kara buklelerin bitlerini.

Flaman bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu, bacaklarını açmaktan çok, görünüşe göre, düşüncelerini silkelemek için. Sonra gelip ocağın karşısına oturdu:

— Şu sizin anlattıklarınız bana kendi geçmişimi düşündürdü. Bir şeyden yakındığım yok, ama her şey sandığımdan başka oldu. Bir büyük komutan olacak adamlardan olmadığımı biliyorum, ama öyle geçinenleri yakından gördüm: Çok şaşırtılar beni, Yarımada'da keyifli günlerim

oldu; orada havalar Flandre'dan daha iyi ama yemekler daha kötü. Şiirlerimi benim paramla basan kitapçımın kâğıda döktüğü şiirlerim gelecek kuşaklara kalacak değerde değil. Hippocrène'in defne dalları benim başıma konmayacak; dana derisine kaplı olarak yüzyılları aşamayacağım. Ama Homeros'un İliada'sını da kaç kişi okuyor, ben de buna bakıp keyfimi bozmuyorum. Beni seven hanımlar oldu, ama içlerinden pek azım canımı verecek kadar sevdim... (ama kendime bakıyorum: kendileri için acı çektiğim güzellerin canımı istediklerini sanmak ne büyüklenme...) Napoli'deki Vanina, ki aşağı yukarı kocası sayılırım, çok iyi bir kızdır ama kokusu amber kokusu değildir ve saç örgülerinin hepsi de kendi örgüsü değildir. Bir süre için gidip kendi ülkemde kaldım: Annem öldü, toprağı bol olsun, sizin iyiliğinizi isterdi. Babam herhalde cehennemdedir, altın torbaları ile beraber. Erkek kardeşim beni iyi karşıladı ama haftası dolmadan baktım ki gitsem iyi olacak, ara sıra nikâhlı çocuğum olmadığına üzüldüğüm oluyor ama doğrusu oğlum olarak yeğenlerimi istemezdim. Benim de hırsım var herkes gibi ama tutalım ki kodamanlardan biri sana bir berat ya da bir ödenek vermeyi reddediyor, düşünün bir kez, Monseigneur'ün odasından teşekkür etmeden çıkıyorsunuz, ne hoş değil mi ve elleriniz boş ceplerinizde, sokaklarda keyfinizce gezip tozuyorsunuz... Çok sevinçler yaşadım: Tanrıya şükürler olsun her yıl evlenme çağına giren bir kızlar kontenjanımız var, her sonbaharda da şarap esiliyor; kimi zaman kendi kendime diyorum, bir sokak köpeğı gibi güneşte yatarsın, eh biraz dalas, bir de kemik parçası, kemirmek için... Bununla beraber seyrek de olsa bir metres, okuldan çıkan çocuğun hafifleyip bir oh çekmesi gibi bir iç çekmesi bıraktığım da oluyor, ölüm saati çaldığı zaman da bu türden bir oh çekeceğimi sanıyorum. Heykellerden söz ettiniz; mermer Venüs'e bakarken duyulan zevk kadar güzelini pek az biliyorum, dostum kardinal Caraffa'nın Napoli'deki galerisinde bulunan Venüs'ü diyorum: Bu ak formlar o kadar güzeldir ki insanın yüreğini tüm günahlardan yıkar ve ağ-

lama hevesi uyandırır. Ama ben ona çok çok bir çeyreğin yarısı kadar bir süre için bakarım ve artık ne gözlerim görür onu ne de ruhum. Kardeş, yeryüzünde bulunan hemen her şeyde ne olduğunu bilmediğim bir tortu, ağızda kalan bir tatsızlık var, insanın midesini kaldıran bir şey, ve çok az şey var kusursuz, kendi içinde bütünleşmiş ama bunlar da hep ölümcül bir hüzne bürünmüşlerdir. Felsefe benim işim değil ama zaman zaman Platon'un haklı olduğunu düşünürüm, chanoine Campanus'un de. Bizden daha mükemmel olan şey, her ne ise, o bir başka yerde olmalıdır. varlığı ile bizi şaşırtan, yokluğuna katlanamadığımız iyî bir şey.

— Sempiterna Temptatio, dedi Zenon. Kendi kendime şunu söylerim çoğu kez: İksiz ve sonsuz bir düzen ya da maddenin, kendinden daha iyisini yapan garip oynaklığı dışında, hiçbir şey benim neden kendimi sürekli olarak her gün bir gün öncekinden daha açık düşünmeye zorladığımı açıklayamaz.

Odayı dolduran alacakaranlıkta çenesi sarkmış olarak oturuyordu. Asit lekeleriyle, yanıklarla dolu ellerine ocaktan bir kızartı düşüyordu, o da dikkatle ellerine, ruhun bu garip uzantılarına, her şeyle bağlantımızı kuran bu etten yapılma büyük araca bakıyordu. Sonunda,

— Bana şükürler olsun, dedi.

Sesinde bir coşku vardı, Henri-Maximilien, Zenon'un Colas Gheel ile makineler üzerinde çalıştığı zamanlardaki hayallerle sahoş halini anımsadı.

— Her zaman için hayran kalacağım, belkemiği üzerine yerleştirilmiş olan bu gövdeye, boyun kıstağı ile kafaya bağlanmış olan bu, iki yanında birbirine eş birer eli ve ayağı bulunan, görmek için gözlerimi, dokunmak için ellerimi kullanan, bir ruha sahip olan belki de onu yaratan bu tomruğa... hangi sınırdı durduğunu, daha uzağa gidecek kadar vakti olmadığını, vakti olsa bile bu kez de gücünün yetmeyeceğini biliyorum. Ama o vardır ve şu anda O Varolan'dır. Yanılır, biliyorum, kusur eder, dünyanın ona bağışladığı dersleri çoğu zaman yanlış yorumlar, ama

yine biliyorum ki ona bilmeyi sağlayan Şeye de sahiptir, kimi zaman yanlışlarını yine kendisi düzeltir. Üzerinde durduğumuz bu yuvarlağın hiç olmazsa bir bölümünü dolaştım; madenlerin ergime noktasını, bitkilerin döllenmesini ve üremesini inceledim; yıldızları gözlemledim, vücudun içinde bulunan Şeyleri araştırdım. Şu tutup kaldırdığım tahta parçasından ağırlık kavramını, Şu alevlerden ısı kavramını çıkaracak yetkiye sahibim. Bilmediğim Şeyi bilmediğimi de biliyorum; daha çoğunu bilecek olanlara imreniyorum. Ama biliyorum ki onlar da benim gibi kendileri ölçecekler, tartacaklar, sonuçlara varacaklar, kendilerinden önce çıkartılmış olan sonuçlara güvenmeyecekler, yanlışın içinde doğrunun, doğrunun içinde yanlışın payını araştıracaklar. Hiçbir zaman bir fikir üzerinde ipin ucunu kaçırmam korkusu ile inat etmedim. Doğru bildiğime hiçbir zaman yalan salcası katmadım, kendi kendime hazmı kolaylaştırır diye, daha kolay üste çıkarım diye karşımdakinin fikirlerini saptırmak, başka biçimlere sokmak yoluna sapmadım, hatta antimon tartışması sırasında Bombast'a bile böyle bir Şey yapmadım. Ya da, evet, bu yola saptığımı farkedip Őaşırdığım oldu ama, her seferinde dalavereci bir uşaağı azarlar gibi azarladım kendimi ve bir daha böyle bir Şey yapmayacağıma kendi kendime söz vererek, kendi rüyalarını görüyordum; bunları rüyadan başka bir Şey olarak tutmuyordum. Doğruyu putlaştırmaktan sakındım, en iyisi ona kendi adını, daha alçakgönüllü olanını bırakmaktı. Benim zaferlerim ya da tehlikelerim sıradan akla gelen Şeyler değildir; zaferden başka zaferler de vardır ve dar ağacından başka darağaçları da. Sözcüklere güvenmemeyi başardım sayılır. Doğduğumdan biraz daha az budala olarak öleceğim.

Savaş adamı esnedi,

— En iyisi bu, dedi. Ama sizin daha sağlam bir başarı elde ettiğiniz söyleniyor. Altın yapıyormuşsunuz.

— Hayır, dedi simyager, ama başkaları yapacaklar. Bu bir zaman ve araç sorunu, deneylerin başarıya ulaşması için araç ve gereçler çok iyi olmalı. Birkaç yüzyıl nedir ki?

Yüzbaşı şakaya vurdu,

— Yazık, Altın Kuzu'nun hesabını o kadar bekletmem.

— Bir zaman gelecek altın yapmak cam üflemek kadar kolaylaşacak. Nesnenin kabuğunu kemire kemire içindeki uyumun ve uyumsuzluğun gizli nedenlerini bulacağız... Bir mekanik iğne ya da kendi kendine dolan bir makara nedir ki, ama bu ufak buluşlar zinciri bizi Magellan'ın ve Améric Vespuce'ün vardıkları yerden daha uzaklara götürebilir. İnsanoğlunun yaptığı buluşların ilk tekerlek, ilk torna tezgâhı ve ilk demirci ocağında kaldığını düşündükçe deli oluyorum. Gökyüzüne yükselen ateşin kullanımını çeşitlendirmeyi pek az düşünüyoruz. Oysa insan gücünü ve bilgeliğini artırmak için elde basit ilkelerden bir dizi yeni buluşlar, makineler çıkartıp üretmek yeterdi. Hareketten ısı üreten makineler, su dağıtan borular gibi ateş dağıtan borular, bunlardan damıtma ve font eritme için yararlanmak... Riemer ve Ratisbonne denge yasalarını incelemekle gerek savaş gerekse barış için havada uçan su altında yüzen arabalar yapmak olanağı elde edilebilir, diyorlar. İskender'in zaferlerini çocuk oyuncuğu düzeyine indiren sizin barutunuz, böyle derin düşünen bir kafadan çıkmıştır...

— Durun biraz. Babalarımız ilk olarak fitili ateşlediklerinde, bu gürültülü buluşun savaş sanatını altüst edeceğini ve savaşçı yokluğunda çarpışmaları kısaltacağını düşünmüşlerdi. Düşündükleri olmadı, tanrıya şükür. Şimdi daha çok adam öldürülüyor ve benim askerlerim kundaklı yaylarla ok atmak yerine arquebuse'lerle kurşun sıkıyorlar. Ama eski cesaret eski savaş hileleri, eski disiplin, eski itaatsizlik ve bunlarla birlikte ileri gitme, geri çekilme, olduğu yerde sayma, korkutma, korkusunu belli etmeme sanatı eskiden ne ise yine o olarak kaldı. Bizim savaş erleri hâlâ, ya Hannibal'den kopya çekerler ya da Végèse'e baş vururlar. Eskiden olduğu gibi yine eski ustaların kıcında sürünüyoruz.

— Öteden beri bunu bilir bunu söylerim : Bir dirhem atalet bir fıçı hikmetten daha ağır çeker. Bilimin, prenslerinizin gözünde atlı geçit törenleri kadar bile önemi olma-

diğını, kafalarındaki sorguca, ellerindeki berata daha çok değer verdiklerini bilmez değilim. Ama Henri kardeş, şurada burada, yeryüzünün çeşitli köşelerinde benden daha çılgın daha yoksun ve daha şüpheli beş altı adam bilirim ki içten içe César Charles'ın bile hiçbir zaman sahip olmayacağı bir korkunç gücün peşinde koşarlar. Eğer Arşimed bir dayanak noktası bulsaydı, dünyayı yalnız kaldırmakla kalmaz, kırık bir ceviz kabuğu gibi boşluğa yuvarlayıverirdi... ve açık konuşuyorum, Türklerin Cezayir'de yaptıklarına ve bizim Hristiyan krallıklarda hüküm süren rezilliklere bakıp kimi zaman kendi kendimi insan türünü yetiştirmek, geliştirmek, zenginleştirmek filan bu düzensizlikler dünyasında bir çeşit avuntudan başka bir şey değildir diyorum ve bir de Phaethon dünyayı kötü bir rastlantı sonucu olarak değil bilerek ateşe verdi diye düşünüyorum. Bizim imbik kazanından sonunda birkaç kuyruklu yıldızın çıkmayacağı nereden belli? Araştırmalarımızın bizleri nerelere kadar sürüklediklerine bakıyorum da Henri kardeş eğer günün birinde toptan yanıp kül olursak hiç şaşmam diyorum.

Ve birden ayağa kalktı,

— Esintilere bakılırsa benim Prognostications kitabı bayların keyiflerini kaçırmış. Şimdilik bana karşı alınmış bir karar yok ama, gelecek günlerde ne olacağı belli olmaz. Geceleri pek burada kalmıyorum, daha az akla gelebilecek bir yerler arıyorum. Birlikte çıkalım, ama benimle beraber görölmek istemezseniz kapıda ayrılırız.

— Siz beni ne sanıyorsunuz, dedi yüzbaşı, belki de olduğundan daha gözüpük görünmek isteyerek.

Elalemin işine burnunu sokan hafiyelere sövüp sayarak ceketini ilikledi. Zenon epeyce kurumuş olan pelerinini sırtladı. Testinin dibinde kalmış olan şarabı paylaştılar. Simyager kapıyı kilitleyip kocaman anahtarı direğin arka yüzüne, uşağının bildiği yere astı. Yağmur dinmişti. Sular kararıyordu ama kül rengi arduvaz damların arkasından günün son ışıkları dağ eteklerindeki taze karlara yansıyor-du. Zenon yürürken sağa sola göz atıyordu.

— Paradan yana elim dar, dedi yüzbaşı. Ama şu sıra sıkıntıda olduğunuz anlaşılıyor, ben belki...

Zenon sözünü kesti,

— Yok kardeş. İş sarpa sararsa papalık elçisi bana yetecek kadar para verir. Paranızı kendi sıkıntılarınızdan kurtulmak için saklayınız.

Peşinde koruma askerleriyle bir koçu arabası, herhalde Ambras şatosuna önemli birisini götürüyor, dar sokağın dibinden sökün etti. Kenara çekilip yol verdiler. Araba gürültüsü uzaklaştıktan sonra Henri-Maximilien düşünceli bir tavırla,

— Paris'te Nostradamus gelecekte haber veriyor ve kimse kılına dokunmuyor. Siz ne yaptınız ki?

Filozof üzerine sıçrayan çamuru kolunun tersiyle silerek,

— Bir yerden bir yardım sağlamış olmalı, dedi. Bu baylar herhalde çıplak varsayımı, kaynayan tencerenin içinde şeytan gibi melek gibi kıvrızcıların bulunmayışını daha büyük dinsizlik sayıyorlar... Ayrıca Michel de Notre-Dame'ın dörtlükleri, ki hiç de yabana atmıyorum, doğal afetleri ve kralların ölümü gibi şeyleri haber vererek kalabalığın dikkatini uyanık tutuyor. Bana gelince kral Henri II'nin sıkıntıları beni ilgilendirmiyor ki ileride bunlardan nasıl kurtulacağını düşünüyüm... Yolculuklarımdan birinde bir düşünce düşmüştü aklıma: Bu uzun yollarda dolaşıp duruyordum, bir de zamanın yollarına düşemez miydim? Güneş ve ay tutulmalarının hesabında ulaşılan kesinlik ile tıbbın henüz kesinlik kazanamayan tahminleri arasındaki boşluğu doldurmak, önsezi ile tahminden birini öbürüne, elbetteki büyük bir dikkatle, destek yapmaya kalkışmak... bu iş beni yordu.

— Panayırdaki kuklaların doktor Faustus'unun başına gelen gelecek sizin başınıza da, dedi neşeli bir tonla yüzbaşı.

— Hayır, dedi simyager. Bu aptal öyküyü, bilgiç doktorun sözleşme ve yitirme öyküsünü kocakarılar bırakı-

nız. Sahici bir Faustus'un ruh ve cehennem üzerine daha başka düşünceleri olması gerekirdi.

Sokaklar ufak su birikintileriyle doluydu. Bir süre bunlara batmadan yürümeye çalıştılar. Rıhtımlar boyunca gidiyorlardı, Henri-Maximilien'in kaldığı yer köprü başındaydı. Birden durdu :

— Bu gece nerede kalacaksınız?

Zenon aşağıdan yukarı bir baktı,

— Henüz bilmiyorum, dedi sakınarak.

Aralarına bir sessizlik düştü : İkisi de laf torbalarını boşaltmışlardı. Henri-Maximilien durdu, cebinden bir defter çıkardı ve o gece geç vakte kadar çalışan bir kuyumcu dükkânının camekânında su dolu büyük bir kavanozun arkasında yanan mumun ışığında okumaya başladı. Okuduğu Latince metni bitirdikten sonra,

— İsterseniz size bunu Fransızca söyleyeyim, dedi, zira belki de sizin eczacı Latincesi öbürünü unutturmuştur. Şu eski çapkın Eumolpe, iki oğlana, Encolpe ile Giton'a defterime almaya layık gördüğüm şeyler söylüyor : «Çok aptalsınız, diyor Eumolpe, Encolpe'un günahlarını ve Giton'un kilerlerini ve özellikle bu ikincisinin kibarlığını anımsayarak. Mutlu olabilirdiniz ve bununla beraber sefil bir yaşam sürdürebilirdiniz, her gün bir önceki günden daha beter sıkıntılar çekerek. Ben kendi hesabıma her günü yaşayacağım son günmüş gibi yaşadım, yani tam bir huzur içinde.» Petron, diye açıkladı yüzbaşı, benim şefaatçi ermişlerimden birisidir.

— En güzeli, dedi Zenon, sizin yazar, bir bilgenin son gününün huzurdan başka bir şeyle yaşanacağını aklına bile getirmiyor. Biz de saatimiz geldiğinde bunu ansımlıyız.

Bir köşeyi dönünce karşılarına aydınlık bir kilise çıktı. Zenon, girelim, dedi.

— Ne işimiz var bu kabasofular arasında?

— Az önce söylemedim mi? Kendimi görünmez yapmak için.

Kapıya asılı deri perdenin arkasına kaydı. Henri-Maxi-

milien bir an duraladı, yürüdü, geri döndü, sonra ıslıkla eski bir hava çalarak uzaklaştı.

Biz iki arkadaşlık
Dağları aşıyorduk
Büyük işler düşünerek...

Odasına vardığında Sieur Strozzi'nin bir pusulasını buldu, Sienna işleri ile ilgili gizli buluşmalara son veriyordu. Henri-Maximilien havanın savaşa doğru döndüğünü düşündü, belki de birisi Floransalı mareşale kendisini çekirtmiş, son Excellence'ı başka bir ajan kullanmaya razı etmişti. Gece yağmur yeniden başladı, sabaha karşı kara döndü. Ertesi gün Henri-Maximilien, pılsını pırtısını toplayıp Zenon'u aramaya çıktı.

Aklara bürünmüş binalar, gizlerini bir kukuleta altında saklayan suratları düşündürüyordu. Henri-Maximilien şarabın iyisini satan Altın Kuzu'ya gitti. Hancı şarabı getirdi ve sabah erkenden Zenon'un uşağının geldiğini, nalbant dükkânının kirasını ödediğini ve anahtarı geri verdiğini söyledi. Öğleye doğru Engizisyon'dan bir subay gelmiş tutuklamak üzere Zenon'u aramıştı. Ama herhalde bir şeytan haber uçurmuş olmalıydı simyagere. Kaldığı yere gittiklerinde güzelce kırılıp un ufak edilmiş bir cam şişeler yığınının başka bir şey bulamamışlardı.

Henri-Maximilien masaya parayı bırakıp acele kalktı. Birkaç gün sonra Brenner vadisinden İtalya'ya iniyordu.

HENRI-MAXIMILIEN'İN SONU

C risoles'de parlamıştı, dokunsan yıkılacak birkaç kötü yapı savunulacaktı, toprağı bol olsun, C zar'ın dünyaya efendi kesilmesi kaç paralık bir iş idi ise benim istihk m-cılığım da işte o kadar, der gülerdi; Blaise de Montluc, in-sanlara yüreğinden koparıp verdiğı nükteli sözlerden ötürü on-a şükran duyguları beslerdi.  mr  sırasıyla bir Pek Hı-ristiyan Kral'a, bir Katolik Kral'a hizmet etmekle geçmişti, ama doğrusu Fransız hovardalığı meşrebine daha çok uyu-yordu. şair olarak uyaklarının iyi düşmemesini savaş ha-line yoruyordu; asker olarak da düştüğü taktik yanlışlık-larını kafasının şiirle dolu olmasına bağlıyordu; her ikisi de takdir ediliyordu ama, bunlar bir arada pek bir şey ge-tirmiyorlardı. Yarımada'da birçok yer gezmiş, ama rüya-larının Ausonia'sını bulamamıştı; bir kez payına düşeni ödedikten sonra Romalı fahişelere güvenmemeyi, Traste-vere mahallesinin manavlarından satın aldığı ve yeşil ka-buklarını Tiber'e attığı kavunların iyisini seçmeyi öğren-mişti. Kardinal Maurizio de Caraffa'nın kendisini barış d -neminde sadaka kabilinden bir muhafız y zbaşılığı ihsan ettiğı fazlaca enayi bir paralı askerden fazla bir şey say-madığını pekâlâ bilişdi; metresi Vanina, Napoli'deki, belki de kendisinden olmayan bir  ocuk için dünyanın parasını

çekmişti; çeksin varsın, helal olsun. Sarayını bir yoksullar sığmağı haline getirmiş olan Madame Renée de France, ona da Ferrare dükalığında havadan bir gelir sağlayabilirdi, ama o da gelecek ilk hırpaniye kapısını açan takımındandı, yeter ki kendisiyle birlikte Psaumes'ların ekşimsi şarabından içip kafayı tutsundu. Yüzbaşının bu insanlarla yapacak bir şeyi yoktu. Her sabah bir eski dosta kavuşur gibi, yamalı ceketini sırtlıyor, yalnız yağmurla yıkandığını söylüyor, acımış domuz yağını, üstünde yattığı çürük saman yığını, peşlerinden ayrılmayan köpeğin sevgisini, kendisi gibi boşa gezen takımından olan kimselerle, Arnavut askerlerle, Floransa sürgünleri ile paylaşıyordu. Ama bu katı yaşamın hoş yanları da yok değildi. Örneğin İtalya'nın duvarlarında birer altın tozu ya da bir büyük anıdan kalma erguvan rengi bir parça gibi duran antik adlara karşı beslediği aşk; sokaklarda başıboş dolaşmak, bir güzel kıza Toscan ağzı ile laf atmak, ama belli olmaz bir öpücük gelir belki, belki de bir sövgüler sağnağı; çeşmeden avucu ile su içmek, parmaklarda kalan suyu sokağın tozlarına silkelemek, sınır taşının dibine su dökerken bir yandan da üzerindeki Latince yazıyı sökmeye çalışmak; işte bu İtalya yıllarında onun nasibine düşen de buydu.

Baba kesesinden pek bir şey düşmüyordu eline. Yalnızca Maëstricht tuzlasından, çoğu zaman cebinin yolunu bulamayan pek az bir pay ve ailenin Flandre Lombardiya'sı denilen yerdeki küçük bir toprak parçasının geliri; asıl Lombardiya'yı karış karış gezmiş olan onun gibi bir adamı güldürecek bir ad. Bu küçük beyliğin geliri kardeşinin mutfaklarına ve odun depolarına gidiyordu; öyle olmuştu; daha on altı yaşındayken bir gün büyük evlatlık haklarından neşeyle, sevinçle vazgeçmiş, tüm ömrünü bir tabak asker mercimeğine bağlamaya razı olmuştu. Bir ölüm ya da bir evlenme olduğu zamanlar bu küçük kardeşten aldığı kısa ve tumturaklı mektuplarda, bir isteği var mı, diye kibarca soruluyordu ama, Henri-Maximilien bunun, kendisinin hiçbir şey istemeyeceğine güvenilerek yazılmış olduğunu biliyordu. Zaten Philibert Ligre, Hollanda Meclisi üyesi ola-

rak ne kadar büyük giderleri karşılamak zorunda kaldığını da laf arasında belirtmeden geçmiyordu, yani sonuç olarak neredeyse sen bana yardım et diyecekti, öyle ya, kendisinin, Henri-Maximilien'in hiçbir sıkıntısı yoktu, bir zengin adam gibi tutuluyordu, hiçbir şeye gerekmesi yoktu.

Bir tek kez, bu rastlantısal asker, baba ocağına gitmişti. Çok sergilemişlerdi kendisini, sanki herkese bildirmek istiyorlardı ki cebindeki parayı har vurup harman savuran bu adam ne de olsa adam içine çıkarılabilecek birisidir. Mareşal d'Estrosse'un yakını olan bu adamın hemen hemen belli bir görevi ve bir rütbesi olmaması ona sanki bir çeşit cila sağlıyordu, karanlıkta daha çok aydınlık veriyormuş gibi, küçük kardeşi ile arasındaki birkaç yıl kendisini öyle anlıyordu ki, adeta bir başka çağdan kalma bir antika haline getiriyordu; bu genç, sakınlı ve buzdan yapılmış adamın yanında kendini saf ve beceriksiz duyuyordu. Yola çıkmadan birkaç gün önce Philibert, kulağına fısıldadı ki İmparator, Lombardiya'ya seve seve bir soyluluk unvanı verebilecektir, eğer kendisi bundan böyle askerlik ve diplomathık yeteneklerini yalnız Kutsal İmparatorluğun yararına kullanmayı kabul ederse. Olmaz deyince öfkelendi: Henri-Maximilien ardında böyle bir kuyruk taşımak istemese bile bu unvan ailenin ününü artıracaktı. Henri-Maximilien yanıt olarak o aile ününü alıp münasip bir yerine sokmasını salık verdi. Steenberg malikânesinin gösterişli duvar kaplamalarından çabuk usandı, daha eski olduğundan burasını Dranoutre'dan üstün tutuyordu ama masallardan çıkarılma yağlıboya duvar resimleri, İtalyan sanatının en incesine alışmış olan bu adama çok kaba görünüyordu. Hamut gibi mücevheratla donanmış asık suratlı gelinini ve komşu bey konaklarındaki kızkardeşler ve yakınlar sürülerini, titrek kafalı lalaların tasma ile gezdirdikleri çocukları gördüğü yeterdi. Ufak geçimsizliklere, çekişmelere filan baktıkça kendi eski asker ve kantin çevresi gözüne çok daha iyi görünüyordu, orada insan hiç olmazsa ağız dolusu sövebilir ve geçirebilirdi, üstelik bunlar göze görünmeyen tortu değil köpüktü.

Arkadaşı Lanza del Vasto'nun kendisine bir iş ayarlamış olduğu Modène dükalığında barış, kesesi için, çok uzadığından Henri-Maximilien Toscana işleri üzerine çevirmiş olduğu dolapların sonuçlarını göz ucu ile izliyordu: Strozzi'nin ajanları sonunda Sienna'lıları, özgürlük aşkı ile imparatorlara karşı ayaklandırabilmiş ve bu yurtseverler, kendilerini Germen imparatoruna karşı korumakla görevli Fransız garnizonuna katılmışlardı. Henri-Maximilien, Monsieur de Montluc buyruğunda bir görev aldı: bir kuşatma, kaçırılmaması gereken bir fırsattı. Kış zorla geçiyordu; siperlere yerleştirilmiş olan topların üzeri sabahları kırağı ile örtülüyordu; biraz zeytin tanesi biraz da kösele gibi tuzlu etten oluşan cimri asker tayını Fransızların iştahını köreltiyordu. Monsieur de Montluc bir aktörün sahneye çıkmadan önce düzgün sürmesi gibi suratını şarapla ovdurmadan ortaya çıkmıyor, açlıktan ileri gelen esnemeyi eldivenli eliyle örtmeye çalışıyordu. Henri-Maximilien imparatorluk kartalının kebab şişine geçirilmesinden matrak dizelerle söz ediyordu; aslında bunlar dolaptan ve Plautus' de ve Bergamalı oyunculara her zaman görülen laf ebeliklerinden başka bir şey değildiler. Kartal, önce şurada burada kendini beyenmiş Fransız horozunu epeyce hırpaladıktan sonra İtalya'nın kaz palazlarını göçürüyordu; kimi yiğitler ölüyorlardı, meslekleri buydu; imparator Sienna zaferi için bir *Te Deum* okutturacaktı; ve iki hükümdar arasında yapılacak bir antlaşma için olduğu gibi ustalıkla yürütülecek yeni borçlanma görüşmeleri sonunda Sa Majesté, Ligre kuruluşlarının biraz daha fazla uyruğuna girecekti; Ligre firması zaten birkaç yıldan beri el altından, Anvers'deki ve Almanya'daki rakiplere karşı bir başka ad taşıyordu.

Ama bu karnını şöyle böyle doyurabilen Flaman, oyunlarla, gülmelerle, su perisi ve amazon kılığına girmiş Sienna'lı soylu hanımların çapkın gezintileri ile gönül eğlendiriyordu. Bu kordelalar, renk renk bayraklar, hendeğe benzeyen karanlık sokak köşelerinde, rüzgârdan dalgalanıp hafiften sıyrılan etekler, askerleri ve azıcık da, işlerdeki

kesatlık ve hayat pahalılığı karşısında içleri kararmış olan burjuvaları eğlendiriyordu. Kardinal Ferrare, Signora Fausta'yı göklere çıkarıyor, kadının çıplak ve görkemli omuzlarının kuzey rüzgârları ile ürpermesine aldırımıyordu; Monsieur de Ternes, siperlerin üzerinden düşman askerlerine çapkın ve uzun Diana bacaklarını sallandıran Signora Fortinguerra'yı tutardı, gururlu bir güzellik ne var ki hiçbir şeye aldırmadan dulluğun tadını çıkaran bir kadın. Bu tanrıçaya bir olgun adam tutkusu ile ölesiye vurulmuştu. Övünme ve iç dökme saatlerinde alttan alta başarılı aşık tavırları takınmaktan kendini yoksun bırakmıyordu, çevresindeki baylar da bir gün kendilerinin de aynı şeyi yapacaklarını düşünerek tatlı tatlı dinliyorlardı. Bununla beraber karının aşıkları ile bir olup kendisi ile matarak geçtiğini bilmiyor değildi. Ne var ki kendisi hiçbir zaman güzel olmamıştı; artık genç de değildi; yüzü güneş ve rüzgârla bir Sienna tuğlasının pişkin rengini bağlamıştı; hanımının dizlerinin dibine oturmuş, çekingen aşık dümenlerinde, ara sıra düşünürdü, bu oyunlar, bir yanda tutkuulu aşık öbür yanda bir koket, karşılıklı iki ordunun durumundan daha az budala bir durumdu, onu genç bir Adonis ile birlikte, ikisi de çıplak olarak seyretmek, ya da bir hizmetçi kızla oynamak daha iyi olmaz mıydı? Ama gece yufka yorganın altında yatarken yüzüklerle dolu uzun elinin bir kımıldanışı, saçını düzeltirken aldığı o kendine özgü hareket aklına geliyor, hemen şamdani yakıp içe işleyen bir kıskançlıkla karmaşık dizeler döktürmeye başlıyordu.

Bir gün tel dolabını her zamankinden daha boş bulunca sarışın su perisine birkaç dilim, her zamankinden daha zor ele geçirilmiş jambon ikramına cesaret etti. Genç dul bir pikeye sarınmış olarak kanapeye uzanmış, dalgın dalgın yastığın yaldızlı püskülü ile oynuyordu. Doğrudu, göz kapakları titredi ve birden bire, kaçak bir hareketle eğildi, elini alıp öptü. Öyle büyük bir heyecan dalgasına, öylesine

bir mutluluğa kapıldı ki bu aynı kadından göreceği en aşırı bir lütuf bile onda böylesine bir coşku uyandıramazdı. Jambonları rahat yesin diye usulca çekildi.

Sık sık sorardı kendisine, acaba nerede, nasıl öleceğim, diye; bir arquebuse kurşunu yiyecek, kanlar içinde, İspanyol mızraklarının görkemli kalıntıları üzerinde saygı ile kalDIRILACAK, peşinden hükümdarlar dövünecek, silah arkadaşları gözyaşları dökcekler, güzel bir mezar taşı üzerinde güzel, anlamlı Latince bir kitabe ve bir kilise duvarının dibine gömülecek; bir hanımın onuru uğruna bir düello ve bir kılıç yarası; karanlık bir sokakta bir bıçak vuruşu, eski bir frenginin depresmesi; ya da ömrünün son günlerini geçirmek üzere at eğiticisi olarak kapılandığı bir şatoda altmışından sonra bir beyin kanaması. Vaktiyle Roma'da sıtmadan yatmıştı, Panthéon'un iki adım ötesinde bir han odasında dişleri birbirine vururken, ölümü böyle bir hummalar ülkesinde karşılaşmış olmakla övünmüştü; burada ölümler öbür ülkelerden daha dost bir çevre içindeydiler; tepeler penceresinden görünen yıkık kubbeleri kartallarla, çatılmış tüfeklerle, gözleri yaşlı eski askerlerle, imparatorun kendisinin değil de, katıldığı bir başka büyüğün cenaze törenini aydınlatan meşalelerle doldurmuştu. Sıtma nöbetinin çanları arasında prensin ölümünü duyuran boru ve trampet sesleri duyar gibi olmuştu; kahramanı kavuran ve gökyüzüne kaldıran ateşi kendi bedeninde duymuştu. Bu ölümler, bu uydurma cenaze törenleri, kendi sahici ölümü, sahici gömülüşü oldu. Bir ot ve saman seferi sırasında öldü. Siperlerin iki adım ötesinde pek iyi korunmayan bir ot ambarı vardı, atlıları onu boşaltıyorlardı; Henri-Maximilien'in atı yerlere dökülmüş olan kuru otların üzerinde eşiniyor, ot kesiyordu; Sienna'nın çukur ve karanlık yollarının ötesindeki tepeler güneş içerisindeydiler, diri şubat havası insanın içini açıyordu. Birden imparatorluk askerleri saldırdılar, Henri-Maximilien sövgüler yağdırarak, duvarlara doğru kaçan askerlerin peşine düştü. Omuzuna bir

kurşun yedi; tepesi üstü yuvarlandı attan, başı taşa çarptı. Çarpmayı duyacak kadar zamanı oldu ama ölümü duymadı. Atı kırlara doğru atıldı, bir İspanyol yakalayıp César'ın kampına götürdü. İki üç paralı Alman askeri ölünün üstünü başını ve silahlarını bölüştüler. Ceketinin cebinde Kadın Vücudunun Arması adlı kitabının müsveddeleri vardı; az çok bir başarı umduğu, en azından güzel kadınların hoşlanacaklarını sandığı bu şiir demeti bir çukurun dibini boyladı, üstü toprakla kapandı. Signora Piccolomini için Fontebranda'nın mermeri üzerine kazıdığı sözler ise uzun süre yerinde kaldı.

ZENON'UN SON YOLCULUKLARI

La paison humanine Düşüncenin bir ateş çemberi içinde kaldığı dönemlerden birisiydi. Innsbruck'den kaçtıktan sonra bir süre Wurzburg'da Bonifacius Kastel adında eski bir öğrencisinin evinde barındı. Pek ortalıkta görünmüyordu. Öğrencisi Main kıyısında, camlarına ırmak sularının yeşili yansıyan bir evde oturuyor ve hermetik sanatlarla uğraşıyordu. Ama hiçbir şey yapmadan miskin miskin pinekleemek Zenon'a göre bir iş değildi, Bonifacius da, başında korkulu bulutlar dolaşan bir dostu uzun süre barındırmayı göze alabilecek adamlardan değildi. Zenon, Thuringe'e geçti, oradan Polonya'ya uzandı, o ara İsveçlilerin de yardımı ile moskofları Courlande'dan çıkarmaya hazırlanmakta olan kral Sigismond'un ordusunda cerrah olarak iş buldu. Seferin ikinci kışı sonunda yeni bitkiler ve yeni iklimler özlemi ağır basmaya başladı, Guldenstaar adında bir kaptanın peşine takılıp İsveç'e gitti, orada kaptan kendisini Gustave Vasa'ya götürdü. Kral hastalıklıydı, serüvenler içinde geçen gençlik çağının soğuk gecelerinden, rutubetinden arta kalmış ağrıları, eski yaraların ve firenginin etkisini hafifletecek becerikli bir adam arıyordu. Yaptığı kuvvet şurupları sayesinde, beyaz Vadstena şatosunda üçüncü ve genç karısı ile Noel yortusunu kutlamaktan yorgun düş-

müş olan hükümdarın gözüne girdi. Bütün kış dirsekleri pencerenin kenarına dayalı, gökyüzüne baktı; soğuk gökyüzü ile gölün buz tutmuş suları arasında, Vasa hanedanı için uğurlu ya da uğursuz olacak yıldızların durumunu inceledi; bu görevinde kendisine, bu tehlikeli bilime karşı sağlıksız bir açlık duyan genç prens Erik yardım ediyordu. Boş yere anlatmaya çalışıyordu, Zenon, genç yardımcısına ki yıldızlar kaderimize etki yaparlar ama sonucu belirleyen onlar değil, onlar kadar güçlü ve gizemli olan, bizimkilerden daha karmaşık yasalarla yaşamımızı düzenleyen, bu et ve kemik kafesinde asılı olarak vücut gecesinde parılayan kızıl yıldızdır. Ama Erik, kaderlerinin kendileri dışında bir güç tarafından belirlenmesini yeğ tutan insanlardandı, belki kaderlerinin gökyüzünde belirlenmiş olması gururlarını okşadığından, belki de iyi ya da kötü, başlarına gelecekleri kendi kendilerine belirlemeye üşendikleri için. Nasıl babasından reform inancını almış olduğu halde meleklerle ve ermişlere dua ediyorsa yıldızlara da öyle inanıyordu. Filozof bu genç kral oğlunun ruhunu etkilemek, bilgiyle olsun, öğütlerle olsun uyarmak istiyordu ama, başkalarının düşünceleri bu açık gri gözlerin arkasında uyuyan genç beyinde, bir bataklıkta batar gibi gömülüp kayboluyordu. Soğuk fazlaca bastırınca öğrenci ve filozof ocağın siperlikleri arkasında tutsak olan büyük ateşin yanına dönüyorlar ve Zenon her seferinde bu iyilikçi sıcaklığın, küllerinin içine konan bira bardağını uslu uslu ısıtan bu evcilleştirilmiş şeytanın, gökyüzünde dönenip duran alevler içindeki tanrı ile aynı olduğunu düşünüp bir kez daha hayranlık duyuyordu. Kimi geceler prens erkek kardeşleriyle meyhaneye gidiyor, o arada içki içip kızlarla eğlenirken filozof da, yıldızlar eğer o gece uğur göstermiyorlarsa, eh ne yapalım diyerek oranlamalarını düzeltiyordu.

Yaz Saint-Jean'ından birkaç hafta önce izin alıp kuzeye doğru tırmanmaya çıktı, kutup gündüzünün etkilerini gözlemlemek istiyordu. Kâh yaya kâh atlı ya da kaçıkl, bölgeden bölgeye geçiyor, henüz kilise Latince'sini unutmamış rahiplerin aracılığı ile orman yosunlarını ve

otlarını iyi bilen köy tımarcılarında hastalarını kaplıca suları ve tüssü ile sağaltmaya çalışan göçerlerden etkili reçeteler ve rüya yorumları topluyordu. Kralın güz meclisini açtığı Upsal sarayına döndüğü zaman, baktı ki bir Alman meslekdaşın hasedi yüzünden kralın yanındaki durumu sarsılmış, ihtiyar hükümdar, oğullarının Zenon'un hesaplarından yararlanıp, babalarının ömrünü tam olarak hesap etmelerinden çekiniyordu. Zenon kraldan sonra tahata geçecek olan prensin kendisine arka çıkacağını sanıyor ve ona güveniyordu, aralarında öğrenci öğretmen ilişkisinin ötesinde bir dostluk vardı, ama sarayın koridorlarında Erik'e rastladığı zaman, genç prens, kendisine bakmadan geçip gitti, Sanki filozof birdenbire görünmez adam olmuştu. Zenon Malar gölünde bir balıkçı kayığı buldu, Stokholm'e geçti, oradan Kalmar'a, oradan da Almanya'ya doğru dümen tuttu.

Ömründe ilk olarak, bir garip gerekseme ile, eskiden geçmiş olduğu yerlerden yeniden geçmek istiyordu, sanki varlığı, yıldızlarındaki gibi önceden belirlenmiş bir yörünge üzerinde döneniyormuş gibi. Lübeck'de, başarılı işler yaptığı halde, ancak birkaç ay kalabildi. Ömrü boyunca, aralıklı olarak üzerinde çalıştığı **Prothéories**'lerini Fransa'da bastırmak istiyordu. Bu kitaptan amacı belli bir öğreti kurmak değil insan düşüncesi ile ilgili bir terimler, kavramlar dizgesi yapmak, bunların birbirleri ile uyuşan ve uyuşmayan yanlarını, aralarındaki gizli ya da birbirine teğet düşen ilişkileri göstermekti. Yol üstü Louvain'de durakladığı zaman, arkasına gizlendiği Sébastien Théus adı altında kimse onu tanıyamadı. Sürekli yenilenen ama sonuna kadar aynı yüz çizgilerini, aynı etbenlerini taşıyan bir vücudun atomları gibi hocalar da çömezler de, kaç kez değiştikleri halde, her şey yine eskiden olduğu gibiydi, rastgele girdiği bir derslikte, bir zamanlar ya sabırsızlıkla ya da büyük bir merakla dinlemiş olduğu şeylerde fazla bir ayrılık yoktu. Audenarde dolaylarında, gençlik yıllarında Colas Gheel ile birlikte yaptıkları ve bugün hâlâ çalışan ve sahiplerine paralar kazandıran makinelere çok benzeyen ma-

kinelerle kurulmuş olan bir şerit ve kordela fabrikasına gidip görmek zahmetine bile katlanmadı. Ama fakültede bir cebircinin kendisine yaptığı ayrıntılı açıklamaları merakla dinledi. Nasılsa pratik denklemleri önemsemeyen bu profesör, yabancı bilgiden akşam yemeğinde beraber olmalarını rica etti, gece de evinde yatırdı.

Paris'te, daha önce Boulogne'da görmüş olduğu Ruggieri, Zenon'u güleryüzle karşıladı; kraliçe Catherine'in her işine koşturduğu yakın adamıydı ve o ara kendisine güvenilir bir yardımcı arıyordu, bir tehlike belirdi mi onu ileri sürüp kendisi paçayı kurtarabilmeliydi, bir de genç prenslere ilaç yapıp, ilerde başlarına gelebilecek olan şeyleri kestirmekte kendisine yardım etmeliydi. İtalyan, Zenon'u Louvre'a götürdü, metresine tanıştırdı; iki İtalyan kendi dillerinde çok hızlı konuşuyorlar, Ruggieri ikide bir yerlere kadar eğiliyordu. Kraliçe kıvılcımlar saçan gözleriyle tartıyordu bu yabancıyı; ellerini oynatıp elmas yüzüklü parmakları ile alevler tutuşturmaktan hoşlandığı gibi bakışlarını da ustalıklı kullanmasını bilirdi. Üç yıl önce rahmetli hükümdarı öbür dünyaya gönderen uğursuz kazadan söz etmek için, kara bir peçe indirir gibi, uygun bir surat takındı :

— Geçenlerde, hükümdarların genellikle ne kadar ömürleri olduğu ile ilgili hesapları gördüm sizin Prognostications'larınızda, keşke bunları daha önce görseydim. O zaman belki rahmetli kral beni dul bırakan mızraktan kurtulabilirdi... Zira düşünüyorum ki sizin de bir payınız olmalı, Zenon adında birisine mal ettikleri, o kafadan yana biraz zayıf olanlar için tehlikeli olan kitapta.

— Ben o Zenon'muşum gibi konuşalım, dedi Zenon. Speluncam exploravimus... Benim kadar majesteleri de bilirler ki gelecek, çok durumlara ve rastlantılara gebedir, ama bunların hepsini doğuramaz ve bunlardan kimilerinin zamanın döl yatağı içerisinde kımıldandıklarını duymak olanaksız değildir. Ama bu larvalardan hangisinin yaşar-kalacağı ve zamanında dünyaya gelip gelmeyeceği biline-

mez. Ben hiçbir zaman pazarda, zamanından önce gelmiş felaketler ya da mutluluklar satmadım.

— Bununla majeste İsveç kralının sarayındaki hizmetlerinizi önemsemediğinizi mi belirtmek istiyorsunuz?

— Fransa'nın en zeki kadını huzurunda yalana sapmamı gerektiren bir neden yok.

Kraliçe gülümsedi.

İtalyan, bir meslektaş tarafından, sanatlarının üzerine gölge düşürülmesinden hoşlanmadı, sözü İtalyanca alıp uzun uzun bir şeyler söyledi. Onun arkasından konuşan Zenon lafı kısa kesti :

— Bir çıbanı kurutabilirim, ama genç kralı iyi edemem. Majeste'yi, görüşme saatinde uzaktan gördüm : Ciğerlerinden hasta olan birisinin öksürüğünü ve terini tanımak büyük bir bilgi gerektirmez. Tanrıya şükredin ki size birden fazla oğul vermiş.

Kraliçe makine ile kurulmuş gibi haç çıkardı.

— Tanrı hepimizi korusun. Ruggieri sizi kralın yanına yerleştirecek. Hiç olmazsa sıkıntılarını hafifletirsiniz, size güvenimiz var.

— Ya benim sıkıntılarımı kim hafifletecek, diye sordu sert sert, filozof. Sorbonne, Saint-Jacque sokağındaki bir kitapçıda baskıda olan Prothéories'lerimi yasaklatmayı kuruyor. Kraliçe meydanda yakılacak yazılarımdan tütecek olan dumanın gelip benim Louvre'un çatı katındaki yoksul odamda genzimi yakmasına engel olabilecek mi?

— Bu Sorbonne'lu baylar, aralarındaki çekişmelere benim karışmamdan hoşlanmazlar, diye sudan bir yanıt verdi İtalyan asıllı ana kraliçe.

Zenon'u göndermeden önce, İsveç kralının kanı ve bağırsakları üzerine uzun uzun sorular sordu. Ara sıra oğullarından birine kuzeyden bir prenses almayı tasarladığı oluyordu.

Küçük ve hasta kralı gördükten hemen sonra Louvre'dan çıktılar, ikisi beraber ve rıhtım boyunca yürüdüler.

İtalyan yolda sarayla ilgili bir sürü öykü anlatıyordu. Kafası başka şeylerle dolu olan Zenon lafını kesti,

— O lapalarla yakılar beş gün süreyle her gün vurulacak, durumu siz izlersiniz.

Düzmece hekim şaşırdı,

— Siz kendiniz bakmayacak mısınız?

— Hayır. Görmüyor musunuz, başıma bir iş açarlarsa beni kurtarmak için parmağını bile kıpırdatmayacak. Prenslerin bileliğinde dolaşmak beni hiç açmaz.

— Peccato, dedi İtalyan, Katiliğiniz bile hoşuma gidiyor.

Birden durup Zenon'un kolunu tuttu, yavaş sesle, İtalyanca konuştu. Zenon Fransızca yanıt verdi:

— Kraliçenin düşmanlarını ortadan kaldırdığınız hakkında çıkarılan söylentilerin haklı olduğuna mı inandırmak istiyorsunuz beni?

Ruggier şakaya vurdu,

— Abartıyorlar. Ama niye majestenin silah tezgâhları olduğu gibi hapishaneleri de olmasın? Düşünün ki dul bir kadın, Fransa'nın yabancısı, Luther'cilere göre Jezabel, bizim katoliklere göre Hérodias, üstelik düşünmek zorunda olduğu beş çocuğu var.

— Tanrıya emanet olsun, dedi tanrı tanımaz Zenon. Ama eğer bir gün zehir kullanmak zorunda kalırsam bunu kendi iyiliğim için yaparım, kraliçeninki için değil.

Bununla beraber yine de Ruggieri'nin evine yerleşti; İtalya'nın konuşkanlığı ile avunuyor gibiydi. İlk kitapçısı Etienne Dolet'yi yaktıklarından beri Fransa'da kitap yayımlatmamıştı. Saint-Jasques sokağındaki kitapçıda basılmakta olan kitabı ile uğraşıyor, büyük bir titizlikle, bir sözcüğü ya da sözcüğün arkasındaki bir kavramı düzeltiyor, bazı tümceleri açıyor, bazılarını da istemeyerek kapatıyordu. İtalya'da Louvre'da kaldığı bir akşam, Ruggieri'nin evinde tek başına yemeğini yerken Maitre Langelier çıkageldi, kitabını basan kitapçı; Prothéories'lere el konulması ve cellat eliyle yakılması için emir çıkmıştı. Kitapçı yazıların daha

mürekkebi kurumadan girdiği zarara yanıyordu, ana kraliçeye yazılacak şöyle usturuplu bir dilekçe son dakikada durumu düzeltebilirdi. Zenon bütün gece yazdı, düzeltti, bir daha yazdı, yine düzeltti. Seher vakti masadan kalktı, gerindi, esnedi, kâğıtları da elindeki kalemi de ateşe atıp yaktı.

Pılı pırtısını ve hekimlik heybesini topladı. Asıl eşyasını, ihtiyatlı davranıp, Senlis'deki hanın çatı katında bırakmıştı. Ruggieri aşağıdaki odada bir kızın kolları arasında horulduyordu. Zenon kapının altından bir kâğıt kaydırды, Languedoc'a gidiyorum, diye yazmıştı. Gerçekte niyeti Bruges'e gitmek, orada kendini unutturmaktı.

Dar bekleme odasının duvarında İtalya'dan getirilmiş bir nesne asılıydı. Bağa çerçeveli bir Floransa aynası. Aslında yirmiden fazla ufacık, bombe aynacıktan oluşan, altı köşeli arı peteği gibi, bir zamanlar canlı bir hayvanın kabuğu olan incecik kenarları var. Bir Paris sabahının kül rengi ışığında Zenon bu aynaya bakıyordu. Optik yasalarına göre bir araya getirilmiş, birbirinden ayrı yirmi surat, kalpaklı, zayıf, sarı benizli bir adam yüzü, kendileri de birer ayna olan gözleri pırıl pırıl. Bu kaçak, kendi dünyasına kapanmış, kendileri de koşut dünyalarda kaçmakta olan benzerlerinden ayrı düşmüş olan bir adam, ona Yunanlı Demokrit'in varsayımını anımsattı, sonsuza kadar uzayan, birbirinin eşi bir dizi evren ve her birinde bir dizi filozof hapishanelerde sürünüyor ve orada can veriyorlar. Acı acı gülümsedi. Yirmi küçük surat da gülümsedi, her biri kendi hesabına. Onları bir daha gördüğünde başlarını çevirip kapıya doğruldular.

İKİNCİ BÖLÜM

DURAĞAN YAŞAM

Obscurum per obscurius
İgnotum per ignotius
Simyagerlerin şıartı

Karanlığa ve bilinmeyene gitmek
daha karanlık ve daha bilinmeyenden

BRUGES'E DÖNÜŞ

Senlis'de Bruges Cordelier'leri başrahibine rastladı; rahip tarikatın son olarak Paris'te yapmış olduğu toplantıdan dönüyordu, arabasına Zenon'u da aldı, birlikte yola çıktılar. Üstüne başına pek dikkatli olduğu söylenemezse de görüldüğünden daha uyanık bir papazdı, insanlara ve olaylara ilgi duyardı, çevresi üzerine bir şeyler bilirdi; Atlar Picardie ovalarının hırçın rüzgârı ile savaşırken iki yolcu sohbet ediyorlardı. Zenon yalnızca gerçek adını ve uğradığı kovuşturmayı sakladı; papazın öylesine bir inceliği vardı ki insan kendi kendisine acaba doktor Sébastien Théus üzerine bir şeyler seziyor da belli etmek istemiyor mu diye sorabilirdi. Tournai'de yolları tıkayan bir kalabalıkla karşılaştılar; sorularına aldıkları yanıtla göre kalabalık büyük alana koşuyordu, Calvin'ci olmakla suçlanan Adrian adında bir terzi asılacaktı. Karısı da suçluydu ama bir kadının etekleri, gelen geçenin başı üstünde, havada sallanması ayıp olacağı düşünülmüş, eski bir geleneğe göre diri diri gömülmesine karar verilmişti. Zenon dehşete kapıldı ama belli etmedi, Katoliklerin dua kitabı ile Reformcuların İncil'i arasındaki çatışmayla ilgili konularda duygularını gizlemek yolunu tutmuştu. Usulden olduğu üzere hérésie'den nefret etmekle beraber, papaz da bu cezayı

fazla katı buluyordu ve bu ihtiyatlı eleştirii karşısında Zenon, yol arkadaşına karşı aşırıya kaçan bir yakınlık duydu, durumuna ve sırtındaki cübbeye göre umulmayacak kadar ılımlı bir görüştü bu.

Araba şimdi yine kırlarda yol alıyordu ve papaz başka şeylerden konuşurken Zenon, üzerine atılan kürekler dolusu toprakların altında boğuluyor gibi oluyordu. Aradan on beş dakika geçmiş olduğunu düşündü, sahiden boğulmakta olan o zavallı da çoktan ölüp gitmiş olmalıydı.

Dranoutre'deki konağın demir parmaklıkları önünden geçiyorlardı, konak oldukça bakımsız kalmışa benziyordu. Papaz bu arada Philibert Ligre'den söz etti, söylediklerine göre Bruxelles'de yeni kral naibi olan Madame'ın yanında en çok onun sözü geçiyormuş, istediğini yaptırabiliyormuş. Bu zengin Ligre ailesi artık Bruges'de oturmuyormuş; çoktan beri Brabant'daki Pradelle malikânesinde kalıyor ve yabancı efendilere usaklık ediyorlarmış, İspanyola karşı gösterilen bu yurtsever aşağısamayı duyunca Zenon'un kullakları dikildi. Biraz daha ötede Wallonnes korumacılar, başlarında demir başlık, ayaklarında deri külot, kasıla kasıla gelip izin kâğıdı sordular. Başrahip yüzünde buz gibi bir gülümseme ile istedikleri belgeyi gösterdi. Flandre'da gözle görülür bir değişiklik vardı. Bruges'ün büyük alanında iki yolcu saygı gösterileri ve gelecekte karşılıklı yardım önerileri arasında, birbirlerinden ayrıldılar. Cordeliers manastırının başrahibi olan papaz bir kira arabasına binip manastırına gitti, Zenon, uzun süre oturmaktan uyuşan ayaklarını açma rahatlığı içinde paketlerini yükledi. Otuz yıldan beri görmemişti bu kenti, kendini bir tersliğe uğramadan yeniden onun sokaklarında bulmaktan şaşırmış gibiydi.

Eski ustası ve arkadaşı Jean Myers kaç kez Vieux-Quai-au-Bois'daki şirin evinde gelip kendisi ile birlikte oturmasını önermişti. Zenon bu kez geleceğini haber vermişti. Kapıda elinde fenerle bir hizmetçi kadın karşıladı. Suratsız karının biriydi, Zenon içeri girerken kapıdan çekilmediği için, kadına adamakıllı sürünmek zorunda kaldı.

Jean Myers damla hastalığı çeken ayaklarını ocağa doğru uzatmış, koltuğunda oturuyordu. Ev sahibi ile konuk şaşkınlıklarını belli etmemeyi başardılar. Kuru bir adam olan Jean Myers gitmiş yerine küçük, tombalak bir ihtiyar gelmişti, diri bakışları ve kurnaz gülümsemesi pembe etlerin arasında kayboluyordu; eskilerin yakışıklı Zenon'u tüyü ağarmış, asık suratlı bir adam haline gelmişti. Kırk yıllık çalışma burjuva hekime rahat bir ömür geçirmeye yetecek kadar bir birikim sağlamıştı; sofrası ve mahzeni iyiydi, hatta damla hastalığı çeken bir adam için fazlaca iyiydi. Önceleri biraz takılmış olduğu hizmetçisi Catherine, görgüsüz ama elinden iş gelen becerikli bir kadındı, konuşkan da sayılmazdı, boğazına ve eski şaraba düşkün olanları mutfağına sokmazdı. Jean Myers dinle ve dogma ile ilgili şeyler söylüyordu, bu tarz şakalardan ve nüktelerden pek hoşlanırdı; Zenon eskiden bunları hoş bulduğunu anımsıyordu; şimdi ise oldukça yavan geliyordu; ama yine de Tournai'de terzi Adrian'ı, Lyon'da Dolet'yi, Cenevre'de Servet'yi düşünerek, kendi kendine inancın kudurganlığa götürdüğü bir zamanda kaba tuzlu bir kuşkuculuğun da bir değeri olması gerektiğini söylüyordu; kendisi gibi, inkâr yolunda, sırf yeniden düzeltilip düzeltilemeyeceğini, bir başka planda ve bir başka yoldan yeniden kurulup kurulamayacağını göreceğim diye her şeyi yıkmaya kalkamayacak kadar ileri gitmiş olan birisi için artık bu kolay gülünen şakalar ilginç olmaktan çıkmıştı. Jean Myers'de boşinançlar ile berber-cerrah Pyrrhonisme'i garip surette birbirine karışıyordu. Hermetik meraklıları da vardı, oysaki bu konudaki çalışmaları çocuk oyuncağı sayılabilecek kadar basitti; Zenon, triade üzerine ya da Mercure Lunaire üzerine daha ilk akşamdan bir sürü açıklamalara sürüklenmek istemiyordu. Hekimlik konusunda ihtiyar Jean her ne kadar bilinen uygulamaların dışına çıkmayacak kadar ihtiyatlı idiyse de, yeniliklere de meraklıydı; canını yakan damla hastalığı için Zenon'dan bir ilaç umuyordu; Zenon'un kuşku uyandıran yazılarına gelince, doktor Sébastien Théus'ün sahici kimliği meydana çıksa bile, bunların Bruges'deki ya-

zara bir ziyanı dokunacağını sanmıyordu. Bruges gibi, kum sancıları çeken bir hasta örneği, kumlar dolmakta olan limanının derdine düşmüş olan bir kentte kimsenin kitaplarla uğraşacak hali yoktu.

Yukarıdaki odada kendisi için hazırlanmış olan yatağa girdi. Ekim ayının soğuk bir gecesi idi. Catherine elinde ocakta kızdırılıp yün bezlere sarılmış bir tuğla ile geldi. yatağın yanına diz çöküp yorganı araladı, ateş gibi yanan tuğlayı Zenon'un ayak ucuna koydu, sonra ayağını tutup ovmaya başladı, oradan ayak bileklerine ve daha yukarı, derken ellerinin altındaki çıplak gövdenin her yanını mincıklamaya koyuldu. Sandığın üzerinde duran kandilin ışığında, kadının yaşı belli olmuyordu, aşağı yukarı kırk yıl önce bir kadına neyin, nasıl yapılacağını öğretmiş olan hizmetçi kadın gibiydi. Catherine yorganı kaldırıp bütün ağırlığı ile üzerine abandığı zaman ona engel olmaya kalkmadı. Bu iri kadın, ilgisizce yenen her günkü ekmek ve bira gibi ne tiksinti uyandırıyor ne de büyük bir zevk veriyordu. Uyandığı zaman kadın çoktan mutfaktaki işine dönmüştü. Kadın bütün gün gözünü kaldırıp bakmadı ama yemekte bol yemek koydu tabağına, adeta kabaca üstüne titriyordu. Gece yatmadan önce oda kapısını kilitledi ve kapı tokmağını sessizce yokladıktan sonra uzaklaşan kadının ağır adımlarının sesini dinledi. Ertesi günkü davranışı bir gün öncekinden başka olmadı; onu da evin öbür eşyaları ve bir hekim evinin araç gereçleri gibi tutuyordu sanki. Bir haftadan fazla geçti, bir gece kapıyı kilitlemeyi unuttu: Suratında kabak gibi bir gülüşle girdi, kadın, hantal cinselliğinin değerini göstermek istiyormuş gibi eteğini kaldırdı. Kışkırtma beklediği etkiyi yaptı. Hiçbir zaman etin salt kendisinin hayvanca gücünü böylesine yaşamamıştı, kişiden bağımsız, yüzden, gövdenin çizgilerinden, hatta kendi cinsel beğenilerinden bağımsız bir güçtü bu. Yastığının üstünde soluk soluğa çırpınan bu kadın bir Lémure'dü, bir Lamie, kiliselerin sütun başlıklarında görülen karabasan dişilerinden biri. Bu kalın dudaklı ağızdan, tam keyfini getirirken öyle sözler dökülüyordu ki, Zenon okul çağından

beri böyle şeyler işitmemişti; sonunda kadının ağzını eliyle kapamak zorunda kaldı. Ertesi sabah tiksinti baskın geldi; böyle bir yaratıkla suç ortağı olmak gücüne gidiyor, şüpheli bir han yatağında yatmaya razı gelmiş gibi kendine kıızıyordu. Bir daha kapıyı kilitlemeden yatmadı.

Kitabının toplatılıp yakılması olayının kaldırdığı toz toprak yatışınca, kadar Jean Myers'in evinde kalmayı düşünüyordu. Ama kimi zaman, ölünceye kadar hep burada, Bruges'de kalacakmış gibi geliyordu, belki yolculuğun sonunda bu kent, önünde kazılmış bir tuzaktı, belki de bir çeşit tembellikle kendisini eli kolu bağlanmış gibi duyduğu için yeniden yollara düşmekte ayak sürüyordu. Jean Myers artık kendisi hasta bakacak durumda olmadığından elindeki birkaç hastayı ona emanet etmişti; az bir şey olduğundan, Bâle'de olduğu gibi, kentin öbür hekimlerinin hastelerini uyandırma tehlikesi de yoktu; Bâle'de mesleğini, seçme öğrencilerden oluşan bir çember ortasında ve herkesin önünde yürütmüş olduğundan öbür hekimleri kıskandırmıştı. Bu kez hekimlerle ilişkisi birkaç konsültasyondan ibaret kalıyor, Sieur Théus ya en yaşlı ya da en yetkin olanın görüşüne katılmakla ya da havadan sudan, olup bitenlerden konuşarak işi geçiştiriyordu. Hastalarla olan konuşmalar da zaten hastaların kendileri üzerinde dönüp dolaşıyordu. Bunların çoğu Zenon adını duymamıştı; duyanların aklında da pek bir şey kalmamıştı. Daha kısa bir süre önce zamanın özü ve özellikleri üzerine bir kitapçık yazmış olan filozof kendi kumunun insan belleğini çabucak göçürüp yuttuğunu görüyordu. Bu otuz beş yıl bir yırım yüzyıl gibi geçmişti. Okul çağında iken yeni olan ve tartışmalara konu olan âdetler ve kuralların bugün her zaman için var oldukları söylenebilirdi. Zamanında dünyayı sarsmış olmaları bugün artık unutulmuştu. Yirmi yıllık ölümler şimdiden eski kuşağınkilerle karıştırılıyordu. İhtiyar Ligre'in dillere destan zenginliğinden şimdi tek tük birkaç anı kalmıştı; Oğlu bir tane miydi iki tane mi diye soruyorlardı. Bir de yeğen vardı ya da Henri-Juste'un piçi ki kötü yola düşmüştü. Bankacının babası bir zamanlar Flandre

maliye bakanı geçinirmiş, oğlu gibi, ya da naiblik meclisinin sözcüsü, bugünkü Philibert gibi. Uzun zamandan beri içinde oturulmayan Ligre konağının zemin katı artizanlara kiralanmıştı; Zenon daha düne kadar Colas Gheel'e ait olan fabrikaya gitti; burada şimdi ip ve halat yapılıyordu. Çabuk kafayı bulan ama Oudenove ayaklanmasından ve oğlanının asılmasından önce kendi tarzında bir yönetici ve bir prens olan bu adamı anımsayan bir kişi çıkmadı. Chanoine Bartholommé Campanus sağdı, ama pek çıkmıyordu, yaşlılıktan ileri gelen sıkıntıları vardı ama bereket versin Jean Myers'e baş vurulmamıştı. Zenon da, eski üstadının koro bölümündeki arkalıklı sandalyelerden birinde oturarak ayinlere katılmakta olduğu Saint-Donatien kilisesine, ne olur ne olmaz, adım atmıyordu.

Yine ne olur ne olmaz, Montpellier'den almış olduğu kendi gerçek adına düzenlenmiş diplomayı Jean Myers'in çekmecesine kilitlemişti, elinde kimliği ile ilgili olarak Gott adında bir hekim taslağının dul karısından bir rastlantı sonucu olarak satın almış olduğu, sonradan işi büsbütün karıştırmak için Gott adını Yunan-Latin ağzına uydurarak Théus'e doğru geliştirdiği parşömenden başka bir kâğıt saklamıyordu. Jean Myers'in de yardımı ile oldukça bulanık ve sıradan bir de biyografi uydurmuştu ki başlıca özelliği, birkaç kapıdan girilip çıkılabilen bir eve benzemesiydi. Buna inandırıcılık kazandırmak için kendi yaşamından titizlikle seçilmiş olaylar da katmıştı, kimseyi şaşırtmayacak, ilgilendirmeyecek, bir soruşturma olursa hiçbir sonuca götürmeyecek sıradan olaylar. Doktor Théus, Utrecht piskoposluğuna bağlı Zutphen kasabasında dünyaya gelmişti, yerli bir kadınla Madame Marguerite d'Autriche hanedanına bağlı Bresse'li bir doktorun nikâhsız çocukları idi. Adını vermek istemeyen bir hayırseverin hesabına Clèves'de yetişmiş, önce bu kentteki Augustins manastırına girmeyi düşünmüş, ama sonradan baba mesleğine karşı duyduğu ilgi baskın çıkmıştı; İngolstadt üniversitesinde, sonra Strasbourg'da okumuş ve bu ikincisinde bir süre de hekimlik yapmıştı. Bir Savoie elçisi onu Paris'e sonra Lyon'a götür-

müş, böylece Fransa'yı ve Fransız sarayını da biraz tanı-
mıştı. İmparatorluk topraklarına döndükten sonra Zut-
phen'de hâlâ sağ olan anacığının yanına yerleşmeyi dü-
şünmüş ama, kendisi bir şey dememekle beraber, şu ara
oralarda pek çok olan sözde reformculardan hazzetmediği
için olacak, bu niyetten vazgeçmişti. Ve işte bundan ötü-
rüdür ki, bir zamanlar Marlines'de babasını tanımış olan
Jean Myers'in kendisine önerdiği bu işi kabul edip burada
kalmıştı. Polonya'nın katolik kralının ordusunda da cer-
rahlık yapmıştı, ne var ki bunun tarihini şöyle bir on yıl
kadar geriye kaydırıyordu. Son olarak da Strasbourg'daki
doktorun kızından dul kalmıştı. Yalnızca eşe dosta o da giz-
liden anlatılan bu masallar, ihtiyar Jean'ı pek eğlendiriyor-
du. Ama filozof ara sıra, suratına doktor Théus'ün değersiz
suratının yapıştığını hissediyordu. Bu uydurma yaşam
pekâlâ kendi yaşamı da olabilirdi. Bir gün birisi yolculuk-
ları sırasında Zenon adında birisine rastlayıp rastlamadı-
ğını sordu. Hiç duraklamadan hayır dedi ve bu hayır pek
de yalan sayılmazdı.

Bu tekdüze günlerin çizgisi üzerinde ufaktan ufağa
bazı tümsekler belirmeye başlamıştı. Her akşam yemekte
Jean Myers, Zenon'un o sabah hastalarını görmek için git-
tiği evlerin iç alemleri üzerine bir şeyler söylemekle baş-
lıyordu yemeğe, bu uykulu kentte bir padişah sarayındaki
kadar dolabın döndürüldüğünü ya da bir Venedik batak-
hanesindeki kadar rezilliğin hüküm sürdüğünü belirten,
yerine göre gülünç, yerine göre acıklı ama her zaman ba-
yağı olaylar anlatıyordu. Bu gelir sahibi, hali vakti yerin-
de kimselerin, kilise yöneticilerinin hep birbirine bağlı olan
yaşamları üzerinde değişik mizaçlar, huylar, ruhsal yapılar
çıkiyordu ortaya; bazı kümeler oluşuyordu, kazanç peşinde
koşanlar, entrikacılar, aynı ermişe bağlı olanlar, aynı ağır-
ları çeken ya da aynı kötülükleri güdenler gibi. Babaların
kuşkuları, çocukların densizlikleri, kocamış evliler arasın-
daki ekşilikler, Vasa ailesinde ya da İtalyan saraylarında
görülenlerden başka değildi ama ortaya konan ufak şey-
ler, tersine, tutkulara büyük boyutlar getiriyordu. Bu bir-

birine girmiş yaşamlar, filozofa bağıntısız bir yaşam sürdürmenin değerini bildiriyordu. Düşünceler de canlı varlıklar gibiydiler: Önceden belirlenmiş bir kategoriye giriyorlardı. Çağın tüm günahlarını inançsızların ya da reformcu denilen kimselerin sırtına yıkacak olanlar ve kimlerin her zaman naib madamı haklı buldukları önceden seziyordu. Kimi zaman konuşacak şey bulamazlardı, o zaman gelsin yalan dolan, gençlik arasında yaygın bir hale gelmiş olan İtalyan hastalığı (firengi) filan; eğer kazara unutulmuş olan vizite ücretleri hatırlatılırsa yerlerinden hoplar, şaşkınlığa vurur ya da düpedüz atlatmaya çalışıyorlardı. Hepsi belliydi önceden, çörek kalıbının içinden ne çıkacağında yanılma payı yoktu.

Garip bir şeydi ama, ona öyle geliyordu ki, koca kentte özgür düşüncenin ışılandığı tek yer Cordeliers manastırı başrahibinin hücresidir. Önceleri dost olarak, sonraları hekim olarak gidip gelmeye başlamıştı. Bu ziyaretler seyrekti, ikisinin de daha fazlasına vakti yoktu. Zenon, kendisine bir günah çıkartıcı rahip bulmak zorunluluğunu duyduğu zaman onu seçti. Dinsel konularda bıkırtıcı söylevler atmıyordu. Güzel Fransızcası, kaba Flamanca ile tırmalanan kulaklarını dinlendiriyordu. İnanç ile ilgili konular dışında her şeyden konuşuyorlardı, ama rahibi en çok kamu işleri çekiyordu. Yabancı zorbalığına karşı savaşılan senyörlere bağlıydı, onları tutuyordu. Ama Belçika ulusu için bir kan banyosu düşüncesinden de ürküyordu. Zenon bazı tahminler ve teşhisler ileri sürdüğü zaman, ihtiyar Jean omuzlarını kaldırıyordu: Her zaman olan şeydi, koyunları küçükler kırkar, yünü büyükler alırlardı. Ama yine de İspanyol'un yiyecek maddelerine zam yapmaktan söz etmesi ve her biri için yüzde bir vergi istemesi ayıp bir şeydi.

Sebastien Théus, fazlaca sıcak evde tıkalı kalmaktansa sokakların ıslak havasını ve surların dışında kırık yerlerde dolaşmayı daha çok seviyordu. Suların erken karardığı mevsimde, bir akşam eve döndüğünde Catherine'i merdiven ba-

şındaki sandıktan bir yatak çarşafı çıkarırken buldu, her zaman yaptığı gibi, ışığı yakmaya davranıp bu arada kendisine de sürtünmeye kalkmadı. Mutfakta ocak sönmüştü. Zenon el yordamı ile şamdanı yaktı. İhtiyar Jean Myers'in henüz soğumamış olan vücudu yandaki salonun masasında upuzun ve tertemiz yatıyordu. Catherine elinde bir çarşafı girdi.

— Kan tutması, dedi.

Sultanın hizmetinde bulunduğu sırada İstanbul'da görmüş olduğu kara çarşafı ölü yıkayıcılara benziyordu. İhtiyar hekimin ölümüne pek şaşmamıştı, Jean Myers zaten kendisi de damla hastalığının yüreğe kadar çıkacağını biliyordu. Birkaç hafta önce bölge noterini çağırıp bir sürü dinsel formül arasında sonuç olarak varını yoğunu Sebastian Théus'e bırakmış, bu arada Catherine'e de, ömrünün sonuna kadar oturmak üzere tavanarası odalarından birisini ayırmıştı. Filozof ölünün kasılmış ve şişmiş yüzüne yakından baktı. Kuşku uyandırıcı bir koku, dudağın kenarında kara bir leke; kuşkulandı, odasına çıkıp sandığı karıştırdı. İnce bir cam şişenin içindeki su bir parmak kadar azalmıştı. Zenon Venedik'te bir eczaneden almıştı bunu, hayvanlardan ve bitkilerden çıkarılmış karma bir zehirdi, ve bir akşam şişeyi Jean Myers'e de göstermişti. Bir tıkırtı duyup başını çevirdi; Catherine kapıda durmuş bakıyordu, o akşam da, şişeyi ihtiyar hekime gösterirken de, mutfak kapısında durup böyle bakmış olmalıydı. Kadının kolunu yakaladı; kadın dizüstü çöktü, ağzından anlaşılır anlaşılmaz bir laf seli dökülmeye başladı, iki hıçkırık arasında,

— Voor u heb ik net gedaan, sizin için yaptım bunu, dedi.

Sertçe itip aşağıya ölünün yanına koştu. İhtiyar Jean, kendi yordamınca, bilgece çıkarmıştı tadını yaşamın : Ağrıları o kadar fazla değildi, daha birkaç ay bu tatlı yaşamı sürdürebilirdi; belki bir, belki iki yıl daha, ama işte bu aptal cinayet, şu güzel dünyadan bir süre daha kendince zevk almaktan yoksun bırakıyordu onu, hem de yok yere, bu ihtiyar her zaman onun iyiliğini istemişti : Acı, kızgın bir

acıma Zenon'un yüreğini dağlıyordu. Efendisine zehir içiren bir hizmetçi kadına karşı, belki kurbanın kendisinin bile duyamayacağı kadar korkunç bir öfke, yararsız bir öfke duyuyordu. Jean Myers, her zaman hiç de küçük olmayan zekâsını kullanır, şu dünyanın tüm budalalıklarını alaya alırdı; bu kötü kadın, yaşasaydı kendisine iyilikten başka bir şey yapmayacak olan bu adamı, bir an önce mirasına konmak için öldürüvermişti. Böyle, şu masanın üzerinde rahatça uzanmış hali ile, kendi kötü kaderinden ne kadar uzakta imiş gibi görünüyordu; bu eski berber-cerrah hep alaya alırdı, insanların artık yürümediği ve sindirim organlarının çalışmadığı zamanlarda da düşündüklerini, acı çektiklerini sanan kimseleri.

İhtiyarı Saint-Jacques kilisesine gömdüler. Cenazeden döndüğü zaman baktı ki Catherine Zenon'un öteberisini ve hekim çantasını toparlayıp ölen ev sahibinin odasına taşımış; odayı silmiş süpürmüştü, büyük yatağı hazırlamış, ocağı da yakmış. Hiçbir şey söylemeden eşyasını toplayıp, geldiğinden beri yatmakta olduğu kendi odasına götürdü. Mirası devraldığının hemen ertesinde hepsini düşkünleresine bağışlayıp kurtuldu. Düşkünlerevi Long sokağındaki eski Saint-Cosme binasında idi ve Cordeliers manastırına bağlıydı. Eskilerin büyük görkemini çoktan yitirmiş olan bu kentte böyle bağışlar pek seyrek rastlanan şeylerdi; Sieur Théus'un cömertliği, tahmin ettiği gibi, çok iyi karşılandı. Jean Myers'in evi yaşlı sakatlara ayrılıyordu; Catherine burada hizmetçi olarak kalacaktı; nakit para ile harap Saint-Cosme düşkünler evinin bir bölümü onarılacaktı; işe yarar durumda olan bölümlerde kurumun bağlı bulunduğu Cordeliers başrahibi, bir dispanser kurulması için Zenon'u görevlendiriyordu, burada mahallenin yoksulları ile pazar kurulduğu günler kente akın eden köylülere bakılacaktı. İki keşiş ayrılmıştı, eczanede Zenon'a yardım edeceklerdi. Görev, doktor Théus'un üzerine meslekdaşlarının hasedini çekecek kadar önemli değildi; şimdilik bu yuvada güven al-

tında sayılırdı. Jean Myers'in yaşı katırı Saint-Cosme'un ahırına çekildi ve bahçıvanın bakımına bırakıldı. Üst kat odalarından birisinde Zenon için bir yatak yapıldı, eski berber-cerrahın kitaplarından bazılarını da alıp bu odaya götürdü; yemeklerini yemekhaneden getiriyorlardı.

Kış bu değişiklikler ve hazırlıklarla geçti; Zenon başrahiple konuştu, romatizma ve firengi bakımında buğu banyolarının etkinliği üzerine bilgi verdi ve Alman usulünde bir hamam yaptırılması için onayını aldı. Mekanik üzerine olan bilgileri, sobanın ve boruların en verimli biçimde kurulması ve döşenmesi bakımından çok yararlı oldu. Laines sokağında, Ligre'lerin eski ahırlarında bir demirci dükkânı açılmıştı; Zenon akşamları buraya uğruyor, ege eğiliyor, perçin vuruyor, lehim yapıyor, demir dövüyor, nalbant ustası ve kalfaları ile sürekli danışmalar yapıyordu. Mahallenin aylak çocukları doktorun kuru ellerindeki becerikliliğe bakıp şaşıyorlardı.

İşte bu olaysız geçen dönemde ki tanındı ilk olarak, eczanede yalnızdı, iki yardımcısı gitmişti. Pazar kurulduğu gündü, her zamanki yoksul hastalar geçidi akşam duasına kadar sürmüştü. Birisi kapıyı çaldı; yaşlı bir kadın, pazarda tereyağı satar sonra gelir hekimden siyatik ilacı isterdi. Zenon, rafta kuvvetli bir kan toplayıcı merhemle dolu bir hokka vardı, ona uzandı, sonra nasıl kullanılacağını anlatmak üzere kadının yanına geldi. Birden bakışı soluklaşmış mavi gözlerinde sevinçle karışık bir şaşkınlık pırlıtısı gördü ve bu kez kendisi de tanıdı. Çocukluğunda Ligre konağının mutfaklarında çalışan kadınlardan birisiydi. Greete (adı birden aklına gelivermişti) evden ilk kaçışında kendisini geri götüren uşağın karısıydı. Tencerelerin, çanakların arasında dolandığı zamanlar kendisine iyi davrandığını anımsıyordu; masanın üzerindeki sıcak ekmekten ya da fırına sokulmak üzere hazırlanmış olan çiy hamurdan koparmasına ses çıkarmazdı. Tam kadın bir şaşkınlık çığlığı atacakken parmağını dudaklarının üzerine koydu. İhtiyar Greete'nin bir zamanlar Fransa ile kaçakçılık yapmış olan bir oğlu vardı, arabacıydı; zavallı şimdi inmeliydi, bir za-

manlar senyörün çiftliğine bitişik bir tarladan çalınan birkaç çuval patates yüzünden başı belaya girmişti. Kimi zaman gizlenmenin gerekli hatta Zenon'u da aralarına kattığı zengin ve soylu kişiler için bile geçerli olduğunu biliyordu. Sesini çıkarmadı ama ayrılırken elini öpmeyi de unutmadı.

Bu olay yüreğine kuşku düşürebilirdi, her gün için böyle bir durumla karşılaşması mümkündü; oysa tanınmış olmaktan hoşlanmıştı ve buna kendi de şaşıyordu. Herhalde, diyordu kendi kendine, orada kentin surlara yakın bir yerinde, Saint-Pierre-de-la-Digne'in yakınında, tehlike halinde geceyi geçirebileceği bir küçük çiftlik, atını arabasını kullanabileceği bir de arabacı vardı. Ama bunlar hep kendi kendine uydurduğu bahanelerdi. Çoktan unutmuş olduğu o biraz akıllı biraz da zıpır çocuğu kendisine benzeten birisinin çıkmış olması, daha doğrusu kendisinde o çocuğun hatırlanmış olması, kendi özvarlığını duymakta ona güç vermişti. Şimdi kendisi ile bir insan arasında ince de olsa bir bağ kurulmuştu. Bu bağ ne başrahiple olan ilişkilerinde olduğu gibi zihinsel, ne de zaman zaman yaptığı cinsel ilişkilerdeki gibi etsel bir bağdı. Grete hemen hemen her hafta gelip yaşlılık ağrılarını dindirmek için ilaç istiyordu; ama hiçbir zaman da eli boş gelmiyor, ya lahana yaprağına sarılı bir parça tereyağ, kendi eliyle pişirdiği bir çörek, biraz nöbet şekeri ya da bir avuç kestane getiriyordu. Zenon onun getirdiklerini yerken o da güleç, ihtiyar gözlerle ona bakıyordu. Aralarında ortaklaşa saklanan bir gizlin yakınlığı kurulmuştu.

DİPSİZ KUYU

Her gün aynı şeyleri yediği için gitgide özünde ve yapısında bazı değişikliklere uğrayan, şişmanlayan ya da zayıflayan, yediklerinden güç kazanan ya da o zamana kadar bilmediği hastalıklara tutulan kimseler gibi onda da edindiği yeni birtakım alışkanlıklar sonucu olarak ufaktan ufağa, hemen hemen hiç göze çarpmayan bazı değişiklikler oluyordu. Ama konuyu ele alıp düşündüğünde dün ile bugün arasındaki fark ortadan kalkıyordu : Dün nasıl yapıyordu ise, hekimliği, bugün de öyle yapıyordu, hastası varlıklı ya da yoksul o kadar önemli değildi. Sebastien Théus adı bir fantezi addı ama Zenon adına olan hakları daha belirgin değildi. **Non habet nomen proprium** : Bir adı olduğuna hep şaşmış olan ve sonuna kadar da şaşacak olan insanlardandı, tıpkı bir aynanın önünden geçerken bir yüze sahip olduğuna ve bunun da işte bu yüz oluşuna şaşılması gibi. Yaşayışı gizlilik içindeydi ve bundan doğan bazı zorluklar vardı : Her zaman olmuştu bu zorluklar. En önemli saydığı konularda susuyordu. Çoktan beri biliyordu başkalarını bırakmak, ses çıkarmak için gırtlaklarını ve dillerini kullanmaya, o kadar kolayken, konuşmaları ile kendini sergileyen kimse bir aptaldan başka bir şey değildir. Kendi seyrek konuşma nöbetleri hiçbir zaman namuslu

bir adamın savurganlığından başka bir şey olmamıştı. Saint-Cosme'dan hemen hemen hiç çıktığı yoktu, bir kentin içerisinde tutsaktı, bir kentin içinde bir mahalle, bu mahallede bir yanı bir bostana ve manastırın ek yapılarına öbür yanı çıplak bir duvara bakan yarım düzine oda. Ara sıra bitki örnekleri toplamak için çıktığı zamanlar hep aynı ekili tarlalardan, gemilerin yedekte çekildikleri aynı ırmak kıyısı yollardan, aynı koruluklardan, aynı kumsal sınırlarından geçiyor, hep bir karış toprak üzerinde dönen böcekleri düşünüp biraz da acı ile gülümsüyordu ama bu mekân darlığı, makine gibi hep aynı hareketlerin tekrarı her seferinde yetkelere bir tek belli ve yararlı görevin yerine getirilmesi uğrunda belli bir yön verilmesi biçiminde ortaya çıkıyordu. Bir yere tıkilıp kalmış olarak yaşamak, ne olur ne olmaz diyerek kendi kendine verip uygulamakta olduğu bir tutuklama kararı gibi belini büküyordu. Ama bu karar kaldırılabilirdi: Şimdiye kadar kaç kez başka iklimlerde yerleşmişti böyle, kısa bir süre için ya da bazen sandığı gibi temelli olarak, her yerde yerleşme hakkı olan ve hiçbir yerde yerleşmesine izin verilmeyen bir adam gibi, kimse bilemezdi yarın yeniden yollara düşüp düşmeyeceğini, kaderi böyle idi, kendisi de böyle istemişti. Ne var ki kaderi oynuyordu: Kendi de farkında olmadan bir kayma oluyordu. Karanlık bir gecede akıntıya karşı yüzen ve ne yana sürüklendiğini kestirebilmek için belli bir işaret noktası bulamayan bir adama benziyordu.

Daha geçende Bruges'ün dar sokaklarında yolunu ararken, büyük tutkuların, öğrenme hırsının peşinde didinerek tüketilen otuz beş yıldan sonra burası büyük yolun uzağında bir dinlenme yeri gibi görünmüştü. Dar ve karanlık bir ine sığınan bir hayvanın tedirgin güvenliğini düşünmüştü. Yanılmıştı, bu duragan yaşam durduğu yerde kayıyordu; korkunç bir canlılık çağıldırıyordu, bir yeraltı ırmağı gibi. Boğazına yapışan sıkıntı, kitapları yüzünden kovuşturulan bir filozofun sıkıntısı değildi. Elleri arasında bir kurşun parçası gibi ağır çekeceğini sandığı Zaman, cıva gibi dağılıyor, parmaklarının arasından kayıyordu. Saatler, günler

ve aylar saat akrebinin hatta yıldızların devinimlerine uymaz olmuşlardı. Kimi zaman sanki hep burada yaşamış, Bruges'den hiç ayrılmamış gibi geliyor, kimi zaman da daha dün geldim sanıyordu. Mekân da oynuyordu: Mesafeler de, günler gibi yok oluyordu. Şu kasap, şu sokak satıcısı, Avignon ya da Vadsténa'daki kasap ya da satıcı olabilirdi; şu sırtında kırbaç şaklayan atı Edirne sokaklarında yere yıkılırken görmüştü; şu sarhoş daha Montpellier'de başlamıştı ağız dolusu sövmeye ve kusmaya; şu dadısının kucağında viyaklamakta olan çocuk yirmi beş yıl önce Cologne'da doğmuştu; hiçbir zaman kaçırmadığı şu pazar duasını beş kış önce Krakovi'nin bir kilisesinde dinlemişti. Geride bıraktığı yılların, rüyalar gibi eriyip gitmiş olan olaylarını pek düşündüğü yoktu. Arada sırada görünürdü, hiçbir neden yok iken o gebe kadın geliveriyordu gözlerinin önüne; Languedoc'un bir kenar mahallesinde İpokrat yeminine karşın kadının çocuğunu düşürtmeye razı olmuştu, çünkü yolculuktan dönmekte olan kıskanç kocanın kadını öldürmesinden korkuyordu; ya da majesteleri İsveç kralının, verdiği ilacı içerken buruşan suratı, Ulm ile Constance arasında katırı dereden geçirmekte olan uşağı Ali, şimdi belki çoktan ölmüş olan yeğen Henri-Maximilien. Çukur bir yol, yazın bile kurumayan su birikintileri o Perrotin adındaki adamı anımsatıyordu, nedenini şimdi çıkaramadığı bir kavganın, ertesi günü, ıssız bir yolda ve yağmur altında bekleyip yolunu kesmişti. Şimdi o günkü gibi gözlerinin önünde işte, çamurlar içerisinde birbirine sarılmış iki gövde, pırıl pırıl bir bıçak yerde ve elinden düşürdüğü aynı bıçakla vurulan Perrotin, bu kez kendisi çamurlara belenmiş. Bu eski hikâyeye artık önemini yitirmişti, hatta bu leşin yirmi yaşında bir rahibin leşi olmasının bile önemi kalmamıştı. Bruges'ün kaygan kaldırımları üzerinde yürümekte olan bu Zenon, şimdiye kadar yerkürenin bir noktasında durmuş olan bundan sonra da yeryüzünün kıyamet dediğimiz sonuna kadar gelip duracak olan binlerce insanın dalga dalga kendi içinden geçtiklerini duyuyordu, tıpkı açık denizden üfüren rüzgârın üzerindeki eski püskü giysilerin

arasından geçip gidişi gibi; bu hayaletler yaşadıkları süre içerisinde ya da artık yaşamadıkları zaman burada bulunmayan ya da bulunmayacak olan adamın vücudunu görmeden geçiyorlardı. Az önce rastlanan, bir göz atıp geçilen ve hemen o anda geçmiş denilen şekilsiz yığın içerisinde atılan bu kim oldukları bilinmeyen insanlar, sürekli olarak larva dizisini çoğaltıyorlardı. Zaman, mekân ve cevher, bizim için onların sınırlarını oluşturan öz niteliklerini yitiriyorlardı; form artık cevherin kırık kabuğundan başka bir şey değildi; cevher kendi karşıtı olmayan bir boşlukta damla damla sızıyordu; öncesizlik-sonrasızlık ile zaman, hiç değişmeyen bir kara su örtüsüne akan bir kara su gibi, aynı şeydi, Zenon, tanrı üzerine derin düşüncelere dalmış bir Hristiyan gibi bu görüntüler içerisinde yuvarlanıyordu.

Düşünceler de kayıyorlardı. Düşünce edimi şimdi onu düşüncenin güvenilirmez ürünlerinden daha çok ilgilendiriyordu. Düşünmekte olan kendini inceliyordu, tıpkı kendi kendinin nabzını sayar gibi ya da soluk alıp verişini dinler gibi. Bütün ömrünce hep şaşmıştı, fikirlerin böyle duygusuz bir biçimde, boş, acaip suratlara benzer kristaller gibi üstüste yığılma yetisine, kendileri için ayrılmış etekmiren urlar gibi büyümelerine ya da yine insanoğlunun kimi çizgilerini yiyip yok ederek bazı kadınların doğrudukları cansız et parçalarına benzetilmesine. İnsan kafasının meydana getirdiği ürünlerin önemli bir bölümü de herhangi bir biçime sahip olmayan şeylerdi. Daha başka, usta elinden çıkma, daha temiz, daha saf kavramlar şu mesafeyi düşündüren nesnelerdendi; açılara ve paralellerine hayran kalınırdı; ama bunlar, yine de içerisinde müdrikenin kendi kendini hapsettiği bir parmaklığın demir çubuklarından başka bir şey değildiler ve sahtelik pası daha şimdiden kemirmeye başlamıştı bu soyut hırdavatı. Kimi zaman, bir dönüşümün sınırına gelinmiş gibi bir ürperme oluyordu. İnsan beyninin potasında bir parça altın yaratılmışa benziyordu; ama varılan sonuç yalnızca bir eşdeğerlilikti; dalavereci saray simyagerlerinin soylu müşterilerine bir şeyler bulduklarını kanıtlayabilmek için

başvurdukları düzmece deneylerde olduğu gibi: Potanın dibindeki altın, simyagerin oraya önceden koymuş olduğu bir dükâ altınından başka bir şey değildi ve oraya konmadan önce yıllarca elden ele dolaşmıştı. Kavramlar insanlar gibi ölüyorlardı: Bir yarım yüzyıl içinde birkaç düşünce kuşağının dağılıp toz olduklarını görmüştü.

Eski deniz yolculuklarından kalma daha akıcı bir işretilenme yapıyordu. İnsan müdrikesini bütünü içinde ele almak isteyen filozof, bunun altında hesaba vurulabilir eğrilere boyun eğen haritalarda gösterilen akıntılarla çizik çizik olmuş, havanın baskısı ve suların eylemsizliği ile derin kıvrımlarla oyulmuş bir kütle buluyordu. Buradan, değişmeyen suyun oluşturduğu ve zaman zaman su çevriminin yüzeyine çıkan büyük formlara benzer figürlere, ruh tarafından üstlenilmiş biçimlere ulaşıyordu; her kavram, sonuç olarak, birbirine çarpan, birbirini yok edip bir tek beyaz köpükte birleşen iki dalga gibi, kendi karşıtı içerisinde eriyordu. Zenon enkaz olarak bizim inanılır saydığımız pek az doğruyu sürükleyip götüren bu düzensiz dalganın koşuşuna bakıyordu. Ara sıra, kabaran suların altında kımıldamadan duran bir cevher, sözcükler için fikirler ne ise, fikirler için de işte o olan bir şey görür gibi oluyordu. Ama bu substratum'un sonuncu tabaka olduğunu bu kımıltısızlığın insan zihni için çok hızlı bir hareketi gözden saklamadığını kanıtlayacak hiçbir şey yoktu, düşüncesini yüksek sesle söylemekten ve kitapçı tezgâhlarında pazarlamaktan vazgeçtiğinden beri, bu kölelik onu yalın kavramlara ulaşmak için, şimdiye kadar hiç inmediği derinliklere doğru sarkmaya zorlar olmuştu. Şimdi daha ileri götürülmüş bir sınama uğruna kavramların kendilerini geçici olarak gözden çıkarıyordu: şimdi beynini tutuyordu, solugunu tutar gibi, döndüğü gözle görülemeyen bu çarkların dönüşünü daha iyi dinleyebilmek için.

Fikirler evreninden, içeriği ve sınırları form ile belirlenmiş olan töz'ün somut evrenine dönüyordu. Odasına kapanmış, nesneler arasındaki ilişkiler üzerine daha doğru

görüşlere varacağım diye çabalamıyor, nesnelerin ne oldukları konusunda belirgin olmayan düşüncelere dalıyordu. Bu suretle insan müdrikesinin, işine yarayan nesneleri, yapılmış oldukları tözün ne olduğuna iyice bakmadan almak ya da tersine atmak biçimindeki kötü eğilimi de düzeltmiş oluyordu. Böylece su onun için susuzluğu gideren bir içki, kirleri temizleyen bir sıvı, chanoine Bartholommé Campanus'ün sular üzerinde yüzen Ruh'dan söz ederken adını andığı Hristiyan Demiyurgos'u tarafından yaratılmış olan evrenin temel bölümlerinden birisi, Arşimed idrolığının ya da Thales fiziğinin temel ögesi, ya da yine aşağıya doğru akan güçlerin simyadaki imgesi olmuştu. Yer değiştirmeleri hesaplanmış, dozları ölçmüş, imbiğin bozuları içerisinde damlacıkların oluşmasını beklemişti. Şimdi bir süre için dışarıdan yapılan ayırt edici ve belirleyici gözlemi bırakıyor, hermesci filozof olarak iç görünümüne bakıyor, her şeyin içerisinde bulunmakta olan suyu, seller gibi taşıp odanın içini doldursun diye bırakıyordu. Sandıklar, iskemleler yüzüyorlardı; suyun basıncı ile duvarlar yıkılıyordu. Bütün formlarla birleşen, formla sınırlanmayı reddeden bu taşkına razı oluyordu; buğuya dönüşen su yüzeyinin, kara dönüşen yağmurun değişikliğini gözlüyordu; donmuş suyun geçici durağanlığını, saydam damlanın cam üzerinde, bütün hesaplara meydan okuyarak, nedeni belli olmadan eğik olarak gidişini özömsüyordu. Sıcak ve soğuk duygusunu reddediyordu, bunlar vücuda bağlı şeylerdi; su, bir leşi, bir tutam yosun taşır gibi ilgisiz taşıyordu. Kendi etinin içine döndüğü zaman sıvı elemanı buluyordu: Sidik torbasında sidik, dudakların kenarında salya, sıvı kanın içerisinde su. Sonra her zaman için bir parçasını duymuş olduğu elemana dönüşüyor, düşüncesi ateşe doğru yöneliyor, karada yürüyen hayvanlar, havada uçan kuşlarla paylaşmakta olduğumuz bu, insanın içine mutluluk veren ılık ısıyı kendi vücudunda duyuyordu. İnsanları kavurup yiyen, sık sık dindirme çarelerini araştırmış olduğu hummayı düşünüyordu. Yeni tutuşan ateşin aç harlayışı, yanmakta olan odunun kızıl sevincini ve kara kül-

ler içindeki sönüşünü anıyordu. Daha da ileri gitmeyi göze alarak kendini, dokunduğu her şeyi yok eden bu amansız ısı ile bütünleştiriyordu; odun yığını üzerinde yakılan insanlar geliyordu gözlerinin önüne; Leon'un bir kasabasında görmüştü, hristiyanlığa döndükleri halde, gizliden babalarının dinine bağlı kalmakla suçlanan dört yahudi ile kutsama ayinlerinin geçerliliğini yadsıyan birisini yakmışlardı. İnsan dili için fazla olan bu acıyı düşünüyordu; bir adam ki kendi etinin yanık kokusunu duyuyordu; kendisi canlı kaldığı sürece dağılmayacak olan bir dumanla sarılıydı. Dimdik kalkan, kararırılmış bir bacak görüyordu, ocakta yanan odunlar gibi, bükülüp kıvrılan eklemeler; o anda aklına takılan bir düşünce: Ateş de odun da masumdular. Astorga'daki otodafenin ertesi günü ihtiyar simyager keşiş Don Blas de Vela ile oradan geçmişlerdi, ateşin yakıldığı yer odun kömürü yapılan alanlar gibi kavrulmuştu, Jacobite bilgin eğilmiş, yanık dallar arasından büyük bir dikkatle, beyazlaşmış, hafif kemikleri ayıklıyor, yahudi inanışına göre, ateşe dayanıklı olan ve dirilişinin tohumunu taşıyan luz'ü arıyordu. O zamanlar bu boş cincilik inançlarına gülerdi. Başını kaldırıyor ve eğer hava açıksa pencereden gökyüzüne bakıyor, bir tür soğuk bir tutku ile yıldızların erişilmez ışığına daldıyordu.

Ama yine de daldığı düşünceler onu insan vücuduna, temel inceleme konusuna geri getiriyordu. Hekimlik becerisinin yarı yarıya el hüneri ile tımarcı reçetelerine dayandığını biliyordu, bir de deneylerle bulduğu şeyler vardı ki, bunlar da hiçbir zaman kesin olmayan kuramsal sonuçlara ulaştırıyordu: bir dirhemlik bilimsel bir gözlem bir tonluk hayal ile eş değerdeydi. Bununla beraber insan vücudunu bunca yıl kesip biçtikten sonra bu alana neden deri sınırından girmeyi göze alamadım diye kendi kendine kızıyordu, kendimizi onun efendisi sanıyorduk, oysa onun içinde kapalı bir tutsaktık. Eyüp'te tanışıp ahbap olduğu derviş Darazi, İran'da bir rafizi tekkesinde öğrenmiş olduğu metodları göstermişti (İsa'ya olduğu gibi Muhammed'e karşı çıkanlar da vardı). Bir zamanlar bir kaynağın

mırıldandığı bir avluda başlamış olduğu araştırmaları şimdi burada, Bruges'de tavan arasındaki odasında yeniden ele alıyordu. Bunlar kendisini in anima vili denilen deneyimlerin hiçbirinin ulaştıramadığı uzaklıklara götürüyordu. Sırtüstü yatıp karın kaslarını içeri çekiyor, içinde yürek denilen ürkek hayvanın çırpındığı göğüs kafesini şişirerek oğierlerini büyük bir dikkatle yavaş yavaş dolduruyor, kendini bile bile tanrısal güçlerle denge kuran bir hava torbasına indirgiyordu. Darazı ona işte böyle ta varlığın köklerine kadar soluk almasını öğretmişti. Yine o derişle bunun tersini, yavaş yavaş boğulmayı da denemişlerdi. Kolunu kaldırıyor, emrin verilışı ve alınışına hayran kalıyor, bilmeden, hangisinin emri uygulanıyor, kendisinin mi yoksa bu emre bir yan imza atan her kim ise onun mu: Bin kez denemişti, düşünce evresinde kalan irade, tüm zihinsel güçler onun üzerinde yoğunlaştırılsa bile, nasıl bir çocuğun yalvarması bir taşı yerinden oynatamazsa o da gözlerini kırptırmaya, kaşlarını çatmaya bile yetmezdi. Buna, vücut uçuşumunun kenarına kadar gelmiş olan ben'in bir parçasının sessiz onayını da eklemek gerekiyordu. Bir sapın liflerini ayırır gibi, inceden inceye, iradenin bu çeşitli formlarını birbirinden ayırıyordu.

Beyninin karmaşık hareketlerini, elden geldiğince düzene sokmaya çalışıyordu, ama insan kendisinin kurmadığı ve bozulursa nasıl onaracağını bilemediği bir makineye nasıl sakınarak dokunursa o da öyle yapıyordu. Colas Gheel kendi dokuma tezgâhlarını, Zenon'un kafasının içinde, nesneleri tartıya vurduğu teraziden çok iyi tanıyordu. O kadar büyük bir titizlikle incelemiş olduğu nabızı, düşünce yetisinden kaynaklanan emirleri dinlemiyor da iradesi ile yatıştıramadığı korkuların, ağrıların etkisine göre hızlanıyordu. Otuz bir çektiği zaman cinsellik değneği iradesine boyun eğiyor ama iş tamamlandığı zaman onu bir süre için istencinin artık denetleyemediği bir duruma düşürüyordu. Hatta ömrü boyunca bir ya da iki kez elinde olmadan gözlerinden yaş gelmişti. Bağırsakları kendinin hiçbir yardımı olmadan yararlı ile yararsız ayırıyor, hayvan

leşlerini, bitkileri canlı varlıklar haline getiriyordu ki, kendisi hiçbir zaman, bir simyager olarak böyle bir şeyi başaramazdı. *İgnis inferioris Naturae*, Ustaca kangallanıp yerleştirilmiş olan bu karaya çalan ispiraller, şu amonyaklı ve nitratlı bir sıvı ile dolu olan çanak, bizim elimizin uzanmadığı bir laboratuvarın gözle görülen ve pis kokan kanıtlarıydı. Zenon'a öyle geliyordu ki, bu nesnelerin duygularımızı etkilemesi, vücudun gizli ve sakınılmaz işleyişi karşısında duyulan dehşet yanında incelmış kişilerin duydukları tiksinti, kara cahillerin kirli alayları, önemsiz kahıyordu. İçindeki koyu karanlığın daha da derinlerine inerek, dikkatini, etin altında gizli duran ve kendisinden daha uzun kalacak ve daha birkaç yüzyıl kendisi gibi bir varlığın yaşamış olduğuna tanıklık edecek olan sağlam kemik çatısına yöneltiyordu. Kendi insan tutkularına ve coşkularına karşı dayanıklı olan madensel maddeleri içerisinde eriyordu. Sonra üzerine bir perde gibi etini örterek kendini yatağın kaba dokuma örtüsü üzerine boylu boyunca uzanmış olarak inceliyordu, kâh kendi inceleme alanı olan bu yaşam adasından oluşan imgeyi, bu henüz bütünüyle keşfedilememiş ve antipotu ayaklar olan kıtayı isteyerek açıp genişletiyor, kâh tersine büzüp ufaltarak uçsuz bucaksız Bütün'ün bir noktası olarak alıyordu. Darazi'nin usullerini uygulayarak iradesini beyinden, bir ülkenin başkentinden uzaktaki bir taşra kasabasına gider gibi, vücudunun öbür bölgelerine kaydırıyordu. Bu karanlık galerilerin şurasına burasına biraz ışık tutmaya çalışıyordu.

Eskiden o da Jean Myers ile birlikte insan makinesinde bir işçi tanrının patentini gören kabasofularla alay ederdi, ama tanrıtanımazların, insan doğası saydıkları bu rastlantısal baş esere karşı gösterdikleri saygı, şimdi ona ağız dolusu gülünecek bir şey gibi görünüyordu. Karanlık güçlerden yana o kadar zengin olan bu vücut kusursuz değildi; kendisi bile bazen pek bir cesaretlenir, bundan daha az ilkel bir otomat yapmayı hayal ederdi. Duyular beşgenini iç-gözünün önünde evirip çevirmiş, evrenin daha kusursuz olarak yansıyabileceği, daha başka, daha üstün düzey-

de yapımlara yönelmeyi göze almıştı. Darazi bir zamanlar ona, sarımtırak parmaklarının sonuncu boğumunu birer birer kapatarak vücudumuzdaki dokuz algı kapısını saydığı zaman bu ona ilkten yarı barbar bir anatomi uzmanının kabaca yaptığı bir sıralama gibi görünmüştü; bununla beraber, bilmek için ve yaşamak için bağlı bulunduğu kanalların geçiciliği üzerine dikkatini çekmişti, yetersizliğimiz öylesine idi ki bu deliklerden ikisini kapamak sesler evreninden kopmaya yetiyordu ve öbür ikisini kapamakla da gece oluyordu; birbirine en yakın olan üçünü bir tek avuç içi ile kolayca kapatabiliyordunuz ve bir hayvan ki varlığı yokluğu bir soluğa bağlı kalıyordu. Bu el tutan, yıkanmak, doldurulmak, bir ocağın karşısında ya da bir ölü hayvanın pöstekisi altında ısıtılmak, akşamları bir çocuk ya da bunak bir ihtiyar gibi yatırılmak isteyen zarf, kendisine karşı bütün doğanın ve daha da kötüsü toplumun tutağı hizmetini görüyordu. Bir gün işkenceye koyarlarsa işte bu et ve bu deri ile acı çekecekti; bu yayların gevşemesidir ki günün birinde sonunun önceden tasarladığı gibi gelmesine engel olacaktı. Zihin denilen bu sakat şeyin işleyişinden kimi zaman kuşkuya düşmesi en başta onun bedeninin hizmetine koşulmuş olmasındandı. Bu oynak ateş ile kalın kil karışımından usanç getirmişti. Exitus rationalis: Bir kötülük eğilimi çıkıyordu ortaya, bir kaşıntı gibi, karşı durulmaz bir kışkırtma; kendisini sonucu belirleyen harekete bir tiksinti, belki bir böbürlenme itiyordu, başını iki yana sallıyordu, vaktinden önce bir ilaç ya da yiyecek isteyen bir hasta karşısında imiş gibi. Her zaman için mümkündü, bu ağır dayanakla yok olmak ya da onsuz, özdeksel olmayan, önceden kestirilemeyen ve etimizin içinde sürdürdüğümüz yaşamdan ille de daha iyi olması gerekmeyen bir yaşamı sürdürmek.

Bu uzun yollar yolcusu, elli yılı aşkın bir sürenin sonunda şimdi, biraz da istemeyerek, kendisini zor bir işe

koşuyor, ömründe ilk kez olarak, geçtiği yolları kafasında bir kez daha geçiyor, rastlantısal olanı tasarlanmış ya da zorunlu olandan ayırmaya kendinden kaynaklanmışa benzeyen az ile, insan olmanın bölünmezine bağlı olan arasındadır bir seçme yapmaya zorlanıyordu. Hiçbir şey baştan istediğine ya da önceden düşündüğüne ne tıpatıp denk düşüyordu ne de ters. Yanlış kimi zaman varlığını önceden sezemediği bir ögenin eyleminden, kimi zaman saatlerin yelkovanından daha kısa ya da daha uzun olan zamanın kestirilmesinde düşülen yanılgıdan doğuyordu. Yirmi yaşında iken, elimizi kolumuzu bağlayan göreneklerden, insan müdrikesine at gözlüğü takan önyargılardan kurtulmuş olduğunu sanmıştı, ama ömrü, bu bütününe sahip olduğunu sandığı özgürlüğü kuruş kuruş kazanmaya çalışmakla geçmişti, insan bir şeyi istediği, arzu ettiği bir şeyden çekindiği, belki de yaşadığı sürece özgür olamazdı. He kim olarak, simyager, donanma fişeği ustası müneccim olarak, ister istemez zamanının cübbesini taşıymıştı; yüzyılın kendi kafasına birtakım eğriler çizmesine izin vermişti. Yanlışla karşı duyduğu nefret yüzünden ve aynı zamanda utanılacak bir mizaç acılığı ile, boş bir Evet'in saçma bir Hayır'a karşı çıktığı fikir kavgalarına girmişti. Bu kuşku adam yaşayışını tehlikeye atan ya da kitaplarını yakan cumhuriyetlerin ya da hükümdarların daha iğrenç cinayetleri, daha aptalca boş inançları karşısında şaşırmıştı; buna karşılık kafasına çelenk ya da taç geçirilmiş ve bu sayede fikirden eyleme geçme fırsatını yakalamış bir enayinin değerini abarttığı da olmuştu. Nesnelerin doğasını düzenlemek, değiştirmek ya da en azından bir bölümünü yönlendirmek isteği kendisini hep mukavva şatolar kurarak, hayallere kapılarak büyüklerin peşine takılmaya sürüklemişti. Kurgularının hesabını çıkarıyordu. Sarayda padişahın veziri, her dediğini yaptıracak kadar güçlü ve talihsiz İbrahim'in dostluğu sayesinde Edirne dolaylarındaki bataklıkları kurutmak için yaptığı planları uygulayabileceğini sanmıştı; yeniçeriler hastanesini yenileştirmek fikrine kapılmıştı; onun girişimi ile sağdan soldan

değerli Yunan el yazmaları toplanmaya başlanmıştı, bunlar daha önce Arap bilginlerinin de el atmış oldukları tıp ve astronomi kitaplarıydılar ki bir yığın kıvrır zıvır arasında kimi zaman yeniden keşfedilebilecek bir bilimsel gerçek de bulunuyordu içlerinde. Özellikle sultanın sarayında kendisi gibi hekimlik yapan Yahudi Hamon'da bir Dioskorides vardı, içinde çok eski, Crateaüs'den parçalar bulunuyordu. Ama İbrahim'in kanlı sonu ile bunların da sonu gelmişti. Bâle'de ödlek burjuvalar, adını oğlancıya ve büyücüye çıkaran söylentilerden ürküp kendisine kürsü vermekten çekindikleri zaman omuzlarını kaldırıp geçmişti (zamanında her ikisini de yapmıştı ama sözcükler olaylara uygun değildi; yalnızca sürünün olaylardan edindiği fikri gösteriyordu). Ne zaman bu adamların adı anılrsa ağzında bir safra acılığı duyardı. Augsburg'da Fugger'lerden maden hekimliği alacak iken geç kalmış ve buna çok canı sıkılmıştı, yeraltında çalışan ve kurşun ve cıva madenlerinden etkilenererek hastalanan işçiler üzerinde incelemeler yapmak istemişti. Yeni birtakım bulgular ve sağaltma yolları bulmayı umuyordu. Ve şüphesiz bu tutkular, zihnini oradan oraya götürmekle çok yararlı oluyordu: İlsiz ve sonsuz olanın kınıltısızlığına fazla erken yaklaşmamak gerekiyordu. Yine de uzaktan bakınca bu gidiş gelişler onda bir kum fırtınası etkisi yapıyordu.

Cinsel hazlar alanına kadar uzandığı da oluyordu. En çok hoşlandıkları da en gizli ve en tehlikeli olanlarıydı, en azından Hristiyan ülkelerde ve içinde arzunun uyandığı zamanlarda; bunları aramasının nedeni belki de bu gizliliğin ve yasakların kendisini gelenekleri çiğneyen bir yaban haline getirmesinden, göz önünde geçen ve izin verilen altında kaynayan evrene bir dalış olmasındandı. Ya da bu seçme, canımın şu yemişi değil de ötekini çekmesi türünden, açıklaması olmayan basit bir içgüdüden başka bir şey değildi. Pek önemli sayılmazdı. Önemli olan, çapkınlıklarının da, tutkuları gibi, sonuç olarak, kısa süreli ve seyrek olmasıydı, sanki tutkuların getirdikleri şeyleri çabucak tüketmek yaratılışının gereği idi. Din adamlarının

pek de kötü seçilmiş sayılamayacak bir sözcükle kösnüllük dedikleri bu magma, kendisini oluşturan tözlerin çeşitliliğiyle göğüs geriyordu her şeye, zaten bu tözler de başka ve az basit bileşimlerde çözülüp dağılıyorlardı. Aşk giriyordu araya, belki kendisinin dediğinden de seyrek olarak, ama aşkın kendisi de yalın bir kavram değildi. Bu aşağı denilen dünya, insan doğasında en incelmış olan ne ise onunla buluşuyordu. Nasıl en pis tutku şeylere bir düzen vermek ya da onları değiştirmek isteyen tin'in bir rüyası idiyse, şehvet de kendi atılımlarında tin'in tutkularını kullanıyor, işine geldiği gibi rüyalaştırıyordu; şehvet sarhoşluğu gücünü, bedeninin olduğu kadar da ruhun öz suyundan alıyordu. Taze bir et arzusu çoğunlukla iyi bir öğrenci olmak gibi boş bir hayale koşturarak, yine bir kuruntudan ileri gitmiyordu. Hem bir erkeğin gizleme gereğini duymayacağı duygular da karışıyordu içine. Léon'da Fray Juan, Montpellier'de François Rondelet kayıp genç kardeşler olmuşlardı; uşağı Ali, sonraları Lübeck'de Gerhart. Bunlara bir baba yakınlığı duymuştu. Kendisini pençesine almış olan bu tutkular ona insan özgürlüğünün koparılması olanaksız parçaları olarak görünmüştü: Şimdi onlarsız kendisini özgür hissediyordu.

Aynı düşünceler cinsel ilişkide bulunduğu birkaç kadının için de geçerliydi. Bu kısa bağlantılar üzerinde pek durmuyordu, öbürlerinden daha belirgin, çünkü öbürleri kadar kendiliğinden değil. Bu, kendine özgü çizgileri olan bir vücuda karşı bir anda uyanan arzu; dişi yaratığın sağladığı o derin erinç gerekmesi miydi yoksa eski zamanın tek gövdede hem erkek hem dişi olma özelliğini birleştiren hünsa üzerinde hermetik öğretinin etkisini denemek gibi, bir sevgiden ya da bir kötü alışkanlıktan daha iyi gizlenen karanlık bir tasa, bir kaygı mı? En iyisi o günlerde karşısına bir kadının çıkmış olmasını söylemekti. Otuz yıl önce Cezayir'de korsanların Valence yörelerinden kaçırmış oldukları cins bir kız satın almıştı; İspanya'ya geri göndermeyi düşünüyordu. Ama bu barbar ülkenin dar barınağında, aralarında evliliğe benzer bir bağdaşma oldu.

Ömrünün tek bakiresiydi bu: Bu kızla geçirdiği ilk gecenin anısı yarasını sarıp tedavi ettiği bir kızın anısından daha övünçlü olmuştu. Bir kaç hafta yatağında ve sofrasında kendisine karşı bir kilise ermişine karşı duyulan minneti besleyen bu biraz somurtkan, güzel kızla beraber olmuştu. Kendi yurtlarına, ailelerinin yanına götürmek üzere kızılı oğlanlı bir grup tutsağı gemiye bindirmekte olan bir Fransız rahibine teslim ettiği zaman üzüntü duymadı. Verdiği az bir para ile hiç kuşkusuz kız kendi ülkesi olan Gandia'ya kadar kolayca gidebilecekti... Sonraları Buda surlarının dibinde kazanılan ganimetten payına düşen genç, güzel ve hırçın Macar kıızı; almazdan gelemezdi, savaş kampında göze çarpmak istemiyordu, zaten adı ve görünüşüyle çevrede tedirginlik uyandırıyor, kilise hakkındaki düşünceleri ne olursa olsun, bir Hristiyan olmanın aşağılatıcı sonuçlarına katlanmak zorundaydı. Kılıç hakkını kullanmaya kalkışacak değildi eğer kız tutsaklık rolü için bu kadar iştahlı olmasaydı. Bütün ömrünce hiçbir zaman Havva Ana yemişinin bundan daha lezzetlisini yememişti... O sabah sultanın subayları arasında girmişti kente... Kampa dönüşünde, ırmağın üzerinde ölümler ve bir sürü eşya yüzyüyordu, orduya ayak bağı olan eşyalarla tutsakların temizlenmesi için buyrultu çıkmıştı... O ateş parçası gibi yanan gövdenin böyle çabucak soğuyuvermesi onu, uzun süre için, etek altı ilişkilerden uzak tutacaktı. Sonra uzun saçlı tuz ve melek heykellerinin doldurduğu alev alev yanan ovalara dönmüştü.

Kutup bölgesi sınırlarına kadar uzanan yolculuktan dönüşte Frösö'lü hanım onu soylulara yaraşır biçimde karşılamıştı. Bu kadında her şey güzeldi: Boy bos, aydınlık bir yüz, yara sarmakta, hasta alınların terini silmekte usta bir el, ormanın yumuşak toprağı üzerinde yürümekteki rahatlığı ile ve dereden geçerken kaba dokuma eteğini kaldırıp çıplak bacaklarını açığa vurmasındaki aldırmaçlık ile olağanüstü bir kadın. Bir lapon büyücüsü olarak yetiş-

tirilmiş olan bu kadın onu bataklığın kıyısında, türküler eşliğinde sihirli buğu banyoları yapılan kulübelere götürdü. Akşam Frösö'deki küçük bey konağında, ak örtülü bir masada çavdar ekmeği ve tuz, kurutulmuş et ve yemiş yedirdi, sonra, gelip kocasının koynuna giren bir eş gibi, sıkılganlık göstermeden, yukarıki odada serili büyük yatakta onunla birlikte yattı. Duldu ve Saint-Martin'li bir çiftçi ile evlenmeyi kuruyordu, böylece topraklarının, ağabeylerinin vesayeti altına düşmesini önlemiş olacaktı. Zenon bu bir krallık kadar geniş ülkede kendi sanatını ilgilendiren şeylerle uğraşmak, sobanın yanında oturup araştırmalarını kaleme almak, gece yukarı çıkıp yıldızları gözlemek niyetinde idi... Ne var ki bu yaz mevsiminde gölgesiz bir tek uzun gün olan sekiz on günden sonra Upsala'ya doğru yola koyulmuş, orada saraya kapılanmıştı; hükümdarın yanında kalmayı ve Erik'i kendine, her filozofun gönlüde yatan, bir kral öğrenci yapmayı kuruyordu.

Ama salt bu kişileri aklından geçirmek bile, cinsel ilişkilerinkini aşan abartmalı bir önem kazanmasına yetiyordu. Polonya yollarında soğuktan donmakta olan o adsız asker örneğin; adamı kurtarmak için ne bir olanak vardı elinde ne de vakit; Ali'nin yüzü bu askerin yüzünden daha az geliyordu gözlerinin önüne. Bir de o Pont-Saint-Esprit'deki, kocasını aldatan küçük burjuva kadın; dantel kıvrımlar altında gizlenen karnının yuvarlaklığı sarı suratının, kıvrıkcık saç diplerine doğru çekilen çizgileri ve o yürekler acısı kaba yalanları ile midelerini kaldırmıştı. Kadının herhalde bir erkeği başka nasıl etkileyeceğini bilmediğinden, içinde çırpındığı bunalım arasında kendisine kaş göz işmarları yapmasına öfkelenmişti. Ama yine de bu kadın uğruna iyi hekim ününü tehlikeye atmıştı; kıskanç koca dönmeyen işi bitirme telaşı, kadınla erkeğin birleşmesinden kalan sefil artığın bahçede bir zeytin ağacının dibine gömülmesi, madamın hizmetine bakan, kanlanan çarşafı yıkayan hizmetçi kadınların çenelerini tutmaları için dö-

külen altınlar, bütün bunlar kendisi ile bu zavallı kadın arasında bir suç ortaklığı yaratmıştı. Frösö'deki hanım da iyi idi ama, Salzbours'daki dükkânın önünde otururken bir akşam yardımına koşan çiçek bozuğu o ekmekçi kadından daha fazla değil. Innsbruck'den kaçtıktan sonra idi; kar altında uzun bir yolculuk yapmıştı, yorgundu, üşümüştü. Kadın camekânın arkasından dışarıda taş sırada oturmakta olan adama bakmış ve dilenci sanmış olacak ki, bir parça henüz soğumamış ekmek vermişti. Sonra ne olur ne olmaz kapının arkasındaki kol demirini pekiştirmişti. Bu eyilikçi güvensizlik gereğinde pekâlâ kafasına bir taş atmak ya da bir kürek indirmek suretiyle de ortaya çıkabilirdi, bunu bilmez değildi. Dostluk ya da nefret de sonunda zaten şehvet kadar ağır basmıyordu. Yaşamına karışmış ya da yaşamından geçmiş olan varlıklar, özelliklerinden hiçbir şey kaybetmeden, uzaklaşan zamanın adsızlığında, birbirine karışıyordu. Bir ormanın uzaktan bakıldığı zaman birbirinden ayırt edilemeyen ağaçları gibi. Chanoine Campanus, kafaca hiç dengi olmayan simyager Riener, hatta yaşasaydı şimdi seksenini geçmiş olacak olan, rahmetli Jean Myers ile karışıyordu. Manda derisine sarılı yeğen Henri, sırtında kaftanı ile İbrahim, prens Erik ve şu Lyon'da birlikte unutulmaz geceler geçirdiği katil Laurent, insan denilen aynı maddenin çeşitli suratlarından başka bir şey değildiler. Cinsellik yüklemeleri arzusunun sandığı kadar önemli değildi: Bir hanım bir eril yoldaş olabiliirdi; Gerhart kız gibi tatlı idi. Bütün bir ömür boyunca yanaşılan sonra uzaklaşıp gidilen insanlar vardı: O, uykuya ve rüyaya geçmeden bir önceki zaman içerisinde, göz kapaklarının gecesinde kimi zaman bir meteor hızı ile geçip kimi zaman da iç bakışın inatçı sürekliliğinde kendi içinde eriyip giden ve hiçbir zaman ikinci kez görülemeyen hayalet yüzler gibi. Zihnin ve duyuların yasalarından daha karmaşık ve daha bilinmez olan matematik yasalar yönetiyorlardı bu hayalet gidiş gelişlerini.

Ama tersi de doğru idi. Her ne kadar geçmişinkileri arkada bırakmakta ve geleceğinkileri de bir dönemeçte

gizlemekte olmakla beraber, olaylar gerçekte değişmez noktalardı ve bu insanlar için de böyle idi. Anı denilen şey içsele dönüşen ve varolmayı sürdürmesi belleğe bağlı olmayan varlıklara, zaman zaman atılan bir bakıştan başka bir şey değildi. Bir zaman Léon'da, Don Blas de Vela, simya işlerinde kendisine yardım etsin diye, sırtına bir zaman için Jacobite çömezi cübbesi geçirmişti, samanlar üzerinde iki üç kişinin bir tek yorganın altında uyuduğu tıkiş tıkiş dolu manastırda Fray Juan adında kendi akranı bir keşişle kapı yoldaşlığı etmişti. Çatlaklarından rüzgârın ve karların işlediği bu duvarların arasında Zenon dikenli bir öksürüğe tutulmuştu. Fray Juan elinden geldiğince arkadaşına bakmış, zaman zaman aşçı kardeşden çorba aşıracık kadar ileri gitmişti. Bu iki delikanlı arasında bir zaman için bir *amor perfectissimus* var olmuştu, ama Zenon'un dinsizliği ve kutsal konulardaki inkârı, bu dinibütün delikanlıya göre şeyler değildi. Kendi keşişleri tarafından tehlikeli bir cinci büyücü sayılıp manastırdan atıldığı zaman, Don Blas, lanetler savurarak manastırın önündeki bayırdan aşağıya inerken, Fray Juan, hiçbir zaman yakını ve çömezi olmadığı halde, onunla beraber gitmişti. Zenon için ise manastır çapındaki bu hükümet darbesi, tersine, bir kurtuluş olmuş bu sayede kilise ile ilişkisini bir daha bağlanmamak üzere koparmış, sırtından papaz cübbesini atarak gidip başka yerlerde, rüyalara daha az bulaşmış bilim dallarında çalışma olanakları aramıştı. Ona göre Hristiyan Yasası, Yahudi Yasası, Müslüman Yasası, Üç Yutturmaca'dan başka bir şey değildi ve o yüzden ustası yahudiymiş ya da dinine bağlı değilmiş diye aldırış ettiği yoktu. Don Blas yolda ya da bir manastırın zindanında can vermiş olabilirdi; eski öğrencisinin onun çılgınlığında açıklanması olanaksız bir bilgeliğin bulunduğunu anlayabilmesi için otuz beş yılın geçmesi gerekmişti. Fray Juan eğer hâlâ sağ ise altmışına merdiven dayamış olmalı idi. Kukuleteli papaz cübbesi içindeki birkaç aylık hayalleri, göz göre göre soluklaşmışlardı. Bununla beraber Fray Juan ve Don Blas hâlâ acı nisan rüzgârı altında, taşlı yollarda sürünüyorlar-

di ve onların orada olmaları için anımsanmaları da zorunlu değildi. Kırac ovalarda yaya giden, okul arkadaşı ile geleceğe ilişkin tasarılar kuran François Rondelet, üniversite amfisinin çıplak mermer masasında çıplak yatan François ile birlikte var oluyordu ve kolun oynak yerleri üzerine açıklamalar yapmakta olan doktor Rondelet, öğrencilerinden daha çok ölünün kendisi ile ve geçmiş zamanın ötesinden, artık yaşlanmış olan Zenon ile konuşuyor gibiydi. Unus ego et multi in me. Belki de öncesizlik ve sonrasızlıktan oluşan durgun bir yüzeyde öylece kalakalmış olan bu heykelleri hiçbir şey değiştiremiyordu. Zaman bunları birbirine ekleyen bir bağdan başka bir şey değildi. Bir bağ vardı: Birine yapılmamış olan yardımlar öbürüne yapılıyordu: Don Blas'ın yardımına koşulmamıştı ama Cenevre'de üstelik kendisine bir hristiyan köpek gözü ile bakan Joseph Ha-Cohen'e yardım edilmişti. Hiçbir şey bir sona bağlanmıyordu. Kendilerinden bir bilgi edinmiş ya da sayelerinde bir başka, karşıt fikir oluşturmuş olduğu hocalar, her biri kendi dünya görüşünün üzerine, kendi çevresinin içinde oturan bir büyücü gibi, bağdaş kurup oturmuş olarak, alçak sesle tartışmalarını sürdürüyorlardı. Kendisine boynundaki toplardamardan daha yakın bir tanrı aramakta olan Darazi, sonuna kadar vazgeçmeyecekti tanrıyı Bir-Açıklanmamış olarak gören Don Blas ile tartışmaktan ve Jean Myers de, beri yanda, böyle bir tanrı adını bıyık altından gülererek karşılayacaktı.

Yarım yüzyıldan beri, çevremizi saran duvarlardaki çatlaklıkları elden geldiğince açıp genişletmek uğrunda kullanıyordu kafasını. Çatlaklar genişliyordu, ya da diyelim, duvar sanki sağlamlığını yitiriyordu, yine her zaman ki gibi olmakla beraber sanki bir taş duvar değil de bir duman perdesi gibi oluyordu. Cisimler artık bir işe yarayan aksesuarlar değildiler. Bir orman dolduruyordu odayı. Oturan bir adamın kışının yerden ne kadar yüksekte olması gerektiğine göre hesap edilip yapılan şu iskemle,

üzerinde yazı yazılan, yemek yenilen şu masa, çoktan dinmiş fırtınalarla hâlâ gıcırdamakta olan ve üzerinde rende artığı reçine pıhtıları görünen şu kapı, bir ustanın onlara birer tomruk ya da kilise resimlerindeki Saint Barthélemy'ler gibi, hayalet yapraklar ve göze görünmez kuşlarla dolu, kabukları soyulmuş birer dal olarak kalmaktan çıkarmak için vermiş olduğu varlık nedenlerini yitiriyorlardı. Şu yorgan, şu çivide asılı duran yamalı üstlük, pösteği süt ve kan kokuyordu. Yatağın yanında esneyen şu pabuçlar, kunduracının batırdığı yağın içinde cızırdayan bir ölü domuzun, çimenler üzerine yangelmış bir öküzün sırtında idiler. Acımasız ölüm her yanda idi, kasaphanede ya da darağacındaki gibi. Şu kafası koparılan kazın tüyleri, gelecek kuşaklara aktarılmaya lâyık görülen düşünceleri yazıya dökmek için kullanılacaktı. Her şey başka idi: Bernardine hemşirelerinin yıkadıkları şu gömlek, gökyüzünden daha mavi bir keten tarlası, bir su kanalının içinde ıslatılan bir iplik çilesi idi. Cebindeki paralar, üzerinde rahmetli İmparator Charles'in kabartma resmi kazılı florinler, kendi cebine girinceye kadar bin kez elden ele döşmüş, verilmiş, alınmış, çalınmış, tartılmıştı ama, cimri ve cömert eller arasındaki bu gidiş gelişler madenin hazreti Adem'den önce yer altında damla damla oluşup biriktiği sürenin yanında hiç denecek kadar kısa kalıyordu. Tuğla duvarlar çamurun içinde yumuşayıp dağılıyor, kendileri de çamur oluyorlardı. Cordeliers manastırının orada üstü örtülü ve sıcacık duran aklı başında ek yapıları bir ev, insanın geometrik yeri, zihin için, bir o kadar hatta daha da fazlası beden için, sağlam bir barınak olmaktan çıkıyordu. O artık ormanda bir kulübe, yolun kenarındaki bir çadır, sonsuzluk ile bizim aramıza atılmış bir bez parçasından başka bir şey değildi. Kiremitlerin arasından sis ve kavranılması olanaksız yıldızlar yağıyordu. İçinde yüzlerce ölü ve ölümler gibi yitlik diriler kaynaşıyordu. Bu yerdeki taşları yüzlerce el koymuştu oraya, bu kerpiçleri karmış, bu tahtaları biçmiş, bitiştirmiş, yapıştırmış, çivilemişti. Bir ölüyü akla getiren şu abâ cübbenin eteğini örmüş olan ve

henüz sağ olan işçiyi bulmak bile ne kadar güçtü. İnsanlar barınmışlardı orada, kozanın içindeki kurtlar gibi, kendisinden sonra da barınacaklardı. Büsbütün görünmediği zamanda da iyice saklanmış, bir ara duvarın gerisinde bir fare, hasta bir kirişi kemiren bir kurt, odam dediği dolu ve boş yeri kendisinden daha başka görüyorlardı... gözlerini kaldırıyor, tavanda yenik bir kirişin üzerinde bir tarih, 1491. Bu gün kimseye bir şey söylemeyen bu tarihin buraya kazındığı gün kendisi dünyaya gelmemişti, hatta kendisini dünyaya getiren kadın da gelmemişti. Rakamlarla oynuyor, yerlerini değiştiriyordu: Tanrının İsa olarak dünyaya inmesinden sonra 1941. Kendi öz varlığının dışında bu yılı gözlerinin önüne getirmeye çalışıyordu. Kendi tozları üzerinde yürüyordu. Ama zaman tohum gibiydi: Bu insan eli ile kazınmış tarihleri duymuyordu. Dünya dönüyordu ama ne Julien takviminden haberi vardı ne de Hristiyan takviminden, bir yüzük gibi ilksiz ve sonsuz bir halka oluşturuyordu. Zenon hicri takvime göre 973'de Türklerin ülkesinde olduğunu anımsadı. Yıldan güne atlayarak şu anda Pera (Beyoğlu) damları üzerinde güneşin doğmakta olduğunu düşündü. Oda öteki odalardan ayrılıyordu; kolanlar palamarlar gibi geriliyor, inliyorlardı; yatak, gökyüzünün tersine batıdan doğuya doğru kayıyordu. Belçika topraklarında bir köşeye sığınıp güven içinde yatmak son bir yanlışlıktı; içinde bulunduğu uzay noktası bir saate kalmadan dalgalarla kaplanacak, arkasından da Amerika ve Asya gelecekti. Gitmeyeceği bu bölgeler Sanit-Cosmedüşkünlerevinde, boşlukta üstüste geliyorlardı. Zenon'un kendisi de rüzgâra verilmiş kül gibi dağılıyordu.

SOLVE ET COAGULA ... Bu, fikirlerdeki kopukluğun, nesnelerin bağrındaki çatlağın ne anlama geldiğini biliyordu. Daha genç bir papaz çömezi iken Nicolas Flamel'de *Opus nigrum* tasvirini, *Grand Oeuvre*'ün en güç bölümü olan formların erime ve kireçleşmesi konusundaki deneyi okumuştı. Don Blas de Vela kendisine birçok kez

açıkça söylemişti, koşullar eksiksiz olarak bir araya getirildiğinde işlem kendiliğinden yürürdü. Genç papaz kim bilir hangi uğursuz, belki de sahici büyü kitabından çıkarılmış olan bu büyük sözlerin üzerine hırsla atılmıştı. Her mesçi filozoflar tarafından ancak sakınarak ağıza alınacak kadar tehlikeli, uğrunda boş yere nice ömürler tüketildiği halde bir türlü ulaşılamayacak kadar sarp bir şey olan bu simya işlemini daha o zaman kolay bir başkaldırı ile karıştırmıştı. Sonra insanların kapıldıkları yanılsama kadar eski olan bu ham hayallerden kurtulmuş, simya ustalarından yalnızca birkaç pratik reçete edinmekle yetinerek, cisimlerin kendi yapılarına ilişkin bir deneyleme yolu ile eritme ve katılaştırma yöntemini benimsemişti. Şimdi parabolün iki dalı kavuşuyordu; *mors philosophica* tamamlanmıştı; araştırma asidi ile yanan operatör aynı zamanda hem nesne hem özne idi, kırılğan imbik ve kabin dibinde biriken kara çökelek. Yalnız eczacı tezgâhında olduğu sanılan deney her şeyi kapsıyordu. Bundan, simya serüveninin sonraki evrelerinin hayalden başka bir şey olmadığı ve günün birinde, onun da Oeuvre au Blanc'ın çileli saflığı ve arkasından Oeuvre au Rouge'un öz niteliğini oluşturan zihin ve duyu eşliğinin zaferini tanımayacağı anlamı mı çıkacaktı? Çatlağın dibinde bir canavar doğuyordu. Gözünü karartıp Evet diyordu, tıpkı eskiden yine gözünü karartıp Hayır dediği gibi. Birden kendi dizginlerini kasıp duruyordu. Oeuvre'ün ilk evresi bütün ömrünü almıştı. Bir yolun varlığı ve bu yolun bir insan tarafından yürünebileceği varsayılsa bile, artık daha ileri gidebilmek için ne vakti kalmıştı ne de gücü. Fikirlerin çürümesi, içgüdülerin ölümü, insan yaratılışı için katlanılmaz bir şey olan şu formlardaki bozulma, eciş bücüş olma ve bunun arkasından ya gerçek ölüm gelecekti ki, bunun da nasıl geleceği meraka değerdı, ya da hayal evreninden geri gelen zihin, arınmış ve yetileri daha özgür olarak, her zaman ki olağan yoluna girecekti. Bunun etkilerini görmek hoş olacaktı.

Görmeye başlıyordu onları. Dispanserin işleri yorucu değildi: Eli ve gözü hiçbir zaman bu kadar güvenli olmamıştı. Her sabah kapının önünde birikip hastanenin açılmasını bekleyen hırpani kılıklı insanlar, şu dünyanın en büyükleri kadar iyi bakılıyorlardı. Yüreğinde artık hırsın ve korkunun zerresinin bile kalmamış olması, kendine özgü yöntemleri serbestçe uygulama olanağı veriyor ve bundan iyi sonuçlar alıyordu: Bu toptancı uygulama acıma duygusunu dışlamıştı. Yaratılıştan kuru ve sinirli olan yapısı yaşlandıkça daha da güçlenmişe benziyordu; daha az üşüyordu; kışın ayazını yazın nemini duymuyor gibiydi; Polonya'da kapmış olduğu romatizma çoktan beri depresmez olmuştu. Doğudan getirmiş olduğu nöbetler de kesilmişti. Boğazına aldırmiyordu, başrahibin hastaneye ayırmış olduğu keşişlerden birisinin yemekhaneden alıp getirdiği ya da hanın ucuz yemekleri arasından seçtiği yemeği yemekle yetiniyordu. Et, kan, ciğer gibi, eskiden yaşamış, nabızı atmış olan şeyler, yaşamının bu döneminde midesini bulandırıyor, zira hayvan da insan gibi canı yanarak ölürdü, ölüm acısını özümsemek hoşuna gitmiyordu. Montpellier'de iken bir kasaphanede kendi eliyle bir domuz kesmişti, atardamar ile kalp atışları arasındaki ilişkiyi merak ediyordu ve işte o zamandan beri hayvan ölümü ile insan ölümü arasında bir ayırım koyan geberme ve ölme diye iki ayrı sözcük kullanmaktan vazgeçmişti. Beslenme maddesi olarak ekmek gibi, bira ve sebze çorbası gibi toprağın kaba lezzetini koruyan şeylere, sulu yeşilliklere, yürek serinleten yemislere ve köklere yöneliyordu. Aşçı, papaz ve hancı bunu sofuluğuna veriyor, beğeniyorlardı. Bununla beraber arada bir dalgınlığa vurup bir iki lokma et yediği de oluyor, böylece bunun bir ağız tadı sorununu olmadığını, bir kafa yönelişi olduğunu vurgulamış oluyordu. Üstübaşı her zamanki gibi özensizdi, belki dalgınlıktan ya da aldırış etmemekten. Yeni bir şey alıp giymiyordu. Kadın konusunda, hep o hastalarına kuvvet ilacı olarak sırasında şarap, sırasında sevişme reçetesi veren hekim olarak kalmıştı. Bu ateş gibi gizler ona, aramızda

pek çoğu için, bizlerin belki de cılız kıvılcımları olduğu-
muz ateşler ülkesine açılan tek kapı gibi geliyordu ama
bu yüce tırmanış kısaydı ve maddeye ve etsel organlara bu
kerte bağlı bir şey olan cinsel eylemin yapılması gerekli
ama yapıldıktan sonra hemen bırakılveren deneylerden
birisi olduğundan şüpheye düşüyordu. Bir zamanlar yenil-
mesi gereken bir boş inanış saydığı iffet, şimdi içinde bu-
lunduğu dingin ruh halinin bir başka yüzü gibi görünü-
yordu: İnsanların artık içimizde bir arzu uyandırmadıkla-
rı zamanlardaki soğuk tanımlarını tadıyordu. Ama yine de
bir kez baştan çıkmış, kendini bir kez daha bu oyuna kap-
tırmış ve kendi gücü karşısında şaşkınlığa kapılmıştı. Bir
gün de çarşıda dispanserin ilaçlarını satan ahlaksız bir
keşişe öfkelenmişti ama öfkesi içgüdülerinden çok aklına
dayanıyordu. Başarılı bir ameliyattan çıktığı zamanlarda
kendisine bir damlacık övünmeyi bile çok görüyordu.

Bir sabah yine kırlarda ot toplarken bir şey oldu;
önemsiz hatta gülünç bir şey, ama bu ona dinibütün bir
kişinin kutsal gizden tanrısal bir etkiye kapılması gibi bir
etki yaptı. Gün ıştırken kentten çıkmış, kumsala inmişti,
bir zaman önce Bruges'de bir gözlükçüye ölçülerini kendi-
sinin verdiği bir büyüteç yaptırmıştı, bununla topladığı
kökleri ve tohumları incelerdi, onu da yanına almıştı. Öğ-
leye doğru yüzükoyun uzanıp başını koluna dayadı ve uy-
kuya daldı, elinden düşen büyüteç başının altında kalmış-
tı. Uyandığı zaman son derece oynak bir böcek gördüğünü
sandı, gölgede kımlıdayan bir böcek ya da yumuşakçalar-
dan birisi, yuvarlak bir şey, ortası parlak, kara ve ıslak,
pembemsi ve donuk bir beyazın ortasında; çevresi püskül
gibi kara kıllarla çevrili, sanki her bir kıl çatlaklarla yol
yol olmuş, üzerinde yumrular belirmiş esmer yumuşak ba-
ğanın üzerine dizilmişlerdi. Bu oynak şeyde korkunç deni-
lebilecek bir canlı yaşıyordu. Bir andan daha kısa bir süre
içerisinde, hatta gördüğü şey kafasında bir düşünce hali-
ne gelmeden önce fark etti ki bu gördüğü şey büyüteçte-

yansıyan gözüdür, altta kum ve ot bir ayna sırtı oluşturmuş, gözü de bu ayna üzerinde yansıyor. Düşünceli bir halde doğruldu. Kendi kendisini görmüştü; her zamanki görünüşlerden kurtularak, çok yakından bakmıştı bu küçük ve kocaman organa, yakın ama yabancı, canlı ama yumuşak çabuk bozulabilir ama korkunç güçlü, evrene onunla baktığımız araç. Kendisi ve kendisini oluşturan birçok kavram hakkındaki bilgiyi garip surette artıran bu görüşten çıkarılacak kuramsal bir şey yoktu. Bazı ıstampalardaki tanrı gözü gibi, bu insan gözü bir simge haline geliyordu. Önemli olan hava kararmadan önce onun dünyadan süzdiği az bir şeyi almak, denetimden geçirmek ve mümkün olursa yanlışları düzeltmekti. Bir anlamda göz, hiçliği dengeleyen karşı ağırlıktı.

Karanlık geçitten çıkıyordu. Gerçekte daha önce de çıkmıştı bir kaç kez oradan. Bir kez daha çıkıyordu. Zihinsel serüven üzerine yapılan bu araştırmalar bunu birbiri peşine sıralanan bir takım evrelere ayırırken yanlışla düşüyorlardı. Tersine her şey birbirine dolanıyordu; hepsi de gereksiz birtakım tekrarlara konu oluyordu. Zihinsel eylem bir çember gibi dönüyordu. Daha önce Bâle'de ve başka yerlerde, aynı karanlığın içinden geçmişti. Aynı doğrular, birçok kez yeniden öğrenilmişti. Ama deney bir süreklilikti: Atılan adım gitgide daha güvenli oluyordu; göz karanlıkta biraz daha uzağı görebiliyordu; zihin hiç olmazsa bazı yasalar buluyordu. Bir yokuşu tırmanan ya da inen bir adam gibi, olduğu yerde daha yükseğe çıkıyor ya da daha derine iniyordu; olsa olsa her dönemde sağında ya da solunda hep o aynı kuyu açılıyordu. Çıkış ancak havanın azalması ve ufku çevreleyen yeni dorukların belirmesi ile ölçülebiliyordu. Aslında bu çıkış ve iniş kavramları aldatıcıydı. Yıldızlar yukarıda olduğu gibi aşağıda da pırıldıyorlardı; kuyunun dibinde olduğu zaman merkezinde olduğu zamankinden daha aşağıda değildi. Kuyu aynı zamanda hem gökkubbenin ötesinde hem de kemik çatısının

içindeydi. Her şey bir dizi sonsuz, kapalı eğrinin içine yer almış gibiydi.

Yazıyordu ama yayımlamayı düşünmüyordu. Tıpla ilgili eski incelemeler arasında en çok Hippokrates'in Salgınlar'ının üçüncü kitabını tutardı, çünkü bu kitapta hastalıklar, belirtileri, gösterdikleri gelişme, getirdikleri sonuçlar gün be gün büyük bir doğrulukla gösterilmişti. Kendisi de Saint-Cosme Hastanesi'nde baktığı hastalarla ilgili olarak ona benzer bir defter tutuyordu. İleride belki bir hekim çıkar, Flandre'da katolik majeste Philippe II zamanında bir hekimin tutmuş olduğu bu notlardan yararlanırdı. Bir başka, daha ileri bir tasarı da geliyordu aklına zaman zaman, bir Liber Singularis yazmak, bir insanın, kendisinin, bilebildiği her şeyini kâğıda dökmek, huyunu suyunu, tutum ve davranışlarını, gizli açık, isteyerek istemeyerek yaptığı her şeyi, düşüncelerini, kurduğu hayalleri bir bir anlatmak. Bu geniş tasarımı zaman içinde sınırlayarak önce bir yılın sonra bir tek günün öyküsüne indirse, yine çok şey gözden kaçırıyordu ve kısa zamanda, bütün bu eğlenceli işlerin aslında ne kadar tehlikeli olduğunun farkına vardı. Vazgeçti. Ara sıra, iş olsun diye, bazı sözüm ona hikmetler yazıyordu ki, aslında bunlar, çağının kusurlarını ve kabalıklarını, bir yenilik ya da büyük bir olay görünüşü altında ele alıp kötüleyen taşlamalardı. Fırsat düştükçe, vakit geçirmek için, Saint-Donatien kilisesinin orgcusuna veriyordu bunları, adamın karısından zararsız bir ur çıkarmıştı bir zamanlar, o zamandan beri arkadaş olmuşlardı. Karı koca bunları okuyup acaba ne demek istiyor diye kafa patlatıyorlar, bilmece çözer gibi, sonra bir şey anlamadan bir yana bırakıyorlardı.

Bu yıllarda merak sardığı şeylerden birisi de bir domates fidanıydı. Binbir güçlüklerle Yenidünya'dan getirilmiş az rastlanır bir çubuk. İlaçlarını hazırladığı laboratuvar da sakladığı bu değerli bitki onda eski meraklarından birisi olan besi suyunun dolaşımı konusunu yeniden ele alma olanağını sağlamıştı: Saksının üzerine bir kapak yapmış, böylece verilen suyun uçmasını önlemiş ve her sabah ti-

tizlikle tartarak bitkinin günde ne kadar su çektiğini ölçmüştü; daha sonra işi cebire dökerek nemin gövde ya da sap içerisinde yükselme olayını hesaplamaya kalkışmıştı. Bu konuda altı yıl önce Louvain'de konuğu olmuş olan bir matematik bilginine danıştı. Aralarında formül alış verişi yaparlardı. Zenon sabırsızlıkla yanıt bekliyordu. Bu arada yeni yolculuklar da tasarlamaya başlamıştı.

CORDELIERS MANASTIRI BAŞRAHİBİNİN HASTALIĞI

Mayıs ayında bir gün, Saint-Sang yortusu günlerinden bir pazartesi; her zamanki gibi Büyük Geyik hanında tek başına kuytu bir köşeye çekilmiş yemeğini atıştırıyordu. Pencere önlerindeki masalar ve sıralar her zamankinden daha kalabalıktı, çünkü yoldan geçecek olan alayı seyretmek için en iyi yer burasıydı. Masalardan birinde iri yarı bir kadın ve gençten bir adam oturuyordu, yanlarında iki de taze vardı; kadın Bruges'de ünlü bir ev işletirdi, iriliğinden ötürü Citrouille (balkabağı) diye anılırdı, yanındaki delikanlı güya oğlu, öbür iki kız da sermaye. Zenon kadını biliyordu, hastaneye gelip kendisinden öksürük şurubu isteyen firengili bir kızdan öğrenmişti kadının ne mal olduğunu. Zavallı kız kendisini kötü yola sürükleyen bu kadının rezilliklerini anlata anlata bitirememişti.

Kilise kapısında dizilip nöbet tutan Valon muhafız askerlerinden bir grup içeri girdi, yemek yemek için. Subay Citrouille'un oturduğu masayı beğendi ve kadına masayı boşaltmalarını emretti. Oğul ve iki kız hemen kalktılar ama, mama karının onuruna dokundu ve kalkmam diye diretti. Askerlerden birisi kadını tutup çekti, kadın masaya yapıştı, üstündeki yemek kapları ile beraber masa dev-

rildi; subay bir tokat patlattı, kadının etli sarı surati zeytin rengine döndü. Muhafızlar yapıştılar, kadın bağıra çağıra, ısıra mısıra kendini sokakta buldu; askerlerden biri hoşluk olsun diye kılıcının ucuyla dürtüstürüyordu. Masaya yerleşen subay, yerleri silmekte olan hizmetçi kıza kötü kötü bakıyor, yemek ısmarlıyordu.

Hiç kimse yerinden kıpırdamamıştı. Bazıları dalkavukluk fırsatı budur deyip gülüyordu ama çoğunluk gözlerini çeviriyor, burnunu tabağına sokuyordu. Zenon'un tiksintiden midesi kabarmıştı: Citrouille'un yaptığı iyi değildi; asker kabalığına karşı durmanın mümkün olabileceği düşünülse bile zamanı iyi seçilmemişti ve birisi kalkıp koca-karıyı savunsa alaya alınırdı. Sonradan haber alındığına göre mama karı ayrıca kamu huzurunu bozma gerekçesi ile üste bir de dayak yemişti. Bir hafta sonra her zamanki işine dönmüş, gelen geçene yara izlerini göstermeye başlamıştı.

Alaya yaya olarak katılmış ve yorulmuş olan Cordeilers tarikatı başrahibini yoklamaya giden Zenon, onun olaydan haberi olduğunu gördü. Zenon kendi gördüklerini de anlattı. Rahip içini çekti, elindeki adaçayı bardağını bıraktı.

— Bu kadın kötü bir kadın. Ona yapılan bu hareket karşısında sessiz kaldınız diye sizi kınayacak değilim. Ama bu alçaklık bir ermiş kadına karşı yapılsaydı ne yapardık, müdahale eder miydik? Bu Citrouille ne ise odur, ama yine de bugün kendisi için bir adalet olmuştur, tanrı ve melekleri de denebilir.

— Tanrı ve melekleri bu işe karıştırılmadılar, dedi Zenon.

Başrahip biraz coşkulu,

— Kutsal Kitap'tan en ufak bir şüpheye düşmemekle beraber, dostum, bugüne kadar (ki altmışımı geçtim) tanrının dünya işlerine doğrudan doğruya karıştığını görmedim. Tanrı vekil kullanır. Yapacağını biz zavallı insanlara yaptırır.

Kalkıp çekmecedan sık bir yazı ile doldurulmuş iki kâğıt aldı, doktor Théus'e verdi.

— Bakınız, dedi, vaftiz oğlum Monsieur de Withem, ki bir yurtseverdir, bizim, üzerinden zaman geçtikten, uyandırdığı yankılar yatıştıktan sonra, ya da çabucak ama sivri yerleri yalanlarla törpüledikten sonra öğrenebildiğimiz kıyıcılıklar hakkında neler yazıyor. İmgelem gücümüz çok zayıf, doktor bey. Bir kötü kadının kötü bir muamele ile karşılaşmasından gocunuyoruz ve bunda haklıyız, çünkü bu kötülük gözlerimizin önünde oluyor ama buradan on fersah ötede ne canavarlık oluyor ama hiçbirini benim rahat rahat şu adaçayını içmeme engel olmuyor.

— Siz sayın üstadın imgelem gücü ellerini titretip çayı döktürecek kadar kuvvetli, dedi doktor Sébastien Théus.

Başrahip mendilini çıkarıp gri yün dokuma üstlüğünü sildi.

— Armentières'de tanrıya ve prense karşı geldiler diye kadın erkek üç yüz cana kıydılar, diye mırıldandı, sanki istemeyerek söylüyormuş gibi. Okuyunuz dostum.

Zenon kâğıtları rahibe geri verdi.

— Armentières'de neler olduğunu biliyorum, hastanede baktığım zavallılar bana hepsini anlattılar. Bu kâğıtta yazılı olan öbür yolsuzluklar sokaklarda meyhanelerde konuşulan şeylerin baş konusu zaten. Bu haberler her yana dağılıveriyor. Sizin bürjuvaların ve öbür belli başlı kişilerin kapıları bacaları sımsıkı kapalı olduğundan bunları ancak uzaktan uzağa bir mırıltı halinde duyabiliyorlar.

Başrahip acılı bir öfke içinde,

— Doğru, dedi. Dün ayinden sonra rahip arkadaşlarımla, Notre-Dame'ın önündeki alandan geçerken kamu işlerine dokunan bir şey söylemek patavatsızlığında bulundum. Bu kutsal insanlar yarım ağızla bir şeyler gevelemekle yetindiler. Yalnız Saint-Gilles başrahibi bizim de, nasıl yapılacağını yabancılara danışmadan, kendi dinsizlerimizi yakacak kadar gücümüz olduğunu söyledi.

Sébastien Théus gülümsedi,

— Göreneklere bağı bir adam, dedi.

— Ben ondan daha mı az coşkulu bir hristiyan ve daha mı az sofu bir katoliğim? Farelerin kemirdikleri bir gemide farelerden tiksinsen yolculuk edilemez. Ama ateş ve demir ve mezar, o insanları büsbütün sertleştirmekten başka bir işe yaramaz. İsyanda ayak direyenler kurban sayılırlar. Zorba hükümdar yurtseverlerimizi tanrı adına öldürüyor.

— Bu idamlar kilisenin birliğini korumada etkili olsaydı, rahip hazretleri bunu doğru bulacaklar mıydı?

— Beni şaşırtmak istiyorsunuz dostum. Bildiğim bir şey varsa, o da, sivil anlaşmazlıkları yatıştırmak için canından olan babaruz François'nin, bir anlaşma için uğraşan Flaman beylerini desteklemiş olmasıdır.

Zenon kanmadı,

— Aynı beyzadeler, kraldan otuzlar meclisinin sapkınların aforoz edilmeleri ile ilgili duvar ilanlarının sökölmesini isteyebileceklerini sanmışlardı.

— Niye olmasın? Askerlerin başında nöbet tuttukları bu ilanlar bizim sivil özgürlüklerimize karşı bir hakaretti. Yönetimden hoşnut olmayan herkese protestan yaftası yapıştırdılar. Tanrı bağışlasın beni. Bu çaça kadını bile protestanlıkla suçlayacaklardı... Meclise gelince, prenslerimizin oylarında neyin ağır bastığını benim gibi siz de biliyorsunuz. İmparator Charles imparatorluğun bütünlüğünü her şeyden üstün tutuyordu ki bu da olağandır. Kral Philippe de İspanya'ya üstünlük tanıyor. Yazık! Eğer tüm saray politikasının yalan dolan üzerine, düzenbazlık üzerine kurulu olduğunu zamanında farketmeseydim belki de tanrıya hizmet uğrunda dünyadan vazgeçmek için kendimi yeteri kadar dindar bulmazdım.

— Rahip hazretleri her halde büyük tersliklere uğrardı.

— Hiç de değil. Efendinin değer verdiği bir saray adamı, zayıf yeteneklerimin layık olmadıkları kertede başarılı bir müzakereciydim, iyi yürekli dinine bağlı bir de karım vardı. Kötülüklerle dolu olan şu dünyada ayrıcalıklı bir insan olabilirdim.

Alnında ter damlacıkları belirmişti, Zenon yorulduğunu anladı. Rahip düşünceli gözlerle baktı doktora :

— Tedavi ettiğiniz sıradan insanların bu sözümona reformu hoş karşıladıklarını söylemiyorsunuz sanırım.

Sébastien dilini tutma gereğini duydu :

— Böyle bir şey ne söyledim ne de farkettim.

Sonra hafif alaylı bir sesle ekledi :

— Rahip hazretleri, bu çeşit şeyleri düşünenlerin genellikle dillerini tutmasını bildiklerini takdir ederler. Şüphesiz kutsal kitabın sade dili bu zavallıların hoşlarına gitmektedir. Ama çoğu alışkanlıktan da olsa, dinibütün katoliktir.

— Alışkanlıktan, diye tekrarladı acılı bir bakışla rahip.

Doktor Théus rahibe kendisini toparlamak için biraz vakit kazandırmak istedi ve soğuk bir sesle devam etti :

— Benim şu olanlarda gördüğüm, en başta insanların yaptıkları işlerdeki sonu gelmez karmaşıklığıdır. Zorba, yüreklere korku salıyor ama, kimse kralın Hollanda'da yasal olarak hüküm sürdüğünü, bunun ona Flandres'in gözbebeği olan birisinden miras kaldığını inkâr etmiyor. Halkın bir mal gibi vasiyet edilip edilmeyeceğini tartışacak değilim; yasalarımız böyle; bir yutturmaca olarak Gueux adını alan jantiyomlarımız, vasalı oldukları kralın gözünde hain, kalabalık halk yığını için ise kahraman ve yurtsever olan Janus'lerdir. Öbür yandan prensler arasındaki düzenbazlıklar, kentlerdeki geçimsizlikler o hale geldi ki, akli başında pek çok kimse yabancıya haraç vermeyi o gittikten sonra gelecek olan düzensizliğe yeğ tutuyor. İspanyol sözümona reformcuları canavarcasına hırpalıyor ama, Yurtseverlerin çoğu zaten katolik. Bu reformcu baylar ahlaklarının sıkılığı ile böbürleniyorlar ama, Flandre'daki başları Monsieur de Bréderode, gırtlığına kadar sefahata batmış alçak herifin biri. Naib hanım engizisyon mahkemelerinin zulmüne son vereceğini söylüyor ama öbür yandan da sapkınları yine darağacına gönderecek olan yeni mahkemeler kurulacağını haber veriyor. Kilise, iyilik olsun diye, in extremis itirafta bulunanlar ötekiler gibi yakılmasın, basit ölüme yar-

gılsın diye ısrar ediyor, zavallıları böylece dine karşı daha ağır suçlara, yalan dolana itiyor. Evangéliste'ler de, beri yanda, ellerine düşen anabatistleri boğazlıyorlar. Papalıktan yana olan Liège kilise devleti krallık askerlerine açığa, Gueux'lere el altından silah satarak dünyanın parasını vurdu. Herkes nefret ediyor yabancından para alan askerden, üstelik bu aylık az da olunca, gerisini halkın sırtından çıkarmaya çalışıyorlar, ama kırık yerleri kasıp kavuran eşkıya çeteleri burjuvalardan balta ve mızrak istiyorlar. Ayrıcalıklarına sınıksız bağlı olan bu burjuvalar ilke olarak soylulara ve monarşiye karşı surat asıyor ama, dinsel sapkınlar genellikle aşağı tabakadan çıkıyor ve burjuvalar da yoksullardan nefret ediyorlar. Bu laf kalabalığı silah şakırtısı ve zaman zaman altının kulağa hoş gelen sesi, ki gitgide daha az duyuluyor, bunlar etleri kızgın demirle koparılanların feryatlarıdır. Dünyanın hali bu üstat.

Başpapaz dalgın bir sesle,

— Büyük ayın sırasında, âdet olduğu üzere, naib madam ve kral için dua ettim. Madam için, evet, kasap kütüğü ile balta arasında bir uzlaşma arayan, oldukça iyi bir kadın ama Herod için de dua edebilir miyim? Çekildiği emeklilik köşesinden hâlâ yakamızı bırakmayan, etmediğini bırakmayan kardinal de Granvelle'e hayır dua etmek olur mu? Dinimiz bizi kurulu otoriteye karşı saygı göstermeye zorluyor, ben de bunun tersini söylemiyorum. Ama o da, otorite de, kendisi doğrudan elini sürmüyor ve aşağıya doğru inildikçe suratı daha da kötüleşiyor, kabalaşılıyor, üzerinde kendi suçlarımızın izleri belirliyor, hem de gülünç olarak. Wallon muhafızlar için de mi dua etmeliyim?

— Rahip hazretleri her zaman için bizi yönetenlere doğru yolu gösterebilir diye tanrıya dua edebilir.

— Asıl bana gösterebilir o doğru yolu, asıl benim gereksemem var buna.

Zenon sözü hastane işlerine kaydıldı, başrahibi en çok saran konu buydu. İzin alıp kalktığı sırada rahip kolundan tuttu, kapıyı kapamasını işaret etti:

— Size dikkatli olmanızı söylememe gerek yok sanırım.

Kuşkudan, hakareten korunabilmek için hiç kimse yeteri kadar yukarıda, ya da yeteri kadar aşağıda değildir. Bu konuştuklarımızı kimse bilmesin.

— Kendi gölgeme bile ağzımı açmam, diye yanıtladı doktor Théus.

Rahip bir daha anımsattı :

— Siz sıkıca bağlısınız bu manastıra. Unutmayınız ki bu kentte, hatta şu duvarların arasında, Cordeliers tarikatı başkanını isyanla ya da dinden sapmakla suçlayabilecek çok şom ağızlı vardır.

Bu konuşmalar sık sık yineleniyordu. Başrahibin bundan pek hoşlandığı anlaşıyordu. Bu kadar saygı gören bu adam, Zenon'a kendisi kadar yalnız ve kendisi kadar kuşku içindeymiş gibi görünüyordu. Her seferinde Zenon, rahibin yüzünde gücünü kesen bir rahatsızlığın, ne olduğu bilinmez bir hastalığın belirtilerini görüyordu. Zenon, başrahibe şaraba karıştırıp alması için kuvvet ilaçları verdi; o da hekimi kırmamak için bunları her gün içmeye başladı.

Zenon da içine hemen hiç yalan dolan karışmayan bu efendice konuşmalardan hoşlanmaya başlamıştı. Ne var ki, biraz da pek belirgin olmayan bir yapaylık seziyor gibiydi. Bir kez daha, nasıl Sorbonne'da insanı Latince konuşmaya zorlarlarsa, sözünün anlaşılabilmesi için, girdisini çıktısını çok iyi bildiği halde, düşüncelerini değiştiren, bozan bir yabancı dile başvurmuştu; konuşma aslında sofuca sayılmasa da saygılı bir hristiyan dili ile yapılıyordu, konu da doğru ve açıktı, ama yine de konuşma dünyanın durumu yüzünden biraz kaygılı idi. Rahibin görüşlerini ihtiyattan çok saygı ile karşıladığından bir kez daha aslında hiç tutmadığı öncüllerden yola çıkmaya razı oluyordu; kendi öz kaygılarını bir kenara bırakarak kendini düşüncelerinin yalnız bir yanını, arkadaşınınkini yansıtmakta olanını göstermeye zorluyordu. İnsan ilişkilerinin bir parçası ve kendisi için ikinci bir huy haline gelmiş olan bu sahtekârlık, çıkar gözetmeyen iki adam arasındaki serbest ilişkiye gölge düşürüyordu. Rahip, hücresinde ele alınıp uzun uzun konuşulan konuların, bu yalnız adamın kafasında ne kadar

az yer tuttuğunu farkettiği zaman çok şaşırıldı. Hollanda'da hüküm süren kötülüklere ilgisiz kalmasından değildi bu, öylesine bir kan ve ateş dünyasında yaşamıştı ki Cordeliers başrahibini derin acılara sürükleyen bu azgınlıkların yeni kanıtları onu artık eskisi kadar etkilemiyordu.

İçinde bulunduğu kişisel tehlikelere gelince, genel karışıklık içerisinde bunlar şimdilik artmış değil azalmış gibiydi. Kimsenin aldıracağı yoktu önemli bir kişi olmayan bu Sébastien Théus'e. Büyücülüğe başlayanların bilimleri yararına korumaya and içtikleri bu gizlilik zorunlu olarak kendisini de içine alıyordu; aslında görünmez adam durumunda idi.

Yine o yaz, bir akşam, her zamanki gibi ışıkların söndürölme saatinde kapısını kilitleyip tavan arasındaki odasına çıktı. Hastane akşam duası ile birlikte kapanırdı. Yalnız bir kez bir salgın sırasında Saint-Jean Hastanesi dolmuş ve doktor Théus, alt kattaki salona hasırlar serdirerek ateşli hastaları buraya taşıtmıştı. Döşeme taşlarını yıkmakla görevli Luc kardeş kovanını süpürgesini alıp gitmişti. Zenon camlara bir avuç kum atıldığını farketti. Bir zamanlar akşam çanından sonra Colas Gheel ile de öyle buluşurlardı. Giyinip aşağıya indi.

Laines sokağındaki demircinin oğlu Josse Cassel'di: Saint-Pierre-lez-Bruges asıllı bir yeğenleri vardı, amcasına yani Josse'un babasına at getirmişti, nallatmak için, ama at tekme atmış yeğenin bacağına kırmıştı; şimdi dükkânın arkasındaki kovukta yatıyordu, durumu iyi değildi. Zenon yanına gerekli şeyleri alıp Josse'un peşine takıldı. Bir dört yol ağzında bekçilere çattılar. Josse babam çekici eline vurup iki parmağını ezdi, ona cerrah götürüyorum, dedi, bekçi de yakalarını bıraktı. Zenon'un aklı takıldı bu yalana.

Üstünkörü bir yatak yapılmış, hasta üzerine yatırılmıştı; yirmi yaşlarında bir dağlı, sarı bir kurt, saçları terden şakaklarına yapışmış, çektiği acıdan ve kan kaybından yarı baygın yatıyor. Zenon önce bir kuvvet şurubu içirdi

ve bacağı inceledi; kemik iki yerden etten dışarı fırlamıştı, bacak cansız sallanıyordu. Bu tekme filanla olacak iş değildi, nal izi de yoktu. Bu gibi vakalarda ihtiyatlı olmak, bacağı kesmek gerekirdi, ama hekimin testereyi alevden geçirdiğini gören yaralı canlandı ve bağırmaya başladı; nalbant ve oğlu da tasalıydılar ama o kadar değil, adam ölür de başımıza kalır kaygısına düştükleri belliydi. Zenon planını değiştirdi, önce kemiği yerine oturtmayı deneyecekti.

Bu da pek işe yaramadı. Kemikleri bitiştirmek için bacağı uzatmak gerekiyordu, zavallı çocuk işkenceye konulmuş gibi çığlıklar atıyordu; hekim ustura ile etleri kesmek, ellerini yaranın içine daldırmak zorunda kaldı. Arkadan yarayı şarapla yıkadı, bereket versin nalbantta bir testi keskin şarap vardı. Baba oğul sargı bezlerini hazırlamak için didiniyorlardı. İçinde bulundukları kovuğun kıyı bucak her yanını kapamışlardı, hastanın çığlıkları dışardan duyulsun istemiyorlardı.

Zenon, Laines sokağından çıkarken sonuçtan kuşkulu idi. Çocuğun durumu iyi değildi, tek şansı gençliği idi. Hekim her gün gidip bakıyordu, sabah erken ya da akşam karartıdan sonra, yarayı temizliyor, irini akıtıyor, sirke ile yıkıyordu. Sonraları yağ ile de ovmaya başladı. Elden geldiği kadar geceye kalmamaya çalışıyordu, göze çarpmak istemiyordu. Baba oğul hâlâ hayvan tekmesi diyorlardı ama en iyisi bu konuyu hiç kurcalamamaktı.

Onuncu gün bir çıban baş verdi; et süngerleşti ve zaten hiç düşmemiş olan ateş hızla yükselmeye başladı. Zenon hastayı sıkı perhize sokmuştu: Han, yemek diye çırpınıyordu. Bir gece kaslar o kadar büyük bir şiddetle kasıldı ki, kırığı tutan alçı koptu. Zenon hastanın canını yakmaktan korktuğu için yeteri kadar sağlam bağlamamış olduğunu kendi kendine itiraf etmek zorunda kaldı; yeniden uzatıp bitiştirmek gerekli oldu. Hastanın çektiği acı ilkinden daha beterdi ama bu kez Zenon hastaya haşhaş dumanı üflemişti, zavallı uyuşukluk içinde acıyı o kadar fazla duymadı. Yedinci gün drenler çıbanı boşalttılar, hasta bol-

ca terledi, ateşi düştü. Zenon bu kez nalbant dükkânından yüreği hafiflemiş olarak çıkıyordu, talihi yardım etmişti, yoksa böyle durumlarda el uzluğunun filan para etmediği çok olurdu. Üç hafta boyunca öbür hastalardan ayrı olarak tüm gücünü bu sağaltma işine harcamıştı. Bu sürekli dikkat başrahibin dua hali dediği şeye benziyordu.

Ama hasta sayıklarken ağzından bazı şeyler kaçırmıştı. Josse ve demirci sonunda kendiliklerinden her şeyi açıkladılar. Han, Bruges'den üç fersah kadar ötede, Zévecote yakınlarındaki yoksul bir köyden geliyordu, daha geçenlerde herkesin bildiği tatsız olayların geçtiği yerden. Her şey bir protestan papazının vaazları ile başlamıştı, adam köye gelmiş sözleriyle halkı kışkırtmış, gerginliği artırmıştı; zaten vergi yüzünden katolik papazdan hoşnut olmayan bu dağlılar kazmaları ve baltaları kapıp kiliseye dalmışlar, mihrabı yıkmışlar, yortularda çıkarılan Meryem Ana heykelini kırmışlar, ipekli işlemeli örtüleri ve kilisenin üç beş parça eşyadan oluşan yoksul hazinesini yağma etmişlerdi. Arkasından Julian Vargaz adında bir yüzbaşının komutasında bir birlik gelmiş duruma el koymuştu. Han'ın evinde kenarı inci işlemeli bir kumaş parçası bulunmuş ve annesi, böyle bir şeyi kullanacak yaşı çoktan geçmiş olmasına bakmadan işkenceye konulmuş, öldürülmüştü. Öbür kadınlar ve çocuklar köyden atılmış, kırlara dökülmüşlerdi. Köy alanında adamlar asılırken bir silah sesi duyulmuş, bir arquebuse kurşunu ile alınından vurulan yüzbaşı Vargaz, dizginleri boşlayıp yere yuvarlanmıştı. Bir samanlığın penceresinden ateş edilmişti; askerler mızraklarla delik deşik etmişler samanları, kimseyi bulamayınca samanlığı ateşe vermişlerdi. Katili yaktıklarından emin olarak yüzbaşının ölüsünü ve birkaç baş da hayvanı alıp gitmişlerdi.

Han, damdan atlarken bacığını kırmıştı. Dişini sıkıp bataklığın kenarındaki bir ot yığınına kadar sürüklendi, yangın oraya kadar uzanır korkusu ile ter dökerek, askerler gidene kadar orada, çirkef içinde saklandı. Akşama doğ-

ru komşu çiftliğin adamları geldiler, boşalan köyde dış dokunur bir şeyler bulmak ümidiyle. Artık kendini tutamayarak inleyen Han'ı buldular. Bu köylü arakçılar iyi yürekli insanlardı; Han'ı bir arabaya atıp kente, amcasına göndermeyi uygun buldular. Getirdiklerinde baygın yatıyordu. Pieter ve oğlu araba Laines sokağına girerken kimse görmedi diye tanrıya şükrediyorlardı.

Yanan samanlıkta ölmüş olmak Han için bir güvence idi, ama bu güvenlik köylülerin çenelerini tutmalarına bağlıydı, içlerinden biri kendiliğinden gevezelik edebilir ya da zorla söyletilebilirdi. Pieter ve Josse bir asiye, kilisedeki tasvirleri kıran birisini barındırmakla kendi canlarını tehlikeye atmış oluyorlardı, aynı korku hastaya bakan doktor için de vardı. Altı hafta sonra, iyileşme yolunda olan hasta koltuk değneği ile bir iki sıçrama yapabilecek duruma gelmişti ama, yara yerleri hâlâ fena halde canını yakıyordu. Baba oğul hekime yalvarıyor, kendilerini bu sevimsiz oğlandan kurtarmasını istiyorlardı: Uzun süren hastalığı yüzünden boyuna sızlanan, hırçın ve huysuz bir çocuk olmuştu; durmadan yaptığı yiğitliği anlatıyordu. Sonunda demircinin sabrı tükendi, kerata evin şaraplarını biralarını tükettiği yetmiyormuş gibi şimdi bir de Josse'dan kendisine bir kız getirmesini istiyordu. Zenon'a kahrısa Han, Anvers'e gitmeliydi, orası büyük kentti, kim kime dum duma. Bacağı büsbütün iyileştikten sonra Escaut ırmağını geçer, karşıda Zeeland kıyıları boyunca kralın askerlerine baskınlar düzenleyip hırpalamakta olan Kaptan Henri Thomaszon'un ya da Sonnoy'nın çetelerine katılırdı.

İhtiyar Greete kadının arabacı oğlu geldi aklına, her hafta yük götürüyordu. İşi bir kenarından kendisine açtılar, olur dedi; yaralı çocuğu alıp götürecekti, güvenilir ellere teslim edecekti; ne var ki bu yolculuk için biraz para da gerokiyordu. Bir an önce yeğenini başından atmak isteyen Pieter Cassel, iş paraya dayanınca on param yok diye dayattı; Zenon'un da parası yoktu. Bir süre ayak sürüdükten sonra başrahibe gitti.

Kutsal adam hücresinin bitişiğindeki şapelde ayinini

tamamlıyordu. İte, Missa est ve öbür dualar da bitince Zenon kendisi ile özel olarak görüşmek istediğini söyledi ve olayı olduğu gibi anlattı.

Başrahibin suratı asıldı,

— Kendinizi büyük bir tehlikeye atmışsınız, dedi.

— Büyük bir karışıklığın hüküm sürdüğü bu dünyada yapılması gerekli bazı şeyler de var, dedi filozof. Benim görevim insanları iyi etmek.

Başrahip doğruladı,

— Vargas'a acıyan kimse yok. Flandres'a geldiğinizde yolları dolduran burnu havada askerleri anımsıyor musunuz? Fransa ile savaş sona ereli iki yıl oldu ama, kral hâlâ türlü bahanelerle bize bu orduyu besletiyor. İki yıl. Bu Vargas kaba bir adamdı, Fransızlara yaka silktiriyordu. Sizin bakmış olduğunuz çocuğu alkışlamadan Kutsal Kitap'ın genç David'ini de yüceltemeyiz.

— Doğrusu iyi atıcı imiş, dedi doktor.

— Tanrı yardım etmiş olmalı. Ama kutsal şeylere el kaldırmak da günahdır. Bu Han kilise yağmasına katılmış mı?

Sébastien Théus ihtiyatlı konuştu,

— Katıldım diyor, ama sanırım bu vicdan azabının ters tarafından ifadesi gibi bir şeydir. Sayıklarken söylediklerinden çıkarıyorum bunu. Bir çocuk birkaç vaazla bunca yıllık Ave Maria'larının anısını unutmuş olamaz.

— Bu pişmanlığı kötüye mi yoruyorsunuz?

Filozof hafiften gülümsedi,

— Rahip hazretleri beni bir Luther'ci yerine mi koyuyorlar?

— Hayır dostum, sizin inancınızın bir sapkın olacak kadar kuvvetli olduğunu sanmıyorum.

— Hükümetin köylere sahici ya da uydurma keşişler salıp vaazlar verdirttiğinden kuşkulanıyorlar, diye konuyu saptırıp Sébastien Théus'ün dinibütünlüğünden uzaklaştırdı, ne olur ne olmaz. Bizim yöneticiler arkadan istediklerini yapabilmek için kendileri karışıklık çıkartıyorlar.

— İspanya meclisinin çevirdiği dolapları biliyorum.

Ama bilmem ki size açıklamalı mıyım, kaygılarımı? Din uğruna bir zavallının diri diri yakılmasını isteyecek bir adam değilim. Ama Notre-Dame'a karşı olan bu işlerde Cehennem kokan bir zorbalık var. Hatta o değil de sahiden yaşayıp yaşamadıkları bile, bizim bilginlere göre, şüpheli olan ama yine de halkımızın sevgilisi olan şu Saint Georges'lardan ya da Sainte Catherine'lerden birisi de olsa yine aynı şeydi... bu, bizim tarikatın bu yüksek tanrıçayı (gençliğimde okumuş olduğum bir şair ona bu adı veriyordu) özellikle ululamasından ve onu Adem Baba günahından bağışık tutmuş olmasından mı, yoksa aynı adı taşıyan zavalı karımın anısı ile yüreğim ezildiği için mi... dine karşı işlenen hiçbir günah bana yeryüzünün ümidi olan, gökyüzünde bizleri savunan Meryem Ana'ya yöneltilen bir saygısızlık kadar kötü gelmez... gelemez...

Başrahibin gözlerine yaş yürüdüğünü gören Sébastien Théus,

— Sizi anlıyorum, dedi. Bir utanmazın, size göre tanrısal iyiliği temsil eden ve dünyanın en temiz varlığı olan bir varlığa el kaldırmış olmasına üzüldüyorsunuz. Yahudiler de bana kendilerince tanrısal sevgiyi simgeleyen Shechina için aynı şeyi söylemişlerdi (yahudilerden epeyce hekim tanımıştım)... onlar için gözle görülmez bir yüzü kaldığı doğrudur... ama o sözle anlatılması olanaksız insan görünümünü verildiği sürece, niye ona bazı kadın çizgileri de yakıştırmayalım, anlamıyorum, çünkü bu, şeylerin doğasını yarı yarıya kaldırmak olur. Eğer ormanda yaşayan hayvanların da gizli bir kutsallık duyguları olsaydı (ki aslında bu yaratıkların içlerinden neler geçtiğini kim bilir ki?) tanrısal Geyiği bir el değmemiş dişi geyik olarak görecektlerdi. Bu düşünce rahip hazretlerini rahatsız etmiyor ya?

— Beneksiz kuzu tasvirinden daha fazla değil. Meryem Ana aynı zamanda pek temiz bir güvercin değil midir?

Sébastien Théus düşünceli bir tavırla,

— Bu çeşit simgelerin de tehlikesi yok değil. Simyager kardeşlerim Bakire Sütü, Kara Karga, Evrensel Yeşil Aslan, Madensel Çiftleşme gibi simgeler kullanırlar, bunlar

sanatlarının işlemlerini belirtmek için, işlemin inceliğine, kabalığına göre, sözcüklerin yerini tutarlar. Bundan çıkan sonuç da şu: akli ermeyenler bu uydurma laflara kapılırlar, akli erenler ise tersine, kendilerine bir hayal batağına saplanmış gibi görünen oysa daha uzaklara uzanan bir bilgiyi küçümserler... Bu karşılaştırmayı daha ileri götürmek istemiyorum.

— Bu güçlüğün üstesinden gelinemez, dedi rahip. Ben bu zavallılara Notre-Dame'ın altın başlığının ve mavi mantosunun tanrısal yüceliğin beceriksizce yapılmış bir simgesinden başka bir şey olmadığını söylesem ayrıca tanrının da Görünmez İyiliğin simgesi olduğunu söylesem bundan benim tanrıya da Notre-Dame'a da inanmadığım sonucunu çıkarırlar. Bu kötü bir yalan olmaz mı? Simgelendirilen şey simge ile birleşir.

Hekim ayak diredi,

— Biz yine o yaralarını iyileştirdiğim delikanlıya gelim. Sayın rahip bu Han'ın tanrısal rahmetin görevlendirdiği savunucuyu kırdığını mı sanıyorlar? O, bir rahibin bir put olarak ortaya çıkardığı kadifeye sarılmış bir ağaç parçasını kırdı ve şunu da söyleyebilirim, rahip hazretlerini haklı olarak üzen bu dinsizlik onun tanrıdan anladığı az bir şeye uygun düşüyordu. Bu cahil adam nasıl Vargaz'ı öldürürken Belçika'nın öcünü almayı düşünmüyorduysa evreni kurtaracak olanın simgesine bir kötülük yapmayı da düşünmüyordu.

— Ama ikisini de yaptı.

— Belki. Yirmi yaşında bir cahil dağlının yaptıklarına bir anlam vermeye çalışıyoruz ikimiz de.

Başrahip damdan düşer gibi sordu:

— Bu çocuğun paçayı kurtarabileceğini sanıyor musunuz doktor bey?

— Bu benim güvenliğimi de ilgilendiren bir sorun olmakla beraber, diye karşılık verdi şaka yollu Sébastien Théus, asıl istediğim ölümden kurtardığım bir adamın ateşte yakılmamasıdır. Ama bu rahip hazretlerinin düşünebileceği bir şey değildir.

— Böylesi daha iyi. Böylece olacakları daha bir serin kanlı beklersiniz. Yaptığınız işin bozulmasını ben de istemem. Size gerekli olanı şu çekmecenin içinde bulacaksınız.

Zenon çamaşırların altına saklanmış olan keseyi alıp içinden biraz para ayırdı. Keseyi yerine koyarken eli sert bir kumaş parçasına takıldı. Keşişlerin nefislerine eziyet etmek için giydikleri kıl gömleklerdendi, üzerinde yer yer kan pıhtıları vardı. Rahip sıkıldı, başını çevirdi.

— Rahip hazretlerinin sağlığı böyle sert uygulamalara uygun değil sanırım.

— Ben ise daha da artırmayı düşünüyorum. Sizin işleriniz o kadar çok ki halkın başına gelen belaları düşünerek zaman bulamıyorsunuz. Ortalıkta dolaşan sözlerin hepsi doğru. Kral daha yeni Piémont'da bir ordu topladı, başında da İtalya'da demir adam diye ün salan, Mühlberg savaşının galip komutanı Alve dükü var. Bu yirmi bin kişi yük hayvanları ve bütün takım taklavatı ile şu anda Alp-leri aşılıyor, sonra da gelip bizim bahtsız kasabalarımıza yerleşecekler... Belki de yakında yüzbaşı Julian Vargaz'ın katlinin acısını çekeceğiz.

— Biraz ayaklarını açmaları gerekecek, yakında kar yolları kapar, dedi doktor. Innsbruck'den kaçarken o da aşmıştı bu dağları.

Başrahip ağır bir itirafta bulunmak zorunda kalmış bir kişi tavrı ile,

— Oğlum da kralın hizmetinde bir subay, dedi, eğer o da dükün ordusunda değilse bu bir mucize olur. Hepimiz bulaşmış durumdayız kötülüğe.

O inatçı öksürük nöbeti yine başladı. Sébastien Théus hemen nabızı yokladı. Biraz sonra,

— Rahip hazretlerinin rahatsızlığı belki de bu üzüntülerden geliyor, dedi. Ama bu öksürüğün ve vücutça görülen düşkünlüğün nedenlerini araştırmak da benim görevim. Rahip hazretleri izin verirlerse yarın kendi özel araçlarımla bir boğaz muayenesi yapmak istiyorum.

— Yapınız, dostum. Bu boğaz ağrısı, bu yaz havaların hep yağmurlu gitmesinden oldu sanırım. Hem bakınız ateşim filan da yok.

Han hemen o akşam araba ile seyis olarak yola çıktı. Az buçuk topallamak seyis sayılmasına engel değildi. Arabacı, Han'ı Anvers'de Fugger'lerin nakliyecilerinden birisine emanet etti. Gizliden yeni fikirleri tutan birisiydi, evi limandaydı. Han bunun yanında baharat sandıklarını çivilemeye ya da çivilerini sökmeye başladı. Noel'e doğru yeni haberler geldi, bacağı iyileşmişti, Gine'ye yelken açan bir esir gemisine marangoz olarak kapılanmıştı. Bu tür gemiler için her zaman böyle adamlar gerekliydi, yalnızca gemide gerekli onarımları yapmak için değil, bölmeleri yenilemek, yerlerini değiştirmek, ayaklar için köstek, boyunlar için lale yapmak, gereğinde eline tüfeği alıp gemide isyan çıkaranlara kurşun sıkmak için de. Ücret iyiydi ve Han, kaptan Thomaszoon'un yanında kalıp, ne kadar olduğu belli olmayan bir paraya yatmaktansa bu gemiye kapılanmayı yeğ tutmuştu.

Kış geldi. Başrahibin sesi kısılmıştı, bir türlü açılmıyordu, Noel'den önceki dört haftanın vaızlarını veremedi. Sébastien Théus hastasını yemeklerden sonra bir saat yatıp dinlenmeye, hiç değilse kısa bir süre önce hücrelerine konulmasına razı olduğu koltukta oturmaya kandırmıştı. Hücrede kurallara uygun olarak ne ocak vardı ne de soba. Zenon bir mangal için rahibin olurunun alıncaya kadar akla karayı seçti.

O gün ikinci vakti gözünde gözlükleri hesapları incelerken buldu onu. Manastırın kâhyası Pierre de Hamaere ayakta duruyor, üstünün tenbihlerini dinliyordu. Zenon şimdiye kadar en çok on kez konuşmuş olduğu bu papaza karşın besliyordu ve anladığına göre bu duygu karşılıklı idi; Pierre de Hamaere, aynı zamanda hem yukarıdan bakan hem de kulluğunu bilen bir kişi olarak diz çöktü, rahip hazretlerinin elini öptü ve hücreden çıktı. Günün haberleri hiç iyi değildi. Üç aydan beri vatana ihanet suçu ile Gand'da kapalı tutulan Egmont kontu ile ortağı Hornes kontu haklarında verilmiş olan ve belki de canlarını kurtaracak olan

karar bozulmuştu. Bu haksızlık karşısında kentte kaynaşma başlamıştı. Zenon başrahibin olaydan haberi olup olmadığını bilmediği için konuyu kendisi açmaktan çekindi. Han olayının varmış olduğu garip sonucu anlattı.

— Papa büyük Pie II, esir ticaretini yasakladı ama kimsenin kulak astığı yok, dedi rahip bıkkın bir tavırla. Her yerde haksızlık var, hem bizim buradakiler daha da ağır... Konta karşı yapılan haksızlık kentte duyuldu mu?

— Kralın sözüne kandiği için acıyorlar.

— Lamoral'in yüreği büyüktür ama yargısı azdır, dedi rahip. Zenon'un ummadığı kadar dingindi. İyi bir müzakereciye güvenilmez.

Hekim bir bardağa birkaç damla sürgün kesici ilaç damlattı, rahip gık demeden alıp içti. Zenon gizli bir hüznle bakıyordu ilacı içmekte olan rahibe. İlacın bir yararı yoktu ama zararı da yoktu, o asıl rahibin boğaz ağrısına karşı bir çare arıyordu. Ateş olmadığına göre verem söz konusu değildi. Belki gırtlakta bir polip vardı, ses kısıklığı o inatçı öksürük, soluk almadaki yemek yemedeki güçlük belki bundan ileri geliyordu.

Rahip boşalan bardağı geri verirken,

— Teşekkür ederim, bugün beni hemen bırakıp gitmeseniz, dostum, dedi.

Bir süre havadan sudan konuştular. Zenon yüksek sesle konuşup yorulmasın diye hemen yanı başına oturmuştu. Rahip birdenbire kafasını en çok yoran konuya geldi:

— Lamoral'in başına gelen gibi büyük bir haksızlık, peşinden kendisi gibi daha bir sürü adaletsizliği de sürükler, dedi ve soluğunu dengelemek için biraz durdu, sonra,

— Efendisinden az sonra kapıcıyı da tutup götürdüler; ağzından bir şey alabilmek için demir çubukla kolunu bacağına kırdılar. Bu sabah ayinde her iki kont için de dua ettim ve hiç şüphem yok ki Flandre'in her evinde, gerek yeryüzünde gerekse ahirette tanrının yardımına kavuşmaları için dua edilmektedir. Ama öbür zavallı için dua eden bir tek kişi var mıdır, acaba, adam zaten bir şey bilmiyor

ki söylesin, kırılmadık bir tek kemik, deşilmedik bir tek damar bırakmamışlar zavallıda.

— Anlıyorum, dedi Sébastien Théus. Rahip hazretleri alçakgönüllü bir bağlılığı övüyorlar.

— Pek değil. Bu kapıcının bir yiyici olduğu söylenir, efendisinin sırtından para yapmış. Elinde bir tablo varmış, bizim Flaman şeytanlıklarından birisi, mahkûmlara işkence eden acaip suratlı iblisler filan ki dük buna hükümdar adına el koymak istiyormuş. Bizim kral resim sever... Adam konuşmuş konuşmamış aslında önemi yok, zira kontun he-sabı zaten görülmüş. Ben şunu diyorum kendi kendime, bu aynı kont temiz bir ölümle ölecek, darağacına çıkıp başını kütüğe koyacak, halkın, bir yurtsever olarak canını veren kendisi için yas tutacağını bilecek, hiç olmazsa bununla avunacak, hatta cellat kendisinden özür dileyecek, yanı başında duaları ile kendisini gökyüzüne iletecek olan bir rahip bulunacak...

— Bu kez anladım. Rahip hazretleri, filozoflar ne derlerse desinler rütbe ve makam gibi şeylerin, sahiplerine bazı yararlar sağladığını düşünüyorlar. İspanya'nın büyüğü olmak önemli bir şeydir.

— İyi anlatamadım, diye mırıldandı rahip. Çünkü bu adam küçük bir adam; bir hiç ve kötü bir adam olduğundan da şüphe yok, bir tek gövdesi var acı çekmek için, bir de ruhu var ki tanrı onun için kendi kanını akıtmıştır. Can çekişmesini durup seyrettim. Üç saat sonra hâlâ bağırıyordu.

Sébastien Théus rahibin elini tutup sıkı,

— Dikkat ediniz sayın rahip, bu zavallı üç saat acı çekti ama rahip hazretleri bu sonu kaç gün ve kaç gecede yaşayacaklar? Kendinizi fazla üzüyorsunuz.

Rahip başını salladı,

— Böyle söylemeyiniz. Bu kapıcının çektiği acı ve kendisine işkence edenlerin kızgınlığı dünyayı dolduruyor, zamanın dışına taşıyor. Her eziyet ve her kötülük özünde sonsuzdur dostum ve sayı olarak da sonsuzdurlar.

— Rahip hazretleri acı için söylediklerini sevinç için de söyleyebilirler.

— Biliyorum, benim de sevinçlerim oldu. Her masum sevinç cennetten kalma bir şeydir. Ama sevincin bize gerekmesi yoktur Sébastien, acıma duygumuzu bir tek acı çekmek uyandırır. Günün birinde, nihayet insan oğlunun çektiği acıyı farkettiğimiz andan itibaren sevinç artık olanaksız olur, tıpkı yanındaki adamın yarası kanarken, Bon Samaritain'in handa şarap içip kızlarla oynamasının olanaksız oluşu gibi. Ben hatta ermişlerin ne yeryüzündeki serinkanlılıklarını anlayabiliyorum ne de gökyüzündeki tanrısal mutluluklarını...

— Dinibütün bir kimsenin dilinden biraz anlıyorsam, rahip hazretleri karanlık gecedен geçiyorlar.

— Çok rica ederim dostum, bu yıkımı bir kemal, olgunluk yoluna girmiş bir adamın bilmem hangi sofuca bir sınamadan geçirilişine indirgemeyiniz. Zaten o yola girmeyi ben hiç düşünmedim... Biz asıl insan oğlunun karanlık gecesine bakalım. Ne kadar yazık! İçinde bulunduğumuz düzenden yakındığımız zaman yanılmış olmaktan çekiniyoruz. Bununla beraber, bu kusurlu ruhları nasıl kalkarız tanrıya göndermeye, üstelik bir de işkence ile onlara ümitsizlik ve küfür de ekleyerek? Nasıl olup da, kutsal babamızın daire-sine Sanzio'nun yaptığı resimde olduğu gibi ancak gökyüzünde geçmesi gereken doktrin tartışmalarına, inadin, utanmazlığın ve kinin bulaşmasına izin verdik?... ve nihayet geçen yıl kral lutfedip jantiyomlarımızın protestolarına kulak verseydi; biz çocuk iken papa Leon cahil bir Augustin keşişini gülüryüzle karşılasaydı... tüm yapımızın her zaman için gerekseme duymuş olduğu şeyden, reformdan demek istiyorum, başka daha ne isterdi... bu kaba saba köylü, Jules III'ün sarayını ziyaret ettiğim zaman beni bile çarpan kötülöklere bulaşmıştı; bizim tarikatlarımızı, bizleri de rahatsız eden ve tümü de tanrı yoluna koşulmuş olmayan zenginliklerinden ötürü kınaması haksız değil...

Sébastien Théus gülümsedi,

— Rahip hazretlerinin lüksü pek öyle göz kamaştırıcı türden değil.

Rahip eli ile mangaldaki kömürü gösterdi,

— Bana gerekli olan her şey var.

Zenon biraz durup düşündükten sonra,

— Rahip hazretleri, gönül yüceliği ile düşmanı haklı görmesinler, dedi. *Odi hominem unius libri*: Luther'in yaydığı kitaba taparlık, kendisinin boş inançlar diye reddettiği pek çok uygulamaya rahmet okuttu ve inanç yolu ile kurtuluş doktrini insan onurunu iki paralık etti.

Rahip şaşırdı,

— Doğrudur, dedi. Ama her şeye karşın hepimiz onun gibi kutsal kitaba bağlıyız ve zayıf yeteneklerimizi Kurtarıcının ayaklarının altına seriyoruz.

— Şüphesiz, rahip hazretleri, bu acı tartışmayı belki de bir tanrıtanıma için anlaşılabilir hale koyan şey de budur.

— İstemediğim şeyler söylemeyiniz, diye mırıldandı rahip.

— Susuyorum, dedi filozof. Yalnız şunu anladım ki reformu kabul eden Alman senyörleri başkaldıran köylülerin kelleleri ile top oynarken dükün ücretli askerlerinin düzeyine düşmüş oluyorlar ve de Luther tıpkı kardinal de Granvelle gibi, prenslik oyununa girdi.

Rahip yorgun bir tavırla,

— O da bizim gibi, yaptığını düzen uğruna yaptı, dedi.

Dışarıda tipi vardı. Hekim dispansere dönmek üzere ayağa kalktığı zaman rahip bu havada pek az hastanın sokağa çıkabileceğini ve hastabakıcı rahibin bunlara yeteceğini söyledi.

Başrahip yeniden söze başladı. Konuşurken güçlük çekiyordu :

— Bir din adamına açmayacağım bir şeyi itiraf edeceğim size, anatomi konusundaki bir sorunu, bir meslek arkadaşınıza değil de bana söylüyormuşsunuz gibi bir şey. Artık sabrım tükendi dostum... İsa'nın yeryüzüne inişinden bu yana neredeyse on altı yüzyıl geçmiş olacak ve istavroz yastık gibi başımızın altına çekmiş, uyuyoruz... Bir kez Rédemption oldu ya her şey oldu bitti, yoluna girdi gibi, sanki artık herkes kendi başının çaresine bakacak, o kadar. Doğru, biz inancı yüceltiyoruz; onu sokağa çıkartıp

dolaştırıyoruz, dans ettiriyoruz; gereğinde uğruna, kendimizinki dahil binlerce can kurban ediyoruz. Ayrıca büyük Ümit şölenleri yapıyoruz; sofulara altın değerinde ümitler satıyoruz. Ama Merhamet'i düşünen var mı, birkaç ermiş dışında, o da ne kadar az... hatta bu yaşta ve bu rahip kılığı içinde bu acıma duygusu bana varlığımın bir firesi ya da darası gibi geliyor ki, aslında buna karşı direnmemiz gerekirdi... ve kendi kendime diyorum, bizden birisi kurban olsa, hayır, inanç yoluna değil, yalnızca acıdığı için, kurbanların en çirkini yerine ya da onun yanında darağacına, diri diri yakılmak üzere odun yığınının üzerine tırmansa, belki de kendimizi bir başka dünyada, bir başka ve yeni gökyüzü altında bulurduk... kötülerin en kötüsü ya da kâfirlerin en zararlısı, benim yanımda, benim İsa'nın indinde olduğumdan daha aşağı olamaz.

Sébastien Théus ağır bir tonla,

— Rahip hazretlerinin düşündükleri bu şey bizim simyagerlerin çorak yol ya da kestirme yol dedikleri şeye benziyor, dedi. Sonuç olarak iş her şeyi bir vuruşta değiştirmeye dayanıyor, hem de bu yetersiz gücümüzle... bu tehlikeli bir keçi yolu rahip hazretleri.

Hastanın yüzünde utangaç bir gülümseme belirdi :

— Çekinecek bir şey yok... Ben zavallı bir adamım ve iyi kötü altmış keşiş yönetiyorum. Onları bilerek herhangi bir serüvene sürükler miyim? Gökyüzünün kapıları bir kurbanla açılmıyor. Bir kurban adağının yerine getirilmesi, eğer böyle bir şey sahiden varsa, başka türlü olmalıdır.

Sébastien Théus yüksek sesle düşünür gibi,

— Hostia hazırsa kendiliğinden oluyor zaten, dedi.

Hermetik filozofların gizil sakınımlarını düşünüyordu.

Rahip şaşırmış gözlerle baktı,

— Hostia mı? dedi bu güzel kelimenin tadını çıkararak. Bu sizin simyagerlerin İsa'yı felsefe taşı yerine koydukları, kurban kesme ya da Grand Oeuvre ile bir tuttukları söylenir.

Zenon yere kayan battaniyeyi kaldırıp rahibin dizlerini sardı,

— Öyle diyenler de vardır, ama bu eşdeğerlilikten ne çıkar, insan zihninin bir eğiliminden başka?

Rahibin sesinde bir titreme oldu,

— Şüphe ediyoruz, dedi, şüphe ettik... Nice geceler kafamdan atmaya çalışmışımdır, tanrının üzerimizde bir zorba, beceriksiz bir müstebit olduğu fikrini. ~~x~~ tanrıyı yadsıyan bir tanrıtanımaz var bir tek, ona sövmeyen... sonra bir ışık belirdi; hastalık bir açılmadır. Sakın biz onun mutlak gücünden söz ederken, başımıza gelen her şeyin onun iradesi ile olduğunu düşünürken yanılmış olmayalım? Yoksa biz miyiz onun saltanatını hakim kılacak olanlar? Size daha dün tanrının vekil tuttuğunu söylemiştim; daha da ileri gidiyorum, Sébastien. Belki elimizde bir küçük alevdir O; O'nu beslemek, söndürmemek bize bakıyor; belki de biz O'nun varmış olduğu en uç noktayız... O'nun mutlak gücünün küçümsediği zavallılardan kaç, eğer kendilerinden tanrıya yardım etmeleri istense, kendi derdini unutup koşma koşma gelir?

— İşte kutsal kilisenin dogmaları ile çok zor uyuşabilecek bir görüş.

— Hayır dostum; dikişsiz giysiyi biraz daha yırtacak olan her şeyi baştan reddediyorum. Tanrı kadir-i-mutlak olarak egemendir, ben de öyle isterim, ruhlar evreni için, ama biz burada cisimler evrenindeyiz. Ve onu eğer üzerinde yürümüş olduğu toprakta, tıpkı bizim, kralın askerleri tarafından yağma edilmiş olan Campine köylerinin buzlu yollarında karlar üzerinde yatan emzikli çocuklar gibi, saman üzerinde yatan bir masum, başının altına koyacak taş bile bulamayan bir yersiz yurtsuz, dörttyol ağzında işkence edilen ve kendisi de tanrı beni niçin terketti diye soran bir zavallı gibi görmedikse ya nasıl gördük? Biz hepimiz de güçsüz yaratıklarız, ama onu daha güçsüz ve kolu kanadı kırık olarak düşünmek, onu yaratılanlar içerisinde doğurtmak ve kurtarmak bize kalmıştır, diye düşünmek bir avunmadır.

Öksürdü,

— Kusura bakmayın, size bir vaaz verdim, kilise kürsüsünde veremeyeceğim bir vaaz.

Ağırlaşan başını koltuğun arkasına dayadı, içindeki düşünceler boşalmış gibiydi. Sébastien Théus sevecenlikle üzerine eğildi, kaftanının yakasını ilikledi,

— Rahip hazretlerinin bana aktarmak lütfunda bulundukları fikirler üzerinde düşüneceğim, dedi. İzinlerini alıp gitmeden önce, karşılık olarak bir varsayım ileri sürebilir miyim? Zamane filozoflarının çoğu bir Anima Mundi'nin varlığı fikrini besliyor, her şeyin katıldığı duyarlı ve az çok bilinçli bir varlık; ben hatta taşın bile sağır bir düşünce sahibi olabileceğini hayal ettim... ve bununla beraber bilimizin sınırları içerisinde olan şeylere göre, ıstırap ve onun peşinden ayrılmayan sevinç, hatta onun da ardından geleri iyilik ve adına kötülük dediğimiz şey, adalet ve bize göre adaletsizlik olan şey ve en nihayet bu karşıtlıkları şu ya da bu şekilde belirlemeye yarayan müdrike, yalnızca kan ve belki özsü evreninde bir ışık huzmesi gibi, sinirlerle yol yol çizilen et evreninde ve (kim bilir?) ışığa, kendi iyicil hükümdarına doğru büyüyen, susuz kaldığı zaman pörsüyen, soğukta büzülen, başka bitkilerin haksız yer kapmalarına, elden geldiğince karşı koyan sap evreninde vardılar. Geri kalan her şey yani madenler evreni ve bir de ruhlar, eğer sahiden varsalar, duyarsız ve kımıltısız olarak, sevinçlerimizin, sıkıntılarımızın ötesinde dururlar. Bizim bütün dertlerimiz evrensel boyutlara vurulduğu zaman hiç denecek kadar önemsiz bir yer tutan istisnalardan başka bir şey değildir ve adına sofuca tanrı dediğimiz değişmez ve sürekli cevherin ilgisizliğini ancak bu açıklayabilir.

Başrahip ürperdi,

— Bu dedikleriniz korkunç şeyler, dedi. Ama eğer sahiden böyle ise, biz yine sonsuza kadar buğdaya ve koyun etine mahkûmuz demektir. Sağlıcakla gidiniz Sébastien,

Zenon, Saint-Cosme düşkünler evini manastırdan ayıran kemerlerin altından geri döndü. Rüzgârla savrulan kar-

lar yer yer yığılmıştı. İçeri girince doğru Jean Myers'den kalma kitapların durduğu küçük odaya gitti. İhtiyarın kitapları arasında Andréas Vésalius'un yirmi yıl önce yayımlanmış olduğu bir anatomi kitabı da bulunuyordu O da, Zenon gibi, âdet haline gelmiş olan Galien uygulamalarına karşı çıkmış, insan vücudu üzerine bilgilerin derinleştirilmesi için çalışmıştı. Zenon bu ünlü hekimle yalnız bir kez karşılaşabilmişti, sonradan meslekte ilerlemiş, saray hekimliği yapmış, doğuda bir salgın sırasında ölmüştü. Mesleğinin dışında bir şeyle uğraşmadığı için ukalalardan başka bir sıkıntısı olmamıştı. O da kadavra çalmıştı; daragaçlarının dibinden kemik toplamış, daha da kötüsü, tahnit edilmek üzere kendisine getirilen, zamanında yüksek mevki sahibi olmuş ölülerden böbrek vb. çalmış, içinden koç yumurtasını aldığı torbaya kırık doldurmuş ve son altesi öbür dünyaya böyle kusurlu olarak göndermişti.

Kitabı lambanın altına koydu, gırtlak, yemek borusu ve hava borusu toplardamarının kesitini gösteren sayfayı açtı. Resim Zenon'a, büyük öğretmenin en başarısız desenlerinden biri gibi göründü, ama Vésalius'un de, çoğu zaman kendisinin de başına geldiği gibi, kokmaya yüz tutmuş kadavralar üzerinde çalışırken elini çabuk tutmak zorunda kalmış olduğunu bilmiyor değildi. Sonunda rahibin soluk-alma borusunu tıkayıp boğacak olan polipin bulunduğunu sandığı yerin üzerine parmağını koydu. Almanya'da iken aynı hastalıktan ölmüş olan kimsesiz bir adamın leşi üzerinde çalışma fırsatı bulmuştu; oradan öğrendikleri ve speculum oris yardımı ile yaptığı inceleme, rahibin hastalığı üzerine bir tanı elde etmesine olanak veriyordu, bir odak noktası vardı, bu noktadaki kötülük yanındaki dokuları harap ediyordu. Denilebilirdi ki bu yaşlı din adamının yapısına kökten yabancı olan aşırı tutku ve şiddet gibi kötülükler gövdesinin bir küçük noktasında yuvalanmış, oradan zehir saçıyordu ve sonunda bu iyi adamı yok edecekti. Eğer yanılmıyorsa Jean-Louis de Berlaimont, Bruges Cordeliers tarikatı başrahibi, dul kraliçe Marie de Hongrie'nin eski memuru, Crespy antlaşmasının tam yetkili müzakere-

cisi, gırtlığının bir yerinde büyümekte olan bir düğüm yüzünden, soluğu kesilerek ölecekti, eğer polip daha önce patlayıp zavalıyı kendi kanı ile boğmazsa, birkaç aylık ömrü kalmıştı. Ama elbet araya bir rastlantı sonucu, beklenmedik bir ölüm ya da ölümü hızlandıracak başka bir hastalık da girebilirdi.

Öldürücü düğüm, neşter ya da dağlama demiri ile erişilemeyecek kadar derindeydi. Hastanın ömrünü uzatabilmenin tek çaresi dikkatli bir beslenme rejimi ile gücünü artırmaktı; en iyisi yarı sıvı, hafif ve besleyici şeyler vermektir; kan almak, iç söktürmek gibi vücudu büsbütün güçten düşürmekten başka bir şey bilmeyen zamane hekimlerinin eline düşmesine engel olmak da gerekliydi. Acısı artıp da dayanamaz hale geldiği zaman ise, uyuşturuculara başvurulacaktı, öbür yandan da hasta ölüme bırakıldığını anlamasın diye zararsız ilaçlar vermeye devam edilecekti. Hekimlik sanatının elinden gelen bu idi.

Lambayı üflledi. Tipi dinmişti, ama ölümcül soğuk aklığı odayı dolduruyordu; manastırın eğik damları cam gibi parlıyordu. Güneyde, boğa burcunda, parlak Adébran ve su gibi akıcı Pléiade'ların hemen yanında, tek sarı bir yıldız parlıyordu mat bir ışıqla. Zenon nicedir zayıf çıkarılmayı bırakmıştı, bu uzak çevrim ile aramızdaki ilişkiler, arada şaşırtıcı sonuçlarla karşılaşılabilirse bile, kesin bir hesap çıkarmaya yetecek kadar belirgin değildi. Ama o yine de dirseklerini pencerenin kenarına dayamış, karanlık düşüncelere dalyordu. Her ikisinin de, başrahibin ve kendisinin, Satürn'ün şu durumunda çekinmeleri gerektiğini anlamıyor değildi.

ET'İN BOZULMASI

Birkaç aydan beri Zenon'un yanında hastabakıcı kardeş olarak on sekiz yaşında genç bir Cordelier keşişi bulunuyordu. Merhem çalıp satan sarhoş papazdan kurtulmuş onun yerine bu gelmişti. Cyprien kardeş on beş yaşında manastıra girdiği sırada Latince'yi ancak ayinlerde mukabele yapabilecek kadar bilen bir köylü idi, köyünün koyu Flaman dilinden başkasını konuşamıyordu. Arada bir, herhalde sığır güderken ırlamaya alışmış olduğu türküler mırıldanırdı. O zamanlardan kalma bazı çocukça huyları da vardı, kimi zaman şurupları yumuşatmak için kullandıkları şekere de el atıyordu. Ama bu kaygısız oğlanın becerikli elleri vardı, yakı çalmakta, kırık sarmakta, yara tımar etmekte üstüne yoktu, hiçbir yaradan korkmaz, hiçbir çibandan iğrenmezdi. Dispansere gelen çocuklar gülüşünü seviyorlardı. Evlerine yalnız dönebilecek durumda olan hastaları da Zenon ona emanet ediyordu; sokağın gürültüsü ve canlılığı ile oyalanarak, burnu havada, dispanserden Saint-Jean Hastanesi'ne koşuyor, ilaç götürüp getiriyor, sokak ortasında ölüme bırakamayacakları bazı yersiz yurtsuz garibanlara yatacak yer buluyor, başı sıkılınca bir zavallıyı yatırması için bir sofı kadını kandırıyordu. İlkbaharın başlarında, kemerlerin altındaki Meryem Ana heykelini süslemek için, manastırın bahçesindeki çiçekler he-

nüz açmadığından, birkaç akdiken aşırđı diye başı belaya girmişti.

Cahil kafası köyün mavalcısı kadından edinilmiş boş inançlarla doluydu; yaraların üzerine bir meteliklik bir ermiş resmi yapıştırmasın diye göz kulak olmak gerekiyordu. İssız yollarda uluya uluya dolaşan gulyabanilere inanıyor, baktığı her yerde dişi erkek büyücüler görüyordu. Ona göre bir ayın ancak şeytanın yarıdakçıları olan bu büyücülerden birisinin gizlice hazır bulunması ile tamamlanabilirdi. Eğer bir ayın sırasında kilise boş ise ya bizzat ayini yapan rahipten kuşkulandır ya da bir büyücünün gölgesini sezer gibi olurdu. Yılın bazı günlerinde rahibin büyücüler yaratmak zorunda olduğunu söylüyordu, bu da vaftiz dualarını tersinden okumak suretiyle oluyordu. Bunu kanıtlamak için de başrahibin dua kitabını ters tuttuğunu gören vaftiz anasının kendisini hemen vaftiz kurnasından geri çektiğini ileri sürüyordu. Korunmak için el değdirmekten çekinmek ya da büyücü olduğundan kuşkulanan kimsenin elinin değdiği yerden daha yüksek bir noktada ona dokunmak gerekiyordu. Bir gün Zenon bir rastlantı ile çocuğun omuzuna dokunmuş, biraz sonra o da bir biçimine getirip Zenon'un yüzüne dokunmuştu.

Bir pazar sabahı eczanede beraberdiler, quasimodo pazarydı, Sébastien kâğıtlarını düzeltiyordu. Cyprien havanda kakule dövüyordu. Ara bir durup esniyordu.

— Ayakta uyuyorsunuz, dedi birdenbire hekim. Yoksa bütün gece uyumayıp dua mı ettiniz?

Çocuğun yüzünde kurnaz bir gülümseme açıldı, kapıdan yana bir göz attıktan sonra,

— Melekler toplantı yaparlar geceleyin, dedi. Şarap kâsesi elden ele dolaşır; tekne hazırdır, meleklerin yıkanması için. GÜZEL'in önünde diz çökerler o da onların boyuna sarılıp öper; Güzel'in cariyesi uzun saçlarının örgüsünü çözer, dağıtır, ikisi de cennetteki gibi çıplak kalırlar. Melekler üstlerini çıkarırlar, tanrının kendilerine ihsan etmiş olduğu derilerinin içinde birbirlerini seyrederler; mumlar parlayıp sönerler ve her biri gönlünün muradı ne ise onu yapar.

Hekim beğenmedi bu sözleri,

— Hepsi masal, dedi.

Ama rahatı kaçmıştı. Bu sözlerin ve hafiften şehvet kokan bu ulamaların yabancısı değildi: Yarım yüzyıldan beri Flandre'da kan ve ateş içinde boğulduğu ileri sürülen ve bununla övünülen eski, unutulmuş tarikatların simgeleri idi bu sözler. Anımsıyordu, daha ufacık bir çocuk iken, Laines sokağındaki evin ocak başında inananlarının birbirlerini etleri ile tanıdıkları bu toplantılardan konuşulur, o da dinlerdi.

— Bu abuk sabuk masalları nereden öğrendiniz, tehlikeli şeylerdir bunlar.

Zenon ağır konuşuyordu. Oğlan gücenik bir sesle,

— Bunlar masal değil, dedi, Mynheer ne zaman isterse Cyprien onun elini tutacak, o da melekleri görüp onlara dokunacak.

Sébastien Théus büsbütün suratını astı,

— Şaka ediyorsunuz, dedi.

Cyprien yeniden kakule dövmeye koyulmuştu. Ara sıra bir kakule tanesi alıp burnuna götürüyor, güzel kokusunu içine çekiyordu. En iyisi bu sözleri duymamıştan gelmek, üstelememektir ama, Zenon merakını yenemedi, öfkeli bir sesle sordu,

— Peki bu dediğiniz buluşmalar nerede ve ne zaman oluyor? Geceleri manastırdan çıkmak kolay değil. Bazı keşişler, biliyorum, duvardan atlıyorlar.

Cyprien'in yüzünde bir küçümseme belirdi,

— Onlar aptal. Florian kardeş bir geçit buldu. Melekler oradan girip çıkıyorlar. O Cyprien'i sever.

— Gizlinizi kimseye açmayınız, dedi hekim sert bir tonla. Nereden biliyorsunuz benim sizi ele vermeyeceğimi?

Çocuk hafifçe başını salladı, bir suç ortağı arsızlığı ile,

— Mynheer meleklerle dokunmaz, dedi.

Kapıya vuruldu, konuşmayı kestiler. Zenon, Innsbruck'den beri unutulmuş olduğu bir telaşla koşup kapıyı açtı. Bir deri hastalığına tutulmuş olan o her zamanki zavallı kızcağızdı, hep karalara bürünmüş olarak dolaşırdı, hastalı-

ğından utandığı için değil, ışık hastalığına iyi gelmediğinden Zenon öyle söylediğinden. Kızın gelişi lafın değişmesi-ne yaramıştı. Sonra başka hastalar geldiler. Sonraki birkaç gün doktorla hastabakıcı arasında netameli konulara dokunan bir söz geçmedi. Ama Zenon o günden beri küçük keşişe başka bir gözle bakıyordu. Bu keşiş üstlüğü içinde kaygı verici ve ilginç bir gövde ve bir ruh yaşıyordu. Aynı zamanda sığınagında bir çatlak açılmış gibi geliyordu Zenon'a. Kendi kendine bile itiraf etmemekle birlikte, daha çoğunu öğrenmek için fırsat kollamaya başlamıştı.

Bir sonraki cumartesi o fırsat çıktı. Dispanser kapandıktan sonra masa başına geçmiş aletlerini temizliyordu. Cyprien'in becerikli elleri keskin bıçaklar ve penseler arasında dolaşıyordu. Birdenbire bu demirler arasında iki kolunu kavuşturup kısık bir sesle eski ve karmaşık bir hava tutturdu,

Çağırıyorum ve çağırılıyorum
İçiyorum ve içiliyorum
Yiyorum ve yeniliyorum
Oynuyorum, onlar türkü söylüyor
Türkü söylüyorum, onlar oynuyor

Zenon ters ters baktı,

— Nedir bu, yine neler söylüyorsunuz?

Gerçekte biliyordu ne olduğunu, uydurma bir incilden alınma yasak dizelerdi, kendilerinde gizli güçler olduğunu sanan hermetistlerden kaç kez dinlemişti.

Oğlan masum bir tavırla,

— Yohanna'dan bir kantik, dedi.

Ve masanın üzerine eğilerek yumuşak ve güvenli bir sesle devam etti:

— İlkbahar geldi, güvercin iç çekiyor, meleklerin ban-yosu sıcak, el ele tutuşup, kötü yürekliiler duymasın diye alçak sesle türkü söylüyorlar. Florian kardeş dün bir lavta getirdi, öyle tatlı çalıyordu ki hepsi ağladı.

Sébastien Théus kendini tutamayıp sordu,

— Kalabalık mısınız bu işte?

Oğlan parmâklarıyla saydı,

— Quirin var, arkadaşım ve papaz çömezi François de Bure, güzel yüzlü, güzel seslidir. Matthieu Averts her zaman gelmez, ara sıra uğrar.

Bu arada Zenon'un tanımadığı iki ad saydı.

— Florian kardeş pek seyrek kaçırır melekler meclisini, Pierre de Hamaere hiç gelmez ama onları sever.

Zenon sertliği ile tanınan bu keşişin adını beklemiyordu. Saint-Cosme'un onarımına karşı çıktığı ve düşkünler evinin gelirinden kırpma yapmak istediği günden beri kâhya ile aralarına düşmanlık girmişti. Bir an aklından Cyprien'in bu itirafları sakın Pierre tarafından hazırlanmış olmasın diye geçirdi, kendisini düşürmek istediği bir tuzağı belki de. Ama oğlan sözünü sürdürdü:

— Güzel de her zaman gelmez, yalnız kötüler korkutmadıkları zaman gelir. Zenci hizmetçisi bir çaput içerisinde Bernardine'lerin kutsanmış ekmeğinden getirir. Melekler arasında insan gövdesinden tat alma konusunda utanma, kıskanma ya da yasak gibi şeyler yoktur. Güzel, kim olursa olsun isteyen herkese öpüşlerini bağışlar ama yalnızca Cyprien'e candan bağlıdır.

— Adı nedir? diye sordu Zenon.

Akasyaların altında inek güden kızlardan elini çektiğinden beri bu kadınsız çocuğun gönül işlerine karışan bir ad ya da bir yüzen kuşkuya düşmüştü.

— Biz onu Havva diye çağırırız, dedi tatlı bir sesle Cyprien.

Pencerenin yanındaki mangalda ateş yanıyordu. Zenon çocuğun eline yapışıp ateşin yanına sürükledi. Uzun bir an parmağını alevin üstünde tuttu. Cyprien bembeyaz oldu, bağırarak için dudaklarını ısıırıyordu. Zenon da sararmıştı, belki biraz daha az. Sonra eli bıraktı.

— Bütün gövdenizi böyle yaksalar nasıl dayanacaksınız? Kendinize bu melekler meclisinden daha az tehlikeli zevkler bulsanız daha iyi edersiniz.

Cyprien sol eli ile uzanıp raftan zambak yağı şişesini

aldı, yanan parmağına sürdü. Zenon hiç ses çıkarmadan parmağı sarımasına yardım etti.

O sırada elinde başrahibin yemek tepsisi ile Luc kardeş girdi içeriye. Akşamları yemeğe yatıştırıcı bir şurup ekleniyordu. Zenon tepsiyi alıp kendisi götürdü rahibe. Ertesi gün dünkü olay bir karabasan gibi geride kalmıştı. Cyprien'i salonda yaralı bir çocuğun ayağını yıkarken gördü. Parmağı sarıydı. O gün ve ertesi günler Zenon, bu sarılı parmağa gözü iliştiği zaman derin bir sıkıntı duyuyor, gözünü kaçırıyordu. Cyprien ise tersine sanki bu parmağı ile ona göstermek istiyormuş gibi davranıyordu.

Saint-Cosme'daki hücrede simya araştırmalarının yerini, tehlikeyi sezen ve bir çıkış yolu arayan bunalımlı bir adamın gidiş gelişleri almıştı. Dağılmakta olan sisin içerisinde eşyanın yavaş yavaş belirmesi gibi olaylar da, Cyprien'in saçma sözleri arasından uç vermeye başlamıştı. Meleklerin banyosu ve açık saçık toplantıları kolayca açıklanıyordu. Bruges'ün altı, kafes gibi birbirine bağlı geçitlerle doluydu, mahzenden mahzene yollar vardı, Cordeliers manastırının ek yapılarını Bernardines manastırınıninkilerden bir tek boş bir ev ayırıyordu; Florian kardeş elinden biraz duvarcılık biraz da ressamlık gelen becerikli bir adamdı, onarım işleri sırasında eski bir hamam ya da çamaşırhane gibi bir yer bulmuş ve bunu o deliler için gizli ve hoş bir buluşma yeri haline getirmişti. Şimdilerde yirmi dört yaşında olan bu Florian kardeş ilk gençliğinde oradan oraya dolaşıp soyluların şatolarında burjuvaların evlerinde portreler yaparak, karşılığında karnını doyurup yatacak bir hasır parçası sağlayarak neşe içinde yaşamıştı. Anvers'de çıkan karışıklıklardan sonra bulunduğu manastır boşaltılmış o da geçen sonbaharda Bruges'deki Cordeliers manastırına kapılanmıştı. Zeki, neşeli, sevimli bir adamdı, çevresinde hep bir sürü yenyetme acemi çömezler gezdirirdi. Bu hafiften çatlak kafa bir yerlerde yüzyılın başlarında kırılıp ortadan kaldırılmış olan Béguine'lerden ya da

Saint-Esprit kardeşlerinden artakalmış birileriyle karşılaşmış ve bir salgın hastalığa yakalanır gibi bu süslü konuşmaları ve melaîke dillerini kapmıştı ki şimdi de bunları Cyprien'e öğretiyordu. Ama Cyprien belki de bütün bunları ve tehlikeli dilleri kendi köyünde öğrenmişti, kim bilir, çoktan unutulmuş bir veba salgınının, bir dolabın gizli bir köşesinde gizliden gizliye yuvalanmış tohumları gibi, bu boş inançlar da bugüne kadar sürüp gelmişlerdi.

Başrahibin hastalanmasından bu yana Zenon, manastırda bir düzensizlik, bir bozulma sezer gibiydi: gece ayinleri yapılmıyor diyorlardı ama pek doğru sayılmazdı, çünkü bazı kardeşler ayinleri sürdürüyorlardı; bir grup vardı ki başrahibin konsil kararlarına uygun olarak uygulanmaya koymuş olduğu reformlara alttan alta karşı koyuyordu; keşişlerin en haylaz olanları en başta kendi kendisini sıkıya almış olan Jean-Louis de Berlaimont'dan nefret ediyorlardı; en katı olanları da onu küçümsüyorlardı, çünkü onu aşırı iyi yürekli buluyorlardı. Gelecek superieur seçimleri için el altından dolaplar döndürmeye başlamışlardı. Melekler de otoritenin azaldığı bu geçiş döneminde işi iyice azıtmışlardı. Asıl şaşılacak olan şey, bir adım atmadan önce kırk kez düşünecek kadar ihtiyatlı bir adam olan Pierre de Hamaere gibi birisinin böyle gece toplantıları filân gibi ucunda darağacı bulunan işlere karışması, daha da beteri bu işe iki de kız karıştırmış olmasıydı, ne var ki Pierre anlaşıldığına göre Florian ve Cyprien'in her dediğine olur di-yordu.

Söz konusu kızlar da önce Sébastien Théus'e kurnazca uydurulmuş takma adlar ya da düpedüz masal gibi gelmişti, sonra Noel yaklaşırken Bernardines manastırına sığınmış olan, iyi aileden gelme bir matmazelden söz edildiğini anımsadı, babası Flandre Meclisi tarafından hesap vermek üzere Valladolid'e gönderilmiş, kız da manastıra girmişti. Çarşı pazar her yerde kızın güzelliğinden, takındığı pahalı takılardan, hizmetçisi olan kızın esmerliğinden ve

küpelerinden söz ediliyordu. La demoiselle de Loos zenci hizmetçisi yanında olarak çıkıyor, kiliseye gidiyor, çerçiden, pastacıdan alışveriş ediyordu. Cyprien bir gün çarşıda bu kızlara rastlamış, aralarında bir bakış, belki söz alış veriş olmuş olabilirdi, ya da kim bilir belki de Florian, kilisenin fresklerini onarıırken kızları kendisi ya da arkadaşları için baştan çıkarmıştı. Bu iki korkusuz kız pekâlâ gece vakti koridorlardan sessizce kayarak meleklerin gece toplantılarına kadar gitmiş ve bunların kutsal kitap sahneleleriyle dolu gözlerine birer Sulamite ve bir Havva olarak görünmüş olabilirlerdi.

Cyprien'in açıklamalarından birkaç gün sonra Zenon, başrahibin şurubuna kattığı tärçinla kaynatılmış şarap satın almak üzere Longue sokağındaki şekerciye gitmişti. İdelette de Loos tezgâhta çörek ve pasta ayırıyordu. On beşinde var yok, saz gibi, incecik bir kız, beyaz denecek kadar açık sarı uzun saçlar ve kaynak suyu gibi duru, tertemiz gözler. Bu açık renk saçlar ve berrak gözler Zenon'a Lübeck'de yakın arkadaşı olan genç çocuğu anımsatıyordu. O zamanlar çocuğun babası ile değerli madenler üzerine denemeler yapıyordu. Aegidius Friedhof, Breitenstrasse'de kuyumculuk yapan zengin bir adam ve maden işlerinde uzmanı. Düşünceli bir çocuk olan oğlu da tatlı bir oğlan ve dikkatli bir öğrenciydi... Gerhart, Zenon'a o kadar bağlanmıştı ki, Fransa'ya giderken o da beraber gelmek istemiş hatta babası da olur demişti; ama filozof çocuğu yolculuğun zahmetlerine ve tehlikelerine atmayı göze alamamıştı. Ömrünün yollarda sürtmekle geçen yıllarının bir tür pastırma yazına benzeyen bu Lübeck durağı ona az önce kendisi üzerine düşünürken aklına düşen cinsel anılar gibi, hafızanın kuru bir hazırlığı olarak değil, fazla kaçırılmaması gereken sert, başa vuran bir şarap gibi geliyordu. Onu, istesin istemesin çılgın melekler grubuna yaklaştırıyordu. Ama İdelette'in küçük yüzünün çevresinde başka anılar döneniyordu: la demoiselle de Loos'un yüzünde atak, hırçın

bir şeyler vardı ki geçmişin unutulmuş yıllarından Jeanette Fauconnier'yi çekip çıkarıyordu, Louvain'de öğrencilerin gözdesi, kendisinin de erkek olarak ilk başarısı olan kızı; Cyprien'in şişinmesi şimdi artık kendisine o kadar çocukça ve o kadar boş görünmüyordu. Anılarında biraz daha gerilere uzanmak istedi ama bağ koptu; zenci kız cıtır cıtır şeker yiyip gülüyordu. İdelette gelen geçen herkese olduğu gibi, bu şakaklarına kır düşmüş yabancıya da gülücükler göndermişti, kapıdan çıkarken geniş entarisi dükkânın dar kapısını dolduruyordu; kadından anlayan pastacı müşterisine kızın eteğini toplamaktaki becerikliliği gösterdi, ayak bileklerini meydanda bırakmış, güzel, hareli kumaş bacaklarına dolanmıştı.

— Bir kız gövdesinin çizgilerini gösterdi mi canının pastadan, çörekten başka şeyler de çektiğini anlatmak istiyor demektir, dedi çapkın dükkancı.

Erkekler arasında böyle şakalar olurdu. Zenon bilgiç bilgiç güldü.

Gece voltaları yeniden başladı: sandıkla yatak arasında sekiz adım, kapı ile tepe camı arasında on iki adım; daha önce de bir mahpusun volta atmış olduğu yerde döşeme eskitiyordu. Her zaman düşünmüştü, etsel sapkınlığa benzeyen bazı tutkular onu din sapkınlarının akibetine duçar edebilir yani darağacına gönderebilirdi. Zamane yasalarının kıyıcılığına alışılır, nasıl ki insan oğlunun ahmaklığı yüzünden çıkan savaşlara da, koşulların eşitsizliğine de alışılır. İnsan Gerhart'ı sevdi diye olduğu gibi halk diliyle İncil okudu diye de yakılabilirdi. Bu bir işe yaramaz yasalar, yeryüzünün kodamanlarına ve zenginlere dokunmuyordu: Innsbruck'deki papalık büyükelçisi bir takım müstehcen dizeler yazmakla övünürdü ki bunların tek satırı zavallı bir keşişi kebab ettirmeye yeterdi; bileliğindeki delikanlılardan birinin ırzına geçtiği için ateşe atılan bir senyör görülmemişti. O yasalar daha karanlık kişilere uygulanıyordu, ama karanlık da bir sığınaktı: ağlara, oltalara kar-

şın balıkların çoğu karanlık derinliklerde yol bulup giderler, bir kayığın küpeşesinde kanlar içerisinde çırpınan başka balıkları düşünmezler. Ama şunu da biliyordu ki bir düşmanın beslediği kin, bir kalabalığın bir anlık öfkesi ya da çılgınlığı ya da düpedüz bir yargıcın budalaca sertliği pekâlâ suçsuz da olabilecek bir sanığı ölüme götürebilirdi. Aldırmazlık kudurganlığa ve yarı suç ortaklığı lanete dönüştüyordu. Bütün ömrünce daha niceleriyle karışmış olan bu tasayı çekmişti. Ama insan kendisi için kabul ettiği bir şeye başkaları için olunca daha kolay katlanabilir.

Böyle karışıklık günlerinde hep olduğu gibi her türden ihbarcılık almış yürümüşü. Putkırıclara karşı alttan alta hayranlık besleyen halk tabakası zenginliklerine ve otoritelerine karşı öfke duydukları tarikatları gözden düşürecek nitelikteki kepezeliklerin üstüne atılıyordu. Gand'da birkaç ay önce dokuz Augustin keşişini diri diri yakmışlardı. Haklı ya da haksız olarak oğlancılıkla suçlanıyorlardı. Sokağın kilise adamlarına karşı beslediği öfkeyi yatıştırmak için adamlara görülmemiş işkenceler yapmışlardı; olayı aklın gereği olarak tarikatın kendi disiplin kurullarına bırakmak yerine, ortaya çıkmış olan bir kepezeliği örtbas etmekle suçlanmak korkusu ile böyle yapılmıştı. Meleklerin durumu daha da korkuluydu. O iki kızla yaptıkları aşk oyunları sokaktaki adam için yenilir yutulur şey değildi. Halkın gözü demoiselle de Loos'a çevrilmişti; bundan böyle gece toplantılarının gizlisi bir kadın gevezeliği ya da zamansız bir gebelikle ortaya dökülebilirdi. Ama asıl büyük tehlike o melek ile ilgili çağırılar, mumlar, o çocukça kutsal ekmek ve şarap törenleri, kimsenin hatta belki yazarların bile bir şey anlamadıkları uydurma İncil dizeleri ve bu göl kıyısında oyun oynayan oğlanlarınkinden pek de farklı olmayan çıplaklıktı. Şüphesiz bu bir iki tokatlık uygunsuzluklar bu yürekleri delişmen, kafaları güçsüz kimseleri ölüme sürükleyecekti. Cinsel zevklerle başları dönen bu cahil çocukların, kendilerine ta küçük yaştan beri öğretilmiş olan sözleri tekrar etmelerindeki basitliği kimse anlamayacaktı. Nasıl başrahibin hastalığı sonun ne zaman

geleceği bakımından bir kesinlik taşımıyorsa, Cyprien ve arkadaşlarının durumu da öyle idi. Zenon alevler arasında kebab olurken koyuverecekleri feryatları şimdiden duyar gibi oluyordu.

Masada oturmuş bir kâğıt parçasına sayılar ve işaretler karalarken kendi geleceğinin de güvenli olmadığını düşünüyordu. Cyprien onu suç ortağı değilse bile, sır ortağı olarak görüyordu. Sıkı bir sorgulama, ister istemez kendi adını ve gerçek kişiliğini ortaya çıkarmaya yeterdi ve ha tanrıtanımazlıkla ha oğlancılıkla suçlanmış, pek bir şey farketmezdi. Öte yandan Han olayı da aklından çıkmıyordu, adamı adliyenin elinden kaçırmıştı ve bir tek bu yüzden darağacını boylayabilirdi. Akıl çekip gitmeyi gerektiriyordu, hem de hemen. Ama şu sırada başrahibi hasta haliyle yüzüstü bırakıp gidemezdi.

Jean-Louis de Berlaimont, hastalığın olağan gidişine uygun olarak, yavaş yavaş ölüyordu. Aslında yapılı bir adam olduğundan güçsüzlüğü daha çok göze çarpıyordu. Yutma güclüğü artmıştı, Zenon, ihtiyar Greete'ye, bir zamanlar Ligre konağında uygulanan reçetelere göre hafif yemekler yaptırıyordu. Hasta bu yemeklerden pek hoşnut görünüyorsa da ancak parmağının ucu ile dokunup geçiyordu. Zenon hastanın sürekli açlık çektiğinden kuşkuluydu. Ses hemen hemen yok olmuştu; başrahip pek zorda kalmadıkça ağzını açmıyordu. İsteklerini ve emirlerini yanı başında duran kâğıda yazıyordu, zaten Sébastien Théus'e de söylemişti bir kez, söyleyecek ya da yazacak pek bir şey de kalmamıştı.

Zenon, dışarda olanlardan hastaya söz açılmasını istemiyordu, Bruxelles'de bir kasaphane gibi çalışan olağanüstü mahkemenin canavarlığı üzerine anlatılan şeyler kulağına gitmemeliydi. Ama haberler yine de ona kadar sızıyordu. Haziran ortalarına doğru, bir gün, başrahibin vücut temizliği işlerine bakan çömez çocukla, rahibe son olarak ne günü hamam yaptırdıklarını tartışıyorlardı. Başrahip solgun yüzünü döndürüp,

— Pazartesi, dedi. İki kontun öldürüldükleri gün.

Renksiz yanaklarından birkaç damla yaş süzüldü. Zenon'un sonradan öğrendiğine göre Jean-Louis de Berlaimont'un, Lamoral kontu ile rahmetli karısı dolayısıyla akrabalığı vardı. Birkaç gün sonra başrahip, hekimine kontun dul karısına iletmek üzere bir başsağlığı mektubu verdi. Söylendiğine göre kontun dul karısı Sabine de Bavière'in de, çektiği acılar yüzünden bir ayağı çukurdaydı. Sébastien Théus mektubu bir ulağa verip göndermek üzere dışarı çıktığında Pierre de Hamaere ile karşılaştı. Pierre herhangi bir ihtiyatsızlık yüzünden manastıra ve başrahibe bir şey olmasını önlemek üzere mektubu alıp okudu ve Zenon'a geri verdi, içinde korkulacak bir şey yoktu. Madame Sabine zaten kralın subaylarından saygı görüyordu.

Konuyu kafasında iyice evirip çeviren Zenon, en iyisi Florian kardeşi manastırdan uzaklaştırmak diye düşündü. Cyprien ve öbür çömezler o gece toplantılarını kendi başlarına sürdürmeyi göze alamazlardı. Ayrıca Bernardines manastırındaki kadın rahiplerin iki kızı daha yakından göz altında tutmaları da sağlanabilirdi. Florian'ın başka bir yere gönderilmesi için başrahibin oluru gerekliydi, Zenon, konunun ancak bu sonucu sağlamasına yetecek kadarını açmaya karar verdi ve hastanın kendisini daha az kötü hissedeceği günü kollamaya başladı.

O gün temmuz başlarında gelebildi. Bir ikindi üzeri piskopos başrahibi yoklamaya gelmişti. Monseigneur gitlikten sonra, Jean-Louis de Berlaimont, rahip latasına bürünmüş olarak yatıyordu, konuğunu makamına uygun bir şekilde karşılamak için harcamış olduğu çaba ile bir an canlanmış gibiydi. Masada hemen hemen hiç dokunulmamış bir yemek tepsisi duruyordu.

— Bu iyi yürekli kadına teşekkür ediniz, dedi rahip, her zamankinden daha az yorgun bir sesle. Az bir şey yedim ama bir rahibin oruca yatmasında bir sakınca yoktur.

Hekim aynı şakacı tonla karşılık verdi,

— Piskopos sanmam ki rahip hazretlerini oruçtan bağışik tutmuş olmasın.

Rahip gülümsedi,

— Monseigneur çok bilgili ve iyi yürekli bir adamdır, onun bu göreve getirilmesine karşı çıkanlardan biri olmam bu gerçeği dile getirmeme engel değildir. Bana bakan hekimini bilerek ve isteyerek kendisine ısmarladım salık verdim.

— Ben başka bir görev aramıyorum, dedi Sébastien Théus.

Hastanın yüzünde yorgunluk izleri belirmeye başlamıştı.

— Şikâyet etmek istemem, dedi. Her zaman olduğu gibi hastalığından söz etmekten sıkılıyordu. Ağrılarım dayanılmayacak kadar çok değil... ama ağır etkileri oluyor. Ayinlere katılmayı göze alamıyorum... bakarsınız bir öksürük nöbeti gelir... şu anjini önleyecek bir şeyler olsaydı...

— Anjin geçici bir hastalıktır, diye yalana saptı hekim. Biz bu yaz mevsimine çok bel bağlarız.

— Elbette, dedi rahip hafif bir sesle, elbette...

Etsiz elini uzattı. Nöbetçi keşiş o aralık dışarı çıkmıştı, Sébastien Théus, Florian kardeşe rastladığını söyledi.

— Evet, dedi başrahip, belki de henüz adları unutmadığını göstermek istiyordu. Koro bölümündeki freskleri yenilemek gerekecek, yeni resimler satın alacak kadar paramız yok...

Kentten gelen fırçalı, boya kutulu keşişe inanmışa benziyordu. Manastır koridorlarında esen söylentilerin tersine, Zenon, Jean-Louis de Berlaimont'un yetilerine sahip olduğuna hükmediyordu, ama sanki bunları göstermek istemiyordu. Birden başrahip bir gizliyi açacakmış gibi eliyle kendisine doğru eğilmesini işaret etti, ama şimdi ressam kardeşten söz etmiyordu :

— Geçende konuştuğumuz kurban işi, Sébastien dostum... ama kurban edilecek hiçbir şey yok... ben yaşta bir adam ha yaşamış ha yaşamamış, farketmez...

— Benim için farkeder, dedi kesin bir tavırla hekim. Ben yaşamınızı istiyorum.

Ne var ki hekim kimseyi yardıma çağırıyordu. Yardım muhbirliğe dönüşebilirdi. Böyle gizliler, yorgunluk yüzünden ağızdan kaçabilirdi; hatta son demlerini yaşayan bu adam, aslında doğasında olmayan bir harekette bulunmaya bile kalkabilirdi. Zaten mektup işi de onun artık kendi evinin efendisi olmaktan çıktığını gösteriyordu.

Zenon, Cyprien'in gözünü korkutmak için bir çaba daha gösterdi. Ona Gand'daki Augustin'lerin başlarına gelenlerden söz açtı ki hastabakıcı keşişin bu konuda zaten bir şeyler bildiğini sanıyordu. Sonuç beklediği gibi olmadı.

Genç Cordelier keşişi kısaca,

— Augustin'ler aptaldılar, dedi.

Ama üç gün sonra suratı altüst olmuş bir halde geldi,

— Florian kardeş, Mısırlı kızdan almış olduğu muskayı kaybetti. Galiba başımız belaya girecek. Eğer Mynheer, elindeki gücü kullanıp...

Sébastien Théus arkasını döndü,

— Ben muska alıp satmam, dedi.

Ertesi akşam, cumayı cumartesiye bağlayan gece, filozof kitapları arasına gömülmüş çalışırken açık pencereden içeri hafif bir şey düştü. Bir fındık değneği. Zenon pencereye gitti. Yüzü şöyle böyle seçilebilen, yalın ayak başı kabak bir gölge, aşağıda, kendisini çağırıyor gibiydi. Bir saniye sonra Cyprien kemerlerin arasında gözden kayboldu.

Zenon masaya dönüp oturduğu zaman eli ayağı titriyordu. Kuvvetli bir istek uyanmıştı içinde, ne kadar gitmeyeceğim dese de sonunda gidecekti, söz konusu olan, bu aklısızın peşine takılıp bir eğlence alemine ya da büyücülük işlerine karışmak değildi. Ama bir an bile soluk almaya vakit bulamadığı bu yaşama tarzı, başrahibin etinde ve belki ruhunda da meydana gelen bu yavaş yıkım kendisinde de etki yapıyordu, ruhunun derinliklerinde, genç ve sıcak bir gövdenin yanında bunların hepsini bir an için olsun unutmak hevesi uyanıyordu. Cyprien'in inadında, kendile-

rine yararlı olacağına hükmettikleri, üstelik birtakım gizli güçlere sahip olduğunu sandıkları bir adamı kazanma hesabı mı vardı yoksa? Sakın bunda da, Alkibiades'in Sokrat üzerindeki baştan çıkarıcı etkisine benzer bir deneme olmasındı? Daha da çılgınca bir şey geliyordu aklına. Bilimsel araştırmalar yararına feda etmiş olduğu etsel arzular, kendi dışında, bu çocuksu yeniyetmelik formuna girmiş olamaz mıydı? Extinetis luminibus, lambayı üfledi. Bu kösnül çocukların oyunlarına, onları horgörmekle beraber bir sevdalı gibi değil, bir anatomi uzmanı olarak katılmayı düşündü, boş yere. Öpücükler damıtan ağzın bir çiğneme çukurundan başka bir şey olmadığını, dudakların bıraktıkları izin bir bardağın kenarında mide bulandırdığını söyledi kendi kendine. Boş yere birbiri üzerine kümelenen ak tırtılları, bala üşüşen zavallı sinekleri düşündü. Ne olursa olsun İdelette ile Cyprien, Matthieu Aerts ve François de Bure güzeldiler. Metruk hamam gerçekten büyüdü bir yerd; o büyük şehvet ateşi, ağır ateşle yanan simyager ocağı gibi, her şeyi dönüştürüyor, uğrunda darağacını bile göze aldırarak hale geliyordu. Çıplak gövdenin aklı, taşların gizli niteliklerine tanıklık eden ısıma gibi, parlıyordu.

Sabah kalktığında bu düşünceler dağılmıştı. Kötü bir batakhane geçirecek kötü bir gece bu meleklerin mas-karalıklarından bin kat daha iyiydi. Aşağıda her cumartesi varisli bacaklarının çıbanlarını temizletmeye gelen kadının yanında, pansuman kutusunu açık bıraktı diye Cyprien'i adam akıllı azarladı. Göz kapakları hafif şişkin duran bu suratta bir değişiklik olmadı. Geceki çağırı bir rüyadan başka bir şey olamazdı.

Ama küçük gruptan gelen işaretlere şimdi düşmanlık ve alay karışmaya başlamıştı. Bir sabah ecza laboratuvarına girdiği zaman, masanın üzerine, göze çarpacak şekilde konulmuş bir desen buldu. Cyprien'in kalem tutmaya alışkın olmayan, imzasını bile zor atan elinden çıkmış olduğu düşünülemeyecek kadar ustaca bir resimdi. Bu insan figür-

lerinde Florian'ın kaprisli usta eli belli oluyordu. Zaman zaman büyük tablolarla konu olan, saf kimselerin bir günah yergisi, daha açıkğöz olan öbürlerinin ise şehvet rüzgârlarının estiği bir açık hava eğlencesi olarak baktıkları aşk bahçelerinden birisiydi. Bir güzel, çevresini alan salkım saçak âşıkları ile havuza giriyordu. Bir perdenin arkasında sarmaş dolaş iki sevdalı, ne yaptıkları yalnız çıplak ayaklarından anlaşıyordu. Bir delikanlı, eliyle, keşişlerden birine benzeyen başka bir delikanlının bacaklarını ayırıyordu. İki buklüm duran bir oğlanın ağzından ve öbür, gizli deliğinden gökyüzüne doğru çiçekler açılıyordu. Zenci bir kız bir tepsinin üzerinde dev bir ağaç çileği dolaştırıyordu. Bu tarzda yorumlanan kösnül zevkler bir büyücü oyununa, tehlikeli bir şakaya dönüşüyordu. Filozofun suratı asıldı, kâğıdı yırtıp attı.

İki üç gün geçmemişti ki bir kösnül şaka daha: karlı yağmurlu havalarda bahçeden geçmek için kullanılan eski pabuçları çıkarmışlar, dolaptan, pabuçlar döşeme tahtalarının üzerinde edep dışı bir görünüşle üstüste yığılmışlardı. Zenon bir tekme atıp bunları dağıttı; kakaya dönüşen bir şaka. En kötüsü, bir gece odasında bulduğu şey. Yassı bir çakıl taşı, üzerine bir yüz ve dişilik organı, belki hermafrodit organı çizilmiş, kurşun kalemle, kaba bir desen; taşa sarı bir saç lülesi sarılmış. Filozof saçı yaktı, büyücü bebeğine benzeyen taşı, önemsemeden bir çekmeceye attı. Bu işkence son buldu; hiçbir zaman konuyu Cyprien'e açacak kadar küçülmedi. Meleklerin çılgınlıkları bir gün geçer diye düşünüyordu, zaten her şey geçiciydi.

Dışarıda halkın başına gelen felaketler Saint-Cosme düşkünler evine de yansıyor. Gedikli hastaların arasına bir daha ya görünen ya görünmeyen ziyaretçiler de karışmaya başlamıştı: bunlar yerlerini yurtlarını bırakıp kaçmak zorunda kalan köylülerdi, yanlarında çabucak toparlayıp getirdikleri sararmış yorganlar, havı dökülmüş battaniyeler, mutfak muslukları, çatlak tencereler gibi bir sürü kıvrır zıvır vardı. Kirli çaputlara sarılmış çocukları ile kadınlar geliyorlardı. Bunlar askerlerin boşalttıkları asi

köylerden kovulan çiftçilerdi, hepsi de yedikleri dayaktan ötürü yara bere içindeydiler ama asıl ortak hastalıkları açlıktı. Kentlerden yaylaya çıkarılmakta olan sürüler gibi, az ötede başlarına ne geleceğini bilmeden geçiyorlardı; aralarından bazıları da karışıklık bölgelerinin uzağında kalmış ve şimdilik bir çatı altında barınma olanağını yitirmemiş olan akrabalarının yanına sığınıyorlardı. Luc kardeşin de yardımı ile Zenon en uzun süre aç kalmış olanlara dağıtılmak üzere biraz ekmek toplamıştı. Bir de meslek sahibi olanlar vardı, durumlarından daha az şikâyetçi ama daha kuşkucuydular, genellikle yalnız başlarına ya da iki üç kişilik gruplar halinde geziyorlardı; ülkenin iç bölgelerindeki kentlerden geliyorlardı, herhalde Kan Mahkemeleri'nin aradıkları kimselerdi, sırtlarında doğru dürüst burjuva giyimleri vardı ama pabuçları paralanmıştı, ayakları yara bere içindeydi; alışkın olmadıkları uzun yollardan aşmış oldukları belliydi, nereye gittiklerini söylemiyorlardı ama Zenon'un ihtiyar Greete kadından öğrendiğine göre deniz kıyısının uzak bir yerinden hemen her gün bir balıkçı gemisi kalkıyor, yurdundan sökülmüş olan bu yurtseverleri, rüzgâra göre ya İngiltere'ye ya da Zeeland'a aşıyordu. Bu gibilerin yaraları sarılıyor ama hiç soru sorulmuyordu.

Sébastien Théus, başrahibin yanından pek ayrılmıyordu ama hastaya bakma işini az çok öğrenmiş olan iki keşişe de güvenilebilirdi. Luc kardeş ağırbaşlı, işine bağlı bir adamdı, kafası hemen yapılması gereken ivedi işin ötesine pek geçmezdi. Cyprien de oldukça incelmış bir iyilik duygusundan yoksun değildi.

Başrahibi uyuşturucularla uyutmaktan vazgeçmek gerekmişti. Başrahip bir akşam yatıştırıcı şurubu geri çevirdi. Hekimi buna razı edemeyeceğini sanıyordu ki bunalım içinde mırıldandı:

— Beni anlayınız, Sébastien, insan böyle bir anda uyuklamak istemez... Et invenit dormientes...

Filozof başını sallayaark doğruladı. Bundan böyle, ölmekte olan bu kişinin yanındaki görevi birkaç kaşık çorba yutturmaktan ve bir deri bir kemik kalmış, şimdiden toprak kokan bu vücudu kaldırırken hastabakıcı kardeşe yardımcı olmaktan ibaret kalmıştı. Saint-Cosme'a döndüğünde soyunmadan yattı. Bir kriz gelirse hemen yetişmeliydi, başrahip böyle bir bunalım sırasında boğulup ölebilirdi.

Bir gece koridorun döşeme taşları üzerinde kapısına doğru yaklaşmakta olan ayak sesleri duydu. Çabucak kalıp kapıyı açtı, kimse yoktu. Yine de başrahibin odasına koştu.

Jean-Louis de Berlaimont doğrulmuş, sırtını yastıklara dayamış olarak oturuyordu. Gözleri iri iri açılmış, hekimine sevgiyle bakıyordu,

— Gidiniz, Zenon! diye heceleledi. Ben ölünce, gidiniz.

Bir öksürük nöbeti solugunu kesti. Akıllı altüst olan Zenon dönüp tahta iskemlede oturan hastabakıcıya baktı, acaba duydu mu diye. Ama ihtiyar keşişin başı önüne düşmüştü, uyukluyordu. Öksürükle halsiz düşen başrahip bir çeşit çırpıntılı uyuşuklukla yan yatmıştı. Zenon üzerine eğildi, yüreği çarparak uyandırmaya çalıştı. Belki bir iki söz daha, ya da bir bakış alabilirdi. Duyularının, özellikle aklının tanıklığına güvenemiyordu. Yatağın yanına oturdu. Aslında başrahibin ta baştan beri gerçek adını bilmesi olanaksız değildi.

Hasta ufak ufak çırpınıyordu, Zenon Frösö'deki hanımın kendisine öğrettiği tarzda uzun uzun ayaklarını ve bacaklarını ovdu. Bütün uyuşturucularla eş değerdeydi bu. Sonunda kendisi de başı ellerinin arasında yatağın yanında uyuyakaldı.

Sabahleyin yemekhaneye inip bir çanak ılık çorba aldı. Pierre de Hamaere mutfaktaydı. Başrahibin sözleri midesini bulandırmıştı. Pierre de Hamaere'yi kenara çekip damdan düşer gibi,

— Arkadaşlarınızın çılgınlıklarına bir son vermiş olacağınızı ümit ederim, dedi.

Manastırın onuru ve güvenliği hakkında konuşacaktı. Kâhya keşiş onu bu gülünç duruma düşmekten kurtardı:

— Ne demek istediğinizi anlamıyorum, dedi.

Ve taban tahtaları üzerinde sandallarını şapırdatarak yürüyüp gitti.

O akşam başrahibe, üçüncü kez olarak, son yağlama yapıldı. Küçük oda ve yandaki küçük tapınak ellerinde mumlarla bekleyen keşişlerle dolmuştu. İçlerinde ağlayanlar vardı; öbürleri bir törenin dekorları gibi duruyorlardı. Yarı baygın yatan hasta soluk almakta daha az güçlük çekermiş gibiydi ve sarı mum ışıklarını görmeden bakıyordu. Can çekişmekte olanlar için yapılan dualar sona erince papazlar birer birer dışarı çıktılar, içeride yalnız, ellerinde tesbihleri ile iki tanesi kaldı. Geride durmakta olan Zenon da her zamanki yerini aldı.

Sözlü iletişim zamanı geçmişti, bir iki sözcük bile söylenemezdi. Başrahip su içmek ya da işlemek istediğini bakışları ile anlatıyordu. Bu yıkık evrenin derinliklerinde, bir sürü yıkıntı altında gizli duran bir hazine gibi sanki bir ruh, bir akıl vardı hâlâ dayanan, Zenon'a öyle geliyordu, o sayede belki sözcüklerin ötesinde bir iletişim olanağı olabilirdi. Hastanın elini elinden bırakmıyordu ve bu hafif dokunma bile hastaya biraz olsun güç vermeye yetiyor gibiydi. Arada bir hekim gitmekte olan bir insanın ruhunun sisler arasında bir alev gibi başının üzerinde yüzmekte olduğuna dair olan söylentiye düşünerek karanlığa bakıyordu ve mumun camlardaki yansımısından başka bir şey görmüyordu. Sabaha doğru Zenon elini çekti, başrahibi son kapılara doğru tek başına ilerlemeye ya da belki tersine can çekişme sırasında yanından uzaklaştırmaya çalışmış olduğu görünmez suretlerin peşine takılmaya bırakma zamanı gelmişti. Biraz sonra hasta kımıl-

dadı, uyanıyormuş gibi, sol eli belli belirsiz sanki göğsünde bir şey arıyordu, bir zaman altın postunu aradığı yerde. Zenon yastıkta bir muska gördü, ipi çözölmüştü, muskayı alıp yerine koydu. Can çekismekte olan rahip rahatladı, parmaklarını üzerine bastırdı. Dudakları sessizce kıpırdıyordu. Zenon iyice kulak verdi ve herhalde bin kez yinelenmiş olan bir duanın son sözcüklerini seçebildi:

— ...nunc et in hora mortis nostrae.

Aradan bir yarım saat geçti, iki keşişe gerekli şeyleri söyledi, ölüyü onlara emanet edip çıktı.

Cenazede hazır bulundu. Törene gelen çok olmuştu. İlk safta piskopos, yanında elinde bastonu ile yarı yarıya kötürüm ama gücü kuvveti yerinde bir ihtiyar, chanoine Bartholommé Campanus; ileri yaşlarda daha da güvenli ve gösterişli olmuş. Kukuleteli cübbeleri içinde kalabalık bir keşiş sürüsü. François de Bure buhurdanlıkları sallıyor; yüzü sahici bir melek gibi. Koro bölümünün yenilenen duvar resimlerinde bir ermiş aylını, ya da cübbesi yer yer parlıyor.

Yeni başrahip (superieur) suratsız bir adam, dinibütün, elinden iş gelir bir yönetici olarak geçiniyor. Söylediklerine göre kendisini seçtirmek için çaba harcamış olan Pierre de Hamaere'yi dinleyerek, belki de yakında, çok masraflı olduğu gerekçesi ile Saint-Cosme düşkünler evini kapatacak. Belki mahkeme kaçaklarına yapılan yardımların kokusu da çıkmıştı. Bu konuda Zenon'a bir şey sorulmamıştı. Zaten pek önemi de yoktu. Zenon, cenaze kaldırıldıktan hemen sonra gidecekti.

Bu kez hiçbir şey götürmüyordu, kitaplar kalıyordu, artık pek fazla karıştırmak gereği duymuyordu. Kendi yazılarına gelince alıp götürmeye değer şeyler değildi, içinde suç sayılabilecek bir şey de yoktu. Mevsim yaz olduğundan paltosunu ve kışlık pırtılarını bırakıyordu; basit bir üstlük yeterdi. Birkaç çamaşır, biraz da az bulunan ilaç ve hekimlik araçlarını bir torbaya doldurdu. Son da-

kikada iki eski tabancayı da koydu torbaya. Yanına ne alıp ne almayacağını uzun uzun düşünmüştü. Para yok değildi. Manastırdan aylık olarak aldığı az bir paradan artırdıklarından başka, başrahibin ölmeden birkaç gün önce hastabakıcı keşiş ile gönderdiği paketten çıkan ve daha önce Han için de içinden para alınmış olan kese vardı. Başrahibin o zamandan beri hiç para harcamamış olduğu anlaşıyordu.

Önce Greete kadının arabacı olan oğlu ile Anvers'e gitmeyi düşünmüştü, oradan Zeeland'a ya da, krallığa karşı açıkça başkaldırmış olan Gueldre'e geçecekti. Ama kendisi gittikten sonra, bir kuşku uyanır, ihtiyar kadınla oğlunun başı belaya girebilirdi. Onun için deniz kıyısına kadar yaya gidip oradan bir kayık uydurmaya karar verdi.

Gitmeden bir gün önce eczaneye girdiğinde Cyprien bir türkü mırıldanıyordu. Son olarak birkaç söz geçti aralarında. Çocukta halinden hoşnut bir hava vardı.

Zenon doğrudan konuya girerek,

— Umarım bu yas günlerinde gece toplantılarınızı bırakmışsınızdır, dedi.

— Cyprien artık gece toplantıları ile pek ilgilenmiyor, dedi, her zamanki gibi kendisinden üçüncü kişi çekimiyle söz ediyordu. O, güzel ile tek başına ve gündüz buluşuyor.

Ayrıntılı bilgi vermek için uzun boylu yalvartmadı: kanal boyunca boş bırakılmış bir bahçe vardı, İdelette ile ara sıra orada buluşuyorlardı. Habeş kız duvarın arkasına sinip erkete duruyordu.

— Adınız bir doğum işine karışırsa sizin için iyi olmaz.

— Melekler gebe kalmazlar, dedi Cyprien. Sesi pek öyle güvenli değildi.

— Ya, dedi hekim öfkeyle. Bırakın artık bu ağızları.

Kentten ayrılmadan bir akşam önce, çoğu zaman yaptığı gibi yemekte orgçu ve onun iyi yürekli karısı ile beraberdi. Yemekten sonra orgçu, her zaman yaptığı gibi

ona gelecek pazar Saint-Domatien'in büyük orgunda çalacağı parçaları dinletti. Ses veren borulara kapatılmış olan hava boş kilisenin içinde hiçbir insan sesinin ulaşamaya-acağı bir tınlama ile dağılıyordu. Bütün gece Saint-Cosme'daki hücresinde son olark sırtüstü yatıp Roland de Lassus'un bir motet'sini aklından geçirerek ilerisiyle ilgili tasarılar üzerinde durdu. Çok erken kalkmasına gerek yoktu, kentın kapıları güneş doğmadan önce açılmıyordu. Bir kâğıt yazıp bıraktı, bir arkadaşı hastalanmıştı, onu yoklamaya gidiyordu, bir haftaya kalmaz dönerdi. Ne olur ne olmaz dönüş kapısını açık bırakmalıydı. Sabahleyin kimseye görünmeden çıktığı zaman dışarıda bir yaz sabahı başlamıştı. Çıktığını bir tek dükkânını açmakta olan pastacı gördü.

DENİZ KIYISINDA GEZİNTİ

Kale kapılarında iner kalkar bir demir parmaklık sonra kapı ile dışarısı arasındaki hendeğin üzerine uzatılmış o da iner kalkar bir köprü bulunur. Zenon Damme kapısına vardığında parmaklık yeni kaldırılıyor, köprü yeni indiriliyordu. Korucular kibarca selamladılar; bu otçunun sabah erken çıkışlarına alışkindılar; elindeki paket kuşku uyandırmadı.

Kanal boyunca uzun ve hızlı adımlarla yürüyordu; bostancıların kente zerzevat getirdikleri saatti; Zenon'u tanıyor ve selam veriyorlardı; içlerinden birisi ki o gün doktora danışacaktı, onu hastanede bulamayacağı için çok üzüldü; doktor Théus, merak etme hafta sonuna kadar önerim dedi, ama yalan söylemek bayağı ağırlına gitmişti.

O tadına doyulmaz sabahlardan birisi açılıyordu önünde. Güneşe damla damla havadaki buğuyu dağıtıyordu. Bir huzur, hemen hemen bir sevinç doluyordu yüreğine. Son haftaların bütün sıkıntılarını, bunalımlarını arkaya atmak, deniz kıyısında kayığı bulacağını umduğu noktaya doğru yürümek için bir omuz vuruşu yeter gibi görünüyordu. Sabah ölüleri gömüyor, açık hava üzüntüleri yatıştırıyor-

du. Arkada bıraktığı Bruges bir başka evrende, bir başka çağda kalmıştı. Şaşıyordu nasıl olup da altı yıla yakın bir süre Saint-Cosme gibi bir yere tıkalıp kalmaya razı olmuştu, nasıl olup da bir din adamının tekdüze yaşamından daha beter olan bir duruma katlanmıştı, oysa daha yirmi yaşında iken kapalı kapılar arkasında geçen bir ömrün zorunlu olarak katlanacağı düzenbazlıkları, rezillikleri gözünde büyüterek din yoluna girmekten vazgeçmişti. Şimdi bu kadar uzun bir süre dış dünyadan uzak kalmış olmayı insan varlığına bağlı olanaklara karşı işlenmiş büyük bir suç sayıyordu. Şeylerin akışının tersine işleyen bir kafa yüceliklerin derinliklerine inebilse bile, varolma, yaşama ile ilgili uygulamaları olanaksız kılıyordu. Uzun süreden beri günü gününe yaşama, burnunun doğrusuna gitme, o akşam nerede yatacağını, bir hafta sonra karnını nerede doyuracağını bilmeme mutluluğundan yoksun kalmıştı. Değişiklik bir yeniden doğuş, neredeyse bir tenasühtü. Bacakların birbiri peşinden hareketi ruhu hoşnut bırakmaya yetiyordu. Gözleri, yürüyüşünü yönlendirmeyi bırakıp çayır yeşilinin güzelliğini seyretmekle yetiniyordu. Kulak dörtmala giden bir kısırağın kişnemesini ya da bir araba tekerleğinin önemsiz gıcirtısını zevkle kayda geçiriyordu. Yolculuk tam bir özgürlük demekti.

Damme kasabasına yaklaşıyordu; bu kıyıların kumla dolmasından önce burası uzaklara gidip gelen büyük gemilerin yanaştıkları bir limandı; o günler artık geride kalmıştı; eskiden yün balyalarının boşaltıldıkları yerlerde şimdi inekler otliyordu. Zenon, mühendis Blondel'in Henri-Juste'e yalvarışlarını anımsadı; kum yığılmasına karşı koymak için gerekli parasal desteği sağlamaya çalışıyordu; ne yazık ki Henri-Juste uzak görüşlü bir adam değildi, kenti kurtarabilecek olan mühendise kulak vermemişti. Bu cimri soyun zaten kimseye hayrı dokunmamıştı.

Kasaba meydanında durup ekmek aldı. Evlerin kapıları aralanmaya başlamıştı. Pembe beyaz, gösterişli bir hanım uzun kıvrırcık tüylü köpeğini kapıdan saldı, köpek güle oynaya fırladı, otları kokladı, birinin dibinde baca-

ğını kaldırıp birkaç fiske attı, yine hoplaya zıplaya koşmaya başladı. Birkaç çocuk, nar bülbulü gibi yuvarlacık, tatlı, bağırış çağırış okula gidiyordu. Ne var ki bunlar hep İspanya kralının uyruğu idiler, bir gün gidip o Fransız keratalarının kafalarını kıracaklardı. Bir kedi geçip bir eve girdi; ağzından bir kuşun boynu ve bacakları sarkıyordu. Kebapçı dükkânından yandaki kasabın kekre et kokusuna karışan iştah açıcı bir koku yayılıyordu; kasap kadın kanlı eşiği ovuyordu. Darağacı kasabanın dışında ot bürümüş bir tümseğin üzerinde yükseliyordu, ama ipteki ceset, rüzgâr, güneş ve yağmur altında o kadar uzun süre asılı kalmıştı ki bırakılmış, eski şeylerin tadı sinmişti sanki üzerine; rüzgâr, rengi atmış pırtıları ile dostça oynuyordu. Elllerinde kundaklı yaylar bulunan bir grup avcı çıktı kentten; konuşurken birbirlerinin omuzlarına şaplak vuran şen burjuvalardılar; omuzdan asma geçme kayışlarına deri avcı çantaları asılıydı, biraz sonra bütün suçları doğan güneşe karşı ötmekte erken davranmak olan yaşam parçaları ile dolacaktı bu çantalar. Zenon adımlarını açtı, uzun süre iki otlak arasında kıvrım yapan yolda kimseye rastlamadan yürüdü. Tüm yaradılış yalnızca solgun gökyüzü, yer hizasında bir dalga gibi durmadan kımıldayan özsuya doymuş yeşil ottan ibaretmiş gibiydi. Bir an simyanın viriditas kavramını anımsadı, masum yaşam bağı, sonra her çeşit düşünceyi attı kafasından. Kendini sabah vaktinin yalınlığına bıraktı.

Bir çeyrek saat sonra sırtında heybesi ile bir çerçi yetiştirdi, selamlaştılar; adam durumdan hoşnut değildi, işler kesatti, iç bölgelerde asker, köyleri basıp yağma ediyor, halkı kırıyordu. Buraları biraz daha sakindi; pek büyük olaylar çıkmıyordu. Zenon yürüyüp geçti. Öğleye doğru bir tümseğe çöküp ekmeğini yedi. Uzaktan uzağa ince bir çizgi halinde deniz seçiliyordu.

Elinde uzun bir sırıkla bir yolcu gelip yanına, oturdu. Adam kördü, o da heybesinden bir şeyler çıkarıp yemeye başladı. Daha önce omuzundaki gaydayı çıkarıp yere koymuş, Zenon, akgözlü adamın kayışı çözüp gaydayı omu-

zundan indirışindeki eluzluğuna ve dikkate hayran kalmıştı. K r adam hava güzel diye sevinliyordu. Hanlarda, çiftliklerde  alğı  alararak ekmeğini çıkartıyordu, o  alıyor kızlarla oğlanlar oynuyorlardı; bu akşam Heyst'de geceleyecek pazar günü de orada  alacaktı; sonra niyeti Sluys yönüne gitmekti. Tanrıya Şükür ekmeğini çıkarmaya yetecek kadar genç vardı, hatta kimi zaman onu sevindirdikleri bile oluyordu. Mynheer sözlerine inanıyor muydu? Sağda solda körlerin değerini bilen kadınlar eksik oluyordu; gözü görmemek fazla abartılmaması gereken bir bahtsızlıktı. Her k r gibi bu da görmek çekimini fazlaca hatta gereğinden fazla kullanıyordu: Zenon'un henüz gücü kuvveti yerinde olan okumuş bir adam olduğunu görüyordu; güneşin henüz gökyüzünün ortasında durduğunu görüyordu; arkalarındaki keçi yolundan geçen, omuzundaki sopanın iki ucuna asılı kovalarla su taşıyan kadının ayağının aksadığını görüyordu.  v nmekte haksız değildi, otların arasından s z len yılanı da önce o gördü. Hatta sopasına davranıp pis hayvanı geberten de o oldu. Zenon bir mangır sadaka verdi, adam arkasından bir sürü dua yağdırdı.

Şimdi oldukça büyük bir çiftliğin kıyısından geçiyor-du; bu, ayakların altında Şimdiden kum g c rtıları duyulan bölgenin tek çiftliğiydi. Yer yer fındık ağacı kümeleri serpilmiş toprakları, kanal boyunca uzanan  evre duvarları, deminki kadının kovalarını indirip gölgesindeki bir sırada dinlenmekte olduğu ıhlamur ağaçlı avlusu ile çiftlik güzel bir yerd . Zenon biraz durakladı sonra geçti. Oudebr gge denilen bu yer bir zamanlar Ligre'lerindi; belki bugün de onlarındı. Elli yıl önce annesi ve Simon Adriansen, evlenmeden az önce, Henri-Juste adına çiftliğin gelirini toplamak üzere buraya gelmişlerdi; bu ziyaret bir zevk partisi olmuştu. Annesi kanalın kenarına oturmuş, pabuçlarını çıkartıp, böyle göründüğünde daha beyazmıŐ gibi duran ayaklarını suya sokmuştu. Simon yemek yerken sakalında kırıntılar asılı kalıyordu. Genç kadın bir katı yumurtayı soyup değerli kabuğunu çocuğa vermişti.

Kabuğu avucuna koyup kumsalda rüzgâra karşı koşunca kabuk hafif olduğundan uçuyor, sonra yine konuyor, kuş gibi, yine havalanıp havada zikzaklar çiziyordu. Hep oynanan bir oyundu. Zenon'a bunu hatırladığı zaman hep bu oyunu oynamış gibi gelirdi.

Sürülüp ekilmeye daha yatkın olan bu topraklarda daha önce de, daha az hızlı olarak yürümüştü. Yol, kumluğa doğru inişli çıkışlı uzanıyordu, kumların üzerinde yalnız tekerlek izleri vardı. Yolda iki askerle karşılaştı ve iyi ki üzerimde silah var, diye düşündü, çünkü böyle ıssız bir yerde askerle karşılaşmak demek bir bakıma eşkıya ile karşılaşmak demektir. Ama bunlar yalnızca Almanca bir selam homurdanmakla yetindiler ve aynı dilden yanıt alınca şaşırdılar, sevindiler bile. Küçük bir tepeye tırmanınca Zenon, sonunda Heyst köyünü gördü, suya çakılı kazıklardan oluşan dalgakıranın içerisinde dört beş kayık duruyordu. Açık denizde salınanları da vardı. Enginlerin kapısında kurulmuş olan bu köyde küçük ölçüde kentlere özgü rahatlıkların hepsi vardı: sebze ve balık satılan bir hal, bir kilise, bir değirmen, üzerinde darağacı ile bir meydanlık, yüksek çatılı basık evler... Josse'un, kendisine kaçakların buluşma yeri olarak gösterdiği La Belle Colombe hanı kumulun dibinde yıkıntı gibi bir yerdi. Bir de üzerinde süpürge çizilmiş bir güvercinlik ki bu da buranın yoksul bir buluşma evi olduğunu gösteriyordu. Böyle bir yerde insanın malına ve parasına göz kulak olması gerekirdi.

Bahçede boğazını fazlaca sulamış olduğu anlaşılan bir müşteri otların üzerinde ötüyordu. Üst kat pencerelerinden birisi açıldı, saç baş darmadağın bir kadın sarhoşa bir şeyler bağırdı, sonra herhalde tek başına yatıp uyumak üzere içeri çekildi. Joss, Zenon'a, kendisinin de bir başkasından öğrenmiş olduğu parolayı vermişti. Filozof içeri girip hazır bulunanlara selam verdi. Salon duman içindeydi ve bir mahzen gibi karanlıktı. Ocağın önüne çömelmiş olan hancı kadın omlet pişiriyordu; elinde körük, bir oğlan çocuk da yardım ediyordu. Zenon bir masaya geçip otur-

du, sirk sahnesine çıkmış bir oyuncu gibi, önceden belletilmiş bir sözü söylemek zorunda kalmaktan sıkılmış bir halde parolayı verdi :

— Arayan...

Kadın arkasını dönüp sonunu getirdi,

— Bulur. Nereden geliyorsunuz?

— Beni Josse gönderdi.

Kadın göz kırttı,

— Bu günlerde çok adam gönderiyor, dedi.

Az ötede şapkası tüylü bir çavuşun içki içtiğini görüp midesi bulanık filozof,

— Benim için yorulmanıza gerek yok, dedi. Benim durumum yasal.

Güzel hancı dikildi,

— Öyleyse burada ne işiniz var?

Parmağı ile askeri gösterdi,

— Milo'dan çekinmenize gerek yok, kızkardeşime sevdalıdır, bize zararı dokunmaz. Karnınız aç mı?

Emir verir gibi sorulmuş bir soruydu. Zenon bir şeyler yemeye razı oldu. Omlet çavuşundu; hancı kadının getirip Zenon'un önüne koyduğu yahni fena sayılmazdı, bira da iyiydi. Ötede içki içen çavuş meğer Arnavut'muş, dükkün artçı birlikleriyle Alpler'i geçmiş, İtalyanca ile karışık hoş bir Flamanca konuşuyor, hancı kadınla kolayca anlaşıyordu. Durumundan memnun değildi, kışları çok soğuk yapıyordu, eline geçen para da Piemonte'de söyledikleri kadar değildi, askerleri iştahlandırmak için neler söylememişlerdi, oysa yağma edilecek ve soyulacak Luther'ci köyler o kadar çok değildi.

— Ne yaparsın, dedi hancı kadın adamı avutmak ister gibi. İnsan hiçbir zaman umduğu kadarını bulamaz.

Ve yukarı seslendi,

— Mariken!

Mariken başında bir atkı ile indi, çavuşun yanına oturdu. Aynı tabaktan elleriyle yiyorlardı. Omletin içinden pastırmaları seçip ağzına atıyordu kadın. Körüklü oğlan gitmişti.

Zenon tabağı itti ve parasını ödemek istedi.

Hancı kadın önemsemez bir tavırla,

— Ne acelesi var? dedi. Benim adam neredeyse Nicolas Bambeke ile dönüp gelir. Zavallı balıkçılar yemeklerini hep soğuk yerler.

— Bir an önce kayığı görsem iyi olurdu.

— Yemek yirmi liard, beş liard da bira, yolculuk için de çavuşa beş düka vereceksiniz.

Hancı kadın pek kibar konuşuyordu.

— Yatak da cabası. Sabah olmadan yelken açmazlar.

— Ama benim izin kâğıdım var, dedi Zenon.

— Burada izin kâğıdı Milo'nun gönlünü almaktır. Burada kral Philippe odur.

— Ama daha kayığa binmedik ki, diyecek oldu Zenon.

Salonun dibinden doğru Arnavut homurdandı,

— Uzun ettiniz. Bütün gün deniz kıyısında durup kim gitti kim kaldı diye nöbet tutacak değilim ya...

Zenon paraları söküldü. Ne olur ne olmaz kesesine ancak yetecek kadar bir para koymuştu. Üzerinde fazla para olduğunu görmeleri iyi olmayabilirdi.

— Kayığın adı nedir?

— Buranın adı gibi, La Belle Colombelle. Yanılıp başkasına binmemeli, ha ne dersin Mariken?

— Binmez herhalde, dedi kız. Yoksa Les Quatre-Vents siste yolunu şaşırır ve doğru Vilvorde'a gider.

Şaka pek hoşlarına gitmiş olmalı ki iki kadın kahkahayla güldüler. Arnavut da anlamış gibi onlara katıldı. Vilvorde deniz ötesinde değil içerlerde bir yerdeydi.

Hancı kadın,

— İsterseniz paketiniz burada kalsın, dedi.

— Şimdiden kayığa yüklesek daha iyi, dedi Zenon.

Kapıdan çıkarken arkasından Mariken,

— Al bir tane de bundan, dedi. Kimseye güveni yok.

Dışarıda az daha gündüzkü kör çalgıcıya çarpyordu. Kör, Zenon'u tanıdı, aşırı bir saygı ile selamladı.

Rıhtıma doğru inerken bir manga askerle karşılaştı. Hana doğru gidiyorlardı. İçlerinden birisi La Belle Colombelle'den mi geliyorsun diye sordu; evet deyince bıraktılar. Milo sahiden buranın kralıydı.

Denizdeki La Belle Colombelle baş bodoslaması yuvarlak oldukça iri bir tekneydi, sular çekilmiş olduğu için kuma yaslanmış duruyordu. Yanında az önce tavernada ocağı yelleyen çocukla beraber iki adam duruyordu, geminin donanımı üzerinde çalışıyorlardı; ipler arasında bir köpek koşuyordu. Ötede bir su birikintisi içinde ringa balığı kafaları ve kuyrukları yüzüyordu. Balıkları başka yerlere götürmüş olmalıydılar. Yolcu geldiğini gören adamlardan birisi yere atladı.

— Jans Bruynie benim, dedi. Josse sizi İngiltere için mi gönderdi? Şimdi iş kaç para verebileceğinize kalıyor.

Zenon anladı. Çocuğu haber vermek üzere önden uçurmuşlardı. Zenon'dan kaç para sökebileceklerini anlamaya çalışıyorlardı.

— Josse on altı düka demişti.

— Bayım, bu başka yolcu olduğu zaman için. Geçen gün on bir yolcu vardı. Luther'ci başına on altıdan yüz altmış düka yapar. Bir kişiye de o kadar isterim demiyorum ama...

Zenon adamın sözünü kesti.

— Ben reformculardan değilim. Londra'da bir tüccarla evli bir kızkardeşim var...

Jans Bruynie sululuğa vurdu.

— Yok canım, Londra'da ne kadar da çok kızkardeşimiz varmış... başı belada olan herkes kızkardeşini görmek için soluğu Londra'da alıyor.

— Siz ne istiyorsunuz?

— Hay allah, bayım sizi İngiltere'ye gitmekten alakoy-mak istediğim yok. Ama bu yolculuk benim hoşlandığım bir şey değil. Hele böyle savaş sırasında...

— Daha savaş yok, dedi Zenon, sahibiyle beraber gelmiş olan köpeğin başını okşayarak.

— Öyle ya da böyle aynı kapıya çıkar. Yolculuğa en-

gel olmuyorlar çünkü daha yasaklanmadı, ama büsbütün de serbest değil. Philippe'in karısı kraliçe Marie zamanında işler kör topal gidiyordu. Yalnız siz sayın bayımız dışında, burada olduğu gibi, dinden çıkmış olanlar yakılıyordu. Şimdi işler kötüye sardı; kraliçe kendisi piç zaten ve gizliden çocuk doğuruyor. Kendine sorarsan kızıoğlan kız, aklınca Notre-Dame'ı kandırarak. Bu ülkede rahiplerin bağırsakları deşiliyor, kutsal kaplara işleniyor, hoş şeyler değil bunlar. Deniz kıyısında balık tutarım daha iyi.

— Balık açık denizde de tutulur, dedi Zenon.

— Balık tutmak başka. İstedğin zaman dönersin, Ama İngiltere uzak... Rüzgâr döner, fırtına çıkar, hiç belli olmaz. Ya bir de sorarlarsa ne götürüyorsun, yükün ne diye...

Sesini alçalttı,

— Bir seferinde Monsieur de Nassau için barut götürmüştüm. O gün benim kayıkla gitmek hiç de hoş değildi.

— Başka kayıklar da var, dedi Zenon.

— Görünüşte öyle bayım. La Sainte-Barbe, genellikle bizimle çalışır ama yola çıkacak durumda değil. La Sainte-Boniface'ın başı dertte... denizde olanlar da dönerler elbet ama kim bilir ne zaman... Eğer işiniz acele değilse Blankenbergue'e ya da Wenduyn'e kadar uzanın ama fiyatlar orada da buradaki gibidir.

— Ya şu, dedi Zenon. İçinde bir adamın yemek pişirmekte olduğu daha hafif bir tekneyi gösteriyordu.

— Les Quatre-Vents? Paşa gönlünüz bilir, isterseniz onunla gidersiniz.

Zenon karaya çekilmiş bir kayığın bordasına oturmuş düşünüyordu. Köpeğin burnu dizlerinin üzerindeydi.

— Sabahleyin mi gideceksiniz?

— Balığa, sayın bayım, balığa çıkıyoruz. Ama siz eğer elli düka verirseniz...

Zenon kesin konuştu.

— Kırk dükam var.

— Hadi kırk beş olsun. Bizde müşteri kazıklemek yoktur. Niye bu kadar sabırsızlanıyorsunuz, Londra'daki kız

kardeşinizi görmek için? Birkaç gün La Colombelle'de eğlenin, her an kıcı tutuşmuş kaçaklardan birkaçı düşebilir... Yolculuk size daha ucuza gelir.

— Ben hemen yola çıkmak istiyorum.

— Anlamıştım zaten... hem böylesi daha iyi, bakarsın hava değişir filan... handaki kuşun kursağını doyurdunuz muydu?

— Şu benden sızdırdıkları beş dükayı söylüyorsanız, evet.

Jans Bruynie midesi bulanmış gibi suratını buruşturdu,

— Bunun bizimle ilgisi yok. Karılar herife yaranmaya çalışıyorlar. Kendilerine dokunmasın diye.

Dönüp yardımcısına seslendi,

— Hey, Nicolas, yolcu geldi.

Kayığın kapalı bölümünden iri, kırmızı bir adamın yarısı göründü.

— Bu Nicolas Bambeke'dir, dedi patron. Bir de Michiel Sottens var ama o eve yemeğe gitti. Siz de bizimle La Colombelle'de yemek yer misiniz? Yükünüzü burada bırakın.

Paketi Zenon'un elinden alacak oldu, Zenon bırakmadı,

— Gece bana lazım olur, dedi.

Sonra torbanın ağırlığını açıklamak için,

— Ben cerrahım, dedi, içinde aletlerim var.

Patron yarı alay yarı şaka,

— Cerrah bayın ateşli silahları da var bakıyorum, dedi. Gözü Zenon'un cebinden kabzasının ucu görünen tabancaya takılmıştı.

Kayıktan atlayan Nicolas Bambeke,

— İhtiyatlı bir kimseye benziyor, dedi. Denizde bile kötü adamlara rastlanabilir.

Zenon hana doğru peşlerinden yürüdü. Köşeye vardıklarında su dökecekmiş gibi yapıp yana saptı. İki adam konuşarak yürüyor, oğlanla köpek de peşlerinden gidiyordu. Zenon arkadan dolaşıp yeniden kumsala indi.

Gece iniyordu. İki yüz adım ötede bir küçük kilise ağa-
rüyordu. Kumların üzerinde suların yükseldiği saatlerden
arta kalan bir küçük gölcük, tuzun kemirmiş olduğu hey-
kellerle süslü nef; başrahip herhalde burada karşılanıyor
ve dua ediyordu. Zenon, kapı sundurmasının altına yer-
leşti, heybesini başının altına koydu. Sağda kayıkların ka-
ranlık gövdeleri görünüyordu, **Quatre-Vents**'in provasın-
da bir fener yanıyordu. Zenon İngiltere'de ne yapacağını
düşünüyordu. En başta kendisinin sığıntı dümenine yatan
bir papa adamı olmadığına inandırmak geliyordu. Kendi-
ni Londra sokaklarında dolaşır hayal etti, belki gemilere
kapılanırdı, cerrah olarak, belki Jean Myers ile olduğu
gibi, bir hekimle işbirliği yapardı. İngilizce bilmiyordu ama
dil kolay öğrenilir, hem Latince'yi herkes bilir. Kimbilir
belki de bir büyük senyör çıkar, afrodizyak ilaçlar me-
raklısı ya da damla hastalığına çare arayan. Şimdiye ka-
dar hep dolgun ücret almıştı ama bu ücretin her zaman
ödendiği söylenemezdi. Mylord'un ya da Son Altes'in o gün-
kü keyfine bağlıydı, sağından kalktı ise Zenon baş köşede
yer alır, solundan kalktı ise hele bir de yabancı şarlatan-
lardan hoşlanmayan hekim taslaklarının sözlerine kulak
vermişse, en alt köşede yer alırdı. İnsbruck'de ve başka
yerlerde çok görmüştü bunları. Ayrıca orada papayı hiç
ağıza almamak alınca da lanetlemek gerekti, burada Jean
Calvin için yapıldığı gibi ve nasıl Flandre'da İngiliz krali-
çesi alaya alınıyorsa orada da kral Philippe ile alay edi-
lecekti.

Quatre-Vents'in feneri sallana sallana yaklaştı. Kısa
boy lu, kel bir adam, kayıkçı, Zenon'un önüne gelip durdu.
Zenon yarı doğruldu.

— Mösyönün geldiğini gördüm. Bizim ev hemen şu-
racıkta; eğer sayın bay havanın serinliğinden çekiniyor-
larsa...

— Burada iyiyim, dedi Zenon.

— Fazla meraklı olmak istemem ama sorabilir miyim,
İngiltere için sizden ne istediler?

— Herhalde siz de biliyorsunuzdur fiyatı.

— Onları kınamak niyetinde değilim, efendim. Mevsim kısa. Toussaint'den sonra her istediğinde denize çıkmazsın. Sizi bu paraya Yarmouth'a kadar götüreceklerini mi sanıyorsunuz? Hayır bayım, sizi açıkta oralı balıkçılara kamaço edecekler ve siz yeniden para vermek zorunda kalacaksınız.

Zenon dalgın duruyordu,

— Eh, dedi. Ne yapalım, bu da böylesi demek...

— Sayın bay düşündüler mi hiç, pek de genç sayılamayacak bir adamın böyle üç çapkınla yola çıkmasındaki tehlikeyi? Bir kürek vururlar adamın kafasına kimsenin ruhu bile duymaz. Öteberisini de İngilizlere satarlar..

— Bana İngiltere'ye Les Quatre-Vents ile gitmemi söylemek için mi geldiniz?

— Hayır bayım, benim gemi pek büyük sayılmaz, hatta Frise de öyle. Ama eğer yalnız hava değişimi söz konusu ise mösyö pekâlâ biliyorlardır ki Zeeland kralın elinden çıkıyor. Nassau senyörünün kaptan Sonnoy ile anlaşmasından bu yana her taraf asker kaynıyor. Baylar Sonnoy ve Dolhain'in hangi çiftliklerden beslendiklerini biliyorum... Sayın bayımız ne iş yaparlar?

— Benim gibilerin sağlık işlerine bakarım.

— Sayın bay bu bayların gemilerinde saracak epeyce bıçak yarası bulabilirler. Eğer rüzgardan yararlanmasını bilerseniz birkaç saat içinde bulundukları yere varılabilir. Hatta gece yarısından önce bile yola çıkılabilir.

— Sluys'daki nöbetçiler ne olacak?

— Bizim tanıdıklarımız çoktur, bayım. Orada arkadaşlarım var. Sayın bay bu güzel giysileri çıkartıp yoksul bir gemici gibi giyinirler... eğer birisi gemiye çıkarsa...

— Kaç para istediğinizi söylemediniz?

— On beş dükaya sayın bay ne derler?

— Çok değil. Karanlıkta Vilvorde üzerine düşmeyeceğinizden nasıl emin olabiliyorsunuz?

Kel herif kötü bir şey görmüş gibi suratını buruşturdu,

— Hele şu Calvin'cinin zoruna bak. Bunları size La Belle Colombelle'de mi bellettiler?

Zenon kısaca,

— Ben bana söylenenleri söylüyorum, dedi.

Adam söverek gitti. On adım sonra fenerini sallayarak döndü. Öfkeli suratı şimdi köleleşmişti,

— Görüyorum ki sayın baya bir şeyler söylemişler ama aldanmayınız. Demin biraz kaba konuştum, kusura bakmayın. Ama Battenbourg senyörünün yakalanmasında benim elim yok... Kaptan buralı bile değildi... Ayrıca kazanç bakımından da başka: Battenbourg senyörü büyük lokmadır. Sayın bay kutsal anamızın evinde olduğu kadar güven içinde olur benim kayıgımda.

— İyi, dedi Zenon. Gece yarısı yola çıkarız. Sizin evde üstümü değiştirim. Fiyat da on beş düka. Şimdi yakamı bırakınız.

Ama adam kolay baştan savulacak cinsten değildi. Eğer sayın bay kendilerini yorgun hissediyorlarsa, kendi evinde ucuzca yer içer, yatar ve ertesi gece yola çıkabilirdi. Yüzbaşı Milo göz yumardı; Jans Bruynie ile nikâhlı değildi ya. Daha bir sürü lakırdı. Zenon yalnız kaldıktan sonra, hastalandıkları zaman iyileştirdiği bu kerataların nasıl olup da kendisi gibi hiçbir şeyi olmayan bir adamı, gözlerini kırpmadan öldürebildiklerini düşündü. Fener **Quatre-Vents**'in provasındaki yerini aldıktan sonra kalktı. Gece karanlıktı, kendisini kimse göremezdi. Torbasını koltuğunun altına sıkıştırdı ve yavaş yavaş Wendayne yönüne doğru bir çeyrek fersah kadar yürüdü. Durumun orada da buradakinden başka olacağı düşünülemezdi. Bu iki maskaradan hangisinin yalan söylediği ya da olur ya, her ikisinin de doğru söylediği belli değildi. Belki ikisi de yalan söylüyordu ve aralarında sefil bir rekabetten başka bir şey yoktu. Nasıl isterse öyle düşünebilirdi.

Kıyı kesimindeki tümsekler Heyst'in hemen yakındaki ışıklarından gizliyordu. Rüzgâr almayan çukurca bir yer buldu. Ilık bir yaz gecesi idi, kazağını üzerine çekti. Havadaki buğu yıldızları kapatıyordu, görünürde yalnız Zénith ile yanındaki Vega vardı. Deliksiz bir uyku çekti.

Tanyeri ışımadan önce gözlerini açtı. Üşümüştü. Gök-

yüzünde ve kumsalda soluk bir renk ürperiyordu. Yüksel mekte olan sular neredeyse ayaklarına değecekti. Titriyordu ama bu serinlik güzel bir yaz gününün habercisiydi. Geceki hareketsizlikten uyuşan bacaklarını oğuşturarak denize bakıyordu. Evrenin başlangıcından beri sürüp gelen gürültü hep öyle gürüldüyordu. Bir avuç kum alıp parmaklarının arasından akıttı. **Calculus:** Sayılar üzerine yürütülen bütün düşünceler atomların bu akışı ile başlıyor ve yine bununla sona eriyordu. Bunların oluşması için kayaların yüzyıllar boyunca ufalanması gerekiyordu. İlkçağ filozoflarının düşüncesi, ona daha genç yaşında öğretmişti yüksekten bakmayı şu zavallı altı bin yıla, yahudi, hristiyan herkes, kısa süreli insan belleği ile ölçerek, evrenin o yüce geçmişinden ancak işte bu kadarını bilebiliyorlardı. Dranoutre'da köylüler ona bataklık kömürü yataklarında muazzam ağaç gövdeleri göstermişlerdi ki bunların buralara Nuh Tufanı ile sürüklenmiş olduklarını sanıyorlardı. Ama nasıl Sodom yıkımından başka yangınlar da oldu ise şarap düşkünü sayın bir ihtiyara bağlanan bu öyküden başka su baskınları da olmuştu. Darazi ona ancak bir sonsuz soluk kadar sürebilmiş olan on binlerce yüzyıldan söz etmişti. Zenon hesap etti, gelecek yirmi dört şubatta, eğer o zamana kadar ölmezse elli dokuz yaşına basacaktı. Ama bu on iki beş yıllık süre işte şu bir avuç kum gibiydi. Bunlardan büyük sayıların verdiği baş dönmesi yayılıyordu. Yeryüzünde bir buçuk milyar saniyeden daha fazla yaşamış, bu süre içerisinde Vega, Zénith'in yanında dolanmış, deniz yeryüzünün bütün kumsallarında gümbürdemmişti. Elli sekiz kez ilkbaharda kırların yeşillendiğini görmüş, elli sekiz tam yaz yaşamıştı. Bu yaşta bir adamın ölmesi ya da yaşaması artık o kadar önemli değildi.

Üzerinde durduğu kumsalın yüksekçe bir noktasından La Belle Colombelle'in yelken açıp açık denize doğru yol aldığını gördüğünde güneş doğmuştu. Ağır tekne sandığından daha hızlı gidiyordu. Zenon yeniden kumun üzerine uzandı, sıcak, gece serinliğinde tutulan koluna bacağına iyi geliyordu; kapalı gözkapaklarının arkasında kırmızı

kanını seyrediyordu. Başına neler gelebileceğini, sanki kendisi değil bir başkası söz konusuymuş gibi tartıyordu. Üzerinde silah vardı, herifi **Quatre-Vents**'in dümenine oturtmak ve kendisini yalnız deniz serserilerinin uğrağı olan bir kıyıya bırakmak zorunda bırakabilirdi; eğer kralın gemilerinden birine doğru dümen tutarsa o zaman da beynine kurşunu yapıştırırdı. Bu iki tabancayı daha önce de, Bulgaristan ormanlarında kendisine saldırmaya yeltenen bir Arnavut'u, hiç yüreği sızlamadan öldürmek için kullanmıştı; tıpkı Perrotin'in kurduğu tuzakı bozduğu zamanki gibi, kendini daha bir erkek hissetmişti. Ama bugün bu serserinin beynini dağıtmak düşüncesi kendisini rahatsız ediyordu. Bir cerah olarak Sonnoy'un ya da Dolhain'in gemilerinden birine kapılanmak fikri fena değildi; bu yarı korsan yurtseverin yeni karışıklıklar sayesinde elde etmiş oldukları otorite ve kaynaklara henüz sahip olmadıkları bir dönemde Han'ı bunların yanına kendisi göndermişti. Louis de Nassau'nun yanında da pekâlâ bir yer edinebilirdi: bu jantiyomun bileliğinde meslek sahibi kimşelerin bulunduğunu sanmıyordu. Bu partizan ya da korsan yaşamının Polonya ordusundaki ya da Türk donanmasındaki durumundan pek farkı yoktu. Kötüsü gelirse, bir zaman için dükânın ordusunda da hekimlik yapabilirdi. Ve bir gün eğer savaştan usanırsa, insan budalalıklarının en canavarcası olan bu kıyamın henüz uzanamamış olduğu bir köşeye çekilme ümidi de yok değildi. Ama şunu da akıldan çıkarmamak gerekti ki, her şeye karşın, belki de Bruges'de kimse ona dokunmayacaktı.

Esnedi. Şöyle olmuş ya da böyle, artık önemi yoktu. Kumla ağırlaşmış olan kunduralarını çıkardı, ayaklarını zevkle sıcak ve akıcı kumlara daldırdı, derindeki ıslak serinliğe dokununcaya kadar indi. Üstündekileri çıkarıp kumun üzerine bıraktı, ne olur ne olmaz, heybesini ve pa-buçlarını da üstüne koydu ve denize doğru yürüdü. Deniz çekilmeye başlamıştı; yarı beline kadar çıkan suların içinde yürüdü, sonra pırıltılı sulara bıraktı kendini.

Tek başına ve çıplak, giysilerini nasıl çıkardı ise, için-

de bulunduğu durumun ögeleri de üzerinden bir bir dökölüyordu. İşte şimdi yine hermetik fizolofların Adam Cadmon' u oluyordu, şeylerin ortasında duruyordu, her yerde her şeyin içine işlemiş, dile gelmeyen şeyin kendisinde aydınlandığı ve dile geldiğı şey olmuştu. Bu sonsuz genişlikte hiçbir şeyin adı yoktu: dalganın üzerinde balık tutan şu kuş bir martı, dipte insanınkinden büsbütün başka kollarını oynatan garip hayvan bir deniz yıldızı değildi. Sular hâlâ çekiliyor, kumların üzerinde Arşimed' inkiler kadar temiz helezonlu kabuklular kalıyordu; güneş yavaş yavaş yükseliyor, kumların üzerindeki insan gölgesi git-tikçe kısalıyordu. İçi, kendisini Muhammed' in ya da İsa' nın hüküm sürdükleri ülkelerin bütün meydanlarında ölüm-gönderebilecek olan pek saygıdeğer bir düşünce ile dol-du: En yüksek İyi' nin en tam ve eksiksiz simgeleri bile yine de çoğı zaman en çok putatapar olarak geçinenleriydi ve yaratılmış olan varlıklar için gözle görülebilir ve onsuz kendileri de yok olup gidecekleri tek tanrı işte bu ateşten küre idi. Onun gibi melekler içinde en sahici olanı, Seraphin' lerden ve Trône' lardan daha somut olarak varolan işte şu martı idi. Hayaletlerin bulunmadığı bir evrende, kıyıcılık, yırtıcılık bile saftı: Şu dalgaların içerisinde oynayan balık az sonra alıcı kuşun gagasında kanlı bir lokma olacaktı. Ama kuş, karnının aç olduğu gibi kötü bir bahane ileri sürmeyecekti. Tilki ve tavşan, düzenbazlık ve korku, az önce üzerinde uyumuş olduğu kumlukta barınıyorlardı ama katil sırtını daha önce bir bilge tilkinin koymuş olduğu ya da bir tanrı-tilkinin buyurduğu yasalara dayamı-yordu; kurban günahlarının cezasını çektiğini düşünmü-yor, hükümdara olan bağlılığını ileri sürmüyordu. Dalga-nın şiddetinde öfke yoktu. İnsanların gözünde her zaman edepsizce bir şey olan ölüm burada temizdi. Akıcı olanla sıvı olanın, kum ile suyun kesiştikleri sınırın ötesinde bir adım daha ve işte öbürlerinden biraz daha kuvvetli bir dalga gelip ayağını yerden keser; kimsenin görmediğı bu kısa can çekişme, ölümden biraz daha az bir şey olurdu. Belki gün gelecek böyle bir ölümle ölmediğine yanacaktı.

Ama bu imkân da şu gölgesiz anda bulunmayan dünün korkularından ya da geleceğin tehlikelerinden doğmuş olan İngiltere ve Zeeland tasarıları gibiydi, bir zorunluluktan gelmiyordu. Zihnin kendi kendine yarattığı planlardan çıkıyordu. Geçiş saati henüz çalmamıştı.

Kumların üzerine bırakmış olduğu giyeceklerine doğru yürüdü, baştan göremedi, üzerlerini şimdiden hafif bir kum tabakası örtmüştü. Denizin çekilişi kısa süre içinde arayı açmıştı. Islak kumlar üzerindeki ayak izlerini dalga, kuru kum üzerindikileri rüzgâr siliyordu. Yıkanan gövdesi yorgunluğu unutmuştu. Deniz kıyısında geçen bir başka sabah vardı ki bugünküne tıpatıp uyuyordu, sanki kum ile su arasındaki bu kısa ara on yıldan beri uzamaktaydı: Lübeck'de bulunduğu sırada, Baltık kehribarı toplamak için kuyumcunun oğlu ile birlikte Trave ırmağının ağzına gitmişti. Atlar da denize girmişlerdi; eğerlerinden ve koşumlarından kurtulmuş, deniz suyu ile ıslanmış olarak, artık her zamanki rahat binek atları değil yalnız kendileri için varolan yaratıklar olmuşlardı. Bir kehribarı parçasına takılmış bir böcek vardı; bir tepe penceresinden bakar gibi bakmıştı kendisinin hiçbir zaman ulaşamadığı bir çağdaki bu yaratığa. Bir arıyı kovar gibi başını salladı; şimdilerde geçmişin anılarını daha sık yaşar olmuştu, bir yazıkılanma, bir özlem olarak değil sanki zamanın bölümleri arasındaki ince bölmeler yok olmuştu. Travemünde günü belleğe, hemen hemen ölümsüz bir madde gibi kazanmıştı, iyi yaşamış olduğu bir mevsimden kalma kutsal bir anı gibiydi. Bir on yıl daha yaşasa, bu gün de öyle kalacaktı kafasında.

Hiç bir tat almadan yeniden girdi insan kabuğunun içine. Dünden kalma bir parça ekmek, matarasındaki sarnıç suyu ona, yolunun, sonuna kadar, insanlar arasından geçeceğini anımsattı. Onlardan korunmak aynı zamanda onlardan yararlanmak ve onlara yararlı olmak gerekiyordu. Torbasını omuzuna vurup dengeledi, kunduralarını bel kemerine bağladı, mümkün olduğu kadar uzun, yalınayak yürümek istiyordu, kumların üzerinde. Güzel kum deri

üzerinde bir yara gibi duran Heyst'i uzaktan dolanarak kumsalı izliyordu. Yüksekçe bir yerde durup döndü, bir kez daha denize baktı. Les Quatre-Vents hep aynı yerde duruyordu; öbür kayıklar limana yaklaşmışlardı. Ufukta bir yelken, bir kanat kadar temiz; belki de Jans Bruynie'nin gemisi.

Patikaların uzağından bir saat kadar yürüdü. İki tepelik arasındaki bir küçük koyaktan doğru altı kişilik bir grup çıktı: Bir ihtiyar, bir kadın, orta yaşlı iki erkek, eli sopalı iki delikanlı. İhtiyar ile kadın yürürken zorluk çekiyorlardı. Hepsi de kent burjuvaları gibi giyinmişlerdi. Göze çarpmak istemedikleri anlaşılıyordu. Bununla beraber Fransızca konuşan bu kibar yolcunun kendilerine karşı göstermiş olduğu ilgiye aynı incelikle karşılık verdiler. İki genç Bruxelles'den geliyordu; Orange prensinin birliklerine katılmak isteyen iki Katolik yurtseverdiler. Öbür grup Calvin'ciydi; ihtiyar olan Tournai'de öğretmendi, iki oğlu ile birlikte İngiltere'ye kaçıyor; ihtiyarın alnındaki teri silen kadın geliniydi. Yol zavallı ihtiyarın yaya olarak katlanamayacağı kadar uzundu; bir an kumların üzerine çöküp soluk aldı; öbürleri çevresine dizildiler.

Bruxelles'li iki genç burjuva bu aileye Eclo'da katılmıştı: Başka zaman olsa belki de birbirine düşman olacak olan bu iki grubu aynı tehlike birleştirip yol arkadaşı yapıyordu. Delikanlılar, iki kontun öcü alınıncaya kadar sakalını kesmemeye ant içmiş olan La Marck senyöründen hayranlıkla söz ediyorlardı; adamlarını toplayıp dağa çıkmıştı, eline düşen İspanyolların gözünün yaşına bakmıyordu: Hollanda'ya işte böyle adamlar gerekti. Zenon, Battenbourg senyörünün başına gelenleri de bu Bruxelles'li kaçaklardan öğrendi. Yanındaki on sekiz jantiyom ile birlikte, kendilerini götürmekte olan kaptanın ihanetine uğrayıp yakalanmışlar, Vilvorde kalesine götürüp kafalarını kesmişlerdi. İhtiyarın oğulları bunları dinlerken yüzlerinin

rengi attı, deniz kıyısında belki kendilerini de aynı akıbet bekliyordu. Zenon onları yatıştırdı: Heyst güvenilir bir yere benziyordu, yeter ki liman kaptanının istediği haraç verilsin; sıradan kaçaklar için, prens gibi ele verilme tehlikesi azdı. Tournai'lilerin silahları olup olmadığı sordu; vardı: Kadın bile bir kama taşıyordu. Onlara birbirlerinden ayrılmamalarını söyledi, hep birlikte olurlarsa yolculuk sırasında soyulma tehlikesi daha az olurdu; yine de gerek handa gerekse kayıkta en iyisi bir gözü açık uymaktı. Quatre-Vents'daki adam sağlam ayakkabıya benzemiyordu, ama bu iki Bruxelles'li güçlü delikanlılardı, herfin doğru yoldan sapmasını önleyebilirlerdi ve bir kez Zeeland'a vardıktan sonra direnişçilere rastlama fırsatı çoktu.

İhtiyar öğretmen güçlükle doğruldu. Zenon da kendisine yöneltilen sorulara karşılık olarak bu bölgede hekimlik yaptığını, kendisinin de denizasıırı bir yolculuk yapmayı düşündüğünü söyledi. Sorular daha ileri gitmedi; onları özel işleri ilgilendirmiyordu. Ayrırlırlarken öğretmene bir şişe verdi, bu damla onun rahat soluk almasına yardımcı olacaktı. Teşekkürlerle uğurladılar Zenon'u.

Arkalarından baktı, Heyst'e doğru gidiyorlardı, birden o da peşlerinden gitmeye karar verdi. Kalabalık oldular mı tehlike daha azdı; hatta ilk günler, öbür kıyıda birbirlerine yardım da ederlerdi. Yüz adım kadar yürüdü, sonra yavaşladı, arayı açtı. Milo ve Jans Bruynie ile bir kez daha karşılaşmak düşüncesi içini karartıyordu. Döndü, yeniden iç topraklara doğru yürüdü.

İhtiyarın mor dudakları ve kısa solukları aklıma geldi. İncancını yukarıda tutma uğruna yoksul evini terkederek kılıca, ateşe ve denize meydan okuyan bu okul öğretmeni, Zenon'a evrensel budalalığın güzel bir örneği gibi görünüyordu; ama bu dogmatik çılgınlığın ötesinde hiç kuşkusuz tedirgin yaratıklar olan insanlar arasında, kendi yapılarının derinliklerinden gelen bir sürtüşme, bir kin vardı ki din ayrılığı yüzünden birbirlerini gırtlaklama modası geçtiği zaman bu da bir başka yola dökülecekti. İki Bruxelles'

li yurtsever daha akıllıya benziyorlardı ama bu çocuklar, özgürlük uğruna postu kaybetmeyi göze almakla birlikte kral Philippe'in dürüst uyrukları olmakla övünüyorlardı; bunlara kalırsa dükâdan kurtulduk mu tamamdı, artık her iş yoluna girecekti. Dünyanın hastalıkları bundan çok daha müzminleşmiş hastalıklardı.

Az sonra yeniden kendini Oudebrugge'de buldu ve bu kez çiftliğin avlusuna girdi. Yine o kadın yere oturmuş, büyük bir sepetin içine doldurmuş olduğu ada tavşanı yavruları için ot topluyordu. Yanında eteklikli bir çocuk dönüyorlardı. Zenon yiyecek ve süt istedi. Kadın yüzünü buruşturdu, oturduğu yerden kalkarken kuyuya sallandırılmış olan süt testisini çekmesini rica etti; ellerinde romatizma vardı, kuyu çıkırgını çeviremiyordu. Zenon süt testisini çekerken içeri girdi biraz peynirle dörtte bir ekmek getirdi. Süt pek iyi değil diye özür diledi. Mavimsi sulu bir süttü.

— İnek yaşlandı, memeler kurudu gibi, dedi. Vermekten yoruldu sanki. Boğaya çektirmeye götürdük istemedi. Yakında kesip yemek zorunda kalacağız.

Zenon çiftlik Ligre'lerin malı mı diye sordu. Kadın bozuldu, bakışı değişti.

— Sakın vergici olmayasınız? Biz Saint-Michel'e kadar olan borçlarımızı ödedik.

Kadını yatıştırdı: ot toplamak için dolaşıyordu burarlarda ve Bruges'e dönmekte idi. Çiftlik, düşündüğü gibi Dranoutre ve Oudenove senyörü, Flandres Meclisi'nin hatırlı üyesi Philibert Ligre'in malıydı. Kadıncağızın dediği gibi bu zenginlerin bir sürü adları vardı.

— Bilirim, dedi Zenon, ben de o ailedenim.

Kadın inanır görünmedi. Bu yalınayak yolcunun hiç de öyle gösterişli bir hali yoktu. Uzun yıllar önce bir kez daha buraya gelmiş olduğunu söyledi. Her şey aklında nasıl kalmışsa öyle idi yalnız sanki biraz daha küçüktü.

— Sahiden geldiyse o zamanlar ben de buradaydım. Elli yıldan beri buradan bir yere kıvıldamadım.

Yemekten sonra atıkları kedilere bırakmışlardı diye

anımsıyordu. Ama yüzlerini gözünün önüne getiremiyor-
du. Kadın gelip sırada Zenon'un yanına oturdu; kadını anı-
ların yoluna sokmuştu.

— O zamanlar efendiler ara sıra gelirlerdi. Ben eski
yaşaşmanın kızıyım; on bir inek vardı. Sonbaharda bir
küçük araba dolusu tuzlu tereyağı gönderirdik, mal sahi-
binin konağına. Ama artık o günler geçti; buraya bakmaz
oldular... Hem artık bu ellerle soğuk suda çalışamıyorum.

Ellerini dizlerinin üstüne koydu, parmakları eğri büğ-
rü olmuştu. Zenon ellerini her gün sıcak kuma gömmesini
söyledi.

— Burada kum yok ki, dedi kadın.

Çocuk avluda topaç gibi döneniyor, anlaşılmas sesler
çıkarıyordu. Belki geri zekâlıydı. Kadın çocuğa seslendi,
çocuk yanlarına doğru gelirken kadının yüzü derin bir sev-
giyle aydınlandı. Çocuğun ağzının kenarındaki tükürük
artıklarını dikkatle temizledi.

— İşte benim İsa, dedi usulca. Anası öbür ikisiyle tar-
lada çalışıyor.

Zenon babasını sordu. Saint-Boniface'ın sahibiydi. Ze-
non her şeyden haberi olan birisiymiş gibi,

— Başına bir işler gelmişti, dedi.

— O geçti, şimdi işi yoluna koydu. Milo'ya çalışacak.
Para kazanması gerekiyor, oğullarımdan bana yalnız ikisi
kaldı. Benim iki kocam oldu bayım, çocuklardan sekizi me-
zarlıkta yatıyor. Hem bu kadar zahmet niye?... Küçüğü
rüzgârlı günlerde değişimde çalışır, ekmeğimiz oradan
çıkarm. Süpürge artığından da hak alır. Buranın toprağı
buğdaya yaramaz.

Zenon yıkık ambara bakıyordu. Kapının üzerinde, gö-
reneğe göre taşla vurulmuş ve diri diri çakılmış bir bay-
kuş vardı; kalan birkaç tüyü rüzgârdan uçuyordu.

— Niye size yararı dokunan bu zavallı kuşa böyle iş-
kence ettiniz? Bunlar buğdayları kemiren fareleri yerler.

— Ben ne bilirim, bayım, böyle âdet olmuş işte. Ayırı-
ca baykuş sesi uğursuzluk getirir.

Zenon karşılık vermedi. Kadın besbelli bir şey sormak
istiyordu,

— Şu Saint-Boniface ile giden kaçaklar, bayım... Elbette bu ülkenin yararına bir şey. Bugün de yine altı kişi benden yiyecek satın aldı. Sonra bakması hoş olmayanlar da var... Ama insan yine de kendi kendisine soruyor, bu namuslu bir iş mi diye. Bu insanlar durup dururken kaçmıyorlar ya... Dükâ da kral da elbet ne yaptıklarını bilirler.

— Kim olurlarsa olsunlar, size ne?

— Doğru, dedi kadın, başını sallayarak.

Ot yığınının bir tutam alıp tavşanlara verdi. Sonra gönül alıcı bir sesle,

— Belki bunlardan hoşlanırsınız bayım, yağlı hayvanlardır, bakımlı. Ağzınıza lâyık. Pazar için saklıyordum. Tanesi yalnız beş kuruş.

— Ya siz pazara ne yiyeceksiniz?

Kadının bakışında yalvarma vardı,

— Bayım dedi, bir tek karın doyurmak olsa... insan arada sırada içini de ısıtmalı. Bununla gelini gönderir La Belle Colombelle'den bir iki kadehçik bir şey aldırırım. Sizin sağlığınıza içeriz.

Hiç parası yoktu, filorinin üstünü veremiyordu. Zenon pek inanmadı. Önemli değildi. Sevinç kadını gençleştirmişti. Belki Simon Adriansen'in önünde, bir kaç metelik verdi diye yerlere kadar eğilip selam veren on beş yaşındaki genç kız da buydu. Heybesini alıp kapıya doğrulurken bilinen sözleri tekrarladı. Kadın sepeti uzattı,

— Bunları unuttunuz bayım, dedi. Karınızın hoşuna gider. Kentlerde böylesi bulunmaz. Hem mademki ailedensiniz, ne olur kendilerine söyleyiniz, kış gelmeden burayı onartsınlar. Bütün yıl yağmur içeriye yağıyor.

Sepet kolunda pazara giden bir köylüye benziyordu. Yol bir koruluğa sonra nadas edilmiş bir tarlaya girdi. Hendeğin kenarına oturdu ve elini sakınarak, sepetin içine daldırdı. Uzun uzun adeta cinsel bir hazla yumuşacık tüyleri, telaşlı yürek atışları duyulan göğüslerini okşadı. Yav-

rular hiç korkmadan ot yemeye devam ediyorlardı; kendi kendine o iri, canlı gözlerinde nasıl bir görünüm oluşuyor acaba diye soruyordu. Kapağı kaldırıp hepsini salıverdi. Tarlalar arasına dalan bu kösnül ve doymak bilmez yeraltı labirentleri mimarı ürkek ama tehlike ile oyun oynamaktan kaçınmayan, bacaklarının gücünden ve hafifliğinden başka silahı olmayan ve bir tek sonsuz çoğalma güçlerinden ötürü soyu kurutulamaz olan bu yaratıkların özgürlüğünden sevinç duyuyordu. Eğer, gölden, sopadan, sansardan ve atmacadan kurtulabilirlerse daha bir süre hoplaya zıplaya oyunlarını sürdürebileceklerdi; kışlık postları kar altında aklaşacaktı; ilkbaharda yeniden taze ota kavuşacaklardı. Bir tekme atıp sepeti hendeğe yuvarladı.

Yolun kalanı olaysız geçti. Gece bir korulukta yattı. Ertesi sabah erkenden Bruges kapılarına varmıştı. Kapı korumacıları her zamanki gibi saygıyla selamladılar.

Bir zaman için sinmiş olan bunalım kente adım atar atmaz yine üste çıkmıştı; elinde olmadan gelen gecenin sözlerine kulak kabartıyor ama ne genç rahiplerle ilgili bir konuşma ne de soylu bir kızın aşkları üzerine sözler işitiyordu. Asilere bakan, ad değiştirmiş, bir hekimden söz eden de yoktu. Düşkünler evine vardığında Luc kardeş ile Cyprien kardeşi, hastaların çokluğundan bunalmış bir halde buldu. Gitmeden önce bırakmış olduğu kâğıt parçası masanın üzerinde sürünüyordu; kâğıdı parmaklarının arasında buruşturdu; evet, Ostende'daki dostunun durumu düzelmişti. O akşam handa her zamankinden daha uzun, daha iyi bir şölen çekti kendisine.

FARE KAPANI

Bir aydan fazla bir süre geçti, bir yaramazlık olmadı. Düşkünler evinin Noel'den önce kapanacağı sözleri dolaşıyordu. Ama Sébastien Théus efendi bu kez; açıkça ve elini kolunu sallaya sallaya Almanya'ya gidecekti, daha önce de orada yaşamış, hekimlik yapmıştı. Niyeti Lübeck'e gitmekti ama bu bölge Luther'cilerin elinde olduğundan bu niyetinden kimseye söz etmiyordu. Aklî başında bir adam olan Aegidius Friedhof ve şimdi artık erkeklik çağına ulaşmış olması gereken oğlu Gerhart ile yeniden buluşmak hoş olacaktı. Bir zamanlar zengin kuyumcu ona Saint-Esprit Hastanesi'nin yöneticiliğini sağlamıştı, belki bu kez de aynı işi elde edebilirdi.

Durumunu Ratisbonne'daki simyager meslekdaşı Riemer'e bildirmiş, orada kendisini umulmadık bir servetin beklediği yanıtını almıştı. Prothéories kitabından bir tane, nasıl olmuşsa olmuş, Paris'te yakılmaktan kurtulup Almanya'ya uçurulmuştu; Wittenberg'den bir doktor kitabı Latince'ye çevirmişti. Kitap, yazarına, yani Zenon'a büyük bir başarı sağlamıştı. Bir zamanlar Sorbonne nasıl pirelendi ise Saint-Office de huylanmıştı ama Wittenberg'li bilgin ve meslekdaşları, tersine Katoliklerin gözünde dinsel sapkınlık izleri taşıyan bu metinlerde özgür bir inceleme ve

araştırma çabası buluyorlardı; ve mucizeyi, mucize kabilinden iyileşen kişinin coşkusu ile açıklayan aforizmalar papalıkla ilgili boş inançlarla savaştıkları güçte oldukları gibi, kendi kurtarıcı inanç ve doktrinlerini de destekliyorlardı. Prothéorie'ler ellerinde azıcık yoldan sapmış ve araç olmuştuk, ama, insan zihnini karıştıran her kitapta bu kadar olurdu, hatta eğer nerede olduğu öğrenilebilse Zenon'a bir Sakson üniversitesinde felsefe kürsüsü önerilmesi bile söz konusuydu. Bu onur beraberinde bazı tehlikeler de getirmiyor değildi ve Zenon'u başka ve daha serbest çalışmalara kaydırmak daha ihtiyatlı olurdu, ama bu kadar süre kendi içine kapandıktan sonra insan kafası ile yeniden ve doğrudan doğruya ilişki kurmak düşüncesi insana güç veriyordu, hele ölü sanılan bir eserin yaşadığını görmek filozofun yüreğindeki bütün telleri bir yeniden doğuş sevinci ile titretiyordu. Dolet'nin başına gelen felaketten sonra bir kenara atılmış olan *Traité du monde physique*, (Fizik Dünya Üzerine Araştırma), Bâle'de bir kitapçı tarafından yeniden basılmıştı, bundan da eskiden bu kitap hakkında açılmış olan kovuşturmanın ve tatsız tartışmaların unutulmuş olduğu sonucu çıkıyordu. Zenon'un eti ve kemiği ile varlığı artık o kadar önemli değildi: Düşünceleri kendi başlarına oğul veriyordu.

Heys'ten döndüğünden beri melekler grubu ile ilgili bir şey duymamıştı. Cyprien ile yalnız kalmamaya büyük özen gösteriyor, böylece çocuğun kendisine daha bir sürü şey anlatmasını önlemiş oluyordu. Sébastien Théus'ün, olası belaları savuşturmak için eski başrahipten alınmasını dilediği önlemler kendiliğinden yerine geliyordu. Florian kardeş yakında Anvers'e gidiyordu, put kırıcıların yakmış oldukları manastırın onarılması işlerine katılacak, kemer fresklerini yenileyecekti. Pierre de Hamaere tarikatın bölgedeki öbür manastırlarını dolaşıp hesaplarını inceliyordu. Yeni yönetim manastırın yeraltı bölümlerinde onarımlara girişmişti; yıkılma tehlikesi beliren bazı bölümler toprakla doldurulup kapatılıyor, böylece meleklerin gizli sığınakları ellerinden alınmış oluyordu. Gece toplantıla-

rı herhalde kesilmiş olmalıydı; o edepsizlikler, koridorlarda, köşe bucak yerlerdeki kapkaç günahlar düzeyine inmişti. Cyprien ile Güzel'in buluşmalarına yataklık eden bahçeye gelince, mevsim buna uygun değildi ve İdelotto'in, genç keşiş yerine kendine daha üst düzeyde bir zampara edinmiş olması düşünülebilirdi.

Belki de bütün bunlardan ötürü Cyprien'in üstüne bir tedirginlik gelmişti. Artık türkü çağırmıyor, işini asık suratla yapıyordu. Sébastien Théus başta onun da Luc kardeş gibi düşkünler evinin yakında kapanacağına üzüldüğünü sanmıştı. Bir sabah baktı ki çocuğun gözlerinden yaşlar iniyor.

Çocuğu eczaneye soktu, kapıyı kapadı. Cyprien'in tehlikeli itiraflarda bulunduğu dönemde, Quasimodo pazarı ertesinde bir kez oldukları gibi yine başbaşa buluyorlardı. Önce Zenon konuştu, damdan düşer gibi,

— Güzel'in başına bir şey mi geldi? diye sordu.

Oğlan boğazı sıkılıyormuş gibi bir sesle,

— Onu gördüğüm yok ki, dedi. Zenci hizmetçisiyle odasına kapandı, çıkmıyor, yükünü gizlemek için, kendisine hasta dedirtiyor.

Ve anlattı: Güzel'in hizmetine bakan kadın keşişi ufak tefek armağanlarla ayartmışlardı, kadın zaten Güzel'in durumuna üzülüyordu. Onun ağzından bazı haberler alıyordu. Ama kadın, budalaca denecek kadar saftı, onu her işte aracı olarak kullanmak tehlikeliydi. Eski gizli geçitler artık yoktu, zaten kızlar gölgelerinden korkar hale gelmişlerdi, geceleri bir yere çıkmaları düşünülemezdi. Evet, Florian kardeş ressam olarak Bernardines manastırına girip çıkıyordu ama bu işlerden elini çekmişti.

— Onunla bozuştuk, dedi asık suratla.

Kızlar doğumu Sainte-Agathe yortusunda bekliyorlardı. Zenon daha üç ay var diye hesapladı. O zaman o çoktan Lübeck'e varmış olacaktı.

— Ümitsizliğe kapılmayınız dedi genç keşişe, kadınlar bu gibi konularda pek akıllı ve becerikli olurlar. Bernardine'ler durumu anlasalar bile etrafa yaymak istemez-

ler. Yeni doğan bir çocuk kolayca bir duvarın dibine bırakılıp halkın acıma duygularına emanet edilebilir.

— Bu şişeler ve hokkalar pudralarla ve köklerle dolu, dedi ateşli bir sesle Cyprien. Yardım eden olmazsa korkudan ölür. Eğer Mynheer istese...

— Böyle bir şey için artık çok geç. Hem ben oraya nasıl giderim? Bu tatsız olaya bir de kanlı bir felaket eklemeyelim.

— Ursel başrahibi sırtından papaz cübbesini atıp sevgilisi ile Almanya'ya kaçmadı mı? Biz de aynı şeyi...

— Bu sınıftan ve bu durumda bir kızla daha Bruges'den çıkmadan yakalanırsınız. Bunu aklınızdan çıkarınız. Ama genç bir Cordelier keşişinin yollarda dilencilik etmesine kimse şaşmaz. Yalnız gidiniz. Size yol için birkaç düka verebilirim.

Cyprien hıçkıra hıçkıra ağlıyordu,

— Gidemem, dedi.

Başı ellerinin arasında masaya yığılmıştı. Zenon derin bir acı ile bakıyordu. Et bir tuzaktı ve bu iki çocuk o tuzığa düşmüş, çırpınıyorlardı. Çocuğun tıraşlı başını okşadı, içi yanarak ve odadan çıktı.

Yıldırım beklenenden daha erken düştü. Sainte-Lucie yortusuna doğru bir gün handa yemek yerken, hiçbir zaman iyiye yorulamayacak olan fısıltılarla bir şeyler konuşulduğunu duydu, böyle gizliden konuşulan şeyler hep birilerinin başına bir bela gelmiş olduğunun habercisidir ya. Bernardines manastırında soylular katından bir kız vaktinden önce doğmuş ama yaşayabilecek olan çocuğunu boğup öldürmüştü. Cinayet zenci kız yüzünden meydana çıkmıştı, soylu matmazelin hizmetçisi olan bu kız büyük bir korkuya kapılıp kaçmış, deli gibi sokaklarda koşmaya başlamış. Meraka düşen iyi yürekli adamlar kızı tutmuşlar, o da güç anlaşılr diliyle olup bitenleri bir bir anlatmış. Şimdi herkesin gözü Bernardines manastırında kalan kızlardaydı ve söyler için bunu önleme olanağı kalmamıştı.

Soylu kızların ne kadar ateşli olduğu ve rahibelerin küçük gizleri üzerine kalmı, ağdalı sözler söyleniyor, şakalar yapıyor, bu arada ağızlar şapırdatılıp içler çekiliyordu. Büyük olayların yankılarının hafifleyerek geldiği küçük kentin sığ yaşamında böyle bir rezillik, bir kilisenin yakılmasından ya da protestanların asılmasından daha fazla ilgi topluyordu.

Zenon handan çıktıktan sonra Longue sokağında İdelette'i gördü. Polis arabasının içinde yatıyordu. Yüzü solgundu. Bir loğusa olarak yüzünün kanı çekilmişti ama yanakları ve gözleri ateş içinde yanıyordu. Acıyarak bakanlar da vardı ama çoğunluk azgın bir halde yuha çekiyordu. Fırıncı ile karısı da bunların arasındaydı. Mahallenin yoksulları bu güzel bebeğin pahalı giysilerinin ve delice harcadığı paranın acısını çıkarıyorlardı. O ara oradan geçmekte olan la Citrouille'un kızları, en azgınlar arasındaydılar, sanki matmazel onların şanına gölge düşürmüştü.

Zenon yüreği daralarak eve döndü. Azgın köpeklerin arasına düşmüş bir ceylan görmüş gibiydi. Cyprien'i aradı bulamadı, kimseye de sormadı nerede diye, dikkatleri üzerine çekmekten sakınıyordu.

İdelette'in songusunda uydurma bir sevgiliden söz edebileceğini umuyordu ama doğum sancıları çekerken iniltileri dışarıdan duyulmasın diye yumruklarını ısırılmış olan bu zavallı kızcağız bitik bir haldeydi. Bol bol ağladı ve bol bol konuştu, ne Cyprien ile dere kenarındaki buluşmalarını sakladı ne de melekler toplantısındaki oyunları ve gülüşmeleri. Tutanak yazıcılarını ve haberleri doymaz bir merakla izleyen halkı en çok ürküten şey, kiliseden çalınan kutsal ekmeği ve şarabı yiyip içmeleri oldu. Etin iğrençliği, dine karşı işlenmiş suçlarla büsbütün ağırlaşmış oluyordu. Cyprien ertesi gün yakalandı; arkadan François de Bure, Florian, Quirin kardeş ve bu işe bulaşmış olan iki çömez daha içeri atıldı. Matthieu Aerts de tutuklandı ama, aranan kişi o değilmiş denerek hemen salıverildi, amcalarından birisi Bruges'ün önemli kişilerindendi.

Yarı yarıya kapalı duran, doktorunun da gelecek hafta Almanya'ya gideceği bilinen hastane birkaç gün meraklılarla doldu taşı. Luc kardeş taş gibi bir suratla karşı duruyor, bu işlere inanmıyordu. Zenon soruları yanıtsız bırakıyordu. Greete geldiği zaman gözleri yaşatacak kadar heyecanlandı, ihtiyar kadın çok üzülmüş yalnızca başını sallamıştı.

Kadını bütün gün bırakmadı, çamaşırını yıkamasını, hazırlamasını rica etti. Luc kardeşe hastane kapısını vaktinden önce kapattırdı; ihtiyar kadın pencerenin yanındayken sökükle dikiyor, ütü yapıyor, dostça sessizliği ya da dingin bir bilgelik taşıyan sözleriyle Zenon'u yatıştırıyordu. Henri-Juste üzerine, Zenon'un bilmediği ufak tefek şeyler anlattı, bayağı cimriliklerinden, hizmetçilerden dinlemiş olduğu şeylerden söz etti: Zaten oldukça yiğit bir adamdı, bazı güler keyifli olur, şakalar, bağışlar yapardı. Zenon'un bilmediği bir sürü akrabadan söz açıyordu: Henri-Juste ile Hilzonde arasında genç yaşta ölmüş kızılı erkekli birçok kardeş sıkıştırdı. Ömründe ilk kez olarak babası ile ilgili uzun bir anlatı dinliyordu. Babasının adından ve kendisine anlatılmış olan öyküsünden başka bir bildiği yoktu, çocukluğunda adı hep buruk ulamalarla anılırdı. Bir İtalyan binici, hem görünüşü kurtarmak hem de tutkularını yatıştırmak için üst düzeyde bir din adamıydı, şölenler veriyordu. Bruges sokaklarında kırmızı kadife kaftanı ve altın mahmuzları ile caka satıyordu, bugünkü İdelette'ten biraz daha talihli bir kızla düşüp kalkıyordu ve bu elli sekiz yıl süren kafa yormaları, incelemeler, araştırmalar, tasarılar hep bu adamın eseri idi. Sonunda Greete makasını, iğne iplik, yüksük, nesi varsa topladı ve Zenon'a yolculuk için çamaşırlarının hazır olduğunu söyledi.

Sıcak su ve buğu banyoları için hastanenin bir köşesine, Beyoğlu'nda görmüş olduğuna benzer bir hamam yaptırmıştı. Kadın gittikten sonra kalkıp ocağı tutuşturdu. Uzun uzun yıkandı, tırnaklarını kesti, sıkı perdenin bir tıraş oldu. Birçok kez, orduda ve uzun yolculuklarda zorunlu olarak, kâh tanınmamak ya da modayı bozup üzerine dik-

kati çekmemek için sakaj bırakmıştı. Ama çıplak bir yüzün temizliğini yeğ tutardı. Su ve buğu Laponya'daki törensi banyoları akla getiriyordu. Ülkesinin tüm kadınları gibi âdet olduğu üzere, Sign Ulfsdatter kendisi hizmet etmişti ve bir kraliçe kadar onurluydu. Bakır pervazlı büyük tekne ve işlemeli havlular geldi gözlerinin önüne.

Ertesi gün yakalandı. Cyprien işkenceden kurtulmak için ötmüş, sorulan sorulmayan her şeyi anlatmıştı. O ara Audenarde'da bulunan Pierre de Hamaere için de bir tutuklama emri çıkarılmıştı. Zenon'a gelince, genç keşişin söyledikleri kendisini darağacına götürecek nitelikteydi. Doktor baştan beri meleklerin sırdaşı ve suç ortağı idi. İdelette'in Cyprien'e gönül vermesi için kullanılan aşk iksirini ve daha sonra da çocuğu düşürtmek için o kara şurupları Florian'a herhalde o vermişti. Sanık hekimle kendisi arasında yasadışı bir yakınlık da uyduruyordu. Zenon sonradan gerçeğin tersi olan bu ifadeleri çok düşündü: En basit varsayım, çocuk şaşkınlık içindeydi, başkasını suçlamakla kendisini kurtarabileceğini sanıyordu; ya da belki Sébastien Thénus'den beklediği ve umduğu yardımları ve okşamaları sahiden elde ettim sanıyordu. Her zaman böyle bir tuzığa düşülür: Bu da bir tuzaktı işte.

Zenon hazırlıklı idi. Zorluk çıkarmadan teslim oldu. Mahkeme kaleminde gerçek adını verip herkesi şaşırttı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAPİSHANE

SUÇLAMA

Kent hapishanesinde yalnız bir gece kaldı. Ertesi gün eski mahkeme kaleminin avlusuna bakan bir odaya aldılar, kilit ve demir parmaklıklar sağladı ama hatırlı bir tutuklunun gerekseyeceği her türlü kolaylık da vardı. Kendisine kötü davranılmıyordu. Daha önce devlet parasına el atmaktan sanık yüksek bir memur, ondan da önce büyük paralar karşılığında Fransızlar'dan yana çıkmış olan bir senyör de burada yatmıştı. Tutukevinin böylesine can kurbandı. Zindanda kaldığı ilk gece bitlenmişti, günlerce uğraştı temizlenebilmek için. Çamaşırlarını getirtme izni çıkınca şaşırdı; birkaç gün sonra yazı takımını bile verdiler. Yalnız kitap vermiyorlardı. Bir hafta dolmadan her gün avluda dolaşma izni de çıktı, zindancı diye yanına kattıkları acaip bir herifle her gün bir süre karla ya da çamurla kaplı avluda gezinmeye başladı. Ne var ki işkence korkusunu içinden atamıyordu. İnsanların canını yakmak için insanlara para veriyorlardı ki bu durum, mesleği gereği hastaları sağaltan bu adamın hep aklını karıştırmıştı. Uzun süre acıya karşı değil, insanların yüreğine bilerek sokulan korkuya karşı korunaklı kalmıştı. Bir gün onun da başına ağlayıp sızlamak, feryat etmek ya da Cyprien'in yaptığı gibi başkalarına yalan yere suç atmak gibi bir hal gelirse

suç bu insan ruhunu parçalayan kimselerde olacaktı. Ama o kadar korktuğu bu sınamadan geçmedi. Araya güçlü birileri girmiş olmalıydı, onu koruyorlardı. Ne var ki işkence korkusu, içinde bir yerlere sinmişti, kapının her açılışında onu yerinden sıçratan bu korkudan sonuna kadar kurtulamadı.

Birkaç yıl önce, Bruges'e geldiğinde, kendisinin çoktan unutulmuş olduğunu sanmıştı. Pek o kadar güvenilir olmayan güvenliği bu unutulmuşluğa dayanıyordu. Ama kendisinden bir gölge, bir hayalet kalmıştı yine de anıların kıyı bucak bir yerlerinde; şimdi oradan, bu rezalet yararına, uzun süre ilgisizce itilip kakılmış bir adam olmaktan kurtuluyor, gerçek kişiliğine bürünüyordu. Dalgalar birdenbire bilisiz ve bilinçsiz kimselerin kafalarında büyü, döne, yabancı casusu gibi kaba imgelerle karışmış olarak öylece donup kalmışlardı. Kimse anlamamıştı. Sébastien Théus'ün Zenon olduğunu; herkes biliyordu, onu, anılarında geriye doğru uzanarak. Bruges'de eskiden yazmış olduklarını okuyan da yoktu; hiç şüphe yok bugün de okumuyorlardı, ama bu yazıların bir zamanlar Paris'te mahkûm edilmiş, Roma'da kuşku yaratmış olduklarını bilmek bu ne dediğini anlamadıkları büyü kitabı gibi yazılara saldırmalarına yetiyordu. Biraz olsun kafası çalışan birkaç meraklı hiç şüphesiz kim olduğu konusunda kuşkuya düşmüştü; bellek ve baktığını görme yetisi bakımından Greete tek değildi. Ama susmuşlardı. Bu da onların düşmandan çok dost olduklarını gösterirdi, ya da gününü saatini beklemiş de olabilirlerdi. Zenon her zaman düşünmüştü, ya birisi haber vermişti Cordeliers başrahibine, kendisinin kim olduğunu ya da adam Senlis'de arabasına aldığı adamın sokak ortalarında kitapları yakılan bir filozof olduğunu biliyordu. Bu gönül adamını tuttuğu için aklı daha çok ikincil olasılığa yatıyordu.

Öyle veya böyle başına gelen bela yön değiştiriyordu. Artık bir avuç papaz çömezinin, iki üç kötü keşişin sefahat alemlerine adı karışmış karanlık bir adam olmaktan çıkmıştı; artık kendi öz serüveninin kahramanıydı. Savcı-

ların sayısı artırıldı, ama hiç değilse, büyük bir olasılıkla Sébastien Théus'ün başına gelebileceği gibi, artık çabucak hesabı görülüp defteri dürülecek bir kimse olmaktan çıkmıştı. Açılacak davanın dikenli yetki sorunları çıkarmasından korkuluyordu. Kamu hukukuna dokunan suçlara burjuva yargıclar bakıyorlardı ama dinsel sapkınlık ve tanrıyı yadsıma davalarında son sözü piskopos kendisine saklıyordu. Kral tarafından bu işe daha dün atanmış olan ve Bruges'de kasıtlı olarak kurulmuş bulunan engizisyonla ortak çalışan bu adamın bu iddialı tutumu şaşırtıcıydı. Aslında davayı hakkaniyetle yürütmek ve böylece gücünü kanıtlamak sevdasında idi. Piskoposluk kurulu üyesi olan Campanus, ilerlemiş yaşına karşın bu işe karışmıştı; sanığın kilise hukuku üzerine doktora yapmış olduğu Louvain Üniversitesi'nden iki tanrıbilimci getirilmesini ve dinleyici olarak davaya katılmalarını istedi ve isteğini kabul ettirdi. Bu kararın piskoposla anlaşarak mı yoksa ona karşın mı alındığı bilinmiyordu. Bazılarının ileri sürdükleri aşırı bir düşünceye göre ise bir çok doktrin sorununun söz konusu olduğu böyle bir dinsel sapkınlık davası ancak Roma'daki engizisyon mahkemesinde görülebilirdi. Sanık, Roma'nın Sainte-Maria-Sur-Minerve manastırına gönderilmeli ve oradaki zindanlardan birisine kapatılmalıydı. Akli başında kimseler ise tersine Bruges'de doğmuş, sonra oraya uydurma bir adla geri gelmiş olan ve böyle dinibütün bir ortamda karışıklıklar çıkmasına neden olabilecek bir inançsızın yine burada yargılanmasını istiyorlardı. Bu Zenon iki yıl majesteleri İsveç Kralı'nın sarayında kalmıştı. Belki kuzeyin casusuydu; dinsiz Türkler'in ülkesinde de bulunmuştu, belki dininden de dönmüştü söyledikleri gibi, kim bilir. Bir sürü suçlama birikiyordu üzerinde, davanın görülmesi uzayabilir, belki yıllarca sürerdi.

Bu gürültü patırtı içerisinde Sébastien Théus'ün tutuklanmasına yol açan asıl olay ikinci sıraya düşmüştü. Zaten büyücülük suçlamasına katılmayan piskopos aşk iksiri öyküsünü ciddiye almıyordu, ona göre bu saçma bir savdı, ama kimi burjuva yargıcları buna gönülden inanıyorlar-

dı. Halk tabakası için işin can alıcı noktası bu iksirdi. Sokaktaki adamı bir zaman için şaşırtmış olan her davada olduğu gibi, bu kez de iki ayrı düzeyde, birbirine şaşılacak kadar yabancı iki ayrı konunun belirdiği görülüyordu; bir yanda, meslekleri yargılamak olan yasa ve din adamlarının gördükleri şekliyle bir dava vardı, öbür yanda canavarlar ve kurbanlar peşinde koşan kara kalabalığın uydu durduğu olaylar. Ağır suç soruşturmalarını yürütmekle görevli olan yargıç en önce mutluluğu Adem Baba çıplaklığında arayan küçük melekler grubu ile yakınlığa son vermişti; öbür altı tutuklu Cyprien'in söylediklerinin tersini söylüyordu; hekimi tanımıyorlardı, yalnızca manastırın kemerleri altından ve Longue sokağından geçerken görürlerdi, o kadar. Florian, İdelette'i öpüp severek, müzik dinleterek, el ele tutuşup oyunlar oynayarak kandırmış olmakla övünüyordu, onun adamotu filan gibi şeylere gerekmesi yoktu. Çocuk düşürmek için ilâç aldığı masalını İdelette kendisi çürütmüştü, dini üzerine ânt içiyordu böyle bir şeyi ne istediğine ne de aldığına dair; nihayet ve en önemlisi Zenon, Florian'a göre yaşını başını almış bir adamdı, evet, büyücülüğe de karışmıştı ama kötülük olsun diye meleklerin oyununa karşı çıkıyor, Cyprien'i kendilerinden koparmaya çalışıyordu. Bu birbirini tutmayan sözlerden şöyle bir sonuç çıkarılabilirdi: Sébastien Théus yanında çalışan hastabakıcı keşişten hamamdaki sefahat alemlerine dair bir şeyler öğrenmişti ve bunu ihbar etmesi gerekirken etmemişti.

Cyprien ile aralarında çirkin bir yakınlık olasılığı vardı ama mahallede herkes hekimin dürüst, ahlak sahibi ve namuslu bir adam olduğuna tanıklık ediyordu; bir insan ne kadar iyi tanınırsa tanınsın yine de gölgeli bir nokta bulunabilirdi. Yargıcıların merakını gıcıklayan bu oğlancılık konusu üzerine soruşturma açıldı: Araya taraya Jean Byers'in hastalarından birinin oğlunu buldular, güya Zenon, Bruges'e geldiği ilk aylarda bu çocukla ilişki kurmuştu. Soruşturma o noktada durdu, çocuk iyi bir ailedendi ve güzelliği ile ün yapmış olan bu şövalye uzun süreden

beri Paris'te öğrenim görüyordu. Bu öykü Zenon'u güldürdü, aralarındaki ilişki kitap değiş tokuşundan ibaretti. Bunun altındaki ilişkilerden, oldu ise eğer, hiçbir iz kalmamıştı. Ama filozof yazılarında insan vücudu ile ilgili bütün olanakları sıkça işlemişti ve zevklerin en karanlık olanlarından böyle bir sonuç çıkarılabilirdi. İpuçları, belirtiler oldukları yerde duruyorlardı. Ama elde kanıt yoktu.

Doğrudan tehlikeli başka suçlamalar vardı. Cordelier keşifleri, Zenon'un hastaneyi yasa kaçaklarının buluşma yeri haline getirdiğini söylüyorlardı. Bu konuda ve daha başka bir çok konuda Luc kardeşin söyledikleri Zenon için çok yararlı oldu; düşüncesi açıldı: Bu davada her şey yudurmaydı. Hamamdaki gece alemleri fazla abartılıyordu; Cyprien güzel bir kızın tatlı diline güler yüzüne kapılmış toy bir delikanlıydı; hekime yüklenebilecek bir suç yoktu. Kaçak Calvin'cilere ya da asilere gelince, nereden bilinecekti bunların ne oldukları, boyunlarında biz şuyuz diye asılı bir levha yoktu ya. Luc kardeş böylece ömrünün en uzun söylevini çekti ve sustu. Zenon'a başka önemli bir yardımı daha dokundu. Artık kimsenin ayak basmadığı hastanede öteberiyi toplarken eline filozofun bir kenara atmış olduğu insan yüzlü çakıtaşı geçti ve kaldırıp kanala fırlattı. Orgçu, tersine, sanığa zararı dokunacak şeyler söyledi; elbetteki hakkında söyleyecek kötü bir şey yoktu ama Sébastien Théus'ün Sébastien Théus olmaması onları, karısını ve kendisini çok şaşırtmıştı. En kötüsü, adamcağızı o kadar güldürmüş olan gülünç kehanetler oldu; bunları Saint-Cosme'un kitap odasında buldular ve Zenon'un düşmanlarının çok işine yaradı.

Mahkeme yazıcıları Zenon hakkındaki yirmi dört madelik suçlamayı temize çekerlerken İdelette ve melekler davası sona eriyordu. Demoiselle de Loos'un suçu açıldı, cezası da ölüm; babasının parasını da kurtaramadı, o da zaten başka Flamanlarla birlikte rehin olarak İspanya'da tutuluyordu, başına gelen felaketi çok geç haber almıştı.

İdelette dinine bağı iyi bir insan olarak katlandı yazgısına. Cezanın yerine getirilmesi Hazreti İsa'nın doğum yıldönümü yortusuna rastlamasın diye birkaç gün öne alınmıştı. Kamuoyu tersine dönmüştü; Güzel'in pişmanlığı ve yaşlı gözleri halka çok dokunmuştu, bu on beşindeki körpecik kıza acıyorlardı. Aslında kendi çocuğunu öldürdüğü için diri diri yakılması gerekiyordu ama, soylu bir ailenin çocuğu olduğu için kafasını kesmekle yetinilecekti. Tersliğe bakınız ki cellat bu incecik boyundan korkmuş gibi, iyi vuramadı, üç kez vurmak ve adalet yerini bulduktan sonra da tabana kuvvet kaçmak zorunda kaldı, halk peşinden yuha çekiyor, üzerine yağmur gibi tahta pabuç ve pazardan toplanmış lahana yağıdırıyordu.

Meleklerin davası daha uzun sürdü: Ağızlarından itiraflar koparmak, işi dallandırmak hatta yüzyılın başlarında yok edilmiş gizli Saint-Esprit tarikatına kadar uzatmak istiyorlardı. Ne var ki bu Florian delisi dediğinden şaşmıyordu, işkence filan para etmedi, o dedikleri Hazreti Adem tarikatı mı ne, onun ustası Jacob van Almagien, üstelik yahudi, adamı ne tanıyor ne biliyordu, zaten adam elli yıl önce ölüp gitmiş, onun sapkın öğretisi ile hiçbir alışverişi olmamıştı. O kendisi tek başına bulmuştu, tanrıbilim filan olmadan, insan vücudunun verdiği büyük zevklerden oluşan cenneti. Yeryüzünün tüm kışaclarını, mengenelerini getirsen ağzından başka bir söz alamazdın. İçlerinden bir tek Quirini kardeş kurtuldu, o da deliliğe vurmuştu, işkence edilirken bile tam bir deli gibi davranıyordu, sonunda deli olarak kapadılar. Beş mahkûm da İdelette gibi, dinine bağı hristiyanlara yakışır biçimde öldü. Zenon bu çeşit pazarlıklara alışık olan zindancısının aracılığı ile cellatlara para yedirmiş ve bu gençlerin ateş değmeden önce boğulmalarını sağlamak istemişti; o zamanlar bu uygulama olağan bir şeydi, az bir ücret alan cellatların da bu sayede ceplerine üç beş kuruş girmiş oluyordu. Cyprien, François de Bure ve öbür iki çömezden biri, bu sayede diri diri yakılmaktan kurtuldular; ama Florian ve öbür çömez için iş

yürümedi, cellat imdatlarına koşma fırsatı bulamamıştı; feryatları hemen hemen yarım saat sürdü.

Davaya kahyayı da katmışlardı ama, o ölmüştü. Aude-narde'dan Bruges'e getirtilip hapse atıldıktan sonra, kentteki arkadaşları aracılığı ile zehir getirtmiş ve cellatlar, âdet olduğu üzere, dirisini yakamadıkları adamın ölüsünü yakmışlardı. Zenon bu dalkavuk ve kurnaz adamdan hoşlanmazdı ama, kabul etmek gerekirdi ki yazgısını erkekçe karşılamış, erkekçe ölmüştü.

Zenon bu ayrıntıları zindancısının ağzından öğreniyordu: Kerata, yardımına koşulamayan iki mahkûm için özür diledi; hatta, bu işte kimsenin suçu yoktu ama, isterseniz paranın iki kişinin payına düşen bölümünü geri vereyim, dedi. Zenon omuzlarını kaldırmakla yetindi. Ölümçül bir ilgisizliğe bürünmüştü: Önemli olan, gücünü sonuna kadar koruyabilmektir. Bununla beraber o gece uyku tutmadı. Kafasında bu korkuya karşı bir panzehir ararken aklına geldi ki Cyprien ya da Florian kendilerini, besbelli birisini kurtarmak için ateşe atmışlardır: Canavarlık her zaman olduğu gibi olaylarda insanların aptallıklarından daha azdı. Birden bir anıya takıldı. Gençliğinde emir Nurreddin'e sıvı ateş reçetesini satmıştı. Bunu Cezayir'de bir deniz savaşında kullanmıştı ve belki de o zamandan beri hâlâ kullanıyordu. Aslında basit bir şeydi, hava fişegi yapan her usta yapabiliirdi. Yüzlerce adamı yakan buluş savaş sanatında bir ileri adım sayılmıştı. Bir savaşta insan ölür de öldürür de, buradaki öfke ve kudurganlıkla İyilik Tanrısı adına yapılan, yolu yordamı önceden belirlenmiş, düzenli bir işkencenin rezilliği bir tutulamazdı; ama ne olursa olsun, kendisi de sefil insan vücuduna uygulanan işkencelerin faili ve suç ortağıydı ve herhalde amiralleri ve prensleri güldürecek olan bir vicdan azabı duyabilmesi için aradan otuz yılın geçmesi gerekmişti.

Sanığın yazılarını tarayıp saygısız, sapık ya da açıkça dinsiz önerilerinin dökümünü yapacak olan tanrıbilimcile-

rın görevlerini bihakkın yaptıklarında kuşku yoktu. Almanya'dan Prothéories'nin çevirisi getirtilmişti; öbür kitaplar Jean Myers'in kitaplığında vardı. Başrahipte **Prognostication des choses futures** (Gelecekte olacak şeyler üzerine tanımlamalar) kitabının bulunması Zenon'u çok şaşırttı. Bu önermeleri, daha doğrusu bunlarla ilgili eleştirileri bir araya getirip şu 1569 yılında, insan düşüncesinin, en azından zihninin dolaştığı çapraşık bölgelerinin haritasını çizmek hoşuna gitti. Kilise Kopernik sistemini yasaklamış değildi ama bilim ve din adamları yakında o da olur gibilerden kurnaz kurnaz başlarını sallıyorlardı; evrenin ortasına dünyayı değil güneşi koyan ve ürkek bir varsayım olarak kalmak koşuluyla hoşgörülen sav, Aristo'yu ve İncil'i olduğu kadar kendi yurdunu Hersey'in ortasında görmek isteyen insanı gocunduruyordu. Herkesin gözü kapalı kabul ettiği yerleşik inanışlardan sapan bir görüşün, geniş halk tabakalarının hoşuna gitmemesi olağan bir şeydi: Uzağa gitmeye ne gerek, Zenon kendinden biliyordu, oynak bir toprağa basmanın vereceği tedirginliği; yalnızca insan barınağı olmayan bir dünyada yaşamaktan başı dönmüştü; bu genişleme, çok kişinin midasını kaldırıyor. Şeylerin ortasına dünyayı değil de güneşi koymaktan daha da beteri, Demokrit yanılgısı, güneşi ayrıcalıklı yerinden oynatan, bir merkezin varlığını yadsıyan, evrenlerin sonsuzluğu inancıydı ki bu da çoğunluğun gözünde kapkara bir dinsizlikti. Durağanlar küresini kırıp, filozof gibi bu soğuk ve kor gibi yanan boşluklara neşe ile atılmaktan ne kadar uzak, insan burada kendisini yitik hissediyordu ve o ki varlığını sürdürme tehlikesini göze alıyor, bir dönek oluyordu. Aynı kurallar daha da tehlikeli olan soyut idealar alanında da geçerliydi. İbn-i Rüşd yanılgısı, ilksiz ve sonsuz bir evrenin içerisine soğukça yerleştirilmiş bir tanrısallık varsayımı, inanç sahibinden hayalinde yaşattığı tanrının yardımını kaldırıp, insana onun yalnız öfkesini ve iyiliğini bırakıyor gibiydi. Ruhun ölmezliği, Örigene yanılgısı, dolaysız serüvenin değerini düşürüyor, çünkü onu pek az bir şeye indirgiyordu: insan, önünde mutlu ya da

mutsuz olması kendisine kalmış bir ölümsüzlüğün açılmasını istiyordu, her yerde, içinde kendisinin her şey olduğu ya da olmadığı, sonsuzluğa uzanan bir süre'nin uzanmasını değil. Phitagore yanılgısı, ki hayvanlara da biz insanlarınki gibi bir ruh tanıyordu, iki ayak üzerinde yürüyen ve tüyleri olmayan yarattığı büsbütün tedirgin ediyordu. Epikür yanılgısının önerisi, yani ölümün bir son olduğu varsayımı, her ne kadar kadavralarda ve mezarlıklarda gördüklerimizle doğrulanmış oluyorsa da yalnızca yaşarkalma hırslımızı değil, aynı zamanda bize aptal aptal yaşarkalmaya layık olduğumuzu söyleyen gururumuzu da incitiyordu. Tüm bu görüşler akıllarınca tanrıya çatmak içindi; aslında insanın önemini sarsmakla suçlanıyorlardı. Bundan ötürü de savunucularını hapse düşmek gibi hatta daha da öte korkularla karşı karşıya getirmesi olağan bir şeydi.

Soyut idealardan insan olmanın dolambaçlı yollarına inildiğinde korku, korkudan daha da ileri, gurur, lanetin ilk motoru oluyordu. Duyuların serbest devinimini öven, cinsel hazları aşağılamadan ele alan filozofun bu cüreti, bir sürü boş inancın, bir o kadar da ikiye bölünmüşlüğü'nün kurbanı olan kalabalığı kudurtuyordu. Bunu göze alan adamın kendisini kötüleyenlerden daha ciddi, hatta kimi zaman daha iffetli olması ya da olmaması o kadar önemli değildi. Ne ateşin ne de işkencenin böylesine ağır bir günahı temizlemeyeceği herkesin kabul ettiği bir şeydi, özellikle ruhun cüreti gövdenin cüretini ağırlaştırdığı için. Bütün ülkeyi yurt, her dini geçerli sayan bu tutuklular kalabalığı bilginin ilgisizliğine kızıyordu; bu dönme filozof, ki aslında gerçek inançlarından hiçbirisini yadsımamıştı, bunların gözünde, tüm günahların tek sorumlusuydu, zaten kendileri de bir gün gizliden ya da farkında olmadan içinde ölecekleri çemberden çıkmayı istemişlerdi. Hükümdarına karşı ayaklanan asi, kurulu düzeni tutan kimselerde aynı kışkanç öfkeyi uyandırıyordu: onun Hayır'ı kendi sürekli Evet'ini kötülüyordu. Ama öbürlerinden başka türlü düşünen bu canavarların en berbatları erdem sahibi olanlarıydı: Tümöyle batıramadıklarından daha çok çekiniyorlardı.

DE OCCULTA PHILOSOPHIA : Büyücülükle ilgili eski yeni işler üzerinde inatla durmaları, gücünü korumak için artık hiçbir şey düşünmeyen sanığı, bütün ömrünce ikincil olarak uğraşmış olduğu bu iç gıcıklayıcı konuyu yeniden ele almaya zorluyordu ve özellikle bu alanda bilim adamlarının görüşleri, halkın görüşlerinin tam tersiydi. Büyücü hem saygı görür hem de sonsuz sanılan gücü yüzünden nefret edilirdi. Kıskaç kulaklar dikilirdi. Zenon'un kitapları arasında Agrippa de Nettesheim'in ve Gian-Battista della Porta'nın kitaplarının da bulunması düş kırıklığı yaratmıştı. Birincisi chanoine Campanus ile piskoposun, ikincisi yine piskoposun kitaplığında da vardı. Mademki bu konu üzerinde ayak direniyordu, piskopos, hakkaniyete uygun olarak sanığın bu konuda sorguya çekilmesini istedi. Budalalar için büyü doğaüstü bir bilim iken bu sistem piskoposu tedirgin ediyordu, çünkü mucizeyi inkâr ediyordu. Zenon bu konuda epeyce açık konuştu. Büyüsel denilen evren gizemli yasalara göre işleyen çekme ve itmelerden oluşuyor, bu yasalar gizemli olmakla beraber insan kafası için büsbütün kavranılmaz şeyler de değildirler. Bilinen cevherlerden mıknaş ve kehribar henüz kimsenin akıl erdiremediği ama bir gün belki de kökten açıklanabilecek olan gizleri, kısmen de olsa açabilen tek maddelerdi. Büyünün ve onun kızı olan simyanın büyük becerisi maddenin bütünlüğünü ileri sürmesiydi, o kadar ki imbikçi filozoflar bunu ışıkla ve yıldırımla bir tutabileceklerini sanmışlardı. Böylece düşünceyi uzaklara götüren ama konuyu bilenlerin tehlikelerini de gördükleri bir yola girilmiş oluyordu. Zenon'un, üzerinde dirsek çürütmüş olduğu mekanik bilimler, eşya üzerine olan bilgilerini, eşya üzerinde ve dolayısıyla insan üzerinde güç sahibi olmaya dönüştürmek için çaba harcayan araştırmalardı. Bir anlamda her şey büyü idi; Otlar ve madenler büyüğü hekime hastalığı ve hastayı etkilemek olanağı veriyordu; büyüsel hastalığın kendisi gövdeye şehvet gibi tebelleş olur hatta kimi zaman hasta bundan kurtulmak istemez; ruhları azdıran ya da tersine yatıştıran tiz ve pes seslerin büyüsel gücü; ve özel-

likle hemen her zaman şeylerden daha kuvvetli olan ve uyruklarına Saint Jean İncili yerine Sepher Yetsira'nın savlarını açıklayan sözlerin büyüsel, büyük gücü. Hükümdarların çevresini saran, kilise törenlerinden yayılan saygınlık da büyü idi ve büyü, karanlık darağaçları ve insanlar yakılırken çalınan, kurbanları olduğu kadar sokaktaki adamı da dehşetle ürperten yas davulları. Ve işte sevgi, o da büyüsel ve nefret de; bunlar da kafamıza bir insan imgesi koyuyor ve biz de imgenin bizi gece gündüz uğraştırmasına razı oluyoruz.

Monseigneur düşünceli bir tavırla başını salladı: Bu yolda düzenlenmiş bir evren tanrının kişisel iradesine yer bırakmıyordu. Zenon nasıl bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu bile bile kabul etti. Arkadan tanrının kişisel iradesi, bu iradeyi hangi araçlarla uygulattığı ve mucize yaratmasının zorunlu olup olmadığı konularında karşılıklı kanıtlar üzerinde durdular. Piskopos, örnekse, *Traité du Monde Physique* yazarının Saint François'nin yara izlerini derin bir aşkın son ucuna kadar giden belirtisi sayan yorumunda bir çirkinlik bulmuyordu. Filozofu suçlu çıkaran çirkinlik bu açıklamanın içleyici değil de dışlayıcı olarak ileri sürülmesindeydi. Zenon böyle bir şey yaptığını kabul etmedi. Karşıt görüşü bir çeşit diyalektikçi terbiyesi ile pek güzel savunan Monseigneur daha geçenlerde pek dindar kardinal Nicolas de Cusa'nın mucize heykeller ve yaraları kanayan kurbanlar karşısında, cesaret kıran bir heyecana kapılmış olduğunu anımsattı; bu pek sayın bilgin (ki kendisi de bir sonsuz evren düşünüyordu) Pomponace doktrinini baştan kabul etmiş benziyordu ki bu doktrin Paracelse ve Zenon'a göre büyü'nün görünmesi olan mucizelerin tamamen hayal gücünün etkisi olduğunu savunmaktaydı. Ama ermişler mertebesine yükselmiş olan kardinal ki Hussit'lerin yanlışlarını bulup çıkarmıştı, bugün belki de sayıları kendi zamanındakinden çok daha artık olan dinsizlerin eline koz vermiş olmamak için susacaktı.

Zenon'un onaylamaktan başka yapacak bir şeyi yoktu: Rüzgâr fikir özgürlüğünden yana esmiyordu. Hatta,

piskoposa aynı diyalektikçi terbiyesi ile yanıt vererek şunu da ekledi ki bir görüntünün bütünü ile imgelem olduğunu söylemek, terimin kaba anlamı ile, hayal ürünüdür demek değildir: Bizde barınan tanrılar ve şeytanlar gerçektir. Piskopos bu iki çoğuldan birincisine kaşlarını çattı, ama mürekkep yalamış adamdı ve Latince, Yunanca kitaplar okumuş kimselere karşı anlayışlı davranmak gerektiğini bilirdi. Hekim şimdi, sözlerini her zaman için ilgi duymuş olduğu bir konu ile, hastalarının sanrıları ile sürdürüyordu: En sahici varlıklar ve kimi zaman otantik bir gökyüzü ve sahici bir cehennem. Yine büyüye ve benzer doktrinlere dönecek olursak savaşılacak olan şey yalnızca boş inançlar değildi, aynı zamanda gözle görülmeyeni ve açıklaması olmayanı inatla yok sayan yoğun şüphecilikti. Bu noktada piskopos ile Zenon, hiç bir art düşünce beslemeden anlaştılar. Son olarak Kopernik'in canavarlarına dokundular: bütünü ile varsayıma dayanan bu alan sanık için tanrıbilimsel bir tehlike içermiyordu. Olsa olsa kutsal kitabın tersini söyleyen karanlık bir teoriyi pek akla yakın bir şeymiş gibi sunmakla suçlanabilirdi. Bu sistemin geçerliliğini yadsımakta Luther ve Calvin kadar ileri gitmese bile piskopos bunu hristiyanlar için Ptoleme'ninkinden daha az kabule lâyık buluyordu. Ayrıca bu konuda paralaks- lar üzerine kurulu çok doğru matematik bir itirazda da bulundu. Zenon daha pek çok şeyin kanıtlanmamış olarak kaldığını kabul etti.

Hapishaneye döndü. Bu hapisliğin sonu kötüye varacaktı bunu biliyordu, kafası bir sürü ayrıntı ile uğraşmaktan kazana dönmüştü, elden geldiğince az düşünmeliydi. En iyisi makine gibi hareket etmektir, böylece korkuya ya da öfkeye kapılmaktan kurtulabilirdi. Şimdi hasta olan kendisiydi ve bu hastayı ümitsizliğe kapılmaktan uzak tutmak gerekiyordu. Bildiği diller imdadına yetişti: Okullarda öğretilen üç dört bilimsel dili biliyordu, ayrıca yarım düzine kadar çeşitli halk ağzı konuşuyordu. Kimi zaman,

artık kullanma fırsatını bulmadığı bu kelime yükünü taşıdığına üzülürdü: Doğruluk ideasını ya da adalet ideasını sekiz on dilde ayrı ayrı, seslerle ve işaretlerle dile getirebilmekte gülünç bir şeyler vardı. Bu dil kümesi bir vakit geçirme aracı oldu: listeler yaptı, gruplara ayırdı, alfabeleri ve gramer kurallarını karşılaştırdı. Akla uygun bir dil tasarısı üzerinde duruyordu, öyle bir dil olsun ki müzikte kullanılan notalar kadar açık seçik ve belirgin olsun, her olayı belli bir düzen içerisinde dile getirebilsin. Birisine gizli bir şey bildirecekmiş gibi şifreler uydurdu. Matematikten de yararlandı: Hapishane damının üzerinden yıldızların yükselimini kestirip hesaplamaya çalışıyordu; eczanesinde bıraktığı ve herhalde kurumakta olan bitkilerin her gün ne kadar su emdiklerini ve ne kadar su kaybettiklerini hesaplıyordu.

Uçan makineler düşünüyordu, dalan makineler, insan belleği gibi, seslerin bir makine aracılığı ile yazılmasını; Riemer ile böyle bir şey tasarlamışlardı, hatta cep defterinde bununla ilgili desenler bile vardı. Ama bu insan organlarının yapay uzantılarına karşı içinde bir güvensizlik uyanmıştı: Bir dalgıç yalnız kendi olanaklarıyla kaldığında boğulacak olduktan sonra demir ve bakır bir çanın altında denize inmenin ya da kendi başına kaldığında taş gibi düşecek olan bir gövdeyi pedallar, makinelerle gökyüzüne çıkarmanın o kadar önemi yoktu. Hele yeryüzünü bunca yalanla doldurduktan sonra insan sesini yazıp saklamışsın kaç para ederdi. Leon'da ezberlemiş olduğu simya çizelgeleri birden unutulmuşluk alanından fırladılar. Belleğini, yargılarını canlandırarak cerrah olarak yaptığı ameliyatları gözlerinin önüne getirmeye zorlandı: Diyelim şu birinden öbürüne kan geçirme işi; iki kez denemişti. Birincisinde umduğundan daha büyük bir başarı sağlamıştı; ama ikincisi kısa sürede ölüme götürmüştü, kan vereni değil alanı; sanki bu akıcı iki kırmızı sıvı arasında bizim bilmediğimiz sevgiler ve nefretlerle yüklü iki ayrı varlık kadar büyük bir başkalık vardı. Çiftlerdeki kısırlık ya da doğurganlık herhalde yine bu çekim ya da itimlerle açıklanabi-

İlirdi. Doğurganlık sözü aklına İdelette'i getirdi. O kadar iyi hazırlanmış olan savunmasında gedikler açıyordu: Bir akşam masasının başında oturmuş dalgın gözlerle mum alevine bakıyordu ki birden alevler içinde yakılan genç keşişleri anımsadı ve korku ve acıma ve bunalım ve kine dönüşen bir öfke sardı yüreğini, utancından yerin dibine geçerek hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Neden ve niçin ağladığını bilmiyordu. Mahpusluk gücünü azaltıyordu.

Hastaların başucuna oturur, gördükleri rüyaları dinlerdi. Kendi rüyalarını düşündüğü de olmuştu. Hemen her zaman bu görüntülerden yorumlar çıkarmakla yetinilmişti, bunlar kimi zaman doğru çıkardı, çünkü rüyayı görenin gizlilerini ortaya koyardı; ama diyordu, kendi kendine, oynanan bu zekâ oyunu bize özellikle ruhun şeylere ne tarzda işlediği hakkında bir şeyler öğretiyor. Rüyada görülen cevherin niteliklerini sayıyordu. Hafiflik, elle dokunulamazlık, birbirini tutmazlık, zaman açısından tam bir serbestlik, kişi formundaki, bir tanesinden bir çok çıkarttığı gibi bir çoğunu bir teke indirebilen, oynaklık, hemen hemen Platon'cu denilebilecek bir anımsama duygusu, güç katlanılır bir zorunluluk duygusu. Bu adı var kendi yok kategoriler, Hermes'çilerin mezar ötesi varlık üzerine bildiklerini ileri sürdükleri şeylere benziyordu. Bununla birlikte, yaşamın kendisi, ondan ayrılmak üzere olanın gördüğü hali ile, rüyalarındaki garip oynaklığa ve akıl almaz düzene bürünüyordu. Birinden öbürüne geçiyordu, sorgu odasından sağlam kilitli hücreye, hücreden kar altındaki avluya geçer gibi. Kendini majesteleri İsveç Kralı'nın barınak olarak verdiği Vadsténa'daki dar kulenin kapısında görüyordu. Önünde, bir gün önce Prens Erik'in ormanda izini sürmüş olduğu kocaman bir rengineyi yatırıyordu, kılmıdamadan ve her yardım bekleyen hayvan gibi sabırlı. Bu yaban hayvanı kurtarmak, bir yerlere götürüp saklamak gerekti, bu iş şimdi ona düşüyordu, bunu hissediyordu, ama nasıl? Bu insan barınağının eşliğini ona nasıl atlatıracaktı? Geyiğin tüyleri parlak ve ıslak; bir kez kendisi

de ıslanmıştı böyle, bir dereyi geçerken. Bir başka sefer bir ırmaktan açık denize çıkmakta olan bir kayıktaydı. Güneşli, rüzgârlı güzel bir gün. Balıklar akıyordu kayığın iki yanından, yüzlerce, akıntıya kaptırarak ve onu geçerek, tatlı sulardan acı sulara doğru, sevinç dolu bir göç. Ama rüya görmek yararsız hale geliyordu. Nesneler, kendiliklerinden, o yalnız rüyalarda sahip oldukları yeşile, kırmızıya, beyaza çalan renklere bürünüyorlardı; bir gün masasını süslemiş ve uzun süre bir altın top gibi parıltanmış olan bu turuncu elmanın simyadaki adları kadar yalın ve temiz renkler; kokusu ve tadının güzelliği de bir mesaj olmuştu. Birçok kez orga benzer törensi bir müzik dinler gibi olmuştu, sanki orgun sesi sessizlik içinde dağılabilirmiş gibi; kulaktan çok ruhun algıladığı sesler. Sarmaşıkla örtülü bir tuğlanın pürüzlü yüzünde parmağını gezdirdi ve dünyalar keşfettiğini sandı. Bir sabah gardiyanı Gilles Rombaut ile avludan geçerlerken kaldırım taşları arasındaki saydam buz tabakasının altında kımıldayan bir su damarı gördü. Kendine akacak bir iz arıyor ve buluyordu.

En azından bir kez gündüz rüyası gördü. Odada on iki yaşlarında güzel ve üzgün bir çocuk vardı. Siyahlar giymişti, rüyalarda görülen büyümlü şatoların birisinden çıkmış bir infant gibiydi, birdenbire ve sessizce karşısında bulunmuş olmasaydı gerçek sanacaktı. Çocuk kendisine benziyordu ama yine de o Laines sokağında büyümüş olan çocuk değildi. Zenon geçmişi araştırdı. Pek fazla kadın yoktu. Casilda Perez'i sakınlımlı idare etmişti, zavallı kızı İspanya'ya kendi eseriyle yüklü olarak göndermek istememişti. Buda surları dibindeki tutsak kız, eline düştükten kısa bir süre sonra ölmüştü ve onu yalnız bundan ötürü anımsıyordu. Geri kalanı geçera-yak önüne çıkmış olan orospulardı: bu eteklik ve et paketlerinden pek az hoşnutluk duymuştu. Ama Frösö'deki hanım başkaydı: Zenon'u ona sürekli bir sığınak sağlamayı isteyecek kadar çok sevmişti; ondan bir çocuğu olmasını istemişti; vücut hazlarını aşan bu dileğin gerçekleşmiş olup olmadığını hiçbir zaman bilemeyecekti. Olabilir miydi ki bu tohum atmış, geceyi geçip

pinde taşıdığı cevheri oldurarak, belki de çoğaltarak, bu endisi olan ve olmayan varlık sayesinde bu yaratığa kalar ulaşmış olsun. Derin bir yorgunluk ve buna karşın biraz da gurur duyuyordu. Eğer öyle ise bağlanmış demek-i, daha önce yazıları ve eylemleriyle bağlanmış olduğu gibi; bu labirentten ancak zamanların sonunda çıkacaktı. Sign Ulfsdatter'in çocuğu, uykusuz gecelerin çocuğu, mümkünler arasında mümkün, şaşkın gözlerle seyrediyordu, bu ükenmiş adamı; şaşkın ve ağır bakışlarla, sanki Zenon'un yanıt bulamayacağı sorular sormaya hazırlanıyormuş gibi bakıyordu. Kimin kime daha çok acıyarak baktığını söylemek kolay değildi. Görüntü, ortaya çıktığı gibi bir anda yok oldu; belki de kurgusal olan çocuk kayboldu. Zenon artık hiçbir şey düşünmemeye zorladı kendini; bu hiç şüphesiz bir mahpus sanrısından başka bir şey değildi.

Gece gardiyanı, Hermann Mohr adında, uzun, iri yapılı, sessiz bir adamdı, koridorun dibinde bir gözü açık uyurdu, tek merakı kapı kilitlerini yağlamak ve silip temizlemektir. Ama Gilles Rombaut güleryüzlü keratanın biriydi. Dünyayı gezmışti, işportacılık yaparak ve savaştan savaşa giderek; ağzından akan laf seli sayesinde Zenon kentte olup biten her şeyden haber alıyordu. Tutukluya ödenen altmış sols gündeliği harcayan oydu; hatırlı tutuklulara böyle bir ödenek verilmesi adetti. Dünyanın yiyeceğini getiriyordu, konuğunun bunlara parmağının ucuyla şöyle bir dokunup bırakacağını biliyordu ve bu kaz ciğerleri, ez-meler, salamura etler ve başkaları Rombaut'nun karılarının ve çocuklarının sofralarına aktarılıyordu. Bu yiyecek bolluğu, Rombaut'nun karısına yıkattığı çamaşırlar, hapis-hane cehennemini az buçuk görmüş olan filozofu pek o kadar oyalamıyordu ama bu şen, şakacı adamla aralarında bir çeşit arkadaşlık başlamıştı, bir adama yiyeceğini başka birisi getirdiği, onu gezmeye çıkardığı, tıraş ettiği, gerdelinesi götürüp boşalttığı hallerde hep olduğu gibi. Bu zarif adamın tepkileri tanrıbilim ve adliye biçiminin panzehiriydi: Gilles iyi tanrının varlığından pek emin değildi, fakir fukaranın hali meydandaydı. İdelette'in başına gelen-

ler için gözyaşı dökmüştü: Bu kadar güzel bir çocuğa nasıl kıyılırdı! Melekler serüvenini gülünç buluyordu, insan bir parça eğlenemez miydi, hem renkler ve zevkler tartışılmazdı. Bak işte, kendisi de kızlardan hoşlanırdı doğrusu. Pek o kadar tehlikeli olmamakla beraber, oldukça pahalı, ayrıca evin rahatını kaçıran bir zevk. Kamu işleri mi, boş ver. Zenon'la karşılıklı oturup kâğıt oynuyorlardı; hep Gilles kazanıyordu. Rombaut ailesine hekim bakıyordu. Greete'nin krallar günü dolayısıyla Zenon'a getirdiği çöreklerin çoğu da bu ahlaksız herifin evine gitti; bunda bir kötülük yoktu. Konuğu nasıl olsa yiyecekten yana sıkıntı çekmiyordu. Zenon'un bu utangaç vefa gösterisinden hiç bir zaman haberi olmayacaktı.

Zamanı geldiğinde Zenon kendini oldukça iyi savundu. Kimi suçlamalar budalacaydı: Hayır, doğuda Muhammed dinine geçmiş değildi, sünnet de olmamıştı. İmparatorun ordu ve filolarının kendisine karşı savaştığı bir dönemde din düşmanı barbara hizmet etmiş olmak kolay aklanabilecek bir leke değildi; Zenon özellikle belirtti ki bir Floransalı'nın oğlu olmakla beraber o sıralarda Languedoc'da yerleşmiş birisi olarak, kendisini Pek Hristiyan Kral'ın uyruğu sayıyordu ve onun da Bâb-ı âli ile arası iyiydi. Pek sağlam bir savunma değildi ama sanığın bu doğu yolculuğu üzerine sanık yararına bir sürü masal çıkarılmıştı. Zenon imparatorun barbar ülkelerine göndermiş olduğu gizli ajanlardandı, ağzını açıp gizlisini açığa vuramıyordu. Filozof bunları yalanlamadı, tanımadığı dostlarının cesaretini kırmak istemiyordu, çünkü besbelli bu söylentileri çıkartan onlardı. İsveç kralının yanında geçen iki yıl daha zararlı olacağı benziyordu çünkü daha yeniydi ve herhangi bir öykü ya da söylenti ile yumuşatılabilecek cinsten değildi. Reformu kabul etmiş olduğunu söyleyen bu ülkede katolik olarak yaşayıp yaşamamış olduğu sorunu vardı. Zenon dinden dönme suçlamasını kabul etmedi ama vaıza gitmiş olduğunu da eklemedi. Bu sefer yabancılar hesa-

bına casusluk suçlaması çıktı; sanık, böyle bir şey yapacak olsaydım Bruges gibi küçük bir kentte ne işim vardı, gider daha önemli bir yerde yerleşirdim, dedi.

Ama yargıcıların zihnini en çok kurcalayan şey de işte bu nokta idi. İnsan ne diye doğup büyümüş olduğu bir kentte takma adla dolaşırdı? İşin burası muhataralı idi. Sorbonne'un mahkûm etmiş olduğu bir dönek gelip, dine bağlılık noktasından pek sağlam olmamakla tanınan bir berber-cerrahın yanına sığınıyor, hadi neyse diyelim, ama kral saraylarında hekimlik yapmış usta bir cerrah ne diye gelip uzun süre boğaz tokluğuna bir düşkünler evi dispanserinde çalışsın, işte buna akıl erdirilemiyordu. Sanık bu noktada kısa konuştu: kendisi de bilmiyordu Bruges'de niçin bu kadar uzun kaldığını. İncelik gösterip, başrahibe kendisini zamanla daha çok yaklaştıran dostluktan söz etmedi: Bu neden yalnız kendisi için geçerliydi. Cyprien ile aşağılık ilişkiler konusunu kökten reddediyordu, ama kullandığı dilde böyle bir konunun gerektirdiği erdemli tiksinti eksikti. Saint-Cosme'da kaçaklara baktığı ve doyurduğu suçlamasına bir daha dönülmedi; Cordelier manastırının yeni başrahibi manastırın adının bu işe fazlaca karışmış olmasından tedirgindi, manastır hekiminin bu yasalara aykırı sayılan işlere karıştığı yolundaki söylentilerin son bulmasını istiyordu. O ana kadar durumu iyi idare etmiş olan tutuklu, Flandre savcısı Pierre Le Coq o eski büyü konusunu ortaya atıp da Jean-Louis de Berlaimont'un hekime karşı beslediği aşırı bağlılığın ancak büyü ile açıklanabileceğini söylediğinde birden patladı. Zenon, piskoposa bir anlamda her şeyin büyü olduğunu söyledikten sonra iki özgür ruh arasındaki ilişkinin kötülenmesinin aşağılık bir şey olduğunu belirtti. Piskopos hazretleri tersine bir şey söylememekle yetindi.

Doktrin konusunda sanık sağlam iplerle bağlı bir adam ne derece serbest olabilirse o kadar dikkatli oldu. Evrenlerin sonsuzluğu sorunu, dinleyici olarak getirilmiş bulunan iki tanrıbilimciyi özellikle ilgilendiriyordu; uzun süre sonsuz (infini) ile sınırsız (illimité)ın aynı anlama

gelip gelmediği üzerinde tartışıldı. Ruhun öncesizlik-sonrasılığı ya da aslında bir hristiyan için düpedüz ruhun ölümlülüğü anlamına gelecek olan bir tarzda, yalnızca kısmi olarak ya da geçici olarak yaşarmaması konusundaki kapışma daha da uzun sürdü: Zenon işi alaya kadar götürdü. Aristo'nun ruhun bölümleri tanımlamasını, Arap bilginlerinin konuyu ne derece derinleştirdiklerini anımsattı. Bir bitkisel ruhun ya da hayvansal ruhun ya da entelektüel ruhun ve nihayet, peygamberce ruhun ya da bütün bunların altında yatan ve bireyselliği olan bir varlık gibi düşünülen şeyin (entité'nin) ruhunun ölümsüzlüğünü ileri sürebilir miyiz? Sonra şunu da belirtti ki varsayımlarının bazıları, sonuç olarak, Saint Bonaventure'ün ruhun da bir dereceye kadar bir gövdesi olacağını içeren kuramını akla getirmektedir. Vargı (conséquence) yadsındı ama bu tartışmadan, hazır bulunan ve eski öğrencisinin bu skolaistik incelikleri kendisinden öğrenmiş olduğunu unutmıyan chanoine Campanus bu kanıtlamadan kendisine de bir övünme payı çıkarmıştı.

Zenon'un kırk yıl önce doldurmuş olduğu defterler de, yangıcıların isteğine uyularak uzun uzun okundu; bunlar da payenlerle atelerden ya da kilise babalarının birbirine şaşı bakan sözlerinden alınma özdeyişler vardı. Ne yazık ki bu öğrenci, baruthanesini Jean Myers titizlikle saklamıştı. Çok çığnenmiş sakızlardı, sanığın da Monseigneur'ün de sabrını taşıracak kadar uzattılar, ne var ki tanrıbilimci olmayanları kötü etkiledi, onlara göre kavranılması hiç de kolay olmayan Prothéorie'lerden çok daha beter şeylerdi. En son bir yas suskuñluğu içerisinde Zenon'un orgcu ile karısını eğlendirmek için tertiplemediği zararsız bilmecelelere sıra geldi. Kimi ressamların resimlerinde görülenlere benzeyen bu çarpık çurpuk ve gülünç evren pek kötü karşılandı. Önünde mumların boş yere yanıp tükendikleri gözden yoksun ama bağış feryatlarını işitmek için kulaktan, vermek için elden yoksun olmayan ölümlere saygı göstermek için mumundan soyulan arının öyküsü deliliği çağırıştıran bir tedirginlikle dinlendi. Eskiden doğuda hüküm

giymiş bir asi uğruna ya da gözle görülmez ve dilsiz bir tanrı adına, o tanrının kâhyaları olduklarını söyleyerek çevrelerine korku ve vaitler saçan dalavereciler ve deliler uğruna her ilkbahar gece ile gündüzün bir olduğu gün gözyaşları döken Avrupa halklarından ve hükümdarlarından söz edilirken Barthlommé Campanus bile sapsarı kesildi. Yürek parçalayan feryatlarına kulak asılmadan, her gün kafası kesilen, şişte kızartılan Saints Innocents (ma-sum ermişler) imgesine kimse gülmedi; kuş tüyleri üzerinde yatan ve düşler evreninin sırlarına yükselen insanlar imgesine, ölülerin, üzüm kanı lekeleriyle kaplı masaların tahtaları üzerine saçılıp dirilerin yazgısına hükmeden aşık kemikleri imgesine, bir alttan bir üstten delinip iki değnek bacak üzerine oturtulan ve yeryüzüne pis kokulu sözler yelleyen çuval imgesine de gülen olmadı. Bu saçmalıkların birçok yerinde, açıkça ortaya çıkan dinsizliğin de ötesinde, Hristiyan öğretilerine karşı ağızda bir safra acılığı bırakan daha kökten bir inkâr da vardı. Okunan yazılar filozofun kendi ağzında da midesinden kopup gelen bir acılık bırakıyordu ve asıl büyük kederi, dinleyenlerin, insanların şu zavallı durumuna değil, saçmalığı içinde insan olmanın zavallılığını ortaya koyan bu haddini bilmez adama kızmaları idi, oysa ellerindeki gücün bir küçük parçası ile değiştirebilecekleri bir şey varsa o da işte bu, insanlığın acınacak hali idi. Bu zirvalıklarla uğraşmaktan vazgeçilmesini öneren piskoposa karşı, sanıktan nefretini gizleyemeyen teoloji doktoru Hieronymus van Palmaert, Zenon'un topladığı özsözleri ele alarak, eski yazarlardan dinsizce sözler toplamının, tanrıya açıkça sövmekten daha beter bir kurnazlık olduğunu ileri sürdü. Monseigneur bu savı aşırı buldu. Doktorun suratı kırmızıya kesti ve bağıra bağıra bir köy yargıcısının bir çırpıda karara bağlayabileceği ahlak ve doktrin maddeleri üzerine fikrini söylesin diye niçin kendisini rahatsız ettiklerini sordu.

Bu duruşmada sanığı çok güç bir duruma düşüren iki olay geçti. İri, kaba suratlı bir kadın girdi içeriye, hırs-

la; Jean Myers'in eski hizmetçisi Catherine. Zenon'un kurduğu hastanedeki işi beğenmeyip Citrouille'un yanına girmişti, şimdi onun bulaşıklarını yıkıyordu. Doktoru, Jean Myers'i zehirleyip öldürmüş olmakla suçladı; adamı büsbütün batağa saplamak için, kendisini de tehlikeye atıp ona yardım ettiğini itiraf etti. Bu alçak herif kendisine zehirli ilaçlar içirmiş o da bu ilaçların etkisi ile cismen ve ruhen onun kölesi olmuştu. Hekimle nasıl yatakta al takke ver külâh didiştiklerini anlata anlata bitiremiyordu; Citrouille'un kızları ve müşterileriyle düşe kalka bu konuda iyice gözü açılmış olmalıydı. Zenon ihtiyar Jean Myers'i zehirleme suçlamasını kesinlikle reddetti buna karşılık bu kadınla iki kez beraber olduğunu kabul etti. Catherine'in el kol hareketleriyle bezeyerek bağıra çağıra yaptığı itiraflar uyusuk yargıcıları uyandırmıştı; hele kapıya yığılmış olan dinleyici kalabalığı üzerindeki etkisi büsbütün fazla oldu; büyücü ile ilgili her uğursuz söylenti ilgiyle karşılanıyordu. Ama pîs karının çenesi kapanmak bilmiyordu; zorla susturdular; bu kez yargıcılara sövüp saymaya başladı, yakalayıp salondan dışarı attılar, tımarhaneye götürüp kapattılar, orada istediği kadar bağırabilirdi. Yargıcılar şaşkına dönmüşlerdi. Zenon berber-cerrah'ın mirasına el sürmemişti, bu da onun bu işteki suçsuzluğunu gösterebilirdi ama, belki de vicdan azabına tutulmuş, bu yüzden öyle davranmıştı.

Tam yargıcılar görüşmeye başlamışlarken imzasız bir mektupla beraber en korkunç suçlamalardan birisi geldi. Mektup herhalde ihtiyar demirci Cassel'in komşularından biri tarafından gönderilmişti. İki ay süreyle hekim her gün demirci ocağına gitmişti, orada bir yaralıya bakıyordu ve bu yaralı rahmetli yüzbaşı Vargaz'ın katilinden başkası değildi; yine bu hekim pekâlâ katilin kaçmasına da yardım etmiş olabilirdi. Bereket versin çok şey söyleyebilecek olan Josse Cassel, Gueldre'de Landas senyörünün alayında krala hizmet ediyordu. Yalnız başına kalan ihtiyar Pieter kapıyı kapatıp anahtarı eşiğin altına koymuş, az buçuk mahnın bulunduğu köyüne çekilmişti. Köyün ne-

rede olduğunu bilen yoktu. Zenon, suçlamayı gerektiği biçimde inkâr etti ve bir de beklenmedik destek buldu, kısa bir süre önce, Vargaz'ın katilinin ölüsü bir samanlıkta bulunmuş ve piskopos da nüfus kütüğüne ölü kaydını düşmüştü. Mektubu kimin yazdığı anlaşılamadı; Josse'un komşuları sorguya çekildi, pek bir şey söyleyemediler: olayın üzerinden iki yıl geçmişti, kimse doğru dürüst bir şey anımsamıyordu. Ama suçlama ağırdı ve hastanede kaçaklara yardım edildiği suçlamasını desteklemiş oluyordu.

Zenon için bu yargılama, Gilles ile oynadıkları iskambil oyunlarından başka değildi, o oyunları da kimi ilgisizlikten kimi de dalgınlıktan hep kaybediyordu. Kumarbazları zengin eden ya da batıran alacalı bulacalı mukavva parçaları gibi her yasal oyun aracının da keyfi bir değeri vardı; blanque ve hombre oyunlarında olduğu gibi bunda da dördü yakalamak, kartları karıştırmak, kesmek, aldatmak ve yalan söylemek vardı. Doğru her zaman ve her yerde olduğu gibi herkesi tedirgin ederdi. Yalandan farkı azdı. Doğruyu söylediği zaman bu doğru eğriyi de içeriyordu: ne hristiyan dininden dönmüştü ne de katolik inancından ama gerektiğinde büyük bir vicdan rahatlığı ile öyle gibi yapmıştı ve umduğu gibi, eğer Almanya'ya gidebilmiş olsaydı belki orada da Luther'cilere katılırdı. Cyprien ile cinsel ilişkide bulunduğunu haklı olarak kabul etmiyordu ama bir akşam şimdi yok olmuş olan bu vücudu arzu etmişti; bu zavallı çocuğun belki kendisinin de inanmadığı sözleri, bir anlamda belki de Cyprien'in kendi kişiliğinden daha az yalandı. Artık onu İdelette'e çocuk düşürme ilacı vermekle suçlamıyorlardı, o da zaten bunu gerçeğe uygun olarak reddetmişti, ama eğer zamanında istemiş olsalardı bundan belki de çekinmez ve zavallı kızın böyle yürekler acısı bir duruma düşmesine engel olabilirdi.

Öbür yandan, Han'ı tedavi ettiği konusunda olduğu gibi, inkârlarının düpedüz yalan olduğu hallerde, doğru-
nun içine de yalan karışmış oluyordu. Asilere yaptığı yardımlar, yurtseverlerin hayranlıkla karışık yardımları sa-

yesinde, savcının beklediği gibi kanıtlanmamıştı; bunlar aslında onun konuya salt bir hekim olarak baktığını anlamıyorlardı. Tanrıbilimcilerle aralarında geçen çarpışmanın kendine göre bir tadı yok değildi ama çok iyi biliyordu ki inceden inceye araştıran, tartan kimseler arasında hiçbir zaman sürekli bir görüş birliği olamazdı, bugün ak diyenler yarın kara diyebilirler ve ölümle korkutarak, başkalarını da kendileri gibi davranmak zorunda bırakabilirlerdi. Sorularla yanıtların birbiri içine iyice oturduğu bu fikir alış verişlerinde, bıkkınlık verici, tatsız bir gerçeklik hüküm sürüyordu. Son duruşmalardan birinde bir ara içi geçmiş, uyumuştu; Gilles kuvvetlice dürtüp uyandırmış, yargılama düzenini anımsatmıştı. Aslında yargıcılardan birisi de uyukluyordu. Adam ölüm kararı verildi sanarak uyanmış, sanık dahil, herkesi güldürmüştü.

Yalnız mahkeme değil kentte de fikirler baştan beri karmaşık bir örgü halinde uzanıyordu. Piskoposun durumu kestirilemiyordu ama hoşgörü denmese bile ılımlıktan yana olduğu açıktı. Kendisi ex officio krallığı destekleyenlerden birisi olduğu için pek çok kişi de ona uyuyordu; Zenon, neredeyse düzeni korumaktan yana olanların koruması altına giriyordu, ama bu arada sanığa öyle suçlar da yükleniyordu ki ılımlı olmak güçleşiyordu. Philibert Ligre'in Bruges'de kalmış olan yakınları ve dostları ikircikliydiler: sanık ne de olsa ailedendi ama bunun sanığı tutmalarını gerektiren bir neden olup olmadığını bilemiyorlardı, belki bir tekme de kendilerinin vurmalarını gerektiren bir nedendi. Ligre bankasının elinden çok çekmiş olanlar ise tersine Zenon'a kin kusuyorlardı; burjuvalar arasında bulunan ve daha alt tabakalardaki halkın en iyilerini oluşturan yurtseverler takımı, kendi yandaşlarına bunca iyiliği dokunmuş olduğu söylenen bu bahtsız tutuyorlardı; kimileri gerçekten tuttular ama bunların çoğunluğu protestan doktrinine eğilim gösteriyor ve tanrıtanımazlık ve ahlaksızlık şüphesi altında kalanlardan, her-

kesten fazla nefret ediyordu; üstelik manastırlardan tik-siniyordu ve bunda bu Zenon, anlaşıldığına göre keşişlerle işbirliği yapmıştı. Yalnızca filozofun birkaç dostu vardı ki her biri bir başka nedenle onu tutuyor ve el altından ona yardımcı olmak istiyordu ama bir yandan da adliyenin dikkatini çekmekten korkuyorlardı; hepsinin de bu bakımdan kendine göre bir nedeni vardı. Bunlar işleri karıştırıp arap saçına döndürmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyor, bu bulanık ortamda tutuklu yararına birkaç şey koparmaya, en azından işkencecilerini gülünç duruma düşürmeye çalışıyorlardı.

Chanoine Campanus, Catherine'in ortaya çıkmış olduğu o şubat başındaki uğursuz duruşmanın sonunda, piskopos dışarı çıktıktan sonra sayın yargıcıların ayaküstü yaptıkları görüşmeyi düşünüyordu. Alve dükünün Flandre'daki en yakın adamı olan Pierre Le Coq incir çekirdeğini doldurmayan bir işi altı hafta uzatmış olmalarından yakınmıştı; ona göre yasanın öngördüğü ceza verilir iş bir çırpıda bitirilirdi. Buna karşılık bu önemsiz ve günün büyük sorunları ile ilgisi bulunmayan dava halkı oyalamak bakımından yararlı olmuştu. Bruges'ün alt tabakasını oluşturan insanlar Sieur Zenon'un davası ile uğraşmaktan, Bruxelles'deki olağanüstü mahkemenin neler yaptığını düşünecek zaman bulamıyorlardı. Ayrıca herkesin adliyeyi adaletsizlikle suçladığı bir dönemde, Flandre'da yasal uygulamaların belli bir düzen içerisinde yürütülmekte oluşunu göstermek de iyi bir şeydi. Sonra sesini alçaltarak eklemişti: piskopos hazretleri kendisinden çok kişinin, yanlış olarak, beklemediği bir tutumla yasal otoritesini bilgece kullanıyordu, ama belki görevle kişi arasında bir ayırım yapmak da uygun düşerdi: Monseigneur'de bazı kuruntular vardı ki eğer bu yargıcılık mesleğine devam etmek istiyorsa bunlardan kurtulması gerekirdi. Halk bu adamın yakılmasını istiyordu ve kemiği köpeğin burnunun ucunda sallandırdıktan sonra geri çekmek tehlikeli bir şeydi.

Bartholomm  Campanus pek etkin bir adam olan savcının Bruges'de bugün Ligre bankası denilmekte olan şeye kıyamet kadar borcu olduğunu biliyordu. Ertesi sabah ye eni Philibert'e ve karısı Martha'ya bir haberci gönderdi, Pierre Le Coq'un dümeni azıcık sanıktan yana çevirmesini sağlamalarını istedi.

GÜZEL BİR KONAK

Forestel'deki gösterişli evi, Philibert ve karısı kısa bir süre önce İtalyan modasına göre yaptırmışlardı; parlak parke döşeli odaların sıralanışı ve bu şubat sabahında yağmur ve kar altında ıslanmakta olan parka açılan pencereleri her görende hayranlık uyandırıyordu. İtalya'da yetişmiş olan usta rëssamlar şatafatlı salonun tavanlarını İskender'in cömertliği, Titusün iyi yürekliliği, üzerine altın yağmuru yağan Danae ve gökyüzüne çıkmakta olan Ganimed gibi dindışı öykülerden ve masallardan alınma güzel sahnelerle süslemişlerdi. Fildişi, akik ve abanoz kakmalı yani yaratılışın üç ayrı cevherini, hayvan, bitki ve maden evrenini birleştiren Floransa kesimi bir dolap, üzerinde aynaların çoğalttıkları çıplak kadın heykelcikleri; gizli çekmeceler açan gizli yaylar. Ama Philibert devlet işleriyle ilgili kâğıtları, bir vicdanın içi kadar karmaşık olan bu çekmelere emanet etmeyecek kadar uyanıktı, aşk mektubu filan dersenez zaten ömründe ne yazmış ne de almıştı; öyle pek ihtirashı bir adam değildi, olanı da kendilerine mektup yazılmayan kızlardan öteye geçmemişti. Temel Erdemleri simgeleyen madalyonla süslü ocakta, iki soğuk ve parlak yarımayaak arasında ateş yanıyordu; bütün bu şatafat içerisinde insan eli ile rendelenmeyen, te-

mizlenmeyen, cilalanmayan yalnız iki şey vardı ki bunlar da yakındaki ormandan kesilip getirilmiş iki ayrı kütüktü. Bir raf üzerinde sırtları yaldız işlemeli deri kitap ciltleri sıralanmıştı; bunlar kimsenin eline almadığı din kitaplarıydı; Martha epeyce bir süre önce Calvin'in *L'Institution Chrétienne* kitabını ortadan kaldırmıştı. Philibert, büyük bir incelikle kendisine bu kitabın tehlikeli olduğunu anımsatmıştı. Philibert'in belli başlı kitapları bir soy kütüğü incelemeleri koleksiyonu ile güzel bir Aretin idi ki yemeklerden sonra hanımlar modadan konuşturlarken o da bunu misafirlerine göstermekten hoşlanırdı.

Bir gün önceki davetten sonra yeniden çeki düzen verilmiş olan evde her şey yerli yerinde ve pırıl pırıldı. Mons ülkesine yaptığı bir denetleme yolculuğundan dönmekte olan Alve dükası, yaveri Lancelot de Berlaimont ile birlikte akşam yemeğini burada yiyip geceyi burada geçirmeyi kabul etmişti; dük koskoca merdiveni tırmanıp daha fazla yorulmasın diye yatağı alt kattaki salonlardan birisine yapılmıştı. Yatak hava akımlarından korunmak için hahlardan oluşan bir çadırın altındaydı. Çadır gümüş armalı kazıklar üzerinde duruyordu; saygıdeğer konunun yazık ki rahat edemediği bu yataktan şimdi bir iz kalmamıştı. Akşam yemeğindeki konuşmalar aynı zamanda kesin ve ihtiyatlı olmuştu; söz kamu işlerinden açılmış, konuşanlar ağızdan çıkanı kulağı işiten insanların tutumu ile konuşmuşlardı; terbiye gereği zaten hiçbir şey üzerinde ısrarla durulmamıştı. Duka aşağı Almanya ve Flandre'daki durumdan büyük güvenle söz ediyordu: Karışıklıklar bastırılmıştı; İspanyol monarşisinin Middelbourg ya da Amsterdam elden çıkar diye korkusu kalmamıştı, Lille ve Bruxelles için de öyleydi. Nume dimittis'inden söz açabilir ve kraldan kendi yeri için bir adam bulması dileğinde bulunabilirdi. Artık genç sayılmazdı ve suratının renginden karaciğerinin hasta olduğu anlaşılıyordu; istahı olmadığından ev sahipleri de onunla birlikte aç kaldılar. Buna karşılık Lancelot de Berlaimont doyaya tıknıyor, ordu yaşamı üzerine gözlemlerini anlatıyordu.

Orange prensi yenilmişti; kötü olan tek şey, özellikle disiplini açısından, asker ücretlerinin ödenmesindeki aksamaları. Dük kaşlarını çattı ve lafı değiştirdi; şu sırada krallık davasının parasal yarasını deşmenin yeri yoktu. Açığın ne boyutlara varmış olduğunu bilen Philibert de sofrada para sözü edilmesini uygun bulmamıştı.

Sabahın kül rengi ışığı altında konuklar erkenden yola çıkmışlardı, sabahın köründe gereği kadar yaltaklanma fırsatı bulamadığı için canı sıkılan Philibert yenden yukarı çıkıp yatmıştı, bacaklarında damla hastalığı vardı, yattığı yerde çalışmaktan hoşlanıyordu. Sabahları şafakla kalkın karısı için ise, tersine, sabahın bu saati erken sayılmazdı. Martha düzenli adımlarla boş odaları dolaşüyor, hizmetçinin azıcık sola kaydırmış olduğu bir altın ya da gümüş eşyayı düzeltiyor, tırnağı ile, konsolun üzerine damlamış olan, görülmeyecek kadar küçük bir mum lekesini kazıyordu. Bir ara bir sekreter yukarıdan, chanoine Campanus'un mührü kırılıp açılmış olan mektubunu getirdi. Philibert alaylı bir not eklemişti, mektupta yeğenleri ve kardeşleri olan kişiden haberler bulacağını söylüyordu.

Martha gürül gürül yanan ateşten korunmak için önüne işlemeli bir siperlik konulmuş olan ocağın başına geçip oturdu ve bu uzun mektubu baştan aşağı okudu. İnce ve sık bir yazı ile doldurulmuş kâğıtlar, uçları dantelli kolluklarından çıkan etsiz, kemikli parmaklarının arasında hışırdıyordu. Bir ara durup düşünceye vardı. Flandre'a gelin geldiği zaman Bartholommé Campanus ona böyle ana bir baba ayrı bir kardeşi olduğunu söylemişti; chanoine ayrıca bu dinsiz için dua etmesini de istemişti; Martha'nın dua etmekten hoşlanmadığını bilmiyordu. Bu evlilik dışı çocuk öyküsü anasının zaten lekeli olan anısına yeni bir leke daha katmıştı. Bénédict'e'in başucunda kendisine rahmetli ana ve babası hakkında üzerine meraklı sorular soran kırmızı yeldirmeli adamın Almanya'da veba salgını sırasında hastalara yaptığı yardımlarla ün salmış olan filozof-hekim olduğunu anlamakta güçlük çekmemişti. Çok dü-

şünmüştü bu korkunç yolcuyu, rüyasında da görmüştü. Bénédicte ölüm döşeginde yatarken o kendisini çıplak görmüştü: kendisini güçlü bir kadın sayan kimselerin görmedikleri bir şeyi, içinde sakladığı alçak ve ölümcül korkuyu sezmişti. Böyle bir adamın varlığını düşündükçe etine bir kıymık batmış gibi oluyordu. O, kendisinin olmayı beceremediği asi olmuştu; o yeryüzünü karış karış dolaşırken kendisi Bruxelles ile Cologne'dan başka yer bilmiyordu. İşte şimdi de, bir zamanlar kendisinin düşmekten korktuğu karanlık hapis haneye düşmüştü; verecekleri ceza kendisine hakk görünüyordu: kendi bildiğince yaşamıştı; atıldığı tehlikeyi kendi seçmişti.

Soğuk bir esinti oldu, başını çevirdi: ayaklarının dibindeki ateş koca salonun küçük bir parçasını ısıtabiliyordu. Onu ürperten bu soğuk, bir hayaletin geçişine benziyordu: şimdi artık son günlerini yaşamakta olan bu adam kendisi için hep bir hayalet olmuştu. Ama Martha'nın arkasında şatafatlı ve boş salondan başka bir şey yoktu. Yaşamında da aynı görkemli boşluk hüküm sürüyordu. Ömrünün bir tadı olan anı, tanrının elinden almış olduğu Bénédicte'in anısıydı, eğer sahiden bir tanrı varsa; onu da korumayı becerememişti; gençliğinde yüreğini sarmış olan protestan inancının ateşini gizlilik baskısı altında söndürmüştü: şimdi elinde bir avuç külden başka bir şey kalmamıştı. Yirmi yıldan beri cehennemlik olduğu düşüncesini bir türlü kafasından söküp atamıyordu; açıkça meydana vuramadığı bu doktrinden kendisinde kalan tek şey buydu. Ama bu kendi cehennemi düşüncesi de zamanla bayatladı. Lanetlenmiş olduğunu biliyordu, tıpkı servetini birleştirdiği zengin bir adamın karısı olduğunu, genç jantiyomlarla kılıç tokuşturmaktan ve içip sarhoş olmaktan başka bir şey bilmeyen bir kuş beyinlinin anası olduğunu ve nihayet bir gün gelip Martha Ligre'in öleceğini bildiği gibi biliyordu. Ucuz tarafından erdemliydi, hiçbir zaman başından savmak zorunda kalacağı bir çapkın çıkmamıştı. Çocuk doğduktan sonra Philibert'in zaten pek bir matah olmayan cinsel yaklaşım gücü stop etmiş, ilgisi kökten

kesilmişti, o kadar ki her evli kadının hakkı olan etsel zevkten bile yoksundu artık. Bir tek, derisinin altından zaman zaman geçen arzular kalmıştı; bunları da geçici bir rahatsızlığı savuşturur gibi bastırıyordu. Oğlu için dürüst bir ana olmuş, ne densizliklerini önlemeye kalkışmış ne de kendini sevdirmeye çalışmıştı; uşaklara, hizmetçilere karşı kıyıcılığa varan bir sertlikle davrandığı söylenirdi. Ne var ki bu ayak takımına pek yüz vermeye de gelmezdi. Kilişeye karşı tutumunu herkese örnek olacak nitelikteydi, ama o aslında bu maskaralıkları horgörürdü. Ömründe bir kez görmüş olduğu bu kardeş altı yıl boyunca uydurma bir adla, kötü alışkanlıklarını gözlerden saklayarak, yapma, uydurma ordemler sergileyerek yaşamıştı, kendisinin bütün bir ömür boyunca yaptıkları onunkilerin yanında hiç kalıyordu. Chanoine'in mektubunu alıp Philibert'in yanına çıktı.

Kocasının odasına her girişinde olduğu gibi dudaklarında bir küçümseme vardı. Philibert damla hastalığı için hiç de iyi olmayan yumuşak yastıklara gömülmüştü. Elinin altında bir de şeker kutusu vardı ki o da bu yumuşak yastıklar kadar zararlıydı. Karısının içeri girdiğini görünce elindeki Rabelais'yi, çarçabuk yorganın altına sakladı, arada bir vakit geçirmek için okurdu. Kadın yatağın iyice uzağındaki bir iskemleye dimdik oturdu. Karı koca dünkü konukları üzerine kısa birkaç söz söylediler; Philibert, Martha'yı yemeklerden ve her şeyin iyi düzenlenmiş olmasından ötürü kutladı, ama ne yazık ki dük pek bir şey yiyememişti. Zavallının haline ikisi de acıyorlardı. Yandaki odada temize çekeceği kâğıtları toplamakta olan sekretere duyurmak için, çam yarması Philibert, pek saygılı bir dille, dükün buyruğu üzerine öldürülen asilerden aşırı bir cesaretle söz edildiğinden yakınıyordu (sayıyı iki katına çıkarıyorlardı), buna karşılık efendisi uğruna ölüme koşmaktan çekinmeyen bu devlet ve savaş adamının erdemleri yeterince konuşulmuyordu. Martha başını sallayarak doğruluyordu bu sözleri.

Sekreter odadan çıkıp kapıyı kapatınca, Philibert bu kez kupkuru bir sesle,

— İşler bana dükün sandığı gibi pek iyi görünmüyor, dedi. Her şey onun yerine geçecek olan adamın gücüne bağlı.

Martha yanıt yerine, bu kadar yorganın altında ter dökmenin pek mi iyi olduğunu sordu. Philibert karısı ile konuşurken sesine vermeyi âdet edindiği alaylı tonla,

— Ben şimdi sizin bu yastıklardan daha önemli bir konu hakkındaki düşüncenizi almak istiyorum, dedi. Mektubu okudunuz mu?

Martha, hafif bir duraklamadan sonra,

— Oldukça pis bir iş, dedi.

— Adliyenin burnunu soktuğu her iş öyledir, pis olmayanını da kendisi pis eder. Chanoine bu işi pek ciddiye alıyor, belki de bir aileden iki ölüm mahkûmunu çok buluyordur.

Martha'nın gözleri öfkeyle karardı,

— Herkes biliyor ki annem Münster'deki kargaşalıkların kurbanı oldu.

Philibert sesinde belli belirsiz bir alayla,

— Evet, bunu herkes biliyor, dedi. Ben de size bunu kilisenin duvarına yazdırmanızı önermiştim. Ama ben şu anda size, bu kimselerin toz konduramayacağı annenin oğlundan söz ediyorum... Flandre savcısının adı bizim defterlerde kalabalık bir rakamın hizasında yazılı, yani Tucher mirasçılarının hesabında ve hiç şüphe yok bu hesaptan birkaç sıfırın silinmesi pek hoşuna gider... Ama bu işin düzelmesi için para yetmez, chanoine gibi parasız kimselerin sandıkları gibi para her düğümü çözmez. İş bana çığırandan çıkmış gibi görünüyor ve her halde Le Coq'un da kendine göre nedenleri vardır. Sizi çok üzüyor mu bu durum?

— Biliyorsunuz ki ben tanımam bu adamı, dedi Martha.

Oysa çok iyi anımsıyordu, Fugger konağında, yüzündeki hekim maskesini attığı zamanki hali ile. Ama besbelli o kızkardeşi hakkında, kendisinin onun hakkında bildiği şeylerden çok fazlasını biliyordu, ama ne olursa olsun geç-

mişindoki bu anı yalnız kendisini ilgilendirirdi, Philibert'in buna karışmaya hakkı yoktu.

Philibert yastıklarına iyice gömülerek,

— Bilirsiniz, dedi, bu adam sizin ağabeyiniz benim de yeğenim olur, kendisine karşı hiçbir art niyet beslemem, onun burada olup benim hastalığımla uğraşmasını yeğ tutardım. Ama nereden aklına esmiş, av köpeklerinin ayaklarının dibine sinen şaşkın tavşan gibi, gidip Bruges'e sığınmak, üstelik budalalardan başka kimseyi kandıramayacak olan uydurma bir ad altında... Bugünkü dünyanın bizden istediği azıcık dilini tutmak, azıcık da sağı solu gözetmek. Sorbonne'u ve kutsal babayı kızdıracak düşünceler yayımlamanın âlemi var mı?

Martha sanki istemeyerek konuşmuş gibi,

— Sükût taşınamayacak kadar ağır bir yükür, dedi.

Philibert'in bakışlarındaki alaya biraz da şaşkınlık karıştı,

— Pekâlâ, dedi, yardım edelim öyleyse onu bu beladan kurtarmak için. Ama unutmayınız, Pierre Le Coq olur derse, artık o bana değil ben ona borçlu olacağım, olmaz derse bu olmaz'ı yutup sindirmek zorunda kalacağım. Ola ki Monsieur de Berlaimont, babasının koruduğu bir adamı kötü bir sondan kurtardığım için bana gönül borcu duyar, belki yanıhıyorum, belki de Bruges'de olup biten şeylere pek aldırmıyordur. Sevgili karıcığım, ne düşünür bu konuda?

— Sonradan benim üstüme atacağınız bir şeyin olmasını, dedi katı bir sesle karısı.

Philibert bir çekişme olasılığını savuşturmuş bir adamın iç rahatlığı ile,

— İyi öyleyse, dedi. Parmaklarımin ağrısı yüzünden ben kalem tutamadığıma göre siz lütfen yazıverin benim yerime dayımıza, fizi dualarından eksik etmemesi için..

— Asıl konuya dokunmadan mı?

— Dokunmadan. Dayımız konuyu atlamamızdaki anlamı görecektir. Önemli olan ulağın eli boş dönmemesi. Herhalde büyük perhiz için kendisine gönderile-

cek biraz azığınız vardır, balık ezmesi filan gibi, bir de kilise için biraz örtülük kumaş filan...

Karı koca bakıştılar, Martha, Philibert'in tutumlu davranışına hayran kalmıştı, başka kadınların kocalarının cesaretine ya da erkeklik gücüne hayran kalmaları gibi. Konunun tatlıya bağlanmış olmasından şırmamış olacak ki, sonunda boş bulunup,

— Bütün sorumluluk babamın, piç bir yeğeni evlat gibi büyütmüş olmasında. Karanlık bir aile içerisinde, okula filan gitmeden...

Martha lafı gediğine koydu,

— Bu piç konusunda deneyimi olan birisi gibi konuşursunuz.

Bu lafa rahatça sırtatabilirdi, çünkü karısı arkasını dönmüş kapıya doğru yürüyordu. Bir oda hizmetçisinden olan bu yasadışı çocuk öyküsü (aslında babanın kendisi olup olmadığı da belli değildi) karı koca arasındaki ilişkileri zorlaştıracığı yerde kolaylaştırmıştı. Kocasına sitem edebileceği tek olay buydu, ikide bir de bunu ileri sürerdi. Karısı kapıdan çıkmadan önce peşinden seslendi,

— Size bir haberim daha var, dayımızın mektubundan daha çok hoşunuza gideceğini sanıyorum. Steenberg topraklarının vikontluk haline getirilmesiyle ilgili resmi onay geldi. Bildiğiniz gibi, Lombardie'yi Steenberg olarak değiştirdim, öbürü bir bankerin oğlunu ve torununu güldürebilirdi.

Martha buz gibi bir gururla ve Fugger adını fransızlaştırarak,

— Foulcre ve Ligre adları benim kulaklarım için yeterince hoş sözcüklerdir, dedi.

— Para torbaları üzerindeki etiketlerde biraz düşündürücü oluyorlar. Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki bir sarayda yükselebilmek için güzel bir adı olmak zorunludur, sevgili karıcığım, kurtlarla beraber olduğun zaman uluyacak, kuşlarla beraber öteceksin.

Karısı kapıdan çıkınca eli şeker hokkasına uzandı, avuçla alıp ağzına attı. Karısının soyluluk unvanlarına

karşı gösterdiği küçümsemeye aldanıyor değildi. her kadın soverdi yaldızı. Şekerin tadını bozan bir şey varmış gibi geliyordu. Doğrusu üzücü bir şeydi, şu koca herife, kendini tehlikeye atmadan yardım etme olanağını bulamamak.

Martha tören merdivenlerini indi. Elinde olmadan bu vikont sözü kulaklarında pek hoş yankılar yapıyordu; oğulları bir gün gelecek kendilerine minnet duyacaktı. Chanoine'in mektubu bu onay haberinin yanında ikinci sıraya düşmüştü. Yazılacak cevap bir angarya idi; acı acı düşündü ki sonuç olarak Philibert hep kendi bildiğini okumuştur, kendisi ise ömür boyu yalnızca zengin bir adamın zengin kâhyası durumunda kalmıştır. Garip bir terslikle bugün kendi yazgısı ile başbaşa bırakmış olduğu bu erkek kardeş kendisine kocasından ve tek oğlundan daha yakındır; annesi ve Bénédicte ile birlikte bu kardeş de bir gizli evrenin parçasıydı, kendi de bu evrenin içine kapalıydı. Bir anlamda bu kardeşte mahkûm ettiği kendisiydi. Kâhyayı çağırıp gönderilecek armağanları ısmarladı. Ulak o ara mutfakta tıknamakla meşguldü.

Kâhyanın evin hanımına açmak istediği küçük bir iş vardı. Şimdi tam sırasıydı. Madamın bildiği gibi Monsieur de Battenbourg idam edildikten sonra mallarına elkonmuştu. Özel alacakların ödenmesinden sonra kalanlar devlet tarafından açık artırma ile satılacaktı. İspanyollar'ın bu işi kurallara uygun olarak yapacakları söylenemezdi. Ama işkence ile öldürülmüş olan bu adamın kapıcısından öğrendiğine göre tereke listesine geçmeyen halılar vardı. Bunlar altın dana adorasyonu, ermiş Pierre'in inkârı, Sodom yanğını, günah keçisi, fırına atılan yahudiler gibi kutsal tarihten alınma sahneleri gösteren Aubusson halılarıydı. Kâhyaya küçük listeyi, koynundan çıkardığı keseye koydu. Madam, Ganimet salonundaki duvar halılarını yenilemek istediğini söylemişti. Ayrıca bu parçaların değeri zamanla artacaktı.

Bir an düşündükten sonra olur dedi. Bunlar Philibert'in biraz fazlaca meraklı olduğu dindışı konulardan değildiler. Ayrıca bunları Monsieur de Battenbourg'un konağında görmüş olduğunu sanıyordu, pek soylu bir etki yapmışlardı. Kaçırılmayacak bir işti.

CHANOINE'IN ZİYARETİ

Karar günü yemekten sonra chanoine Bartholommé Campanus'ün görüşme yerinde beklediğini haber verdiler. Zenon, Gilles Rombaut ile birlikte indi. Chanoine gardiyana kendilerini yalnız bırakmasını söyledi. Rombaut, işi sağlama bağlamak için çıkarken kapıyı kilitledi.

İhtiyar Bartholommé Campanus masanın yanındaki yüksek arkalı koltuğa çökmüştü; iki bastonu yanında yerde duruyordu. Ocağı da yakmışlardı. Ocaktan yansıyan ışık bu soğuk ve cimri ışıklı şubat ikindisinin havasını yumuşatıyordu. Chanoine'in yüzlerce çizgicik ile yol yol olmuş ahlak suratı bu ışıkla pembeleşmişti. Zenon gözlerindeki kızarıklığı, dudaklarındaki titremeyi farkettiler. İkisi de nereden başlayacaklarını bilemiyorlardı. Chanoine kalkmak için davrandı, ama gerek ilerlemiş yaşı gerek sakatlığı bu saygı gösterisine olanak vermedi. Zenon birkaç adım ötede durdu, eskiden, ihtiyarın öğrencisi iken kullandığı selam sözlerini anımsadı,

— Optime pater, dedi. Tutukluluğum süresince benden esingemediğiniz küçük büyük bütün yardımlar için size teşekkür ederim. Bunların nereden geldiklerini hemen anlamıştım. Bu ziyaret de ummadığım bir yardım oldu.

— Keşke daha önce anlasaydınız, dedi ihtiyar sevecen

bir çıkışma ile. Bana hep o berbere güvendiğinizden daha az güvendiniz...

— Güvensiz bir kişi oluşuma şaşıyor musunuz? diye karşılık verdi filozof.

Soğuktan uyuyan parmaklarını oğuşturuyordu. Odası üst kattaydı ama bu mevsimde çok rutubetliydi. Ocağa yakın bir iskemleye oturup ellerini ateşe uzattı. Usulcacık,

— **İgnis noster**, dedi. Bartholommé Campanus'den öğrenmiş olduğu bir simya formülüydü.

Chanoine'in yüzünden bir ürperti geçti. Sesini düzeltmeye çalışarak,

— Size yapılmak istenen yardımlardan benim payıma pek az bir şey düştü, dedi. Belki anımsarsınız, eskiden Monseigneur ile eski Cordelier başrahibi arasında büyük bir anlaşmazlık vardı. Ama sonunda bu iki ermiş kişi, karşılıklı olarak birbirlerinin değerini anladılar. Rahmetli Cordelier başrahibi, ölüm döşegindeyken sizi piskopos hazretlerine ısmarladı. Monseigneur adalete uygun olarak yargılanmanızı sağlayarak bu vasiyeti yerine getirdi.

— Bundan ötürü kendisine teşekkür ederim, dedi mahkûm.

Chanoine bu yanıtta biraz alay sezinledi,

— Unutmayınız ki Monseigneur kararı tek başına almadı. O hep hoşgöründen yana oldu.

Zenon acı bir sesle,

— Uygulama hep böyle değil midir? dedi. **Ecclesia abhorret a sanguine.**

— Bu kez isteyerek öyle davrandı. Ne yapalım ki tanrıtanımazlık ve dinsizlik açıkça işlenen suçlardandır ve siz de öyle olmasını istediniz. Kamu hukuku açısından, tanrıya şükür, size karşı hiçbir suçlama kanıtlanamadı, ama siz de benim kadar bilirsiniz ki halkın gözünde on tahmin bir kanı ile eşdeğerdedir, hatta yargıcıların çoğu için de böyledir. Adını bile anımsamak istemediğim o zavallı çocuğun sözleri daha baştan sizi zor duruma düşürdü...

— O hırsızlık malı mum ışıklarında yapılan hamam alemlerine katıldığımı sanmıyorsunuzdur herhalde.

— Kimse sanmadı, dedi ağır bir sesle chanoine. Unutmayınız bu başka tür suç ortaklıklarındandır.

— Bu bizim hristiyanların cinsellik konusundaki düzensizliği bu kadar önemsemeleri garip doğrusu, dedi düşünceli bir sesle Zenon. Katılık, yabanlık, barbarlık, adaletsizlik vardır, kimse aldırmaz, bunların karşısında öfkeye kapılmaz, tiksinti duymaz. Yarın ben alevler arasında çırpınırken gelip seyrime bakacaklar, kimse de, bu yaptığınız ayıptır, demeyecek.

Chanoine ellerinden birisini yüzüne kapadı.

— Kusuruma bakmayınız, efendim, dedi Zenon. Non decet. Şeyleri oldukları gibi göstermek gibi bir densizliğe bir daha düşmem.

Chanoine duyulur duyulmaz bir sesle,

— Belki de kurbanı olduğunuz serüveni bozan şey kötünün garip dayanışmasıdır. Her boydan ve biçimden pislik, belki de bilerek ve isteyerek günaha yönelmiş çocukça işler, yeni doğmuş masum bir bebeği öldürmek, nihayet hepsinin kötüsü, Pierre de Hamaere'nin yaptığı gibi, kendini öldürmek. İtiraf ederim ki bu karanlık iş bana başlangıçta kilise düşmanlarının büyüttükleri ya da belki düpedüz uydurdukları bir şey gibi görünmüştü. Ama bir hristiyan ya da bir keşiş ki kendini öldürür, o kötü bir hristiyan, kötü bir keşiştir ve hiç şüphe etmem ki bu onun tek cinayeti değildir... Sizin büyük bilginizin tüm bu işlere karışmış olması beni avutmuyor.

Filozof acı acı,

— O zavallı kızın kendi çocuğunu öldürmesi, insanların kurdukları bir tuzığa düşen yaban hayvanın, tuzaktan kurtulmak için, kısılan bacağı kemirmesi gibi bir şeydir. Pierre de Hamaere'ye gelince...

Birden sustu, bu adamda beğendiği tek şeyin, onun bilerek ve isteyerek kendi kendisini öldürmesi olduğunu farketmişti. Ölüme yargılı bir kişi olarak elinde dikkatle koruyabileceği bir şans ve bir giz daha vardı.

— Buraya birkaç zavallının davasını yeniden görmek için gelmiş değilsiniz herhalde. Bu değerli dakikaları daha iyi kullansak...

— Jean Myers'in hizmetçisi olan kadının da çok ziyanı dokundu size, dedi chanoine, bir ihtiyar inadı ile. Bu kötü kadının söylediklerine kimse kanmadı. Ama zehir kuşkusunu dillere düştü. Ben yalandan yana çıkmayı istemem ama bu utanmaz kadınla olan tüm ilişkileri inkâr etmek gerekirdi.

Zenon şakaya vurdu,

— Bütün ömrümce başıma gelmiş olan işlerin en belalıları demek iki gece bu hizmetçi kadınla yatmış olmamış, çok hoş doğrusu...

Bartholommé Campanus içini çekti; o kadar sevdiği bu adam, araya aşılmaz bir engel koymuş gibiydi. İş başka bir yaklaşımla ele almayı denedi:

— Başınıza gelenlerin vicdanıma ne kadar ağır geldiğini hiçbir zaman bilemeyeceksiniz. Neler yapmış olduğunuzdan söz etmiyorum, zaten pek azını biliyorum ve bunların masum şeyler olduklarına inanmak isterim, hem günah çıkartmalarından bilirim ki en kötülerini bile, sizinkiler gibi, erdemle bağdaşabilir. Ben, insan kafasında uyanan o kaçınılmaz başkaldırıdan söz ediyorum, ulaşılması mümkün en büyük olgunluğu kötü bir tutkuya dönüştüren ve sizin kafanıza tohumlarını belki de kendi elimle ekmiş olduğum başkaldırıdan. Dünya ne kadar değişti, ben edebiyat ve sanat konularını öğrenirken bilim ve ilkçağ yararlı şeylerdi. Sizin bir kenara attığınız kutsal kitabı size ilk olarak benim öğretmiş olduğumu düşünüyorum ve kendi kendime acaba iyi bir öğretmen değil miydim diye soruyorum...

— Üzülmeyiniz, optime pater, dedi Zenon. Sizi tedirgin eden başkaldırı bende idi ya da çağımızda belki.

Chanoine'in bakışlarına bir tedirginlik geldi:

— Rüzgârla giden arabalar ve uçan bombalarla ilgili desenlerinize yargıcılar güldüler ama bunlar bana Büyücü Simon'u anımsattılar. Gençliğinizin mekanik canavarı geldi aklıma, o zamanlar çok patırtı çıkarmıştı. Yazık oldu! Naibden size bilim yolunu açan güvenceyi de o gün almıştım...

— Başka yollardan gitseydim de belki yine aynı nok-

taya gelecektim. Bir insanın hangi yoldan nasıl bir yere varacağı konusunda, göçmen kuşlar üzerine bildiklerimizden çok daha az şey biliyoruz.

Bartholommé Campanus'ün gözlerinin önüne, rüya görüyormuş gibi, yirmi yaşındaki genç din adamı geliyordu. Cismini, hiç olmazsa ruhunu kurtarmak istediği oydu.

— O mekanik fanteziler, ne uğurlu ne de uğursuz, önem verilecek şeyler değil, dedi Zenon. Bunlar cam üfleyicilerinin buluşları gibi, salt bilimden çıkarılan şeylerdir ama kimi zaman onu harekete geçirir, hatta döllerler. *Non cogitat qui non experitur*. Benim en çok uğraşmış olduğum hekimlik sanatında bile simya ile ve ateşle ilgili buluşların rolü vardır. Ama itiraf ederim ki yüzyıllar boyunca, hiç şüphesiz, bu günkü hali ile kalacak olan insan soyunun delillerini şeylerin düzenini bozmaya, kudurganları gökyüzüne çıkmaya bırakmak iyi olmaz.

Zenon durdu, sonra Batholommé Campanus'ü iliklerine kadar donduran kuru bir gülüşle,

— Bana gelince, mahkemenin beni içine düşürdüğü şu halimle, ölümlülere ateşi bağışlamış olan Promete'ye lanet ediyorum.

Chanoine öfkeyle,

— Seksen yıl yaşadım, yargıcıların ne noktaya kadar gidebileceklerinden kuşku duymadım. Hieronymus van Palmaert, sizden sonsuz evrenlerinizin açıklanmasının istenmesinden pek keyiflendi ve Le Coq, bu çamur herif, hava atıp Guillaume de Nassau ile savaşa gönderelim diye alay etti.

— Alay etmekte haksız. Bu canavarlar bir gün gelip ortaya çıkacaklar. İnsan oğlu Louvre'u ya da katedralleri nasıl yaptı ise onu da yapacak. Gökyüzünden inecek Korkular Kralı, çekirgedeñ orduları ve bir anda binlerce insanı birden yokedecek olan, ölüm oyuncakları ile... Hey gidi canavar! Yeryüzünde, yeraltında ve suyun içinde işkence görmemiş kimse, bozulmadık, yıkılmadık hiçbir şey kalmayacak... Açıl, dipsiz kuyu ve henüz vakit varken çek dibi-ne, yok et bu zincirden boşanmış soyu...

Chanoine ürkü,

— Ne dediniz? dedi.

— Hiç bir şey. *Prophéties Grotesques* (Gülünç Kehanetler)imden birini okuyordum.

Bartholommé Campanus içini çekti. Bu sağlam kafa için bile bunalım pek büyük olmuştı. Yaklaşmakta olan ölüm saçmalatıyordu. Acılı bir tarzda başını salladı,

— İnsan denilen büyük varlığa olan inancınızı yitirmişsiniz. Önce tanrıdan şüphe etmekle başlanır...

Filozof tane tane konuştu,

— İnsan zamanı, zorunluluğu, talihi, saçmalığı ve sayının hep artan önceliğini karşısına alan bir girişimdir. İnsanlar insanı öldürecekler.

Uzun bir sessizliğe gömüldü. Bu tükenmişlik hali chanoine'a hayra alamet gibi geldi, o en çok kendisine fazlaca güvenen, hem korkuya hem de pişmanlığa karşı zırhlı bir kimseyle karşılaşmaktan korkuyordu. Sakınlı bir sesle sözü aldı,

— Piskoposa, Grand Oeuvre'ün sizin için, insan ruhunu olgunlaştırmaktan başka bir amacı olmadığını söylediniz, ben de inanmalı mıyım buna? Eğer öyle ise siz bize Monseigneur'ün ve benim sanmaya cesaret edemeyeceğimiz kadar yakınsınız demektir ve bu simyagerlerin, benim ancak uzaktan uzağa görebildiğim gizleri de kilisenin kendine inananlara gece gündüz bellettiği şeylere benzemektedir.

— Evet, dedi Zenon. On altı yüzyıldan beri.

Chanoine duraladı. Belki bu yanıtta biraz da alay vardı. Konuyu değiştirdi,

— Sevgili oğlum, dedi, benim buraya zamansız bir tartışma için geldiğimi sanır mısınız? Burada bulunmak için daha önemli nedenlerim var. Donseigneur'e göre sizdeki gerçek anlamda bir *hérésie* değil, onu çağımızda kiliseye karşı savaş açan iğrenç aşırıları yapıyorlar; sizde olan, tehlikesini yalnız bilginlerin fark edebilecekleri türden bir dinsizlik. Piskopos hazretleri buyuruyorlar ki bizim putatapanların en kötülerine kadar yayılmış olan amiyane kav-

ramlar düzeyindeki kutsal dogmalarımızı silip süpürdüğü için mahkûm edilmiş olan Prothéorie'leriniz, pokâlâ yeni bir Apologétique için de yararlı olabilir, yeter ki insan doğasındaki sezgilerin, bizim hristiyan gerçeklerinde de bulunduğunu gösterebilir. Siz de benim kadar bilirsiniz bütün iş yönetimdedir...

— Bu söylevin amacını anladım sanıyorum, dedi Zenon. Yarınki ayının yerine bir pişmanlık töreni konmak isteniyor.

— Fazla ümitlenmeyin, dedi sakınarak chanoine. Size verilecek olan şey özgürlük değil. Ama Monseigneur sizin, kendi seçeceği bir dinsel konağa kapatılmanızı sağlayabileceğini sanıyor; ilerideki tutumunuza bağlı olarak sizden karşılığında bazı şeyler isteyebilirler. Pekâlâ bilirsiniz ki ömür boyu hapse mahkûm olanların kapatıldıkları yerlerde, hemen her zaman çıkmanın bir yolu bulunur.

— Yardımınız epeyce geç kaldı, optime pater. Baştan beni suçlayanların çenelerini tutmalarını sağlamak daha iyi olurdu.

— Flandre savcısını pohpohlamış olmakla övünemeyiz, dedi chanoine.

Zengin Ligre'lere yapmış olduğu başvurunun boşa gitmiş olmasından acı duyuyordu.

— Bu türden bir adam, diye devam etti sözlerine, köpeğin avı üzerine atlaması gibi mahkûm eder insanı. Biz hukuk usulüne saygı gösterdik, buna karşılık bize bırakılmış olan yetkileri koruduk. Bir zamanlar din yoluna girmiş olmanız sizi kilisenin denetimi altına sokmuştur ama çağın kaba adliye mekanizmasına karşı da korumuştur. Ben doğrusu kızıp ağzınızdan onarılması olanaksız ağır bir itiraf çıkar diye çok korktum.

— Pek hoşunuza giderdi her halde bunu pişmanlık yoluyla yapsaydım.

— Bruges adliyesi ile ceza mahkemelerini birbirine karıştırmazsanız çok sevinirim, dedi chanoine sesinde belli bir sabırsızlıkla. Burada önemli olan o zavallı Cyprien ile suç ortaklarının ifadelerinin birbirini tutmaması, bulaşıkçı

karımın ifadelerini kendisini tımarhaneye kapatarak etkimiz bırakmamız, bir de bir İspanyol subayının katilini tedavi ettiğini söyleyen şom ağızlıların izlerini kaybettirmiş olmamızdır... Bizim yargı çevremiz yalnız tanrı ile ilgili davalarla sınırlıdır.

— Bir yaralıya yapılan yardımı da ağır suçlar arasına mı katıyorsunuz?

— Benim görüşüm değil, diye kaçamak bir yanıt verdi chanoine. Ama eğer benim görüşümü soruyorsanız insanın insana yaptığı her hizmet övgüye değer sayılmalıdır, ama sizin olayda bir isyan giriyor işin içine. Biz yine de bir kanıt elde edilemediğine şükredelim.

Zenon omuzlarını kaldırdı,

— Beni işkenceden kurtarmanız sayesinde. Size bunun için daha önce de teşekkür etmiştim.

— Clericus regulariter torqueri non potest per laycum, sözünün arkasına sinmişiz, dedi chanoine zafer kazanan bir adam gibi. Ama yine de unutmayınız ki bazı noktalardan, diyelim ahlak noktasından, ağır şüphe altındasınız ve novis survenientibus inditiis görünebilirsiniz. İsyân konusunda bile böyle. Düşününüz ki bu dünyanın güçleri sizin hoşunuza gidebilir ama unutmayınız ki kilisenin ve kurulu düzenin yararları başkaldıranların da hérésie sınıfındakilerle bir tutulmalarını gerektirir.

— Bunların hepsini anlıyorum, dedi mahkûm başını eğerek. Geçici olarak güven altında olacağım ama bu güven piskoposun iki dudağı arasında kalacaktır, ayrıca onun elindeki yetkiler de her zaman sınırlanabilir, ya da bir fikir değişikliği olabilir. Altı ay sonra bakarsınız bugün ateşe ne kadar yakınsam yine o kadar yakın olurum.

— Siz zaten bu korkuyu bütün ömrünüzce taşımadınız mı?

— Sizin bana ilk edebiyat ve bilim dersleri verdiğiniz dönemde Bruges'de, haklı haksız her ne ise, bir adam yakmışlardı, bizim uşaklardan birisi adama yapılan işkenceyi bana anlatmıştı. Daha çok seyirci toplamak için adamı direğe uzun bir zincirle bağlamışlar, adam alevler içerisinde

koşup yine yüzükoyun alevlerin içine kapaklanıyormuş. Her zaman söylerim kendi kendime bu korkunç durum tam değil de tama yakın serbest bir adamın durumuna benzer.

— Biz hepimiz aynı durumda değil miyiz? Benim ömrüm rahat geçti hatta günahsız da diyebilirim ama baskıyı tanımadan seksen yıl yaşanamaz.

— Rahat, evet, dedi filozof. Günahsız, hayır.

Konuşma hep eski öğretmen, öğrenci tartışmalarındaki hırçınlığa sürükleniyordu. Chanoine hepsine katlanmaya karar verdi ve içinden en kandırıcı sözleri bulmak için dua etti.

Zenon dümdüz bir sesle,

— İterum peccavi, dedi. Ama şaşırmayınız babacığım, sizin iyiliğiniz bir tuzak gibi görünebilir. Piskopos hazretleri bana pek öyle yufka yürekli bir kişi olarak görünmedi.

Chanoine gözyaşlarını içine akıtarak,

— Piskopos sizi sizden nefret eden Le Coq'dan daha fazla sevmiyor. Bir tek ben...

Durdu, sonra daha kuru bir sesle devam etti,

— Ama ikisi arasında oynanan partide sizin bir piyon olmanızın ötesinde, Monseigneur'de de, her insan gibi bir övünçlilik yok değildir ve başkalarının da aklını çelebilecek bir dinsizi tanrı yoluna döndürmekten kıvanç duyar. Yarınki tören kilise için sizin yakılmanızdan daha etkili bir başarı olabilir.

— Piskopos hristiyan doğrularının bende pek şüpheli bir savunucu bulacağını anlamış olmalıdır.

— Yanıldığınız nokta da budur. Bir adamı sözünden döndüren nedenler çabuk unutulur, ama yazılar kalır. Daha şimdiden, dostlarınızdan bazıları, sizin Saint-Cosme'daki şüpheli çalışmalarınızı, yaptıklarından pişman olan ve artık kendini iyilikler yapmaya adanmış ve bunun için adını bile değiştiren bir hristiyanın kendi kendisini cezalandırması yolunda yorumluyorlar. Tanrı beni bağışlasın, diye ekledi hafif bir gülümseme ile, içinde doğduğu saraya yoksul giysileri ile dönüp gelen ermiş Alexis'yi örnek göstermediğim için.

— Ermiş Alexis'yi sofu karısı her an tanıyabilirdi, diye alay etti Zenon. Benim ruhsal gücüm bu kadarını kaldırmaz.

Patavatsızlığın bu kadarına şaşırın Bartholommé Campanus kaşlarını çatı. Zenon bu yaşlı yüzde öyle bir acı gördü ki yüreği ezildi, sesi yumuşadı,

— Ölümüm yakın görünüyor, belki birkaç saatim daha var in summa serenitate geçirecek... Buna gücüm yeter diyelim, diye devam etti chanoine'a çılgınca gelen dostça bir sallanma ile, ama Innsbruck sokaklarında Petrone okuyarak dolaşan birisiyle konuşur gibi. Ama beni kışkırtıyorsunuz babacığım: kendimi okurlarıma, bütün içtenliğimle, buğday tarlasında İsa'nın sonsuzluğuna sahip olduğu için sırttan köylünün matrak bir güldürmece konusu olduğunu ama bu herfin hiç şüphesiz kötü bir simyager olacağını, ya da kilise törenlerinin, kutsamalarının hekimin ilaçları kadar, hatta kimi zaman daha fazla yararlı olduğunu anlatırken görüyorum.

Chanoine'in sevindiğini görüp acele ekledi,

— İnandığımı söylemiyorum size, basit bir hayır bana artık bir yanıt gibi görünmüyor, bu benim basit bir evet demeye hazır olduğum anlamına gelmez. Şeylerin ulaşılmaz ilkesini insan örneğine göre biçilmiş bir kişinin içine kapatmak da bana bir küfür gibi geliyor ama yine de yarın duman olacak olan bu gövdenin içinde, kendime karşın, bilmem hangi bir tanrının varlığını duyuyorum. Size hayır demeye beni bu tanrının zorladığını söylemeli miyim? Yığınlara zorla kabul ettirilen her doktrin insan budalalığına ödünler verir: yarın, olur a, Muhammed'in ya da İsa'nın yerini Sokrat alsa yine aynı şey olacaktır

Üzerine bir yorgunluk çökmüş gibi alnını oğusturdu,

— Ama, bu böyle olduğuna göre neden bedensel kurtuluşu ve zevki yadsıyoruz? Sanki daha yüzyıllar öncesinden hep bunları düşünür dururmuşum gibi geliyor.

Chanoine, hemen hemen sevecen bir dille,

— Bırakın size yol göstereyim, dedi. Yarın yapacağınız yadsımanın içindeki ikiyüzlülüğün miktarını belirleyecek yargıcı bir tek tanrı olacaktır. O yargıcı sizin kendinizde

değildir: sizin yalan dediğiniz şey belki de, sizin bilginizin dışında ifadesini bulan belli bir inancın dile getirilmesidir. Doğrunun, kendisine karşı artık bir engel çıkarmayacak olan bir ruha işlemek için kendi gizleri vardır.

Filozof sükûnetle yanıt verdi :

— Bir o kadar da düzenbazlık deyiniz. Hayır, benim sayın babacığım, yaşamak için yalana başvurduğum oldu ama yalan söylemekte artık eskisi kadar becerikli değilim. Sizinle bizim aramızda, Hieronymus van Palmaert'in düşünceleri ile piskoposun ve sizin düşünceleriniz arasında ve benim düşüncelerim ile başkalarının düşünceleri arasında yer yer benzeşmeler, çoğu zaman bağdaşmalar bulunabilir ama, sürekli uygunluk asla. Bir ortak düzeydeki eğriler gibi: insan müdrikesi dediğimiz bu ortak düzey üzerindeki eğriler de birbirlerinden uzaklaşır, yaklaşır yine uzaklaşırlar, kimi zaman yörüngeleri kesişir ya da tersine yörüngelerin bir yerinde birbirlerine karışırlar, ama kimse bilmez, ufkumuzun ötesinde kalan bir noktada birbirlerine kavuşup kavuşmadıklarını. Bu eğrilere paralel demek yanlıştır.

Chanoine ürkmüş gibi,

— Biz diye çoğul kullanıyorsunuz, dedi. Oysa siz tek başınızasınız.

— Doğru, iyi ki elimde bir ad listesi yok. Her birimiz kendimizin tek ustası ve tek cömeziyiz. Deney her seferinde yoktan yola çıkar.

— Rahmetli Cordelier'ler başrahibi, ki örnek bir hıristiyan ve bir din adamıydı, sizin yaşamak için nasıl bir başkaldırı batağını seçmiş olduğunuzu bilemedi, dedi chanoine işi biraz da şakaya vurarak. Kim bilir ne kadar çok yalan söylediniz ona.

— Yanılıyorsunuz, dedi Zenon, kendisini kurtarmaya çalışan adama düşmanca denilebilecek bir bakışla bakarak. Biz onunla karşıtlıkların ötesine geçmiştik.

Konuşmanın bittiğini belirtecek olan sanki kendisiymiş gibi kalktı. İhtiyarın üzüntüsü öfkeye dönüştü.

— Sizin bu inadınız dindışı bir inançtır, dedi, kendinizi

bu mancin kurbanı sayıyorsunuz. Piskoposun bu işten elini çekmesini ister gibi bir haliniz var...

İhtiyar koltuk değneği olarak kullandığı iki bastonu almak içi koltuğu gürültü ile çekerek eğildi. Zenon davranıp değnekleri aldı ve chanoine'a verdi. İhtiyar güç bela kalkıp doğruldu. Koridorda kulağını dikmiş bekleyen zindancı Hermann Mohr, ayak seslerini ve koltuğun çıkardığı gürültüyü duyunca koşup anahtarı kapı kilidine soktu. Görüşme bitti sanmıştı ama Bartholommé Campanus seslenip beklemesini söyledi. Aralanmış olan kapı yeniden kapandı.

— Görevimi iyi yapamadım, dedi ihtiyar rahip. Dayanıklılığınız beni korkutuyor, çünkü bu ruhunuza karşı toptan bir duyarsızlığa eşittir. Belki farkındasınız belki değil, ama siz doğru yola girme töreninden önce işiteceğiniz azardan korkuyor, ölümü onun için seçiyorsunuz.

— Monseigneur'ün Latince söylevine mum ışıkları arasında verilecek Latince yanıt, dedi acı bir alayla Zenon. Doğrusu, bir çeyrek saatlik zor bir zaman parçası...

Üzüntüsü her halinden belli olan ihtiyar,

— Ölüm de öyle, dedi.

— Huzurunuzda açıkça belirtmek isterim ki aklın ya da cinnetin bir kertesinden sonra yakılan ben olmuşum ya da bir başkası, artık önemi kalmıyor, ha bugün ölmüşüm ha iki yüz yıl sonra, o da önemli değil. İşkencenin karşısına yüce duygularla çıkıyorum gibi bir övünme de benden uzaktır: Az sonra göreceğiz filozofların *anima stans et non cadens* diye tanımladıkları şeyin bende de olup olmadığını. Ama belki de ölmekte olan bir adamın ne kerteye kadar dayanabileceğine fazlaca önem veriliyor.

İhtiyar rahip acı içinde,

— Buraya gelişim sizi daha da sertleştirdi, dedi, ben yine de yanınızdan ayrılmazdan önce sizin için hazırladığımı ve sizin belki de farketmemiş olduğunuz, yararınıza olan bir şeyi belirtmek isterim. Sizin bir kez de Innsbruck' de tutuklanacağınızı haber alıp apar topar kaçmış olduğunuzu da biliyoruz. Sizi o belalı fugitivus durumuna düşürecek olan ve kilise ile bağdaşmanızı olanaksız kılmasa

bile çok güçleştirecek olan bu olayı açığa vurmamak. Onun için boş yere başeğmiş olmaktan korkmanız için bir neden yok... Düşünmek için önünüzde bütün bir gece var...

Filozof üzgün ve dalgın bir halde,

— Bu da gösteriyor ki bütün ömrümce, sandığımdan çok daha yakından izlenmişim.

Zindancının yeniden açmış olduğu kapıya yönelmişlerdi. Chanoine yüzünü mahkûmun yüzüne yaklaştırdı.

— Bedensel acı açısından size çekinecek bir şey olmadığını söyleyebilirim. Monseigneur ile birlikte gerekli tüm önlemleri aldık.

— Size şükranlarımı sunarım, dedi Zenon. Kendisinin de Florian ile o genç çömez için aynı önlemleri aldığını anımsayıp yüreği acı ile dolmuştu.

İhtiyar adamı ağır bir yorgunluk almıştı pençesine. Aklından tutukluyu kaçırtmak geçti; olacak şey değildi; düşünmek bile saçmaydı. Zenon'u kutsamayı düşündü, hoş karşılanmayacağından çekindi, yine aynı nedenle öpmekten de vazgeçti. Buna karşılık Zenon eski üstadının eline davrandı. Ama kendini tuttu, içinde bir kulluk anlamı taşımasından çekindi. İhtiyarın onun için yapmak istediği şey onu ona sevdirememişti.

Hava kötü olduğundan chanoine kapalı sedye ile gelmişti; ıslanmış olan hamallar dışarıda bekliyorlardı. Hermann Mohr, Zenon'u ziyaretçi gitmeden önce yukarıdaki hücrelerine çıkardı. Bartholommé Campanus, zindancı ile giden eski öğrencisinin peşinden baktı. Kapıcı bir sürü kapıyı açıp kapatarak ihtiyarı sedyeye kadar getirip bindirdi ve meşin perdeleri kapattı. Bartholommé Campanus başı yastığa dayalı, can çekişenlerin başuçlarında okunan duaları okuyordu, ama sözler ağzından makine gibi dökülüyor, düşüncesi başka yerlerde geziyordu. Yol büyük alandan geçiyordu, Zenon ertesi gün burada yakılacaktı, eğer gece tutuklunun aklını başına getirmezse ama Bartholommé Campanus pek sanmıyordu, eski öğrencisinin nasıl

şeytanca bir gurura sahip olduğunu bilmez değildi. Geçen ay sözümona melekler, kent dışında, Sainte-Croix kapısının orada işkenceye konulmuşlardı, etsel günah o kadar iğrenç sayılıyordu ki cezası bile gözden uzak bir yerde veriliyordu. Ama inançlı bir dinsiz ve tanrısızın, tersine, herkese ibret olacak şekilde yakılması gerekirdi. Chanoine'in kafasından bunlar geçiyordu. Eskilerin bilgeliğinden doğmuş olan bu düzenlemeler ihtiyara, ömründe ilk kez olarak, tartışma kaldırır bir şey olarak göründü.

Karnavalın son gününden bir gün önceydi. Yollarda sevinç içinde dolaşan insanlar vardı, her zamanki abuk sabuk şeyleri yapıyor ve konuşuyorlardı. Chanoine bir işkence duyurusunun ayaktakımını nasıl coşturacağını biliyordu. İki kez, eğlence olsun diye sedyeyi durdurdular, perdeleri açıp baktılar, içeride korkutup dalga geçebilecekleri bir kadın bulmayı umuyorlardı, bulamayınca da canları sıkılıyordu. Bunlardan birisi, yüzüne ahlak bir sarhoş maskesi takmış olanı Bartholommé Campanus'e densiz şeyler söyledi, ikincisi kara sarı suratını gösterip kayboldu. Onun da arkasında domuz kafalı birisi ıslık çalıyordu.

İhtiyarı kapıda, yeğen edinmiş olduğu Wiwine karşıladı. Rahip Cleenwerck'in ölümünden sonra kâhya kadın olarak tutmuştu bunu, her akşam, sıcak evlerinin küçük, kubbeli geçidinde, özel bir gözetleme deliğinden amcanın gelişini gözlerdi. Teyzesi Godeliève gibi bu da yağlanmış ve büsbütün aptallaşmıştı; bir zamanlar onun da düşleri ve düşkırıklıkları olmuştu; epeyce yaşını başını aldıktan sonradır ki ancak yeğenlerinden Nicolas Clenwerck adında birisiyle nişanlanmışlardı; adam Caestre dolaylarından bir küçük senyördü, epeyce malı ve Flandre'da tümgeneralik gibi dolgun bir işi vardı; ne yazık ki bu yağlı kuyruk, düğünden az önce, buzların çözülme döneminde Dickebusch gölünü geçeyim derken boğulmuştu. Wiwine bu olaydan sonra bir daha kafasını toparlayamadı, ama eskiden teyzesi nasıl idiyse o da iyi bir ev kadını ve iyi bir aşçı kadın olmuştu; şaraplı ve şekerli yemeklerde kimse eline su dökmeydi. Chanoine, Zenon için dua etsin diye çok zorladı;

Zenon'u anımsamıyordu, ama zavallı bir tutukluya arada bir sepet götürmeye razı olmuştu.

Chanoine o akşam yemek yemedi, yeğeninin pişirdiği sığır kızartması olduğu gibi kaldı. Doğru yukarı çıkıp yat-tı. Soğuktan titriyordu. Kadın tepeleme kızgın külle dolu bir yatak tandırı koşturdu. İşlemeli kuş tüyü yatağında uzun süre uyku tutmadı.

ZENON'UN SONU

Hücrenin kapısı büyük bir şangırtı ile kapandı; Zenon, arkalıksız tahta iskemleyi çekip masanın başına oturdu. Düşünceliydi. Dışarısı henüz gündüzdü, simya alegorilerinin karanlık hapisanesi bu kez aydınlık bir hapisaneydi. Penceredeki sık demir parmaklıklar ağının arasından, karla kaplı avludan doğru kurşun rengi bir aklık yükseliyordu. Gilles Rombaut nöbeti gece gardiyanına bırakmadan önce, her zaman olduğu gibi, mahpusun yemek tepsi-sini masaya bırakmıştı; bu akşam yemek her zamankinden daha iyiydi. Zenon tepsiyi itti: Bu yiyecekleri artık kullan-mayacağı kilüse ve kana dönüştürmek saçma hatta ayıp bir şeydi. Yalnız, dalgınlıkla teneke kupaya biraz bira koyup, ağzında acılığını duyarak içti.

Chanoine'la yaptığı konuşma, sabahki karardan beri, kendisi için bir ölüm formalitesi olan şeye son vermişti. Artık durduğunu sandığı kader sarkacı yeniden sallan-maya başlamıştı. Geri çevirmiş olduğu öneri, daha bir kaç saat için geçerliydi: Bu işi, sonunda ağızdan çıkacak bir evet ile bitirebilecek bir Zenon, belki vicdanının bir köşe-sinden belirecek ve önündeki gece bu ödle, bu yabancı kimseye kendi kendisi üzerinde bir üstünlük sağlayacaktı. Binde bir bir ümit bile yeterdi: O kadar kısa ve kendisi için

o kadar kaçınılmaz olan gelecek, bundan, her şeye karşın, aslında yaşamın kendisi olan bir öge kazanıyordu ve ölüm böylece, hastalarının başucunda her zaman farketmiş olduğu garip bir buluşturma ile, elinde bir tür yanıltıcı bir gerçekdışılık tutuyordu. Her şey çalkalanıyordu, hiçbir şey durulmuyordu: son nefese kadar da çalkanacaktı. Ama o kararını vermişti: Özverinin ve cesaretin yüce belirtilerini, kendisini dıştan etkilere, hatta kendi kendisini duymasına karşı bütünüyle kapatan bir olmaz'ın küt ve kaba formundan daha az tanıyordu. Kendi sonuna yerleşmiş olarak daha şimdiden Zenon in aeternum idi.

Öte yandan ölüm kararının arkasına sinmiş olarak bir başka karar daha vardı, daha gizli, chanoine'in gözünden ustalıklı kaçırılmış olduğu, kendini kendi elleriyle öldürme kararı. Ama bu noktada da ona yine o sonsuz ve yipratici, tüketici karar verme özgürlüğü kalıyordu: Bu kararı kendi eliyle uygulayabilir ya da reddedebilirdi, her şeye son verecek olan eylemi yapmak ya da tersine, can suyu kaydattığı ocağın ateşi ile cüppesi tutuşan dikkatsiz simyagerin yanıp kül olmasından pek de farklı olmayan şekilde, morsignea bir ölümü kabul etmek. Bu, darağacına diri ya da ölü olarak çıkma sarkacı artık ölümle bir tür yaşam arasında gidip gelmiyordu, inancından dönmeyi kabul veya ret konusunda olduğu gibi, şimdi yalnızca ölümün nasıl, nereden ve ne zaman geleceğiydi söz konusu olan. Karar kendisinindi, ister büyük alanda, kalabalığın bağırtiları arasında ölüp gitmek, ya da şu kara duvarlar arasında sessiz sadasız. Yine kendi elindeydi, ister hemen şimdi, ister birkaç saat sonra, hatta isterse bir On Sekiz Şubat 1569 günü sabahında güneşin doğuşunda hazır bulunabilirdi. Dirsekleri dizlerinin üzerinde, kimıldamadan, hatta belki rahat, dosdoğru önüne, boşluğa bakıyordu. Bir kasırganın ortasında, birden her şey duruvermiş gibi, zaman ve ruh, oldukları yerde kimıldamadan duruyordu.

Notre-Dame'in çanları çalmaya başladı: vuruşları saydı. Birdenbire bir dönüşüm oldu: Bir çember gibi döne döne esen bir rüzgâra benzeyen ölüm sıkıntısı sessizliği alıp

götürdü. Bir kasırganın içerisinde, otuz yedi yıl öncesinin Astorga'sında görmüş olduğu otodafe'den, daha dün Florian'a yapılan işkenceden, şehirler arası bir kavşakta adliyenin o çirkin artıkları ile olan o beklenmedik rastlaşmadan koparılmış kırıntılar döneniyordu. Olacak olanın haberi, her duyuya kendi korku payını dağıtarak bir anda bedensel müdrikesine ulaşmıştı; yarın pazar alanında olazakları gördü, duydu, dokundu, işitti. Sakınlı bir tutumla zihinsel ruhtan uzak tutulmuş olan etsel ruh, birdenbire öğreniyordu, Zenon'un kendisinden saklamış olduğu şeyi. İçinde, bir ip kopar gibi bir şey koptu; ağzı kurudu; elinin sırtındaki ve bileğindeki tüyler dimdik oldu; dişleri birbirine çarpıyordu. Bu, ömründe ilk olarak başına gelen şey, bütün öbürlerinin hepsinden çok korku veriyordu. İki eliyle çenelerini sıkarak, çarpıntısını dindirmek için uzun ve derin soluklar alarak, bir tür bedensel isyan olan bu ayaklanmayı bastırdı. Daha da fazlası: Elini çabuk tutmıyordu, ağırlarını kendi eliyle dindirmeden önce beden ve bilinç bozulabilir, yapacağını yapmasına engel olabiliirdi. Berraklığına yeniden kavuşmuş olan zihnine, akılcı çıkışı engelleyebilecek olan, önceden kestirilmesi olanaksız tuzaklar doluyordu. Kendi durumuna şimdi, başarı olanağını hesaplayan ve elini neştere uzatan bir cerrah gibi bakıyordu.

Saat dörtte; yemeğini getirmişler, mumu yanık bırakmak inceliğini göstermişlerdi. Hücreye döndükten sonra kapısını kilitleyen anahtar demeti, ışıklar söndürüldükten sonra yeniden ortaya çıkacak, sonra sabaha kadar görünmeyecekti. Önünde işini bitirmek için iki uzun ara var demekti. Ama bu gece öbürlerinden başkaydı: Piskopostan ya da chanoine'dan beklenmedik bir haber gelebilir, kapıyı açmaları gerekebilirdi; kimi zaman mahkûmun yanına acımasız bir acıma ile ya bir papaz ya da İyi Ölüm Kardeşleri'nden birini gönderip kendileriyle birlikte dua etmeye zorluyorlardı. Bu arada belki yapmayı kurduğu şeyi de sezmiş olabilirlerdi; gelip ellerini bağlayabilirlerdi. Kulaklarını dikip dinledi, bir kapı gıcirtısı, bir ayak sesi; her

şey dingindi, ama zaman çok değerliydi, eskidenki kaçışlarından hiçbirinde olmadığı kadar değerli.

Titrek bir elle, masanın üzerinde duran yazı kutusunun kapağını açtı. Yapışık gibi duran iki çok ince tahtanın arasında, ustaca gizlemiş olduğu hazinesi duruyordu: Eğilip bükülebilen incecik bir kesici ağız, uzunluğu iki parmak var yok. Önce üstlüğünün astarına saklamıştı, yazı kutusu, yargıcılar tarafından inceden inceye arandıktan sonra kendisine geri verilince bu sefer kesiciyi bunun içine gizlemişti. Günde belki yirmi kez bakıyordu, acaba yerinde mi diye. Saint-Cosme'da tutuklandığı gün, sonra Pierre de Hamaere'nin ölümünden ve bir de Catherine'in zehir öyküsünden sonra üstünde ve hücrede sıkı aramalar yapmışlar, şüpheli şişeler, haplar var mı diye bakmışlardı, bunlar değerli ama bozulabilir, kırılabilir nesnelerdi, üzerinde ve çıplak bir hücrede uzun süre saklayamazdı, ele geçer, ölüm tasarısı suya düşebilirdi. Bu noktada tek yargılayıcılar olan ani ölümlerden birisine uğramak ayrıcalığını yitiriyordu, ama şu iyi bilenmiş ustura ağzı, hiç olmazsa, kimi zaman etkisiz olan, çamaşırlarını yırtıp düğüm yapmak ya da kırık bir kap parçası kullanmak zahmetinden kurtarıyordu.

Korku içinden geçmek bağırsaklarını bozmuştu. Odanın bir köşesinde duran lazımlığa gidip içini boşalttı. Pişmiş ve insan karnından geçtikten sonra dışarı atılmış olan maddelerin kokusu bir an burun deliklerini doldurdu, bir kez daha anımsadı çürüme ile yaşama arasındaki içsel bağlantıyı, uçkurları titremeyen bir elle bağlandılar. Güğüm buz gibi bir su ile doluydu; dilinin üzerinde bir damlacık bırakarak yüzünü hafifçe ıslattı. Aqua permanens: Bu onun son suyu oluyordu. Dört adım atıp, üzerinde altmış gece uyuduğu ya da zihninden baş döndürücü bir hızla geçen düşünceler arasında uyuyamadığı yatağa ulaştı. Yolculuklar spirali onu Bruges'e atmıştı; Bruges işte şu hapisane hücresi ve spiral işte şu dar dikdörtgen üzerinde son buluyor. Bir mırıltı, arkasında, başkalarından daha aşağılık, daha geçersiz bir geçmişin yıkıntıları arasından

gelen bir ses, gölgelerin doldurduğu kemerli bir manastır avlusunda Kastilya ağız ile Latince bir şeyler söyleyen Fray Juan'ın sesi: **Eamus ad dormiendum, cor meum.** Ama uyumak söz konusu değildi. Kendini ruhen ve cismen hiç bu kadar çevik hissetmemişti: Hareketlerindeki ölçü ve hız ile önemli bir ameliyata hazırlanan bir cerrahtı. Kaba dokunmuş, keçe gibi kalın yün yatak örtüsünü kaldırdı, yatağın yanına, yere yaydı, kanı emsin ve tutsun diye; bununla da yetinmedi, gecelik entarisini alıp halat gibi büktü, uzunluğuna kapının altına yerleştirdi. Zemin hafif kapıya doğru eğikti, kan akıp kapının altından dışarı sızabilir, bu arada Hermann Mohr başını kaldırıp taş karolar üzerindeki kara birikintiyi görebilirdi. Sessizce pabuçlarını çıkardı. İhtiyatın bu derecesi zorunlu değildi, ama sessizlik bir koruyucuya benziyordu.

Yatağa yattı, başını katı yastığa koydu. Bir geriye gidiş yaptı, chanoine Campanus'e doğru, bu son, adamcağızı dehşete düşürecekti, hem de ne, kahramanların böyle öldükleri Eski'leri kendisine ilk olarak okutan o olmamış mıydı, ama kaderin bu cilvesi zihninden şöyle bir geçti, amacından saptırmadı. Çabucak, o cerrah-berber eluzluğu ile, dizlerini hafifçe kaldırarak ikiye katlandı, sol ayağının dış yüzünden aşık kemiği yanındaki toplardamarı kesti, kan alma işlemlerinde en çok uygulanan yol buydu. Sonra çabucak doğruldu, yastığa dayanarak ve her zaman görülebilen baygınlıktan önce davranabilmek için, bileğinin iç yüzünden atardamarı kesti. Derinin kesilmesinden ileri gelen kısa ve düzeysel acıyı ancak duydu. Çesmeler fışkırdı; sıvı, her zaman yaptığı gibi, içine kapatıldığı karanlık labirentten kurtulmuş kendini dışarı atıyordu sanki. Zenon, akışı kolaylaştırmak için sol kolunu yataktan aşağı sarkıttı. Zafer henüz tam olarak kazanılmış değildi; her an birisi içeri girebilir ve yarın kendisini kanlar içerisinde darağacına sürüklenir bulabilirdi. Ama geçen her dakika bir zaferdi. Yatak örtüsüne bir göz attı, şimdiden kanla kararmıştı. Şimdi anlıyordu ki, kabaca bu sıvıyı ruh sayan düşünce bir yerde doğru çıkıyordu, işte gözlerinin

önünde ruh ve kan birlikte çıkıp gidiyorlardı. Bu eski zaman yanılgılarında doğru bir yan vardı. Gülümseme yerine geçen bir düşünce, tam fırsattı işte yüreğin kasılıp gevşemesi üzerine eski deneylerini bütünlemek için. Ama bundan sonra kazanılmış bilgiler, eskiden karşılaşmış olaylardan ve kişilerden öteye geçmiyordu; daha birkaç saniye incelen kişilik bağına sarılıyordu ama boşalan kişilik artık varlıktan ayrılmıyordu. Büyük bir çaba harcayarak doğruldu, gerektiği için değil, şimdilik bunu yapacak güçte olduğunu kendi kendine kanıtlamak için. Çoğu zaman yapardı böyle şeyleri, kapıyı bir daha açmak gibi, yalnızca o kapıyı arkasından bir daha hiç açılmamak üzere kapatmamış olduğunu doğrulamak için, ya da az önce ayrılmış olduğu bir kişiye dönüp bakmak gibi, bu da bir yola çıkışın erekliliğini (finalité) yadsımak, böylece kendi kendisine kısa insan özgürlüğünü tanıtlamak için. Bu kez artık dönüş yoktu.

Yüreği hızlanmıştı; tüm gövdesinde şiddetli ve düzensiz bir çalışma almış başını gidiyordu, karışıklıkların hüküm sürdüğü ama dövüşenlerin henüz silahlarını bırakmadıkları bir ülke gibi; iyi kullanmış olduğu bu gövdeye karşı bir çeşit acıma duygusu içindeydi. Oysa daha yirmi yıl yaşayabilirdi şu şimdi yıktığı gövde ve açıklayamıyordu ona böyle yapmakla onu kötülüklerin, belaların beterinden korumuş olduğunu. Susamıştı ama bu susuzluğu giderme olanağı yoktu. Nasıl bu odaya döndüğünden beri, üç çeyrek saat, birbirini yıldırım hızıyla kovalayan, çözümlenmesi hemen hemen olanaksız, sonsuz düşünceler, duygular ve devinimlerle dolu olarak geçtiyse yatağı masadan ayıran birkaç dirseklik ara da küreler arası oranda büyümüştü: Teneke maşrapa bir başka evrenin dibinde yüzüyordu. Ama bu susuzluk az sonra kesilecekti. Savaş alanının kenarında su diye inleyen bir yaralının ölümüydü bu. Aşık kemiği yanındaki damardan artık kan akmıyor, damar kanı kesik kesik tükürüyordu; korkunç bir ağırlık kaldırıyormuş gibi, büyük bir zahmetle ayağını yerinden oynatıp yatağın kenarından sarkıtabildi. Ustura ağzını hâlâ

kesik bileğinin üstüne bastırmakta olan sağ eli kesilmişti ama artık acısını duymuyordu. Parmakları göğsünde dolaşıyor sanki göğsünün düğmelerini çözmek istiyordu; bu yararsız harekete son vermek istedi ama aslında bu büzüşmeler ve sıkıntılar iyi belirtilerdi. Bir bulantıdan önce gelen titremeyi andıran buz gibi bir ürperti dolaştı tüm gövdeyi: Bu da iyiydi. Kulaklarına içten çarpan çan, gökgürültüsü ve yuvalarına dönmekte olan kuşların cıgıkları arasından dışarıdan bir ses, açık seçik bir damlama sesi duydu: Yatak örtüsü doymuştu, taşların üzerine akan kanı tutamıyordu. Kırmızı birikintinin kapıya, oradan ince çamaşır engelini aşip eşiğin öbür yanına kadar geçene kadar kaç dakika gerekeceğini hesaplamak istedi. Ama artık önemi yoktu: Kurtulmuştu. Hatta bir terslik olsa da Hermann Mohr kolay kolay açılmayan o ağır kilitli kapıyı açsa bile, şaşkınlık, korku, sonra koridorlarda, merdivenlerde koşmak, yardım istemek, bulmak... uzun iş, o zamana kadar... yarın bir kadavradan başka bir şey değildi yakılacak olan.

Kaçmakta olan yaşamın muazzam uğultusu devam ediyordu: Eyüp'deki çeşme, Languedoc'daki Vacluse'de yerden çıkan bir kaynağın beslediği derenin akışı, Oster-sund ile Frösö arasındaki çağlayan bir gözlerinin önünden geçti, adlarını anımsama gerekmesi duymadan. Sonra bütün bu gürültü arasında bir hırıltı... büyük ve sesli sesli soluyordu, göğsü doldurmayan yüzeysel, uydurma solumalar; artık tam tamına kendisi olmayan birisi, biraz alargada, sol yanına yatmış, bu cançekişme çırpınışlarına ilgisiz gözlerle bakıyor. Bitiş çizgisine varan koşucu da böyle soluk alırdı. Gece inmişti, bilmiyordu kendisine mi inmişti, yoksa odaya mı: Her şey geceydi. Gece de kımıldıyordu: Karanlıklar aralanıyorlar, öbürlerine yer açıyorlardı, kuyu, bir kuyu daha, kat kat karanlıklar. Ama bu, gözle görülenden başka bir kara, içinde renkler titreyiyor, kendi yokluklarından çıkan renkler: Kara, önce mora çalan bir yeşile sonra duru bir beyaza dönüyor; uçuk beyaz kırmızıya ama yine de baştaki gibi kara; hepsi yıldızların ışıkları ya da kuzey fecri gibi, ama yine de karanlık ge-

cenin içerisinde. Sonsuzluk kadar uzun süren bir an, lâl rengi bakire çırpındı içinde, belki de dışında, kendisinin, sonra deniz üzerinde kanadı. Kutup bölgelerinin yaz güneşi gibi, parlak küre duraklar gibi oldu, hemen nadir'e doğru bir derece inecek gibi, sonra belli belirsiz bir sıçrama ile yeniden Zenith'e doğru yükseldi ve en sonunda, gözleri kör edecek kadar parlak ama aynı zamanda gece olan bir gündüzün içinde eridi.

Artık göremiyordu ama dışarının seslerini hâlâ duyabiliyordu. Eskiden Saint-Cosme'da olduğu gibi, koridor boyunca koşuşmalar oldu: Gece bekçisi yerde karaya çalan bir leke görmüştü. Can çekişmekte olan adamı bir an için bir korku sardı, birkaç saat daha yaşamaya ve ölmeye zorlayabilirlerdi. Ama bunalım sona erdi: Artık özgürdü; yanına gelmekte olan adam ancak bir dost olabilirdi. Doğrulamak için davrandı, ya da davrandım sandı, bilmiyordu artık, onun imdadına mı koşuyorlardı yoksa kendisi mi imdada koşuyordu. Kilide giren ve dönen anahtarın, itilen kapı kanadının sesi artık onun için açılan kapının kulağın kapamayacağı kadar tiz olan sesinden başka bir şey değildi. Ve Zenon'un vardığı son nokta kadar uzak.

YAZARIN NOTU

Okuduğumuz bu romanın çıkış noktası **D'après Dürer** adında elli sayfalık bir uzun öyküdür; başka iki öykü ile birlikte, ki onlar da tarihsel planda geçmektedirler, 1934'de **La Mort conduit l'Attelage** adı altında, Grasset yayınevi tarafından yayımlandı. Bir cilt içinde toplanan ama sonradan konulan adları yüzünden (D'après Dürer, D'après Greco, D'après Rembrand) birbirleriyle kesişen bu üç öykü aslında 1921-1925 yılları arasında, benim on sekiz yaşım-la yirmi iki yaşım arasında düşünülmüş ve hatta bir bölümü, hızlı bir çalışma ile kâğıda geçirilmiş büyük bir romanın birbirinden bağımsız üç parçasından başka bir şey değildi. Birkaç yüzyıla ve aralarında kâh kan, kâh ümit bağı ile bağlı bir çok insan grubuna yayılarak geniş bir romanesk fresk meydana getiren kırk kadar sayfa, başlangıçta yalnızca Zenon adını taşıyan birinci bölümü oluştuyordu. Bu fazla iddialı roman, bir başka eserin, sonrada *Mémoires d'Hadrien* olacak olan kitabın ilk taslakları ile birlikte atbaşı yürüdü. 1926'ya doğru her ikisini de bir zaman için bir yana bıraktım, daha önce belirtmiş olduğum üç parça, **La Mort conduit l'Attelage**, 1934'de hemen hemen hiç değiştirilmeden yayımlandı; yalnız Zenon'la ilgili olanına on sayfa kadar eklenmişti ki bu da elinizdeki *L'Oeuv-*

re au Noir'ın Innsbruck'deki Zenon ve Henri-Maximilien rastlaşmasını anlatan kısa bir denemesidir. 1955'de bu üç öyküyü yeni bir basıma hazırlamak üzere yeniden ele aldım. Eser sonuç olarak 1962-1965 arasında tamamlandı.

İmparator Hadrien gibi tarihte iz bırakmış bir gerçek kişiliğin yeniden yaratılması başka, Zenon gibi uydurma bir tarihsel kişiliğin yaratılması başka; bu ikincisinde anlatacaklarımıza bir destek bulmak kulfeti yok gibi görünür. Ama öyle değil. Birinci durumda romancı ele aldığı kişiliğin, tarihsel geleneğe göre tertiplenmiş olan dosyasını inceden inceye irdedemez; ikinci durumda ise uydurmuş olduğu kişiğe zaman ve mekân öğeleri ile belirlenmiş özgül gerçekliği sağlamak zorundadır, bu olmazsa «tarihsel roman» başarılı ya da başarısız bir kostümlü balo olup çıkar; romancı için geçmişteki yaşamın yani Tarih'in olaylarından başka malzemesi yoktur.

Zenon, diyelim 1510'da doğmuştur, ihtiyar Leonardo, Amboise'da sürgünde iken öldüğü zaman dokuz yaşında, Zenon'a kâh rakip kâh karşıt olarak ele aldığım Paracelse öldüğünde otuz bir, Kopernik öldüğünde de otuz üç yaşındadır. Zenon'un ilk kitapçısı olarak tanıttığım Dolet'yi yakarak öldürdükleri tarihte Zenon otuz altı yaşında ve kendisi gibi hekim olan, yine onun gibi kan dolaşımı üzerinde çalışan Servet'nin ölümünde kırk üç yaşında. Anatomî ustası Vésale, cerrah Ambroise Paré, botanikçi Cèsalpine, matematikçi filozof Jérôme Cardan ile çağdaş; Galile'nin doğumundan beş yıl, Campanella'nın doğumundan bir yıl sonra ölmüştür. Zenon'dan otuz bir yıl sonra yakılarak öldürülecek olan Giordano Bruno, Zenon'un kendini öldürdüğü tarihte yirmi yaşındaydı. Bizim filozofu bu aynı yüzyılda yer alan gerçek kişiliklere bağlayan eklem noktaları vardır. Bunların kimisi önceden tasarlanmış, bilinçli olarak aranıp bulunmuş, kimisi de sonradan bazı doğrulamalar olarak eklenmiştir.

Zenon'un yasal olmayan doğumu, din adamı olarak yetiştirilmesi için gördüğü öğrenim Erasmus'unkini andırır, o da bir kilise adamı ile Rotterdam'lı bir burjuva kadı-

nın çocuğu olarak dünyaya gelmiş ve yaşama Augustin keşişi olarak başlamıştır. Kırılık bölgelerde geliştirilmiş bir dokuma tezgâhının ortaya çıkması üzerine patlak veren olaylar o yüzyılın ortalarına doğru başlayan bu tür olayları akla getirmektedir; bu olaylar 1529'da Dantzig'de benzer bir tezgâh yapmış olan ustanın öldürülmesiyle başlar, 1533'de hükümetin yün boyama işinde uygulanan yeni bir metodu yasaklamış olduğu Bruges'de, daha sonra basmacılıktaki yeni gelişmelerle Lyon'da sürüp gider. Genç Zenon'un yapısındaki kimi şiddet eğilimleri Doley'yi, Perrotin kıyasını, örneğin, uzaktan uzağa Compaing kıyasını akla getirir. Genç bir rahip olarak Gand'da, bizim simyager olarak verdiğimiz Saint-Bavon manastırı başrahibinin, sonra Don Blas de Vela'nın yanında yaptığı staj, bir yandan Paracelse'in Settgach piskoposundan ve Spanheim başrahibinden gördüğü öğrenimi, öbür yandan da Campanella'nın Yahudi Abraham'ın yönetiminde yapmış olduğu kabalistik öğrenimi anımsatmaktadır. Zenon'un yaptığı yolculuklar, simyager, hekim ve filozof olarak üçlü mesleği, ta Bâle'de başına gelenlere kadar, Paracelse üzerine bilinen şeyleri izler ve doğuda geçen yıllar ki hermetik filozoflar için hemen hemen zorunluydu, İsviçreli büyük Alman kimyagerinin gerçek ya da sanal yolculuklarına benzemektedir. Cezayir'de satın alınan cariye öyküsü çağın İspanyol romanlarında çokça işlenmiş bir konudur; Sign Ulfsdatter, Frösö'lü hanım öyküsü ise zamanın ünlü İskandinav kadın otçuları ve tımarcılarından çıkmaktadır. Zenon'un İsveç sarayındaki yaşamı bir bölümü ile Tycho-Brahé'nin Danimarka sarayındaki yaşamına, geri kalanı da bir kuşak sonra İsveç kralı üçüncü Jean'ın doktoru olan Théophilus Homodei adında birisinin anlattıklarına dayanmaktadır. Han'ın yarasının sağaltılması olayı Ambroise Paré'nin Anılar'ındaki bu tür bir olaydan alınmıştır. Daha özel bir alanda, belki not etmek zahmetine değen bir başka konu, (belli edilmemeye çalışılan, gerektiğinde inkârdan gelinen) oğlancılık şüphesi, Leonardo Da Vinci ve Dolet için de, Paracelse ve Campanella için de vardır, hepsi de

Zenon için belirttiğim gibi sanal (imaginaire) savlar. Simyacı filozofun, bazen katoliklerden koruyucular araması zamanın hırpalanan pek çok tanrıtancı ya da tanımazında görülen bir şeydir. Buna karşılık, kilise ile reform arasındaki çekişmede Zenon, yüzyılın daha bir çok özgür kafası gibi, çizginin katolik yanında kalmıştır. Örneğin engizisyon tarafından yakılmasına karşın, Bruno engizisyon tarafından otuz bir yıl zindanda çürütölmüş olan Campanella da öyledir.

Zenon'un bilimsel araştırmaları için büyük ölçüde Leonardo'nun Defterler'inden yararlanılmıştır. Özellikle yürek kasının çalışması üzerine, Harvey'den önce yapılmış olan deneyimler için de öyledir.

Birkaç yerde bir duygu, bir düşünce o çağda yaşamış tarihsel bir kişinin ağzından verilmiştir, bunun amacı herhangi bir görüşün on altıncı yüzyılda yerine oturduğunu göstermektir. Savaş çılgınlığı üzerine bir düşünce Erasmus'dan çıkarılmıştır, bir başkası Leonardo Da Vinci'den. Gülünç kehanetler (Les prophéties grotesques) metni Nostadamus'un bir dörtlüğünden alınan iki satır dışında Leonardo'nun Profezie'sindendir. Maddenin, ışığın ve yıldırımın özdeşliği ile ilgili tümce Paracelse'den alınma iki pasajın özetidir. Büyü ile ilgili tartışma Agrippa de Nettesheim ve Gian-Battista della Porta gibi, o çağda yaşamış yazarlardan esinlenerek yazılmıştır. Latince simya formüllerinin hemen hepsi simya üzerine yapılan üç modern çalışmadan çıkıyor: Marcelin Berthelot, *La chimie au Moyen Age*, 1893; C. G. Jung, *Psychologie und Alchel Alchemie*, 1952; J. Evola, *La Tradizione ermetice*, 1948. Her biri ayrı bir bakış açısından yola çıkan bu üç kitap gizemli simya düşüncesi bakımından yararlı bir yol açmıştır. Bu kitaba adını veren *L'Oeuvre au Noir*, *Grand Oeuvre*'ün, en güç bölümü olan cevherin çözöşme ve ayrışma evresini belirtirmiş, öyle diyorlar. Bu deyim in made üzerinde yapılan deneyimler için mi kullanıldığı yoksa önyargılardan ve günlük uygulamalardan kurtulmuş olan düşüncenin etkin-

liklerini belirtmek için belirtilen bir simge mi olduğu bugün dahi tartışmalı bir konudur.

Zenon öyküsünü kapsayan altmış yıl içerisinde, bugün de bizi ilgilendiren epeyce olay geçmiştir. Eski ortaçağ Hristiyanlığından ne kalmışsa onun 1510'lara doğru teolojik ve politik olarak birbirine düşman iki partiye bölünmüş olması; protestanlığa dönüşen reformun batışı ve onun sol kanadı diyebileceğimiz bölümünün yıkılışı; buna paralel olarak, dört yüzyıl demirden bir Reform-Karşıtlığı yeleği içinde kapalı kalan katolikliğin bozguna uğraması; gitgide çapul haline dönüşen büyük keşifler; kapitalist ekonominin başlangıçta monarşi dönemi ile ortaklaşa olarak sıçrama yapması. Çağdaşları için bütünüyle göz yalımı içerisine giremeyecek kadar geniş bir alana yayılan bu olaylar, Zenon'un öyküsünü dolaysız, yüzyılın sıradan olayları içerisinde yer alan ikincil kişilikleri ise daha az dolaysız olarak etkilemişlerdir. Bartholommé Campanus, bir önceki yüzyılın, hümanist kültürü hiçbir sorunu olmayan bir konu olarak gören, vakti geçmiş kilise adamı örneğine göre çizilmiştir. Yüce gönüllü Cordelier başrahibi için ne yazık ki on altıncı yüzyıl tarihinde pek fazla örnek yoktu. Ama çağın şu ya da bu ereninden izler taşıdığı söylenebilir. İşkenceyi kınayan sözlerinde, okuyucu aslında tam anlamı ile hristiyan bir kanıt bulacaktır ki bu da Montaigne'den alınmıştır. Bilgin ve politikacı Bruges piskoposu, reform karşıtı yüksek rütbeli rahip örneğine göre düşünülmüştür. Don Blas de Vela, César Brancas adında büyük bir kabalıttır, Saint-André de Villeneuve-lez-Avignon başrahibi iken 1597'ye doğru, «Jüdaïsme» suçlaması ile kendi keşişleri tarafından manastırdan kovalanmıştır. Bilerek gölgede bırakılmış olan Fray Juan figürü, genç Campanella'nın öğrencisi ve dostu olan Fra Pietro Ponzio'yu anımsatmaktadır.

Bankacılara ve işadamlarına gelince: Anabatist olmandan önceki Simon Adriansen, Ligre'ler ve bunların toplum içinde yükselişleri, Martin Fugger, hep romancının kafasından doğmuş kişiler ama hepsi de on altıncı yüzyıl

avuçları içinde tutan otantik ailelerden, zamanın finans ağaları örneğine uygun tiplerdir. Henri-Maximilien okumuş, serüvenci, hümanist, bilgelik dağarcığı yufka bir jantiyomlar bölüğündendir ki Fransız okuru böylelerini iyi bilir ve ne yazık ki yüzyılın sonlarına doğru artık görünmez olmuşlardır. Son olarak Colas Ghell, Gilles Bombaut, Josse Cassel ve öbürleri o dönemin halk adamları ile ilgili, sayısı oldukça az, belgelerden yararlanılarak çizilmişlerdir. Sayısı az çünkü dönemin tarihçileri saraylardan, burjuva yaşamından baş alıp bunlarla ilgilenememişlerdir.

Kitapta yer alan daha önemsiz kişilerin dörtte biri kadarı yerel tarihlerde nasıl verilmişlerse öyledirler: Papalık elçisi della Casa, savcı Le Coq, gerçekten de Montpellier'de oğlunun ölüsünü gözleri önünde parçalattırmış olan profesör Rondelet, hekim Ha-Cohen ve daha bir çokları arasında, Barbarossa ve şarlatan Ruggieri, Jan Matthyjs, Hans Bockhold, Knipperdolling gibi Münster dramının bellibaşlı aktörleri o çağlarda yazılmış kroniklerden çıkarılmıştır. Bu anabatist ayaklanma yalnızca hareketin düşmanları tarafından kaleme alınmış olduğu için, bununla ilgili olarak anlatılanlar, çağımız ölçülerine göre, inanılamayacak, akıl erdirilemeyecek kadar korkunç görünmektedir. Terzi Adrian ve karısı Marie, Agrippa d'Aubigné'nin *Tragiques*'inden çıkmadır; Sienne'de güzel İtalyan kadınları ve bunların Fransız hayranları Brantôme'da ve Montluc'de vardır. Marguerite d'Autriche'in Henri-Juste'ü ziyareti hayal ürünüdür, zaten Henri-Juste de öyle; ama bu prensesin bankacılarla yaptığı alışverişler, papağanı «Yeşil Âşık»a olan tutkusu, Bantôme'da adı geçen Madame Laodomie'ye bağlılığı hayal ürünü değildir.

Avrupa'daki veba salgınlarına gelince, bu hastalık on altıncı yüzyılda hemen hemen yerleşiktir, 1549 yılı romanın gelişine göre seçilmiştir. Zenon'un 1551'de Servet'nin başında dolaşan tehlikeden söz etmesi, sanılabileceği gibi erken değildir. Katalonya'lı hekim uzun süreden beri tehlikedeydi ve bu bahtsız dehayı ille de ateşte yakmak için katoliklerle reformcular, tarihlerinde bir kez olsun birleş-

mişlerdi (Serveş 1553'de yargılanmış ve yakılmıştır). Müns-ter piskoposunun metresi konusunun tarihsel dayanağı yoktur ama on altıncı yüzyılda bir Salzbouurg piskoposu- nun metresi büyük yankılar yapmıştır. İki üçü dışında, uy-urma kişi adları hep arşivlerden, söy kütüklerinden der- lenmiştir, hatta içlerinden kimileri yazarın kendi ailesinin kütüğünde bulunan adlardır. Herkesin bildiği tarihsel kişileri, örnekse duc d'Albe'm adı rönesanstaki yazı biçimi- ne göre yazılmıştır.

* * *

Zenon'a karşı gerek sivil, gerek dinsel otoriteler tara- fından çıkarılan savcılar ve davanın hukuksal ayrıntıları on altıncı yüzyılın ikinci yarısı ile on yedinci yüzyıl baş- larında görülen bellibaşlı davalardan ve özellikle Campa- nella hakkında açılan ve laik suçlamaların yanı sıra dinsiz- lik ve sapkınlık konularının da yer aldığı ilk davalardan çıkarılmıştır. Savcı Le Coq ile Bruges piskoposunu karşı karşıya getiren, Zenon davasını geciktiren ve karıştıran gizli anlaşmazlık, bütün olay gibi uydurmadır ama o sıra- larda Flandres kentlerinde Philippe II zamanında atanan yeni piskoposlara karşı gösterilen şiddetli düşmanlıktan çı- karılabilir. Tanrıbilimci Hiéronymus van Palmert'in, Ze- non'u sonsuz dünyalarını keşfe göndermesi yolundaki şa- kacı uyarısı, Giordano Bruno'nun ölümüne mahkûm edilmesi sırasında reform düşmanı Alman Gaspar Schopp tara- fından yapılmıştır. Tutukluyu (Campanella'yı) kendi icadı u- çan bombardıman makinesine koyup savaşa gönderme alayı da onundur.

Bazı tarihsel olaylar, anlattığımız öykünün gereği ola- rak hafifçe değiştirilmiştir. Doktor Rondelet'nin aslında kü- çük yaşta ölmüş oğlu üzerinde yaptığı otopsi bir kaç yıl ön- ceye alınmış ve çocuk erginlik çağının eşiğinde gibi göste- rilmiştir. Zenon'un üzerinde düşündüğü «insan makinesi» için iyi bir örnek olsun diye. Aslında, anatomi çalışmaları ile çok erken üne kavuşmuş olan Rondelet (kaynanasına da otopsi yapmıştı) sanal öğrencisinden ancak birkaç yaş büyüktü.

Deniz Gueux'leri kaptanlarına verilen ilk görevlerin tarihi aslına uygundur ama bunların etkinlikleri ve başarıları biraz geri tarihe alınmıştır. Egmont kontunun kapıcısı öyküsü Egmont'un silahşörü Jean de Beausart d'Armentières'in idamı olayına, bir de Kont de Nassau'nun kapıcısı Pierre Col'a uygulanan, görülmedik yabanılıktaki işkenceye dayanır ki bu Pierre Col, Bosch'un tablosunu, Cordelier başrahibinin dediği gibi Alba düküne değil İspanyol ordusu komutanlarından Juan Boléa'ya vermeyi reddetmiştir; bu resmin, Bosch meraklısı olan Kralın koleksiyonu için ayrılmış olması varsayımı benimdir ve savunulabilir bir varsayımdır. M. de Battenbourg ile jantiyomlarının başarısız kaçma girişimleri ve Vilvorde'da idam edilmeleri olayı zamanlama bakımından hafifçe zorlanmıştır. Osmanlı sarayındaki entrikalar konusu da kronoloji bakımından biraz değiştirilmiştir. Son olarak, iki üç yerde, konuşan kişilerin ruhsal durumu anlatıya gerçekdışı bir öge katmıştır. Yirmi yaşında İspanya yollarına düşen Zenon bu ülkeyi İbn Sina'nın yurdu olarak gösterir, çünkü Arap felsefesi ve tıbbı Hristiyan batıya İspanya'dan girmiştir ve Zenon bunu söylerken aslında onuncu yüzyılın önde gelen büyüklerinden olan bu adamın Buhara'da doğup İsfahan'da ölmüş olduğunu önemsemeyiz. Nicolas de Cusa, sonuna kadar değilse bile uzun süre Hussit sapkınlığına karşı Bruges piskoposunun ileri sürdüğünden daha da uzlaşmacı bir tutum sürdürmüştür, ama piskopos, Zenon'la yaptığı tartışmada, on beşinci yüzyılın ökümenik toplantılarına katılmış olan bu yüksek rütbeli din adamını reform karışıklığı bakımından daha da hoşgörüsüz olarak göstermektedir.

Önemli bir değişiklik de Gand'lı ve Bruges'lü keşişlerin işkenceye konulup öldürülmeleri ile ilgili ahlak davalarının tarihlerinde yapılmıştır. Bu iki dava benim dediğimden on yıl sonra, 1578'de, İspanyol davasına kazanılmış olarak görülen tarikat düşmanlarının, bu iki ilde, kısa bir süre için üste çıktıklarının sanıldığı bir dönemde görülmüştür. Bu davaları erkene almamanın nedeni, bu iki kepezalikten ikincisini Zenon'un başına gelen felaketin nedenleri

arasına katmak isteyişimdir. Bartholommé Campanus'ün Piorre de Hamaere'nin kendini öldürmesi ile ilgili düşüncelerini de kendi üzerime alıyorum; Kendini öldürmek o çağda az rastlanan bir şeydir, hristiyan ahlakı bunu bağışlanmaz bir günah sayar. Gerçek bir kişi olan Pierre de Hamaere dışında kalan Bruges keşişlerini yediye indirdim, hepsi de, bu arada Cyprien'e sevdalanan Loos adındaki kız da benim yarattığım tiplerdir. Sözümona «melekler» ile bir yüzyıl önce kıyıma uğrayan sonra da unutulup giden ve mensupları arasında cinsel ilişkiler bulunduğundan kuşku duyulan bir tarikat arasında, Zenon'un kuşku landığı, yargıcıların da araştırma konusu yaptığı bir bağ bulunabileceği varsayımı da benimdir. Bir de şu var: Florian'ın şaka olsun diye Zenon'a göndermiş olduğu desen Jérôme Bosch'un Yeryüzü Zevkleri Bahçesi tablosundaki iki üç gruptan çoğaltılmış, az çok aslına uygun bir resimde resimdir. Bosch'un eseri Prado müzesinde Philippe II katalogunda şu adla yazılıdır: *Una pintura de la variedad del Mundo*.

AÇIKLAMALAR

Avrupa ortaçağının tarihi ile yakından ilgilenme fırsatı bulamamış olan okuyuculara kolaylık olmak üzere aşağıdaki kısa açıklamaları eklemeyi yararlı bulduk:

Agthyrse'lerin ülkesi : Rusya'nın güneyinde, Dinyeper yöreleri.

Anabatist : Almanya'da köylü savaşları ile ortaya çıkmış olan fanatik bir sekt. Liderleri olan Leyde'li Jean, Münster komününde öldürülmüştür.

Andréas Vésalius : On altıncı yüzyılın en büyük anatomi uzmanıdır. 1514-1564.

Apologétique : Tertullien'in Hristiyanlık ahlak ve inanışını savunan kitabı. İsa'dan sonra 197.

Bizans ateşi : Bizansın gizli silahıydı. Suda sönmüyordu. Temel maddesi naft olan bu silaha Feu Grégois da denir.

Bon Samaritain : Bakınız: Luka İncili X, 25, 37.

Chanoine : Piskoposluk kurulu üyesi rahip.

Consistoire : Papa tarafından toplanan kardinaller meclisi.

Demiurgos : Platon felsefesinde yaradan (tanrı).

Dioskorides : İsa'dan sonra birinci yüzyılda yaşamış Tarsus'lu hekim. Bitkiler kitabı ile ünlüdür. Arapça nüshası Süleymaniye kitaplığında vardır.

Dolaysız serüven : Kuran'da Musa peygamber ile Karun serüvenini içeren al Kasas suresine ulama yapıyor, 76'ncı ayet.

Dolet, Etienne : Fransız filozof, bilgin, yayımcı ve basımevi sahibi, 1509-1546. İleri düşüncelerinden ötürü Paris'te Maubert meydanında işkence edilerek yakılmıştır.

Evangeliste'ler : Luther'ci, protestan. Aynı anlama kullanılır.

Felsefe taşı : (Pierre philosophale) simyada madenler bu taş yardımıyla altına dönüştürülmüş.

Galien: Bergama'lı filozof ve hekim. 131-201.

Gueux (Gö'ler) : Hollanda'da İspanyol egemenliğine karşı savaşırlar.

Hanımlar barışı : Bu kitabın Dranoutre'da şenlik bölümünde Henri Juste'ün konuğu olan kral naibi madam Marguerite d'Autriche'dir. Kutsal Roma-Cermen imparatoru Maximilien I'in kızı, imparator Charles Quint'in yeğeni olur. Charles Quint ile Fransa kralı François I arasındaki çatışmalara son veren 1529 tarihli Cambrai barışını bu Marguerite d'Autriche ile François'nın anası Louise de Savoie birlikte hazırlamış ve imzalamışlardır. Hanımlar barışı denilmesi bundandır.

Hérésie : Hıristiyanlıkta Luther ve Calvin gibi önderlerin getirdikleri reform hareketi. Bizdeki eski adı rafizilik.

Hermetik : Simyada ve tıpta Hermes Trismejist'in gizli bilimlerine dayanan. Hermes Trismejist (üç kez büyük Hermes) Yunanlıların hekim tanrı Thot'a verdikleri addır, bu Mısırlıların ay tanrısıdır. Mısırlılar bunu bütün bilimlerin ve sanatların babası sayarlardı. Sözde büyücülük, astroloji ve simya ile ilgili bir çok kitap yazmıştır. Platoncu felsefe ile İncil karışımı yazılarla dolu bu kitaplar dördüncü yüzyılda dinsel tartışmalarda büyük yer tutarlardı.

Hostia : Latince'de, kurban.

Hussit : On beşinci yüzyıl başında Jean Hus adında bir Çek reformcusunun fikirleri üzerine kurulmuş olan mezhep.

İbni Sina : İslam hekim ve filozofu, 980-1037, batıda Avicenne derler.

Lamie : Yunan ve Roma mitolojisinde çocukları yiyen dev.

Lemure : Yunan mitolojisinde ölülerin hayaleti.

Lamoral : Egmont kontunun öbür adı, 1522-1567.

Lansquenet : Ortaçağda Fransız krallarının hizmetindeki Alman asıllı paralı askerler.

Münster gemisi : Nuh'un gemisine ulama yapıyor.

Origène : İskenderiye'li filozof 185-253.

Page : Yetiştirilmek üzere kralların ve prenslerin saraylarına gönderilen soylu çocukları.

Paracelle : Hermetik babası ve hekimi, 1493-1541.

Prélat : Yüksek rütbeli papaz.

Pyrrhon doktrini : Dogmatizmin karşıtı olan filozofik septisizm.

Quasimodo pazarı : Paskalyadan sonra gelen ilk pazar.

Rédemption : İsa'nın bütün insanlığın günahlarını boynuna alıp kendisini feda ederek insanlığı kurtarması.

Saint François'nın yara izleri : Hazret 1224'de Alverne dağında haça gerili altı kanatlı bir melek gördü. Melek kollarını uzatmış kendisine doğru geliyordu. Hazret bayıldı. Ayıldığında haça gerili İsa'daki yara izlerinin kendisinde de belirdiğini gördü. İkisi ellerinde, ikisi ayaklarında, birisi de sağ böğründe. Bu izler bir daha kaybolmamış.

Saint-Office : Engizisyon mahkemesi.

Sepher Yetsira : İkinci yüzyılda Yahudi hahamı Akiba ben Joseph'in yazdığı ilk sihir ve efsun kitabı.

Servet, Michel : İspanyol hekim, 1509-1553. Cenevre'de işkence edilerek ve yakılarak öldürülmüştür.

Sulamite : Kantiklerin onuruna yazılmış olduğu kız.

Tanrı beni niçin terk etti : İsa'nın çarmıhta çakılı iken söylediği söz. Tanrım, tanrım, niçin beni terk ettin?

Eli, Eli, İamma sabakhtani, Mata incili, XXVII, 46
ve Markos incili, X, 34.

Tenasüh : Ölen kişinin ruhunun başka bir varlığa geçmesi.
Metanpsikoz, Türk Dil Kurumu sözlüğü ruh
göçü, ruh sıçraması (?) diyor.

Toussaint : Ermişler adına düzenlenen katolik yortusu. Ka-
sım ayındadır.

Triade : Bir (mutlak), anlak (intelligentia), ruh (âme) üç-
lüsü. Yeni platoncu felsefe.

Végèce : İsa'dan sonra IV. yy. İstanbullu latin yazarı. As-
kerlik konularını incelemiştir.

Wittenberg'li adam : Luther. Metinde şişko Martin diye
de geçer.

Zeeland : Hollanda'nın güney batısı. Bruges'ün kuzeyinde
kalan bölge.

Marguerite Yourcenar

ZENON

roman

"Zenon (L'Oeuvre au noire), yazarın yarattığı bir tipin öyküsüdür; 1510'da Bruges'de 'nesebi gayrı sahih' bir çocuk olarak dünyaya gelişinden yaşamına son veren acıklı olaya kadar bütün ömrünü kapsar. O zamanların Avrupa'sında, ortadoğusunda dolaşır; veba salgınında yoksulların, saraylarda kralların hizmetinde hekimlik yapar. Gerek fizik, gerek metafizik konuları üzerinde, çağına göre ileri araştırmaları vardır, başkaldırma ile uzlaşmanın korkulu sınırında gider gelir. Bunalımları ve sorunları güncel olan bu Zenon'un kaderi ve düşünceleri bakımından büyük Alman kimyageri Paracelsus, hekim Servetus, Defterler'in Leonardo'su ve cedelci filozof Campanella ile bağları vardır."

— Müntekim Ökmen

Okurlarımıza daha önce Hadrianus'un Anıları ve Doğu Öyküleri ile tanıtmaya çalıştığımız Marguerite Yourcenar, Zenon'da bizi yeniden insanlık tarihinin dönüm noktalarından birine götürüyor. Yazarın yok olmaya başlayan kültürleri çağımıza mal etme çabasının okurlarımızda hayranlık uyandıracağına inanıyoruz.

